

POLICIJA I SIGURNOST

Godina 30 – Broj 1/21.

Časopis je u razdoblju od 1953. do 1991. godine izlazio pod nazivom
Priručnik za stručno obrazovanje radnika organa unutrašnjih poslova

Polic. sigur. (Zagreb) – god. 30 – br. 1, str. 1 – 166, Zagreb, siječanj – ožujak 2021.

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske

Nakladnik/Publisher: **Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija/**
Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, Police Academy

Za nakladnika/For the Publisher: dr. sc. Davorka Martinjak

Uređivački odbor/Editorial Board: Nikola Milina, Cvjetko Obradović, Ante Delipetar, dr. sc. Davorka Martinjak, Mirjana Abramović

Stručni odbor/Expert Board: dr. sc. Krunoslav Borovec (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), dr. sc. Ruža Karlović (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), dr. sc. Ivana Glavina Jelaš (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), dr. sc. Mirjana Kondor-Langer (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), doc. dr. sc. Josip Pavliček (Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova), prof. dr. sc. Leo Cvitanović (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu), prof. dr. sc. Marija Definis-Gojanović (Medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu), prof. dr. sc. Gorazd Meško (Fakulteta za varnostne vede Univerza v Mariboru, Republika Slovenija), doc. dr. sc. Zvonimir Tomičić, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, prof. dr. sc. Nedžad Korajlić (Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, Republika Bosna i Hercegovina), dr. Anton Dengg, pukovnik (Landesverteidigungsakademie Wien / Institut für Friedenssicherung und Konfliktmanagement, Wien, Österreich)

Glavni urednik/Editor in Chief: doc. dr. sc. Stjepan Gluščić

Urednici/Editors: Antonija Rakuljić, Nikša Jelovčić

Lektorice (hrvatski jezik, engleski jezik)/Language Editors (Croatian, English): Slava Rosandić, Martina Cvjetko Ljutić

Korektorice (hrvatski jezik, engleski jezik)/Proofreaders (Croatian, English): Slava Rosandić, Martina Cvjetko Ljutić

Adresa uredništva/Editorial Address: MUP RH, Služba za razvoj policijskog obrazovanja i nakladničko-knjižničnu djelatnost, Zagreb, Avenija Gojka Šuška 1

Naklada/Printing: 500 primjeraka/copies

Priprema i tisak/Print and Typeset: Grafocentar, d.d., Sopnička 58, Sesvete, Zagreb

Časopis je uvršten u bibliografske baze podataka/The Journal is included in the bibliographics databases of: Ulrich's Periodicals Directory, Elektronische Zeitschriftenbibliothek/Electronic Journals Library i Web of Science Core Collection (ESCI)

ISSN 1848-428X (online) ISSN 1330-0229 (Tisak)

Časopis je u razdoblju od 1953. do 1991. godine izlazio pod naslovom Priručnik za stručno obrazovanje radnika organa unutrašnjih poslova/The journal was published under the title Manual for Professional Training of Law Enforcement Officers in the period from 1953 to 1991.

© *Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, Police Academy.* All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission of the publisher.

Pretpлата/Subscription: Časopis Policija i sigurnost izlazi četiri puta godišnje. Godišnja preplata na časopis Policija i sigurnost za fizičke osobe iznosi 120,00 kn, a za pravne osobe 240,00 kn. Narudžbe se šalju na adresu: MUP RH, Služba za razvoj policijskog obrazovanja i nakladničko-knjižničnu djelatnost, 10 040 Zagreb, Avenija Gojka Šuška 1. Uplaćuje se na IBAN državnog proračuna: HR1210010051863000160 model broj: HR63 s pozivom na broj primatelja: 7005-713-22365.

Tel.: + 385 1/2426 303, fax.: + 385 1/2426 419.

The journal Police and Security is published quarterly. The annual subscription to the journal Police and Security for individuals is 120,00 kunas, and for legal persons is 240,00 kunas. Subscription should be sent to the following address: Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, Publishing Department, Avenija Gojka Šuška 1, 10 040 Zagreb. Payment should be made to the state treasury transfer account: HR121001005-1863000160 with reference number 7005-713-22365.

Tel.: + 385 1/2426 303, fax.: + 385 1/2426 419.

SADRŽAJ

- 1 Iva Balgač: Privlačenje i odabir kandidata za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka (*izvorni znanstveni članak*)
- 30 Kanita Imamović-Čizmić, Amina Nikolajev: Ekonomski aspekti sporazuma o priznanju krivnje – perspektiva tužitelja u Federaciji Bosne i Hercegovine (*izvorni znanstveni članak*)
- 44 Hajrija Sijerčić-Čolić, Vildana Pleh, Ena Gotovuša: Pregovaranje o krivnji u kaznenom pravosuđu i zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini (*izvorni znanstveni članak*)
- 64 Nevena Aljinović: Institut probacije u Republici Hrvatskoj – izvršavanje suvremenih alternativa (*pregledni znanstveni članak*)
- 100 Dalibor Doležal, Anita Jandrić Nišević, Tihana Novak: Specifičnosti povezanosti dobi i kriminaliteta droga promatrane kroz koncept kriminalne karijere (*pregledni znanstveni članak*)
- 112 Natalija Parlov, Željko Sičaja, Tihomir Katulić, Riko Lusa: Informacijska sigurnost i funkcija tajnog nadzora komunikacija putem infrastrukture davatelja telekomunikacijskih usluga: model napredne arhitekture sustava (*pregledni znanstveni članak*)
- 131 Tajana Bašić, Karla Kiš Kamenjarin, Sara Rožić: Prijevod naziva kaznenih djela iz Kaznenog zakona Republike Hrvatske na engleski jezik (*stručni rad*)
- 150 Željka Burić: Etično ponašanje – radno okruženje kao izazov i obrazovanje kao potreba (*stručni rad*)

Sudska praksa

- 163 Damir Juras: Potpomaganje državljana treće zemlje u nezakonitom prelasku u Republiku Hrvatsku ili nezakonitom tranzitu preko teritorija Republike Hrvatske

CONTENTS

- 1 Iva Balgač: The recruitment and selection of candidates for the Adult Education Programme for the Profession of Police Officer (*original scientific paper*)
- 30 Kanita Imamović-Čizmić, Amina Nikolajev: The economic aspects of a plea bargain – the perspective of prosecutors in the Federation of Bosnia and Herzegovina (*original scientific paper*)
- 44 Hajrija Sijerčić-Čolić, Vildana Pleh, Ena Gotovuša: Plea bargaining in criminal judiciary and legislation in Bosnia and Herzegovina (*original scientific paper*)
- 64 Nevena Aljinović: Legal assumptions and the role of probation in the implementation of alternative sanctions and measures in the Republic of Croatia (*scientific review paper*)
- 100 Dalibor Doležal, Anita Jandrić Nišević, Tihana Novak: The specifics of the relationship between age and drug crime viewed through a criminal career concept (*scientific review paper*)
- 112 Natalija Parlov, Željko Sičaja, Tihomir Katulić, Riko Lusa: Information security and the lawful interception of communications through telecom service providers infrastructure: advanced model system architecture (*scientific review paper*)
- 131 Tajana Bašić, Karla Kiš Kamenjarin, Sara Rožić: Criminal offences listed in the Criminal Code of the Republic of Croatia translated into English (*professional paper*)
- 150 Željka Burić: Ethical behaviour – working environment as a challenge and education as a necessity (*professional paper*)

Case law

- 163 Damir Juras: Assisting third-country nationals into illegal crossing to the Republic of Croatia or illegal transit across the territory of the Republic of Croatia

IVA BALGAČ*

Privlačenje i odabir kandidata za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka

Sažetak

Policijska akademija središnje je i jedino tijelo u Republici Hrvatskoj zaduženo za provođenje obrazovanja policijskih službenika na svim razinama - od temeljnog do visokoškolskog obrazovanja te specijalističkih obuka, seminara i tečajeva. Tijekom svih reformskih i organizacijskih promjena koje su se dogodile, najznačajnije promjene nastale su u području temeljnog policijskog obrazovanja koje se u ovome trenutku provodi kroz Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka. Osim promjena koje su nastupile vezane za sam program obrazovanja, nastupile su i promjene u načinu na koji se kandidati privlače i odabiru za spomenuti program obrazovanja.

Ovaj rad imao je za cilj preispitati pristup i metode Ministarstva unutarnjih poslova u procesu privlačenja i odabiru kandidata i kandidatkinja za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka te ih analizirati i usporediti s općeprihvaćenim standardima privlačenja i odabira na tržištu rada, kao i sa standardima i praksom međunarodnih policijskih organizacija. Primjenom metode analize slučaja u radu je utvrđeno kako su metode i postupci koje Ministarstvo unutarnjih poslova koristi u postupku privlačenja i odabira uvelike usklađeni s općeprihvaćenim standardima kao i s praksom međunarodnih policijskih organizacija. Također se navode područja ovih postupaka u kojima je učinjen značajan iskorak, ali i preporuke za područja koja treba dodatno osnažiti.

Ključne riječi: *privlačenje kandidata, odabir kandidata, policijsko obrazovanje, upravljanje ljudskim potencijalima.*

* Iva Balgač, pomoćnica načelnice Policijske akademije, Policijska akademija, MUP RH, Zagreb, Hrvatska.

UVOD

Policijska akademija Ministarstva unutarnjih poslova RH središnje je, ali i jedino tijelo zaduženo za provođenje obrazovanja policijskih službenika u Republici Hrvatskoj na svim razinama, od temeljnog do visokoškolskog obrazovanja te specijalističkih obuka, seminara i tečajeva. Tijekom godina, a prateći sve reformske, organizacijske i zakonodavne promjene, mijenjalo se i policijsko obrazovanje. Važno je istaknuti da je bez obzira na promjene osnovno polazište policijskog obrazovanja ostalo isto i temelji se na načelu cjeloživotnog obrazovanja. Ovo osnovno polazište dobiva i sve veći značaj (Bratković, 2019). Najveće promjene dogodile su se upravo u području temeljnog policijskog obrazovanja te se u nekoliko navrata mijenjao koncept ove vrste obrazovanja, odnosno – ono se provodilo u okviru četverogodišnje srednje škole, dvogodišnje srednje škole, u okviru programa obrazovanja odraslih za zanimanje policajac tzv. prekvalifikacije te temeljnog policijskog tečaja (Balgač, 2020). U ovome trenutku temeljnim policijskim obrazovanjem, u skladu sa Zakonom o policiji, smatra se redovito srednjoškolsko obrazovanje kroz 3. i 4. razred Policijske škole, srednjoškolsko obrazovanje odraslih za zanimanje policajac te temeljni policijski tečaj (Zakon o policiji, NN 34/11., 130/12., 89/14., 151/14., 33/15., 121/16., 66/19.). U kontinuitetu od 2013. godine temeljno obrazovanje policijskih službenika provodi se kroz Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka u nadležnosti Policijske škole „Josip Jović“. Broj polaznika Programa obrazovanja tijekom godina varirao je između 300 i 800, a ovisno o potrebama Ministarstva unutarnjih poslova te strateškim odlukama vezanim uz upravljanje ljudskim resursima. Način na koji su se kandidati privlačili i odabirali za spomenuti program obrazovanja također je doživio svojevrstne promjene.

Ovaj rad ima za cilj sagledati dosadašnju praksu u Republici Hrvatskoj vezanu za značajan segment upravljanja ljudskim resursima, privlačenje i odabir kadrova za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka. Svrha rada teži ka usporedbi hrvatskih iskustava s općeprihvaćenim principima i standardima privlačenja i odabira kandidata za pojedini posao ili školovanje; također nudi uvid u komparaciju s iskustvima drugih policijskih organizacija; te u konačnici upućuje na eventualne prijedloge koji bi doveli do uspješnijeg procesa privlačenja i odabira kandidata za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka.

1. UPRAVLJANJE LJUDSKIM RESURSIMA IZ ASPEKTA PRIVLAČENJA I ODABIRA KANDIDATA

Postupak privlačenja i odabira kandidata za pojedino zanimanje i posao, ali i obrazovanje - predstavlja proces s kojim se susreće svaka privatna tvrtka, ali i državno i javno tijelo. Važnost spomenutog procesa ne može se preneglasiti kao ni važnost posljedica, kako pozitivnih, tako i negativnih, koje taj proces može imati na kasnije funkcioniranje određene tvrtke ili tijela. Spomenuti proces predstavlja segment upravljanja ljudskim resursima i potencijalima te označava početnu fazu ovoga sveobuhvatnog strateškog područja.

Ljudski resursi čine živi faktor organizacije tvrtke („ljudski kapital“) koji svojim znanjem, vještinama, sposobnostima i kreativnošću danas najviše pridonose uspješnom ostvarivanju ciljeva tvrtke (Buble, 2006). Ljudski potencijal označava pojedince u okviru određene tvrtke te njihove sposobnosti, ali i dio organizacije koja se bavi zapošljavanjem, otpuštanjem,

treningom i ostalim poslovima vezanim uz osoblje (Zlatar, 2010b). Kao poslovna funkcija, upravljanje ljudskim potencijalima sadrži poslove i zadatke vezane uz ljude, njihovo pronalaženje, selekciju, educiranje i druge vrste aktivnosti osiguravanja i razvoja zaposlenika. Ova poslovna funkcija kombinira interes organizacije i njezinih zaposlenih (Vujić, 2004).

Upravljanje ljudskim resursima posebna je znanstvena disciplina koja uključuje sve procese i aktivnosti kojima je cilj upravljanje zaposlenicima i njihovim karijerama u pojedinoj organizaciji, odnosno odnos sa zaposlenicima.

Sustav odabira pri zapošljavanju:

- Analize zaposlenika
- Povećanje produktivnosti
- Sustavi poticajnih programa
- Razvoj i edukacija
- Ponašanje zaposlenika
- Pravna regulativa, sindikati, zaštita zaposlenika i slično (Bahtijarević- Šiber, 1999).

Razlika između pojmova ljudskih potencijala i ljudskih resursa jest ta što se ljudski potencijali odnose na radnika kao pojedinca te njegov individualni doprinos za neku tvrtku, a također se odnosi i na dio tvrtke koji je zadužen za regrutiranje, novačenje, analizu itd.; dok se pojam ljudski resursi odnosi upravo na ljude u tvrtki označene kao sredstvo (Zlatar, 2010b). Dakle, prema spomenutoj autorici, upravljanje ljudskim resursima definira se kao strateški i koherentan pristup upravljanju najvrjednijim sredstvima organizacije – ljudima koji rade u njoj s ciljem ostvarenja ciljeva organizacije.

Cilj upravljanja ljudskim resursima najveći je mogući povrat uložених sredstava u osiguravanje kvalitetnog ljudskog potencijala te minimiziranje financijskih rizika i troškova. Moderno upravljanje ljudskim resursima brine ne samo o potrebama, interesima i zahtjevima organizacija i institucija, već i o potrebama, interesima i zahtjevima samih zaposlenika koji su angažirani unutar širokog spektra različitih djelatnosti (Kuka, 2011).

U policijskim organizacijama ljudski resursi, odnosno ljudski kapital i upravljanje njihovim potencijalima dolazi do posebnog izražaja i važnosti posebice uvažavajući činjenicu da uspjeh policijske organizacije ovisi i promatran je kroz prizmu uspjeha svakog pojedinog policijskog službenika i njegova individualnog djelovanja. Policijske organizacije nemaju drugi „proizvod“ - osim svojih zaposlenika, na kojem bi gradile svoju uspješnost (Borovec, Balgač, Karlović, 2011) pa je i upravljanje ljudskim resursima, u svim svojim fazama, od presudne važnosti za svaku policijsku organizaciju.

2. PRIVLAČENJE I NOVAČENJE KANDIDATA

Novačenje zaposlenika predstavlja proces privlačenja potencijalnih kandidata koji imaju kompetencije za uspješno obavljanje onih poslova za koje postoje slobodna radna mjesta (Jurina, 2009). Prema Mondy i Mondy (2014) novačenje je povremeni proces privlačenja individua u dovoljnom broju i s prikladnim znanjem i kvalifikacijama da bi se prijavili za rad u organizaciji. Organizacija tada može birati između kandidata tražeći one s kvalifikacijama najbližim traženim za otvoreno radno mjesto. Traženje pravog načina za privlačenje kandidata izuzetno je važno jer troškovi regrutacije znaju biti visoki.

Sveobuhvatne kampanje privlačenja poželjnih kandidata nemaju za cilj samo privući veliki broj kandidata već privući veliki broj kandidata koji zadovoljavaju propisane norme i zahtjeve i koji su ozbiljni u svojoj namjeri. Potrebno je osmisliti kampanju i ciljane aktivnosti koje će privući one kandidate koje ne samo da zadovoljavaju propisane natječajne zahtjeve već su i sposobni završiti obuku ili probno razdoblje rada. Kroz ovakav pristup smanjuju se i troškovi kasnijih procesa odabira i obuke jer će minimalizirati troškove postupka odabira (testiranja) i odustanka u obuci nakon nekog vremena. U konačnici – cilj je imati dovoljan broj kvalificiranih i motiviranih kandidata i među njima odabrati one najbolje.

Loše privlačenje, kao i loš odabir budućih policijskih službenika rezultirat će njihovom nemogućnošću ili nedostatkom volje da obavljaju poslove u skladu sa zahtjevima koji se pred njih postavljaju, nemogućnošću da djeluju u društvu okarakteriziranom različitostima ili da obavljaju složene poslove u stresnim i zahtjevnim situacijama. S druge pak strane, velika većina policijskih organizacija veliki dio svojeg proračuna koristi za plaće i druge troškove svojih zaposlenika te je poželjno da se izbjegnu loše posljedice krivog odabira. Stoga se još i sada, u 21. stoljeću postavlja pitanje jesu li postojeće tehnike za privlačenje i odabir kandidata za zanimanje policajac primjerene te može li se osigurati da baš odabrani kandidati završe obuku za koju su odabrani (Cox, Marchionna, Fitch, 2017).

Kao najčešći alati privlačenja kandidata navode se:

1. oglasi u različitim tiskovinama i tiskani promotivni materijali
2. sajmovi zapošljavanja i obrazovanja
3. oglašavanje na internetu (Roberg, Novak, Cordner, Smith, 2015).

Za policijsku, ali i svaku drugu organizaciju neupitan je značaj i važnost privlačenja što većeg broja motiviranih kandidata i kandidata željnih rada da bi se na taj način mogao osigurati, među širokim brojem prijavljenih kandidata, odabir baš onih najboljih za službu ili školovanje. S tim ciljem **policijaska organizacija mora prodrijeti do što šireg kruga potencijalnih kandidatkinja i kandidata, detaljno ih informirati o uvjetima i normama natječaja, ali i zahtjevima službe i profesije.** Sasvim je očekivano kako svi ti kandidati, bez obzira na svoje kvalitete, nemaju iste interese, ne posjećuju ista mjesta ili ne čitaju iste novine pa ih stoga treba informirati i privući na različite načine i različitim komunikacijskim tehnikama i alatima (Balgač, 2017).

Kako bi doseg i uspješnost procesa privlačenja bio što uspješniji i učinkovitiji te imao što manje negativnih posljedica na kasnije procese poželjno je utvrditi i poželjan profil kandidata, budućeg policijskog službenika, odnosno koje su to karakteristike, kompetencije i vještine kojima taj kandidat može zadovoljiti zahtjevima buduće profesije. Na taj način, aktivnosti u privlačenju i same kampanje mogu biti dodatno osnažene i preciznije u svojem dosegu.

Američki autor Patti (2009, prema Cox, Marchionna, Fitch, 2017) izdvaja 16 osobina i osobnih načela koje mora imati uspješan i učinkovit policijski službenik:

- pouzdanost
- poštenje
- sposobnost rukovođenja/vodstva
- povjerljivost
- prihvatanje odgovornosti za sebe i druge
- prihvatanje kritike

- analitičnost, bez sklonosti prebrzog zaključivanja
- spremnost za pružanje pomoći
- sposobnost kompromisa za veće dobro
- sposobnost osporavanja nezakonitih naloga i zapovijedi
- poštovanje zakonitih i opravdanih naloga i zapovijedi
- perspektiva
- netolerancija prema korupciji
- timski rad
- neprihvatanje nezasluženi osobnih pohvala i nagrada.

Istraživanjem o poželjnim vještinama policijskih službenika provedenim 2018. godine u Republici Hrvatskoj utvrđeno je kako je poželjan profil policijskog službenika onaj policijski službenik koji služi javnosti, prema građanima se odnosi uljudno, s poštovanjem i bez predrasuda, suradnički je orijentiran i prema kolegama i prema građanima, djeluje u skladu sa zakonom i profesionalnim standardima te je spreman na stalno učenje i profesionalni razvoj (Borovec, Dunaj, Tuškan, 2019).

Karakteristike poželjnog profila policijskog službenika mijenjaju se kako se mijenja i razvija društvo u cjelini, kako se mijenjaju zahtjevi građana i javnosti prema policiji, ali i kako se mijenjaju modeli policijskog rada. Svaki model policijskog djelovanja i rada nužno ovisi o aktualnom društveno-političkom kontekstu, ali i svojem povijesnom naslijeđu; stoga je stupanj razvoja policije povezan i s dostignutom demokratizacijom društva (Vitez, Balgač, 2016). U tom kontekstu, profil poželjnog policijskog službenika koji je poslove obavljao u tradicionalnom poslovnom modelu okarakteriziranom kao legalistički model djelovanja te su u svojem radu bili reaktivni, provodili zakon i striktno slijedili zapovijedi, upute i procedure (Cajner Mraović, Faber, Volarević, 2003) – znatno se razlikuje od profila policijskog službenika koji djeluje u sklopu moderne policijske organizacije. Demokratizacijom društva počeo se 80-ih i 90-ih godina prošlog stoljeća razvijati i novi model policijskog djelovanja – policija u zajednici (engl. *Community Policing*). Nova filozofija policijskog djelovanja utemeljena je na ideji da policijski službenici i građani rade zajedno te da na različite načine rješavaju aktualne probleme na razini lokalne zajednice koji su vezani uz kriminalitet, strah od kriminala te različite oblike društvenih poremećaja (Trojanowicz, Bucqueroux, 1990). Na temelju ovog pristupa od policijskih se službenika očekuje, uz tradicionalno provođenje zakona, otvaranje prema zajednici, traženje suradnje s građanima, različitim skupinama društva, nevladinim organizacijama, lokalnom zajednicom i medijima (Borovec, Dunaj, Tuškan, 2019). Nakon implementacije modela policije u zajednici u svakodnevnu se praksu uvodi model kriminalističko-obavještajnog rada policije (engl. *Intelligence-Led Policing* – ILP) (Vitez, Balgač, 2016). ILP model zahtijeva timski rad koji uključuje analitičare, policijske službenike na svim razinama te rukovoditelje. Za policijske službenike ovaj model zahtijeva veći angažman i kvalitetnije prikupljanje informacija te razumijevanje i bolje korištenje obavještajnih podataka (Borovec, Dunaj, Tuškan, 2019).

Sve navedeno još jednom potvrđuje činjenicu kako je proces privlačenja i novačenja poželjnih kandidata izuzetno složen i ovisan o nizu parametara koji trebaju biti razrađeni i uzeti u obzir prilikom kreiranja i vođenja svih aktivnosti i kampanja.

2.1. Privlačenje pripadnika manjinskih i ranjivih skupina

Uvažavajući brze i vrlo značajne demografske promjene na tržištu rada pitanje demografskog sastava ljudskih potencijala i novi pristup različitosti postaju središnje teme upravljanja ljudskim potencijalima općenito (Millmore Lewis, Saunders, Thornhill, Morrow, 2007). Novi pristupi idu za time da maksimiziraju ljudske potencijale koji proizlaze iz različitosti, ali i da istovremeno otklone tj. ublaže prepreke kao što su predrasude i podjele koje mogu otežati dobro funkcioniranje raznolikih ljudskih potencijala. Jednake mogućnosti u zapošljavanju stavljaju naglasak na zabranu diskriminacije s jedne strane, te ispravljanje prijašnje diskriminacije s druge strane (Vukojić Tomić, 2017).

Mnoge policijske organizacije ulažu velike napore kako bi u svoje redove privukle i predstavnike manjinskih i ranjivih grupa (nacionalne manjine, različite etničke grupe, pripadnike LGBT populacije, žene i sl.) jer se različitost u policijskim redovima pokazala kao izrazita prednost u postupanju u okviru cjelokupne društvene zajednice. Različitost u policijskim redovima doprinosi snažnijoj izgradnji povjerenja između policije i zajednice te pridonosi učinkovitijoj borbi protiv kriminala i osiguranju javne sigurnosti (COPS Office, 2009; Matthews, Keller, Lim, 2012; Miller, Clery, Richardson, Topper, Cronen, Lilly, Hinkens, Yin, 2016). S druge pak strane postavlja se pitanje uvjeta odabira i mogućnosti optužbi za diskriminaciju. Stoga je preporuka da se utvrdi i kreira jedinstveni sustav kriterija i zahtjeva koji moraju:

- biti valjani i opravdani
- biti pouzdani
- biti dosljedni
- točno odražavati zahtjeve radnog mjesta
- omogućavati nadzor pristranosti prilikom ocjenjivanja i rangiranja (Billikopf, 2006 prema Cox, Marchionna, Fitch, 2017).

U svojim kampanjama i procesu privlačenja, policijske agencije posebnu pozornost posvećuju **jednakim mogućnostima** za sve pripadnike i pripadnice društva, posebice zbog imidža tradicionalnih organizacija u kojima pretežno prevladavaju (bijeli) muškarci. Kako bi se postigao željeni cilj često je potrebno razviti zasebnu strategiju privlačenja koja je usmjerena upravo na te potencijalne kandidate (Roberg, Novak, Corder, Smith, 2015; Balgač, 2017). Jednakost s jedne strane, i različitost s druge strane, pomažu organizacijama da svoj posao obavljaju na kreativniji i inovativniji način te time poboljšaju svoje postupanje. Tim koji u svojem sastavu ima različite pripadnike društva učinkovitiji je u rješavanju problema, ima širi spektar i percepciju u postupanju te može pružiti inovativnija i trajnija rješenja određenih problema s kojima se susreće (ACPO, 2010). Takva policijska organizacija koja demografski odgovara društvenoj zajednici u kojoj djeluje potiče i povećava svjesnost policijskih službenika o pravima manjina te različitostima u društvu (Miles-Johnson, 2016).

Pojedine policijske organizacije kao preporuku za privlačenje većeg broja žena u svojim kampanjama i aktivnostima privlačenja posebice koriste alate (časopisi, internetski portali) koji su usmjereni na žene i koje uglavnom koriste žene (WPON, 2012; Balgač, 2017; Cox, Marchionna, Fitch, 2017). Jednako tako preporuka je posjećivati događaje (npr. sajmove rada) ili pak mjesta (npr. fitness centre) koja posjećuju žene te u svoje aktivnosti uključiti žene pripadnice policijskih organizacija (NCWP, 2003; Roberg, Novak, Corder, Smith, 2015;

Balgač, 2017). Na temelju istraživanja „Samoprocjena rodne osjetljivosti policijske prakse u Republici Hrvatskoj 2013. godine izrađene su preporuke za privlačenje žena:

1. oglašavati natječeaje u različitim medijima uključujući i one koji su okrenuti ženskoj populaciji i manjinama, pri čemu koristiti različite komunikacijske kanale, a posebno nove medije;
2. aktivnosti oglašavanja intenzivno provoditi na područjima na kojima nedostaje dovoljno zainteresiranosti kandidata za policijsku službu, kao i među pripadnicama/ pripadnicima manjinskih i marginaliziranih grupa;
3. izraditi promotivne materijale za natječaj koji uključuju fotografije žena različite starosti na različitim policijskim poslovima;
4. intenzivirati distribuciju plakata i drugog promotivnog materijala s fokusom na žensku populaciju. Materijale postavljati u javnim službama u kojima je masovna prisutnost žena, kao u sportskim centrima, fitness centrima, javnim ustanovama;
5. povećati broj izravnih promocija kao što su: dani otvorenih vrata, tribine u srednjim školama, okrugli stolovi, sudjelovanje na sajmovima zapošljavanja i obrazovanja te osigurati da u tim događajima sudjeluju žene iz policije koje mogu odgovoriti na pitanja o obuci/profesiji općenito te posebno na pitanja potencijalnih kandidatkinja o ulozi žena u policiji i izazovima te profesije, posebno u dijelovima zemlje odakle dolazi manji broj kandidatkinja i kandidata;
6. omogućiti i uspostaviti komunikacijske kanale za izravne i konkretne upite zainteresiranih kandidatkinja/kandidata te omogućiti izravan kontakt potencijalima kandidatkinjama i kandidatima sa zaposlenima u policiji;
7. široko oglašavati jasno definirane norme fizičke spremne i druge kriterije za prijam kako bi žene na vrijeme bile upoznate s uvjetima;
8. uspostaviti suradnju s nevladinim udrugama kako bi se uz njihovu pomoć privukle žene iz manjinskih i marginaliziranih grupa (Balgač, 2017).

Kao i kod privlačenja žena, privlačenje manjinskih skupina društva također zahtijeva fokusirani pristup i uvelike ovisi o trima stvarima: odnos policijske organizacije i zajednice, iskustvo manjinskih predstavnika s policijom i metode koje policijska organizacija koristi prilikom privlačenja manjina. Sve tri činjenice od iznimne su važnosti za uspjeh u privlačenju manjinskih predstavnika (California Commission on Peace Officer Standards and Training, 2006).

Strategije slične onima za privlačenje žena za policijsku službu primjenjive su i na manjinske grupe. Pojedine policijske organizacije prije početka kampanja i procesa privlačenja osnivaju radne grupe koje će osmisliti način i strategiju privlačenja pripadnika manjinskih grupa. Također se rabe promotivni materijali s fotografijama policijskih službenika pripadnika manjina, u kampanjama sudjeluju policijski službenici manjinske populacije te se traži pomoć nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva koje zastupaju interese manjina (Roberg, Novak, Corder, Smith, 2015).

Ako policijske organizacije žele u svojim redovima imati kandidate, predstavnike žena i manjinskih skupina, tada trebaju razviti inovativne strategije privlačenja, promicati policijsku kulturu koja sve zaposlenike tretira jednako i s poštovanjem te je ukoliko i neophodno imati

nepristran plan odabira, raspodjele poslova i mogućnosti napredovanja (Roberg, Novak, Cordner, Smith, 2015).

U konačnici, ako policijske organizacije žele pružiti najbolju uslugu i biti javni servis svojim građanima, trebaju privući i odabrati najbolje kandidate koji trenutačno postoje na tržištu rada (Cox, Marchionna, Fitch, 2017). Ovaj cilj jedino je ostvariv ukoliko (budući) policijski službenici shvaćaju i razumiju paradigmu javnog servisa građana i društveni kontekst u kojem trebaju obavljati svoje zadaće (Glenn, Pantich, Barnes-Proby, Williams, Christian, Lewis, Gerwehr, Brannan, 2003).

Uvažavajući sve spomenuto, može se zaključiti kako je proces privlačenja kandidata vrlo važan i kompleksan proces koji ima dalekosežne posljedice na sve kasnije procese upravljanja ljudskim resursima u policijskom sustavu. Stoga je prilikom kreiranja i osmišljavanja aktivnosti privlačenja potrebno postaviti sljedeća pitanja i djelovati u skladu s odgovorima:

- Tko su kandidati koje želimo privući, odnosno koji je to profil budućih policijskih službenika koje želimo privući i koji najbolje odgovara trenutačnim modelima rada policije?
- Želimo li da demografska slika policijske organizacije odgovara demografskoj slici društva u kojem se obavlja policijski posao te želimo li na taj način osigurati veću uspješnosti policijske organizacije?
- Koji su to komunikacijski alati kojima ćemo najbolje prenijeti naše zahtjeve i prodrijeti do što šireg kruga potencijalnih kandidatkinja?
- Je li potrebno osmisliti zasebne kampanje za manjinske i ranjive skupine?

3. SELEKCIJA/ODABIR KANDIDATA

Selekcija, odnosno odabir kadrova jest izbor pravih osoba za posao između mogućih kandidata. Ona je upravo i jedan od najvažnijih izbora jer kvaliteta i uspješnost posla ovise o kvaliteti kadrova koji obavljaju posao (Buble, 2006). Odabir kandidata zahtjevan je proces jer svaka tvrtka ili državno tijelo pokušava izdvojiti, iz spektra privučenih i zainteresiranih kandidata, upravo one kandidate koji posjeduju znanja, vještine i osobne karakteristike koje će osigurati i pomoći toj organizaciji da ostvari svoje ciljeve ili pak one koji će biti sposobni završiti obuku/školovanje za koje se odabiru.

Prema Bubleu (2006) odabir se provodi na dva načina:

- prvi je način određivanje minimalnih kriterija osobina, sposobnosti i znanja koje kandidat mora ispuniti te se taj izbor obavlja samo između onih kandidata koji već ispunjavaju taj minimum, dok su ostali isključeni iz izbora;
- drugi je način ispitivanje osobina, sposobnosti i znanja kandidata te njihovo rangiranje po rezultatima.

Odabir se najčešće provodi kombinacijom ovih dvaju načina, odnosno – najprije se izdvoje kandidati s minimalnim uvjetima posla te se potom rangiraju po vlastitim osobinama, sposobnostima i znanjima.

Metode i tehnike odabira jesu postupci koji se mogu sastojati od jednog ili više koraka čije analize potom služe za odabir potrebnog kandidata kao radnika za određeni posao. Jedna od učestalih podjela u današnje vrijeme jest podjela na standardne metode (npr. testovi ličnosti), metode vezane za posao (npr. testovi znanja) i nekonvencionalne metode (npr. testovi na droge) (Bahtijarević-Šiber, 1999).

Prema Šverko (2012) metode koje će se rabiti za odabir kandidata u konkretnoj organizaciji ovise o puno čimbenika: ciljani posao, opća politika o poslu, strategija zapošljavanja, filozofija i stav menadžmenta i slično. Autor navodi sljedeće metode odabira:

- Psihotestovi
 - testovi kognitivnih sposobnosti
 - testovi psihomotoričkih sposobnosti
 - testovi senzornih sposobnosti
 - testovi sposobnosti specifični za neka područja djelatnosti
 - testovi ličnosti.
- Ostale metode odabira
 - intervju
 - pristupni biografski upitnici
 - školske kvalifikacije i radne karakteristike
 - objektivna provjera ljudskog znanja
 - medicinski pregled.

Odabir najboljih kandidata na tržištu rada za policijsku je službu izuzetno bitan. Važan je zbog potrebe da se odaberu najbolji kandidati koji će biti uspješni u obuci koja slijedi, ali i koji će biti uspješni u kasnijem obavljanju posla (Wright, Dai, Greenback, 2011). Selekcija je ključna zbog činjenice što će upravo ti odabrani kandidati u budućnosti postati rukovoditelji predmetne policijske organizacije i kvaliteta pojedinca odredit će kvalitetu organizacije (Oliver, 2014). Postavlja se pitanje koje su to kvalitete budućih policijskih službenika koje trebaju biti uzete u obzir prilikom postupka odabira i kako kreirati taj postupak, a kako bi se zajamčio prije spomenuti cilj.

Prema Oliveru (2014) sljedeća znanja, vještine, sposobnosti, ponašanja i osobine budućih policijskih službenika trebaju biti uzeta u obzir:

- **Integritet:** kandidat ima visoke moralne i etičke standarde te snažan integritet;
- **Spoznajne vještine o različitostima u društvu:** kandidat ima sposobnost nepristranog djelovanja i razumije pitanja različitosti društva;
- **Orijentiran je na pružanje usluge:** kandidat razumije da je na usluzi društvu te je predan i službu stavlja iznad sebe;
- **Timski rad:** kandidat je spreman na timski rad i okrenut je timu. Ima mogućnost rada s drugima na suradnički, brižan i podržavajući način, a kako bi postigao cilj svojeg tima;
- **Verbalne komunikacijske vještine:** kandidat ima sposobnost dobre verbalne komunikacije. Ima razvijenu sposobnost slušanja te preciznog verbaliziranja svojih ideja drugima;

- **Pismene komunikacijske vještine:** kandidat ima sposobnost dobre pisane komunikacije te je sposoban na precizan, konzistentan i primjeren način svoje ideje prenijeti pisanim putem;
- **Motivacija:** kandidat ima visoku motivaciju za samostalni rad;
- **Donošenje odluka:** kandidat ima sposobnost donošenja odluka i rješavanja problema;
- **Dobri međuljudski odnosi:** kandidat ima sposobnost interakcije s drugima i pokazuje sposobnost stvaranja dobrih međuljudskih odnosa;
- **Samokontrola:** kandidat ima sposobnost zadržavanja samokontrole u stresnim situacijama. Samodisciplina je ključna za pravilno postupanje;
- **Vještine planiranja i organiziranja:** kandidat ima sposobnosti planiranja i organiziranja;
- **Želja za uspješnošću:** kandidat je vođen željom za uspjehom te je voljan i motiviran biti uspješan u postizanju osobnih i timskih ciljeva.

Prvi selekcijski postupci zasnovani na znanstvenim činjenicama, provode se u novom suvremenom dobu, a odnose se prije svega na **motoričke, funkcionalne sposobnosti, antropološke karakteristike i kognitivne karakteristike te specifična policijska znanja i vještine**. Elementi koji se trenutačno rabe u praksi za odabir ljudskih resursa za potrebe policije, ali i za inicijalno razvrstavanje (klasifikaciju) policijskih službenika jesu stupanj motoričkih i funkcionalnih sposobnosti, zdravstveni status pojedinca (određen rezultatima prethodnog sistematskog zdravstvenog pregleda) i stupanj obrazovanja (Hadžikadunić, Šuvalija, Bajraktarević, 2013).

Pojedine policijske organizacije, posebice u Sjedinjenim Američkim Državama, utvrdile su minimalnu razinu standarda koje potencijalni kandidat treba zadovoljiti prilikom procesa odabira (Decicco, 2000). Procjena se provodi nizom metoda i testova odabira (Decicco, 2000; Conser, Paynich, Gingerich, 2013; Roberg, Novak, Corder, Smith, 2015; Cox, Marchionna, Fitch, 2017):

- **Status kandidata** – procjena kandidata obavlja se kroz provjeru državljanstva, dobi, visine i težine, posjedovanja određene razine obrazovanja, posjedovanja vozačke dozvole;
- **Procjena dostojnosti i morala kandidata** – procjena kandidata provodi se kroz sigurnosnu provjeru kandidata, testiranje na droge te poligrafsko testiranje, a s ciljem utvrđivanja vjerodostojnosti podataka koje je kandidat naveo u prijavi;
- **Procjena fizičkih sposobnosti kandidata** – procjenjuje se fizička sprema, kondicija i izdržljivost potencijalnih kandidata nužna za obavljanje policijskog posla;
- **Psihološka procjena** – testovi koji se koriste za provjeru psihološkog stanja kandidata mogu se razvrstati u dvije kategorije: oni koji mjere inteligenciju, znanje i sposobnost te testovi koji procjenjuju psihološko stanje kandidata;
- **Liječnički pregled** – procjena kandidata obavlja se na temelju liječničkog pregleda i unaprijed utvrđenih zdravstvenih standarda nužnih za obavljanje policijskog posla;
- **Procjena komunikacijskih sposobnosti** – procjena kandidata provodi se putem pisanih testova znanja te intervjua koji se obavlja s kandidatom.

Bez obzira na to rabe li se sve ili samo neke metode odabira nužno je:

- da su standardizirane i jednake za sve kandidate;
- da su relevantne za situacije u kojima se budući policijski službenici mogu naći;
- da su dovoljno kompleksne da zahtijevaju angažiranost kandidata;
- da posjeduju razinu stresa koja može izazvati emocionalnu reakciju koja će se također procijeniti;
- da ne zahtijevaju posebna i specijalizirana prethodna znanja (Decicco, 2000).

Proces odabira kandidata za policijsku službu ili školovanje dugotrajan je i često skup proces, i za policijske službenike i za same kandidate (Wright, Dai, Greenback, 2011). Uvažavajući tu činjenicu, policijske organizacije vrlo često u svojim procesima odabira koriste metode postupno, počevši od onih jeftinijih i s većim mogućnostima eliminacije kandidata prema skupljima i dugotrajnijima. Uobičajeno je da se započinje s procjenom statusa kandidata, potom testiranjima znanja, fizičkih i psiholoških sposobnosti, zatim procjenom dostojnosti kandidata i sigurnosnom provjerom, praćeno liječničkim pregledom, a završava se intervjuom svakog kandidata (Roberg, Novak, Corder, Smith, 2015).

3.1. Odabir/selekcija pripadnika manjinskih i ranjivih skupina

Kao i kod procesa privlačenja postavlja se pitanje jesu li postojeće metode odabira dovoljno osjetljive i omogućavaju li svim potencijalnim kandidatima jednake mogućnosti, a posebice u kontekstu ravnopravnosti i izbjegavanja bilo kakve diskriminacije ili neravnopravnog položaja manjinskih i ranjivih skupina. Ovo se pitanje najčešće postavlja u kontekstu prethodnog obrazovanja, provjere fizičke sposobnosti te propisanih standarda vezanih za visinu i težinu kandidata.

Za početak je važno prepoznati potencijalne prepreke i uzroke mogućeg nejednakog položaja. To ne znači da se svi postojeći standardi uklone već je važno dobro procijeniti koji su to standardi ključni za policijski posao te koje je procese i kriterije moguće prilagoditi u interesu različitosti i zastupljenosti manjinskih i ranjivih skupina u policiji, a da se ne naruši kvaliteta budućeg školovanja ili obavljanja policijskog posla (Miller i sur., 2016). Ova potencijalna prilagodba nužna je i zbog činjenice da se postupanje policije mijenja, da je policija uvela nove modele svojega rada i zastupa filozofiju javnog servisa građana te se promijenio i profil poželjnog policijskog službenika. Upravo zbog toga proces testiranja, posebice fizičkih sposobnosti treba prilagoditi na način da valjano i precizno mjere vještine i sposobnosti kandidata koje mogu udovoljiti zahtjevima posla moderne policijske organizacije (NCWP, 2003).

Osim uklanjanja potencijalnih zapreka, ključnu ulogu u omogućavanju svima jednakih mogućnosti ima i povjerenstvo te osoblje koje izrađuje kriterije za zapošljavanje, odnosno njihova edukacija i znanje o pitanjima rodne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti za sve potencijalne kandidate, uključujući i pripadnike manjinskih i ranjivih skupina (Balgač, 2017).

4. SVRHA, CILJEVI I METODA RADA

4.1. Svrha i ciljevi rada

Ovaj rad ima za opću svrhu preispitati pristup i metode Ministarstva unutarnjih poslova u procesu privlačenja i odabiru kandidata i kandidatkinja za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka te su u odnosu na to u radu postavljeni sljedeći specifični ciljevi:

1. Analiza privlačenja kandidata i kandidatkinja u kontekstu općeprihvaćenih standarda, međunarodnih iskustava privlačenja budućih policijskih službenika i hrvatskih iskustava;
2. Analiza privlačenja manjinskih i ranjivih skupina u kontekstu općeprihvaćenih standarda, međunarodnih iskustava privlačenja budućih policijskih službenika i hrvatskih iskustava;
3. Analiza odabira kandidata i kandidatkinja u kontekstu općeprihvaćenih standarda, međunarodnih iskustava odabira budućih policijskih službenika i hrvatskih iskustava;
4. Analiza odabira manjinskih i ranjivih skupina u kontekstu općeprihvaćenih standarda, međunarodnih iskustava odabira budućih policijskih službenika i hrvatskih iskustava.

4.2. Metode rada

U ovome radu primijenjena je kvalitativna metodologija metodom analize slučaja. Studija (analiza) odabranih slučajeva podrazumijeva korištenje različitih metoda kako bi se detaljno analizirao jedan ili više odabranih slučajeva koji se odnose na istu ili sličnu temu odnosno problem istraživanja. U analizi slučajeva odabiru se slučajevi koji su bogati informacijama i obilježjima koja se promatraju; analiza je holistička i uvažava kontekst. Metoda analize slučaja rabi se kako bi se bolje razumjela suština problema, razvile općenitije teorijske tvrdnje o pravilnostima u analiziranoj strukturi i procesu, stvorila tipologija ili kategorije koje se odnose na društvene pojave ili razvile nove hipoteze koje se u kasnijem istraživačkom radu provjeravaju (Tkalac Verčić, Sinčić Ćorić, Ploško Vokić, 2010). Kod primjene metodologije studije slučaja najčešća su istraživačka pitanja „kako?“ i „zašto?“ (Rowley, 2002; Wahyuni, 2012). U ovome istraživanju istraživačka se pitanja odnose na utvrđivanje činjenica kako se provodi proces privlačenja i odabira, kako se primjenjuju norme i standardi privlačenja i odabira te zašto se koristi određeni pristup.

U obradi istraživačkog materijala pristupilo se na način da su na temelju velikog broja relevantnih izvora prikupljeni podaci o standardima, normama, strategijama i pristupima u privlačenju i odabiru kandidata i to iz perspektive općeprihvaćenih standarda i iz policijske perspektive na međunarodnoj razini.

Nakon definiranja pristupa, standarda i normi obavljen je uvid u pristup, postupke i procedure privlačenja i odabir kadrova za policijsku službu, odnosno školovanje budućih policijskih službenika kroz poziv natječaja, dostupne informacije o kampanjama privlače-

nja, pravilnike kojima su propisani uvjeti i norme za odabir kandidata, odluku o imenovanju natječajne komisije te različite evidencije i statističke podatke Policijske škole „Josip Jović“.

U nastavku istraživanja hrvatska su iskustva stavljena u kontekst općeprihvaćenih standarda i preporučenih pristupa, ali i međunarodnih iskustava i prakse što je za rezultat dalo kvalitativnu procjenu hrvatskog pristupa te pokazalo područja u kojima postoji prostor za unaprjeđenje i napredak. Potonje ima posebnu važnost s obzirom na aktualno stanje i uvjete na tržištu rada koje ima obilježje negativnih populacijskih trendova, nedostatka radne snage, a u konačnici i smanjenog interesa za policijsku službu.

5. HRVATSKO ISKUSTVO PRIVLAČENJA I ODABIRA KANDIDATA ZA ŠKOLOVANJE BUDUĆIH POLICAJACA – STUDIJA SLUČAJA

Zakonom o policiji kao jedan od oblika temeljnog policijskog obrazovanja propisan je i program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac (Zakon o policiji).

Temeljno obrazovanje za zanimanje policajac provodi se sukladno s odredbama Zakona o policiji, zakonima kojima se uređuje srednjoškolsko obrazovanje, zakonima kojima se uređuje strukovno obrazovanje odraslih te sukladno sa Statutom Policijske akademije i Statutom Policijske škole (Pravilnik o policijskom obrazovanju NN, 113/12., 81/13., 05/14.).

Program se provodi u sklopu Policijske škole „Josip Jović“ kontinuirano od 2013. godine, a svake godine upiše se od 300 do 800 polaznika, ovisno o potrebama Ministarstva unutarnjih poslova. Polaznici su raspoređeni u odjele (od 25 do 28 učenika) te svaki odjel ima svojeg razrednika i odgajatelja. Obrazovanje traje 18 mjeseci, i to 12 mjeseci nastave u Policijskoj školi, od čega tri tjedna mentorske prakse u policijskoj upravi, te vježbenički staž u trajanju od šest mjeseci. Nakon završetka formalnog obrazovanja polaže se završni ispit, a nakon završenoga vježbeničkog staža – državni stručni ispit.

Formalni početak privlačenja i odabira kandidata za svaku školsku godinu započinje raspisivanjem natječaja na temelju članka 85. stavka 2. i 3. Zakona o policiji i članka 14. stavka 2. i 3. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08., 86/09., 92/10., 105/10., 90/11., 5/12., 16/12., 86/12., 126/12., 94/13., 152/14., 07/17., 68/18., 98/19.). Natječajem, koji u uvodnom dijelu navodi broj polaznika koji se planira upisati i datum početka Programa, navode se:

- uvjeti natječaja
- način natjecanja
- prava i obveze.

Na kraju objavljenog natječaja navodi se način podnošenja prijave i rok za podnošenje prijave te upute kako kandidati i kandidatkinje mogu saznati i dobiti više informacija o natječaju u policijskim postajama, nadležnim službama Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, na mrežnoj stranici Ministarstva unutarnjih poslova te putem kontaktnog telefona Policijske škole „Josip Jović“.

Uvjeti natječaja

Za upis u program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac mogu se natjecati hrvatski državljani i državljanke pod uvjetom da ispunjavaju sljedeće uvjete:

- imaju završenu srednju školu u trogodišnjem ili četverogodišnjem trajanju;
- nemaju navršenih 28 godina na dan početka Programa;
- imaju posebnu tjelesnu i psihičku zdravstvenu sposobnost;
- ispunjavaju posebno propisanu razinu tjelesne motoričke sposobnosti;
- budu osobno dostojni za obavljanje policijske službe;
- nisu članovi političke stranke.

Od 2013. godine do 2019. godine uvjet je bila završena srednja škola u četverogodišnjem trajanju nakon čega je uvedena promjena te prijava na natječaj koja omogućava apliciranje i kandidatima sa završenom srednjom školom u trogodišnjem trajanju. Ovo je prva i najznačajnija promjena, uvjetovana smanjenjem broja potencijalnih kandidata na tržištu rada, napravljena snižavanjem kriterija prethodnog formalnog obrazovanja. Kao zaseban uvjet u natjecanju istaknuta je mogućnost kandidata i kandidatkinja da se pozovu na pravo prednosti pod jednakim mogućnostima. Pravo se prije svega odnosi na hrvatske branitelje i članove njihovih obitelji (u ovom slučaju djecu) te pripadnike nacionalnih manjina. Pravo se ostvaruje u skladu:

- sa člankom 101. Zakona o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (NN 121/17., 98/19.);
- sa člankom 48.f. Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (NN 33/92., 57/92., 77/92., 27/93., 58/93., 2/94., 76/94., 108/95., 82/01., 13/03., 148/13., 98/19.);
- sa člankom 22. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (NN 155/02. i 47/10. - Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske; 80/10. i 93/11. – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske).

Način natjecanja

Kandidati i kandidatkinje koji se prijavljuju na natječaj dužni su priložiti sljedeću dokumentaciju:

- popunjeni obrazac prijave na natječaj koji mogu naći na *web*-stranici Ministarstva unutarnjih poslova ili u policijskim postajama;
- presliku svjedodžbi svih razreda srednje škole;
- presliku svjedodžbe završnog ispita ili mature ili presliku svjedodžbe o državnoj maturi ili presliku svjedodžbe o završnom radu;
- dokaz prava prednosti pod jednakim uvjetima pri upisu (preslika rješenja odnosno potvrde o priznatom statusu na koji se kandidat/kandidatkinja u prijavi poziva; pripadnici nacionalnih manjina nisu u obvezi dostavljati dokaz o nacionalnoj pripadnosti).

Natječajna dokumentacija dostavlja se Ministarstvu unutarnjih poslova u sjedištu s posebno naznačenim naslovom u propisanome roku. Kandidati i kandidatkinje koji ne podnesu pravovremenu i urednu prijavu ili ne ispunjavaju formalne uvjete iz natječaja, neće se smatrati kandidatom/kandidatkinjom prijavljenom na natječaj.

Prava i obveze

Prava i obveze između polaznika i Ministarstva unutarnjih poslova uređuju se ugovorom. Obrazovanje se provodi sukladno s Programom srednjoškolskog obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka. Kandidati i kandidatkinje koji uspješno završe Program primit će se u radni odnos u Ministarstvo unutarnjih poslova sukladno s potrebama službe uz obvezni vježbenički staž u trajanju od šest (6) mjeseci. Vježbenici i vježbenice koji zadovolje na vježbeničkom stažu dužni su najkasnije u roku od šest (6) mjeseci od isteka vježbeničkog staža položiti državni stručni ispit i provesti najmanje pet (5) godina na radu u Ministarstvu unutarnjih poslova na poslovima srednje stručne spreme.

5.1. Privlačenje

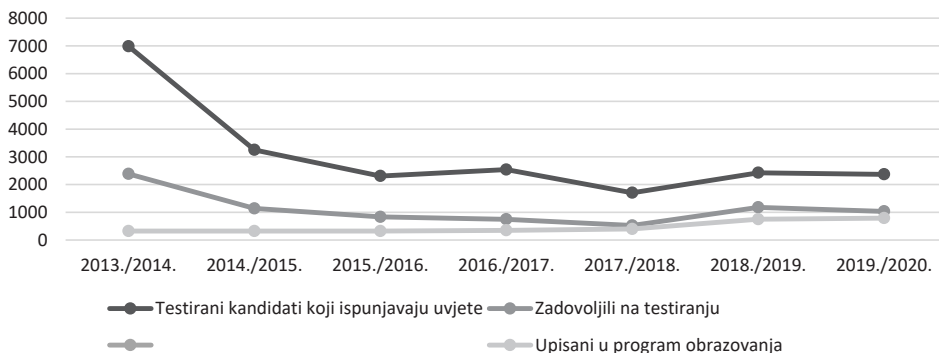
Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka kao novi oblik školovanja budućih policijskih kadrova uvodi se prvi put 2013. godine. Potencijalni kandidati i kandidatkinje o natječaju i programu informirali su se putem *web*-stranice Ministarstva unutarnjih poslova te objavom poziva u dnevnome tisku. Jednako tako promocija poziva odvijala se u televizijskim i radijskim emisijama. Od 2015. godine podaci o raspisanom natječaju i pozivu kandidatima objavljuju se i na službenoj Facebook stranici Policijske akademije te od 2019. godine na Instagram profilu „Dan policije“ što ide ukorak s popularizacijom društvenih mreža i željom da se što veći krug potencijalnih kandidata upozna s natječajem. Kao što se može vidjeti korišteni su neki od standardnih i općeprihvaćenih alata privlačenja potencijalnih kandidata: objave na *web*-stranici, objave u dnevnome tisku te informacije putem radijskih i televizijskih emisija te na društvenim mrežama.

Od 2013. godine pa do 2017. broj kandidata koji se prijavio na natječaj, te u konačnici zadovoljio uvjete natječaja bio je kontinuirano u padu (vidi tablicu 1 i grafikon 1). Iz navedenog razloga, ali i zbog odluke donesene u 2018. godini kako će se upisivati veći broj polaznika od dotadašnjeg te detektiranog problema o deficitu policijskih službenika u pojedinim dijelovima Republike Hrvatske pristupilo se osmišljavanju sveobuhvatne kampanje privlačenja što šireg kruga potencijalnih, zainteresiranih i kvalitetnih kandidata.

Tablica 1: Broj testiranih kandidata koji udovoljavaju uvjetima natječaja, broj kandidata koji su zadovoljili testiranje i koji su upisani u Program po školskim godinama

Školska godina	Testirani kandidati koji ispunjavaju uvjete	Zadovoljili na testiranju	Zadovoljili %	Upisani u program obrazovanja	Upisani %
2013./14.	6986	2384	34 %	324	13 %
2014./15.	3250	1139	35 %	324	28 %
2015./16.	2309	834	36 %	324	39 %
2016./17.	2539	749	29 %	350	47 %
2017./18.	1703	526	30 %	400	76 %
2018./19.	2424	1180	49 %	750	64 %
2019./20.	2369	1033	46 %	790	76 %

Testiranje i upis kandidata

Grafikon 1: Broj testiranih kandidata koji udovoljavaju uvjetima natječaja, broj kandidata koji su zadovoljili testiranje i koji su upisani u Program po školskim godinama

Kampanje privlačenja koje su započele 2018. godine intenzivirale su **medijske istupe** čelnika Policijske akademije i Policijske škole „Josip Jović“ s ciljem predstavljanja Programa obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka, ali i života i obveza polaznika, što podrazumijeva zanimanje policajac te različitih rodova policije. Javni istupi podrazumijevali su gostovanja u televizijskim i radijskim emisijama i na nacionalnoj i na lokalnoj razini te ciljane priloge u informativnim televizijskim emisijama. Uz čelnike Policijske akademije i Policijske škole prilozi su često uključivali i nastupe samih polaznika Programa obrazovanja. Nadalje, intenzivirano je objavljivanje **informacija na web-stranici** Ministarstva unutarnjih poslova i Policijske akademije te **društvenim mrežama**, koje su, osim informacija o natječaju i pozivu, imale za cilj približiti život i rad na Policijskoj akademiji. Izrađeni su posebni **promotivni materijali, letci i plakati** koji su prikazivali polaznike i polaznice, pružali informacije o natječaju, ali i osobnim iskustvima ranijih polaznika. Promotivni materijali u obliku niza videa objavljuju se na **YouTube kanalu** te na taj način dodatno čine informacije dostupne svim zainteresiranima.

Poseban iskorak u promociji zanimanja policajac i Programu obrazovanja napravljen je organizacijom *događaja „Dani otvorenih vrata“*, a kako bi se što veći broj mladih zainteresirao i motivirao za prijavu na natječaj za Program srednjoškolskog obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka. Program događaja uključuje prezentaciju načina rada svakog roda policije: temeljne, interventne, prometne, granične, kriminalističke, specijalne policije i protueksplozijske službe. Postavljeni su infopultovi na kojima su građani i potencijalni kandidati mogli dobiti od policijskih službenika i službenica detaljnije informacije o radu policije i Programu obrazovanja. Poseban segment programa Dani otvorenih vrata posvećen je aktivnostima demo-tima polaznika Policijske škole „Josip Jović“. Oni građanima prezentiraju profesionalno rukovanje kratkim i dugim vatrenim oružjem, ali i kasnijim razgovorima iz prve ruke dijele svoja iskustava o školovanju i životu na Policijskoj akademiji. Cijeli događaj medijski je popraćen, a video događaja postavljen je na YouTube kanalu MUP-a. Kako bi se osigurala sveobuhvatna promocija i najširi doseg, „Dani otvorenih vrata“ u 2018. godini organizirani su u jedanaest gradova: Dubrovniku, Splitu, Šibeniku, Zadru, Puli, Rijeci, Gospiću, Karlovcu, Vinkovcima, Požegi i Poreču. U 2019. godini organizirano je ukupno šesnaest događaja: u Puli, Rovinju, Pazinu, Bujama, Splitu, Zadru, Rijeci, Gospiću, Dubrovniku, Karlovcu, Sisku, Varaždinu, Osijeku, Vinkovcima, Slavonskom Brodu i Zagrebu.

Kao što je prije spomenuto, događaji su organizirani s posebnim naglaskom na mjesta u kojima je nedostatak policijskih službenika i u kojima je primijećen manji broj prijavljenih kandidata na natječaj. Jednako tako posebna pozornost posvećena je uključivanju žena policijskih službenica u aktivnosti tijekom „Dana otvorenih vrata“, ali i svih drugih promotivnih aktivnosti. Tako su žene policijske službenice, čelnice Policijske akademije i polaznice ranijih Programa obrazovanja bile zastupljene u medijskim istupima, objavama na društvenim mrežama i YouTube kanalu te promotivnim materijalima. Ovakav pristup u skladu je s općim preporukama o rodnoj zastupljenosti u procesu privlačenja kandidata/kandidatkinja za školovanje u policijskim redovima.

Za 2020. godinu, kao dodatan iskorak u području privlačenja poželjnih kandidata i kandidatkinja planirani su *posjeti srednjih škola (završnih razreda)* s područja Grada Zagreba i Zagrebačke županije Policijskoj akademiji. Posjeti su imali svrhu detaljnog upoznavanja sa životom, radom i obrazovanjem polaznika Programa obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka te prostorima u kojima borave i žive polaznici. Posjeti su odgođeni zbog pandemije korona virusa.

5.2. Odabir

Odabir kandidata i kandidatkinja za upis u Program provodi se sukladno s potrebama Ministarstva unutarnjih poslova na temelju ostvarenih sljedećih rezultata:

- u dosadašnjem školovanju
- rezultata provjere psihičkih sposobnosti (psihologijsko testiranje)
- rezultata tjelesne motoričke sposobnosti
- motivacijskog razgovora te
- rezultata provjere osobne dostojnosti i
- rezultata tjelesne zdravstvene sposobnosti.

Kandidati i kandidatkinje na navedene se provjere pozivaju putem *web*-stranice Ministarstva unutarnjih poslova te telefonskim pozivima. Za kandidate i kandidatkinje koji se ne odazovu provjerama psihičke sposobnosti i tjelesne motoričke sposobnosti, motivacijskom razgovoru i provjeri tjelesne zdravstvene sposobnosti – smatrat će se da su povukli prijavu na natječaj i neće se smatrati kandidatom/kandidatkinjom za upis u Program.

Svi testovi koji se provode u procesu odabira kandidata eliminacijske su prirode.

Dosadašnje školovanje jedan je od segmenata na temelju kojeg se boduje uspjeh kandidata i kandidatkinja u procesu odabira. Za razliku od testova koji se provode uspjeh u dosadašnjem školovanju ima rangirajući, a ne eliminacijski karakter i ovisi o završnim ocjenama koje je kandidat ostvario u svim razredima srednje škole te na završnom ispitu, maturi, državnoj maturi ili završnom radu.

Psihička sposobnost (psihologijsko testiranje) i testiranje zdravstvene sposobnosti utvrđuje se sukladno s mjerilima posebne psihičke i tjelesne zdravstvene sposobnosti propisane Pravilnikom o mjerilima i načinu utvrđivanja posebne psihičke i tjelesne zdravstvene sposobnosti za osobu koja se prima u policiju i policijskog službenika te sastavom i načinom rada zdravstvenih komisija u ovlaštenim zdravstvenim ustanovama (NN 113/12.; 37/18.; 51/18. – Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske).

Zdravstvene preglede koji prethode ocjeni i mišljenju o zdravstvenoj sposobnosti, u pravilu, obavlja Dom zdravlja Ministarstva unutarnjih poslova, a može ih obavljati i zdravstvena ustanova s kojom Ministarstvo unutarnjih poslova sklopi ugovor o obavljanju poslova specifične zdravstvene zaštite.

Psihička i zdravstvena sposobnost u skladu s odredbama spomenutog Pravilnika utvrđuje se na posebnom zdravstvenom pregledu na temelju:

1. pregleda i nalaza specijalista medicine rada;
2. laboratorijskog (uključujući testiranje na droge u organizmu) i rendgenološkog (srce, pluća) nalaza, elektrokardiograma (EKG-a), spirometrije, neurološkog i psihijatrijskog pregleda i nalaza, oftalmološkog i otorinolaringološkog pregleda te pregleda i nalaza doktora dentalne medicine;
3. nalaza psihologa;
4. pregleda i nalaza ginekologa prema indikaciji;
5. potvrde i/ili ovjerenog izvoda iz osobnog zdravstvenog kartona koju izdaje izabrani liječnik primarne zdravstvene zaštite, posebice s podacima o kroničnim i psihičkim bolestima i stanjima;
6. medicinske dokumentacije o dosadašnjem liječenju.

Osim spomenutih pregleda, ovisno o indikacijama, može se odrediti obavljanje i dodatnih pretraga i pregleda u ovlaštenoj zdravstvenoj ustanovi ili na način da pregledana osoba bude upućena svojem liječniku primarne zdravstvene zaštite, i to najčešće radi: psihijatrijskog, psihologijskog, internističkog, fizijatrijskog, ginekološkog, neurološkog pregleda te pregleda ortopeda i kirurga, odnosno obavljanja rendgenske (RTG) pretrage, ergometrije, pretrage holterom elektrokardiogram (EKG) ili tlaka, ultrazvučne pretrage određenih organa, pretrage elektroencefalografije (EEG), uzimanja urina ili izuzimanja vlasi i vještačenja istih radi utvrđivanja prisutnosti droge u organizmu.

Pravilnikom su utvrđena mjerila zdravstvene sposobnosti kao i popis bolesti i zdravstvenih stanja koja čine zapreku za obavljanje poslova policijskih službenika. Mjerila zdravstvene sposobnosti prilagođena su prirodnom opadanju pojedinih funkcija u skladu sa životnom dobi i radnim stažem policijskog službenika. Zdravstvenu i psihičku sposobnost utvrđuje peteročlana (predsjednik i četiri člana) Komisija koju imenuje ministar unutarnjih poslova. Predsjednik i jedan član su liječnici, i to: specijalist medicine rada i specijalist psihijatar ili neuropsihijatar odnosno neurolog. Ostali su članovi Komisije policijski službenici od kojih je jedan psiholog. Komisija svoju ocjenu o zdravstvenoj i psihičkoj sposobnosti daje na temelju medicinske dokumentacije i obrade koja je obavljena u ovlaštenoj zdravstvenoj ustanovi, a prema potrebi i na temelju neposrednog pregleda. Po potrebi Komisija može konzultirati i/ili zatražiti vještačenje drugih liječnika određenih specijalnosti i psihologa. Zdravstvenu sposobnost Komisija ocjenjuje jednom ocjenom i to: sposoban ili nesposoban te je dostavlja ustrojstvenoj jedinici Ministarstva unutarnjih poslova nadležnoj za upravljanje ljudskim potencijalima. Ocjena Komisije je konačna.

Psihologijsko testiranje, kao sastavni dio zdravstvenog pregleda, provodi se s pomoću testa kognitivnih sposobnosti (opće sposobnosti i specifičnih sposobnosti) te testa ličnosti. Testovi općih kognitivnih sposobnosti uključuju tipove zadataka koji su u rasponu od logičkog zaključivanja i otkrivanja zakonitosti nizova do otkrivanja uzoraka, sličnosti i razlika (Zlata, 2010 a). Ovim se testom probuđuju, registriraju i mjere reakcije koje ukazuju zamjećivanje, usporedbu i identifikaciju različitih podražaja, pamćenje informacija, proizvodnju ideja i rješavanje problema (Šverko, 2012). Testovi specifičnih kognitivnih sposobnosti usmjereni su na istraživanje užih segmenata intelekta važnih za obavljanje specifičnih zadataka. (Bahtijarević-Šiber, 1999). Testovi specifičnih sposobnosti koji se rabe prilikom odabira kandidata i kandidatkinja za Program obrazovanja jesu sljedeći:

- test perceptivnih sposobnosti – utvrđuju se sposobnosti brze i točne identifikacije oblika;
- test verbalnih sposobnosti – utvrđuje se opseg vokabulara, razumijevanje teksta te identifikacija antonima i sinonima;
- test spacijskih sposobnosti – utvrđuju se sposobnosti zamišljanja i predočavanja objekata u prostoru i određivanja njihovih odnosa;
- test numeričkih sposobnosti – utvrđuje se sposobnost izvođenja jednostavnih brojčanih operacija koje ne zahtijevaju mišljenje (Zlata, 2010 a).

Test ličnosti obuhvaća postupke za ispitivanje osobina ličnosti u užem smislu riječi, onih osobina koje su pretežito afektivne i konativne prirode. Upitnici ličnosti najčešća su metoda ispitivanja ličnosti i čine skup pitanja ili činjenica o stavovima, osjećajima i tipičnim načinima reagiranja na koje ispitanik sam odgovara s „da“ ili „ne“ (Šverko, 2012).

Razina tjelesne motoričke sposobnosti utvrđuje se sukladno s Pravilnikom o kriterijima za provjeru razine tjelesne motoričke sposobnosti za osobu koja se prima u policiju (NN 20/15., 16/18.).

Motoričkim sposobnostima nazivaju se one sposobnosti čovjeka koje sudjeluju u rješavanju motoričkih zadataka i uvjetuju uspješno kretanje, bez obzira na to jesu li stečene trenin- gom, podučavanjem ili nisu. Prilikom analize motoričkih sposobnosti najčešće se predlaže i primjenjuje hipotetski model sastavljen od motoričkih sposobnosti snage, brzine, koordinacije, fleksibilnosti, ravnoteže, preciznosti i izdržljivosti (Hadžikadunić, Turković, Tabaković, 2014).

Provjeru razine tjelesnih motoričkih sposobnosti provode djelatnici Policijske akademije, a kandidati trebaju zadovoljiti kriteriji sukladno sa sljedećim elementima (testovima) i normama:

- poligon natraške (u sekundama) – najduže 12.8 za žene;
- poligon natraške (u sekundama) – najduže 10.9 za muškarce;
- sklekovi na ručama (broj ponavljanja) – najmanje dva za žene;
- sklekovi na ručama (broj ponavljanja) – najmanje tri za muškarce;
- pretkloni na „švedskoj klupi“ (broj ponavljanja) – najmanje šest za žene;
- pretkloni na „švedskoj klupi“ (broj ponavljanja) – najmanje 10 za muškarce;
- skok u dalj s mjesta (u centimetrima) – najmanje 160 za žene;
- skok u dalj s mjesta (u centimetrima) – najmanje 197 za muškarce;
- trčanje na 2400 metara (u minutama) – najduže 15.58 za žene;
- trčanje na 2400 metara (u minutama) – najduže 12.49 za muškarce.

Posljednjim izmjenama Pravilnika o kriterijima za provjeru razine tjelesne motoričke sposobnosti za osobu koja se prima u policiju iz 2018. godine izbačen je kriterij kojim su kandidati trebali imati indeks tjelesne mase u rasponu od 20 do 30.

Kandidati koji pristupe provjeri moraju zadovoljiti sve propisane norme te ukoliko ne zadovolje propisanu normu na bilo kojem testu, isključuju se iz daljnjeg testiranja, te će se smatrati da nisu zadovoljili na provjeri.

Provjera psihičke sposobnosti (psihologijsko testiranje) i tjelesne motoričke sposobnosti provodi se u Policijskoj akademiji i u onim policijskim upravama u kojima se prijavi veći broj kandidata, a tjelesnu zdravstvenu sposobnost utvrđuje Zdravstvena komisija Doma zdravlja Ministarstva unutarnjih poslova u Zagrebu.

Motivacijski razgovor provodi Povjerenstvo za odabir kandidata za upis u Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka koje imenuje ministar unutarnjih poslova Odlukom na temelju članka 795. Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva unutarnjih poslova (NN 70/12., 140/13., 50/14., 32/15., 11717., 129/17., 5/18., 109/19., 79/19.). Povjerenstvo se sastoji od predsjednika povjerenstva, dvaju zamjenika predsjednika i u pravilu 10 članova. Uz čelnike Ravnateljstva policije i Policijske akademije u povjerenstvu su policijski službenici i psiholozi. Zadaća je povjerenstva odabir kandidata za upis polaznika u Program obrazovanja.

Motivacijski razgovor vodi se po principima i pravilima polustrukturiranog intervjua. Polustrukturirani intervjue je fleksibilniji od strukturiranog intervjua u smislu da ne koristi set strogo formuliranih pitanja koja se tijekom svakog intervjua postavljaju istim riječima. U ovoj vrsti intervjua pitanja se također unaprijed pripremaju, ali u formi tema za razgovor (Halmi, 1996). Drugim riječima – rabe se pitanja otvorenog tipa koja kandidatima dopuštaju da iskazuju i govore slobodnim tijekom te da slobodno izražavaju svoje stavove i mišljenja.

Kandidati i kandidatkinje za Program obrazovanja procjenjuju se prema sljedećim kriterijima:

1. *Znanje* – procjena znanja potrebnih o instituciji/školovanju/poslu, procjena mogućnosti primjene stručnih procedura i postupaka za rješavanje problema tijekom školovanja i obavljanja posla;

2. *Sposobnosti i vještine* – procjena sposobnosti prilagođavanja promjenama u policijskom sustavu, procjena interpersonalne učinkovitosti, procjena sposobnosti kritičkog mišljenja potrebnih o školovanju/poslu policijskih službenika;
3. *Profesionalni ciljevi i motivacija za rad/školovanje* – procjena procesa planiranja i postavljanja ciljeva vezanih uz radno/školsko okruženje, procjena ključnih odrednica motivacije za rad/školovanje;
4. *Interesi* – procjena interesa za osobni razvoj, procjena sklonosti prema cjeloživotnom učenju, usmjerenost prema odgovornom organizacijskom ponašanju;
5. *Komunikacijske vještine* – procjena uspostavljanja kontakta s Povjerenstvom, način izražavanja – jasno, razumljivo, artikulirano, procjena načina osobne prezentacije, procjena pozornosti i aktivnog slušanja.

Dostojnost za obavljanje policijske službe provjerava nadležna policijska postaja na način propisan Pravilnikom o načinu obavljanja provjere osobne dostojnosti za obavljanje policijske službe (NN 98/12.). Postupak provjere započinje pisanim zahtjevom nadležne ustrojstvene jedinice Ministarstva unutarnjih poslova za upravljanje ljudskim potencijalima prema policijskoj upravi koja policijskoj postaji dodjeljuje zahtjev u rad. Postupak provjere smatra se hitnim i mora se provesti u roku od 15 dana od zaprimanja zahtjeva u policijskoj postaji.

Prije početka obavljanja provjere, policijski službenik koji obavlja provjeru zatražit će od provjeravane osobe da popuni i potpiše Upitnik za provjeru osobne dostojnosti za obavljanje policijske službe te se to smatra suglasnošću za obavljanjem provjere

U obavljanju provjere policijski službenik prikuplja sljedeće podatke:

1. identifikacijski podatke i podatke o osobama s kojima živi u zajedničkom kućanstvu
2. podatke o kaznenim postupcima koji se trenutačno vode i podaci iz kaznenih evidencija
3. podatke o optužnim prijedlozima i prekršajnim nalogima i podatke iz prekršajnih evidencija
4. informacije i obavijesti o radnim osobinama
5. informacije i obavijesti o životnim navikama
6. ostali sigurnosno značajni podaci.

Provjera se obavlja primjenom sljedećih postupaka:

1. neposrednim razgovorom s provjeravanom osobom
2. ostvarivanjem uvida u javne izvore, službene evidencije i zbirke podataka nadležnih državnih i javnih tijela
3. ostvarivanjem uvida u evidencije i poslovnu dokumentaciju koju su subjekti dužni voditi sukladno sa zakonom
4. neposrednim razgovorom s drugim osobama po procjeni nadležnog policijskog službenika koji obavlja provjeru
5. neposrednim opažanjem policijskog službenika koji obavlja provjeru.

Nakon prikupljanja i utvrđivanja podataka sastavlja se pisano izvješće o obavljenoj provjeri koje se uz Upitnik dostavlja tročlanom Povjerenstvu koje donosi ocjenu dostojnosti. Izvješće o obavljenoj provjeri, Upitnik te ocjenu osobne dostojnosti provjeravane osobe Povjerenstvo dostavlja nadležnoj ustrojstvenoj jedinici.

Dostojnost za obavljanje policijske službe utvrđuje se na temelju kriterija propisanih u članku 47. stavku 6. Zakona o policiji: Nije dostojna za obavljanje policijske službe osoba koja je pravomoćno osuđena za kazneno djelo počinjeno iz koristoljublja ili nečasnih pobuda, ili osoba koja je kažnjena za prekršajno djelo protiv javnog reda i mira s obilježjem nasilja ili za drugo prekršajno djelo koje je čini nedostojnom za obavljanje policijske službe ili osoba čije dosadašnje ponašanje, navike ili sklonosti ukazuju na nepouzdanost za obavljanje službe.

Do 2018. godine testiranja kandidata i kandidatkinja, psihologijsko testiranje i testiranje tjelesne motoričke sposobnosti, provodila su se isključivo na Policijskoj akademiji. Takav pristup, a kako je i prije spomenuto, predstavljao je izniman financijski trošak za pojedine prijavljene kandidate, posebice za one iz udaljenih dijelova Hrvatske. Dio je kandidata zbog nemogućnosti snošenja tih troškova, odustao od testiranja, a time je i policija možebitno izgubila kvalitetne kandidate za svoje redove. Upravo zbog te činjenice donesena je odluka da se testiranja osim na Policijskoj akademiji provode i u pojedinim policijskim upravama gdje je veliki broj kandidata aplicirao na natječaj. Tako je u vremenu od 8. svibnja do 24. kolovoza 2018. godine provedeno devetnaest testiranja: u Zagrebu (pet), Osijeku (četiri), Splitu (tri), Metkoviću (tri) te po jedno u Zadru, Puli, Vinkovcima i Gospiću. Isti pristup ponovljen je i 2019. godine kada je u vremenu od 27. svibnja do 12. rujna 2019. godine provedeno ukupno dvadeset testiranja: u Zagrebu i Splitu po pet testiranja, u Metkoviću i Osijeku po četiri, te po jedno u Vinkovcima i Rijeci. Za 2020. godinu s testiranjem se započelo 1. lipnja te je također planirano u gradovima širom Hrvatske, ovisno o broju kandidata.

U odnosu na različite skupine testiranja u procesu odabira kandidata 2019. godine ostalo se od korištenja testova znanja: testa opće informiranosti, testa stranog jezika (engleski/njemački) i testa informatike. Spomenuti test znanja bio je rangirajućeg, a ne eliminacijskog karaktera.

Odabrani kandidati i kandidatkinje bit će pozvani da u primjerenom roku dostave uvjerenje nadležnog suda da se protiv njega/nje ne vodi kazneni postupak te izvornike drugih dokaza o ispunjavanju formalnih uvjeta iz natječaja. Kandidati i kandidatkinje koji na budu odabrani za upis u Program neće se o tome obavještavati osobno, a dokumenti priloženi uz prijavu neće se vraćati.

Naposljetku odabrani kandidati i kandidatkinje za Program obrazovanja sklapaju s Ministarstvom unutarnjih poslova Ugovor kojim su utvrđena međusobna prava i obveze između polaznika i Ministarstva unutarnjih poslova tijekom i nakon završetka Programa obrazovanja.

5.2.1. Bodovanje postupka odabira

U procesu odabira, odnosno klasifikacijskom postupku za prijam u Programu obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka kandidati i kandidatkinje mogu ostvariti ukupno 100 bodova. Bodovanje je rangirano prema sljedećem konceptu:

1. Psihologijsko testiranje – 25 bodova
 - a. Test kognitivnih sposobnosti
 - b. Test ličnosti
2. Testiranje tjelesne motoričke sposobnost – 25 bodova

- c. Pretkloni na „švedskoj klupi“ – 17 %
 - d. Sklekovi na ručama – 16 %
 - e. Poligon natraške – 25 %
 - f. Trčanje 2400 metara – 17 %
 - g. Skok u dalj s mjesta – 25 %
3. Opći uspjeh iz srednje škole – 25 bodova
4. Motivacijski razgovor – 25 bodova

6. RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Policijska akademija kao jedina institucija u Republici Hrvatskoj zadužena za obrazovanje policijskih službenika te jedna od sastavnica Ravnateljstva policije ulaže značajne napore u privlačenju i odabiru najboljih kandidata za temeljno policijsko obrazovanje, a time i buduće policijske kadrove. Promjene koje su nastupile u posljednjih nekoliko godina vezano uz proces privlačenja i odabira imale su za cilj unaprijediti i poboljšati spomenute procese te na taj način jamčiti privlačenje širokog kruga zainteresiranih kadrova i odabir onih najboljih.

Razmatrajući proces privlačenja kandidata i kandidatkinja za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka, može se zaključiti kako je u skladu s općim standardima i normama privlačenja na tržištu rada te se ne razlikuje od standarda i normi privlačenja koje koriste međunarodne policijske organizacije. Preporuka je poduzimanje sveobuhvatnih kampanja koje će osigurati doseg do što šireg kruga potencijalnih, kvalitetnih i zainteresiranih kandidata na tržištu rada (COPS, 2009; Balgač, 2017; Cox, Marchionna, Fitch, 2017) koristeći različite tehnike i aktivnosti poput oglašavanja u medijima i na *web*-stranicama, tiskanje promotivnih materijala i sudjelovanje na sajmovima zapošljavanja (Roberg, Novak, Corder, Smith, 2015).

Analiza hrvatskog iskustva pokazala je kako je od 2013. godine pa do danas učinjen iskorak u privlačenju kandidata i kandidatkinja za Program obrazovanja. Naime, od početnog oglašavanja u dnevnome tisku i *web*-stranici Ministarstva unutarnjih poslova te istupa u medijima – kampanja privlačenja poprimila je daleko širi opseg. Prije svega intenzivirani su javni/medijski istupi policijskih službenika i službenica uključujući i polaznike Programa obrazovanja kako bi se policijsko školovanje i policijski poziv što više približili potencijalnim kandidatima i kandidatkinjama. Posebno je važan segment iznošenja vlastitih iskustava ili pak „iskustva iz prve ruke“ koje prezentiraju polaznici Programa obrazovanja, odnosno oni koji su to obrazovanje, ali i život i rad na Policijskoj akademiji iskusili osobno. Ovim pristupom koristi se vršnjački utjecaj koji može biti dobar poticaj novim kandidatima. S druge pak strane intenziviralo se korištenje društvenih mreža i platformi (Facebook, Instagram, YouTube kanal) kao novog alata oglašavanja i privlačenja kandidata i kandidatkinja. Ovaj pomak ide ukorak s preporukama kako je umrežavanje jedan od najboljih načina novačenja i privlačenja te su stranice, poput Twittera, Facebooka, Instagrama, YouTube kanala, Linkedina i slično, dostupne za novačenje i privlačenje preko društvenih mreža (Mondy, Mondy, 2014). Godine 2018. pokretanjem promotivnih aktivnosti kroz događaj „Dani otvorenih vrata“ i obilaskom Republike Hrvatske učinjen je dodatni iskorak. Ova aktivnost rezultat je dviju činjenica: prvo potrebe za odabirom znatno većeg broja kandidata za Program obrazovanja nego što je to

bilo do tada te uočene deficitarnosti policijskih službenika u pojedinim dijelovima Republike Hrvatske. Također, u obzir je uzeto i stanje tržišta rada, odnosno negativni populacijski trend i nedostatak radne snage na tržištu rada. Važno je istaknuti kako je proces novačenja pojednostavljen kada je broj nezaposlenih na tržištu rada visok. Broj netraženih kandidata je najčešće veći, pa povećani „bazen“ potencijalnih kandidata omogućava veću mogućnost privlačenja kvalificiranih kandidata. Međutim, ako je potražnja za određenom vještinom visoka, a ponuda niska, potrebni su veći napor u procesu novačenja. Također, proces novačenja ovisi i o stanju na tržištu rada na području gdje se odvija (Kadlec, 2013). Obilasci Republike Hrvatske i održavanje aktivnosti „Dani otvorenih vrata“ u 11 gradova 2018. godine i 16 gradova 2019. godine, uz ostale aktivnosti privlačenja, omogućili su dostatan „bazen“ kandidata za odabir upravo onih najboljih.

Može se zaključiti kako su aktivnosti privlačenja kandidata i kandidatkinja za Program obrazovanja u skladu s općeprihvaćenim standardima i strategijama privlačenja; ne razlikuju se od iskustava i prakse međunarodnih policijskih organizacija te uvažavaju stanje na tržištu rada što u konačnici ostvaruje onaj glavni cilj, a to je široki krug zainteresiranih i kvalitetnih kandidata za odabir najboljih za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka.

U odnosu na privlačenje manjinskih i ranjivih skupina Policijska akademija, odnosno Ministarstvo unutarnjih poslova provodi određene aktivnosti privlačenja. U samome pozivu, odnosno raspisivanju natječaja navodi se pravo prednosti pod jednakim mogućnostima prvenstvo za braniteljsku populaciju i nacionalne manjine. U odnosu na privlačenje nacionalnih manjina ovaj formalni uvjet koji omogućava ostvarivanje prednosti u natječaju pod jednakim mogućnostima ujedno je i jedina aktivnost usmjerena na privlačenje nacionalnih manjina. U ovome procesu moguće je ostvariti najveći napredak ukoliko se želi postići još veća zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u sastavu Ministarstva unutarnjih poslova. S tim ciljem trebale bi se slijediti određene preporuke i praksa koju koriste međunarodne policijske organizacije (Roberg, Novak, Cordner, Smith, 2015), te u sve aktivnosti privlačenja uključiti pripadnike nacionalnih manjina iz redova policije i Programa obrazovanja odraslih, ali i zatražiti pomoć udruga i nevladinih organizacija koje zastupaju prava nacionalnih manjina. U odnosu na privlačenje žena učinjeni su značajniji koraci. U svim promotivnim aktivnostima: medijskim istupima, promotivnim materijalima i objavama na društvenim mrežama, sudjelovanje u „Danima otvorenih vrata“, a sukladno s otprije iznesenim preporukama i strategijama (WPON, 2012; Balgač, 2017; Cox, Marchionna, Fitch, 2017) jednako su zastupljene policijske službenice i polaznice Programa obrazovanja. Navedenim rodno osjetljivim pristupom, posebice uvođenjem sveobuhvatne kampanje u 2018. godini, postignuta je u konačnici veća zastupljenost žena u Programu obrazovanja (vidi tablicu 2).

Tablica 2: Zastupljenost žena u Programu obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka po školskim godinama

Školska godina	Upisani u Program obrazovanja	Broj žena upisanih u Program obrazovanja	Postotak (%)
2013./2014.	324	53	16,4
2014./2015.	324	39	12,0
2015./2016.	324	61	18,8
2016./2017.	350	59	16,8
2017./2018.	400	73	18,2
2018./2019.	750	244	32,5
2019./2020.	790	253	32,0

Proces odabira kandidata i kandidatkinja za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka zadovoljava opće standarde odabira kandidata za pojedini posao, ali i prati norme i standarde koje koriste međunarodne policijske organizacije. Iz hrvatskog iskustva vidljivo je da se u procesu odabira poštuju opći principi odabira kroz korištenja različitih testova i drugih metoda poput intervjua, provjera, prethodnog stečenog obrazovanja i medicinskog pregleda (Bahtijarević-Šiber, 1999; Šverko, 2012). Uspoređujući s međunarodnim iskustvima također nisu uočene značajne razlike već se može zaključiti kako su u skladu s onim metodama i testovima koji su karakteristični za međunarodne policijske organizacije: procjena statusa kandidata, procjena njihove dostojnosti, provjera fizičkih sposobnosti, liječnički pregled, psihološka procjena i procjena komunikacijskih sposobnosti (Decicco, 2000; Conser, Paynich, Gingerich, 2013; Roberg, Novak, Corder, Smith, 2015; Cox, Marchionna, Fitch, 2017).

Važno je naglasiti iskorak koji je učinjen 2018. godine paralelno sa sveobuhvatnom kampanjom privlačenja. Spomenute godine odlučeno je kako će se testiranja u sklopu procesa odabira provoditi u određenim policijskim upravama širom Republike Hrvatske, a ne samo na Policijskoj akademiji kako je tome do tada bila praksa. Na ovaj način željelo se osigurati da svi kandidati koji su zadovoljili formalne uvjete natječaja mogu lakše pristupiti i ovome dijelu odabira. Naime, pokazalo se kako je dolazak na Policijsku akademiju za pojedine kandidate izniman financijski trošak te su zbog toga i odustajali od daljnjeg natjecanja. Tako je 2018. godine provedeno 19 terenskih testiranja, a u 2019. godini njih ukupno 20. Ovim postupkom nastojalo se osigurati dostupnost što većem krugu potencijalnih i kvalitetnih kandidata koji su do tada bili u nepovoljnijem položaju zbog udaljenosti mjesta boravišta i financijskih troškova dolaska u Zagreb.

U odnosu na metode koje se rabe u procesu odabira hrvatsko iskustvo pokazalo je kako slijedi praksu međunarodnih policijskih organizacija i koristi niz različitih testova i provjera koji su mahom eliminacijskog karaktera. U procesu odabira jedino vrednovanje dosadašnjeg školovanja ima rangirajući karakter. Odlukom iz 2019. godine kada se odustalo od provjere znanja kroz test opće informiranosti, test stranog jezika (engleski/njemački) i test informatike, koji su također bili rangirajućeg karaktera – željelo se skratiti trajanje procesa odabira, a da se ne naruši njegova relevantnost i preciznost.

S aspekta odabira ranjivih skupina, ponajprije žena i pripadnika nacionalnih manjina, postoje određeni standardi koji nastoje ukloniti negativne posljedice i potencijalnu diskriminaciju. Prije svega to se odnosi na provjeru tjelesnih motoričkih sposobnosti u odnosu na kandidatkinje. U tome smislu postoje različite norme i standardi koje moraju zadovoljiti kandidati i kandidatkinje tijekom testiranja tjelesnih motoričkih sposobnosti. Ova praksa ide u korak s preporukama smanjenja diskriminirajućih faktora u procesu odabira koje navodi međunarodna literatura i koriste međunarodne policajke organizacije (Roberg, Novak, Cordner, Smith, 2015; Balgač, 2017; Cox, Marchionna, Fitch, 2017). Pojedine policijske organizacije učinile su i korak dalje u smanjenju potencijalnih diskriminirajućih faktora u odnosu na provjeru fizičke spremne te su u potpunosti iz svojeg procesa odabira uklonile provjeru fizičkih sposobnosti. Provjeru fizičke spremne i tjelesnih motoričkih sposobnosti provjeravaju tijekom i nakon završetka obuke, odnosno nakon što su kandidati i kandidatkinje završili propisani dio obuke (Gaines, Falkenberg, Gambino, 1993).

Promatrajući proces privlačenja i odabira kandidata za Program obrazovanja odraslih za zanimanje policajac/policajka može se zaključiti kako je usklađen s prije objašnjenim općim standardima privlačenja i odabira te se ne razlikuje uvelike od prakse u drugim policijskim organizacijama. Pozitivni iskoraci u spomenutom procesu koji su ostvareni u posljednjim godinama prvenstveno se odnose na **dostupnost** Programa obrazovanja kandidatima, kako u samom privlačenju tako i odabiru. Potencijalni kandidati i kandidatkinje lakše se mogu informirati o Programu obrazovanja te mogu lakše pristupiti testiranju, a zahvaljujući sveobuhvatnoj promotivnoj kampanji i terenskim testiranjima.

S druge pak strane postoje određeni segmenti koje je moguće unaprijediti; primarno proces privlačenja pripadnika ranjivih skupina, poglavito nacionalnih manjina i ukoliko je želja povećati njihovu zastupljenost u policijskim redovima – potrebno je uspostaviti nove komunikacijske kanale i ciljano informirati upravo ovu populaciju o Programu obrazovanja. Proces odabira i testiranja moguće je dodatno osnažiti i na taj način osigurati veći „bazen“ zainteresiranih i kvalitetnih kandidata. Primjerice, kroz pregled literature predlaže se održavanje svojevrstnih orijentacijskih događanja ili/i kampova za pripremu potencijalnih kandidata tijekom kojih će se provoditi vježbe za provjeru znanja i fizičke spremne (WPON; 2012; Balgač, 2017; Cox, Marchionna, Fitch, 2017). Na ovaj bi način kandidati i kandidatkinje stekli stvarnu sliku onoga što ih očekuje, oni koji su zaista zainteresirani poboljšali bi svoje kompetencije, a dio kandidata donio bi odluku o odustanku u prethodno formalnom procesu ili pak nedugo nakon početka obrazovanja.

LITERATURA

1. ACPO (2010). Equality, diversity and human rights strategy for the police service. <http://www.acpo.police.uk/documents/edhr/2010/201001EDHRED01.pdf>, pristupljeno 27. svibnja 2020.
2. Bahtijarević-Šiber, F. (1999). *Menagment ljudskih potencijala*. Zagreb: Golden marketing.
3. Balgač, I. (2020). Ciljani pristup u policijskom obrazovanju o rodnim i manjinskim pitanjima. U: Cajner Mraović, I. Kondor-Langer, M. (ur.) *Zbornik radova VII. Međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu“*. Zagreb: MUP.

4. Balgač, I. (2017). *Žene u policiji: Rodni aspekti policijske prakse u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova.
5. Borovec, K., Balgač, I., Karlović, R. (2011). *Interna komunikacija u Ministarstvu unutarnjih poslova: Procjena zadovoljstva poslom i zadovoljstva internom komunikacijom*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova.
6. Borovec, K., Dunaj, A. M., Tuškan, R. (2019). Novi profil policijskog službenika – odgovor na izazove budućnosti. U: Cajner Mraović, I. Kondor-Langer, M. (ur.) *Zbornik radova VI. Međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu: Idemo li ukorak s novim sigurnosnim izazovima?“*. Zagreb: MUP.
7. Bratković, S. (2019). Cjeloživotno obrazovanje policijskih službenika u Republici Hrvatskoj. *Policija i sigurnost* 3/19: 284-307.
8. Buble, M. (2006). *Osnove menadžmenta*. Zagreb: Sinergija nakladništvo.
9. Cajner Mraović, I., Faber, V., Volarević, G. (2003). *Strategija djelovanje Policije u zajednici*. Zagreb: MUP.
10. California Commission on Peace Officer Standards and Training (2006). *Recruitment and Retention Best Practices Update*.
11. http://annex.ipacweb.org/library/conf/08/ca_post.pdf, pristupljeno 25. svibnja 2020.
12. Conser, J. A., Paynich, R., Gingerich, T.E. (2013). *Law Enforcement in the United States*. Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning.
13. COPS Office (2009). *Law Enforcement Tool Kit*. <https://cops.usdoj.gov/pdf/vets-to-cops/e080921223-RecruitmentToolkit.pdf>, pristupljeno 25. svibnja 2020.
14. Cox, S. M., Marchionna, S., Fitch, B. D. (2017). *Introduction to Policing*. 3ed. Thousand Oaks: Sage Publication.
15. Decicco, D. (2000). Police Officer Candidate Assessment and Selection. *FBI Bulletin* 69(12): 1-6.
16. Gaines, L. K., Falkenberg, S., Gambino, J. A. (1993). Police Physical Activity Testing: An Historical and Legal Analysis. *American Journal of Police* 12: 47-66.
17. Glenn, R. W., Pantich, B. R., Barnes-Proby, D., Williams, E., Christian, J., Lewis, M. W., Gerwehr, S., Brannan, D. W. (2003). *Training the 21st Century Police Officer: Redefining Police Professionalism for the Los Angeles Police Department*. Los Angeles: RAND Public Safety and Justice.
18. Hadžikadunić, A., Šuvalija, M., Bajraktarević, J. (2013). Selekcija ljudskih resursa i potencijala za potrebe policije primjenom psiho-motoričkih testova. *Kriminalističke teme* 1-2: 107-124.
19. Hadžikadunić, A., Turković, S., Tabaković, M. (2014). *Teorija sporta s osnovama specijalne namjene*. Sarajevo: Univezitet u Sarajevu, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja.
20. Halmi, A. (1996). *Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima*. Samobor: A. G. Matoš d.d.
21. Jurina, M. (2009). *O upravljanju ljudskim potencijalima*. Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti „Baltazar Krčelić“.
22. Kadlec, Ž. (2013). Strateški menadžment vs. strateško planiranje. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 4 (1), 4956-0.
23. Kuka, E. (2011). Menadžment ljudskih resursa. *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, II (2): 64-66.
24. Matthies, C. F., Keller, K. M., Lim, N. (2012). *Identifying Barriers to Diversity in Law enforcement Agencies*. Santa Monica, CA: RAND Center on Quality Policing.

25. Miles-Johnson, T. (2016). Policing diversity: Examining police resistance to training reforms for transgender people in Australia. *Journal of Homosexuality*, 63: 103-136.
26. Miller, A., Clery, S., Richardson, S., Topper, A., Cronen, S., Lilly, S., Hinkens, E., Yin, M. (2016). *Promising Practices for Increasing Diversity Among First Responders*. https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/OASP/legacy/files/FirstResponders_Full_Report.pdf, pristupljeno 26. svibnja 2020.
27. Millmore, M., Lewis, P., Saunders, M., Thornhill, A., Morrow, T. (2007). *Strategic human resources management: contemporary issues*. Harlow: Prentice Hall Financial Times.
28. Mondy, R. W. & Mondy, J. B. (2014). *Human resource management, 13th ed.* Harlow, England: Pearson Education Limited.
29. NCWP (2003). *Recruiting & Retaining Women: A Self-Assessment Guide for Law Enforcement*. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/bja/185235.pdf>, pristupljeno 26. svibnja 2020.
30. Oliver, P. (2014). *Recruitment, Selection & Retention of Law Enforcement Officers*. http://digitalcommons.cedarville.edu/faculty_books/164, pristupljeno 26. svibnja 2020.
31. Pravilnik o kriterijima za provjeru razine tjelesne motoričke sposobnosti za osobu koja se prima u policiju (NN 20/15., 16/18.).
32. Pravilnik o mjerilima i načinu utvrđivanja posebne psihičke i tjelesne zdravstvene sposobnosti za osobu koja se prima u policiju i policijskog službenika te sastavu i načinu rada zdravstvenih komisija u ovlaštenim zdravstvenim ustanovama (NN 113/12., 37/18., 51/18. – Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske).
33. Pravilnik o načinu obavljanja provjere osobne dostojnosti za obavljanje policijske službe (NN 98/12.).
34. Pravilnik o policijskom obrazovanju (NN 113/12., 81/13., 05/14.).
35. Roberg, R., Novak, K., Corder, G., Smith, B. (2015). *Police & Society*. New York: Oxford University Press.
36. Rowley, J. (2002). Using Case Studies in Research. *Management Research News*, 25 (1), 16-27.
37. Šverko, B. (2012). *Ljudski potencijali: usmjeravanje, odabir i osposobljavanje*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
38. Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Ploško Vokić, N. (2010). *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: Kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
39. Trojanowicz, R., Bucqueroux, B. (1990). *Community Policing: How to get started*. Cincinnati: Anderson Publishing.
40. Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva unutarnjih poslova (NN 70/12., 140/13., 50/14., 32/15., 117/17., 129/17., 5/18., 109/19., 79/19.).
41. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (NN 155/02. i 47/10. – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske; 80/10. i 93/11. – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske).
42. Vitez, D., Balgač, I. (2016). Menadžment u javnoj upravi – modeli rada i izazovi upravljanja policijom. *Policija i sigurnost* 1/16: 1-14.
43. Vujić, V. (2004). *Menadžment ljudskog kapitala*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Fakultet za turistički i hotelski menadžment Opatija.
44. Vukojić Tomić, T. (2017). Suvremeni pristupi i modeli zapošljavanja društvenih manjina u javnoj upravi. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*. 17/3: 365-388.

45. Wahyuni, D. (2012). The Research Design Maze: Understanding Paradigms, Cases, Methods and Methodologies. *Journal of Applied Management Accounting Research*, 10 (1), 69-80.
46. WPON (2012). *Smjernice za rodno osjetljivu policijsku praksu s posebnim osvrtom na privlačenje, odabir i profesionalni razvoj žena u policiji*. Beograd: SEESAC.
47. Wright, B., Dai, M., Greenback, K. (2011). Correlates of police academy success. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* 24(4): 625-637.
48. Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (NN 121/17., 98/19.).
49. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08., 86/09., 92/10., 105/10., 90/11., 5/12., 16/12., 86/12., 126/12., 94/13., 152/14., 07/17., 68/18., 98/19.).
50. Zakon o policiji (NN 34/11., 130/2012., 89/14., 151/14., 33/15., 121/16., 66/19.).
51. Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (NN 33/92., 57/92., 77/92., 27/93., 58/93., 2/94., 76/94., 108/95., 82/01., 13/03., 148/13., 98/19.).
52. Zlatar, A. (2010 a). Psihologijsko testiranje – kognitivni testovi i upitnici ličnosti. <https://selekcija.hr/2010/09/jos-malo-o-psihologijskom-testiranju/>, pristupljeno 4. lipnja 2020.
53. Zlatar, A. (2010 b). Ljudski resursi, ljudski potencijali, HR odjeli – puno naziva za istu stvar?. <https://selekcija.hr/2010/12/ljudski-resursi-ljudski-potencijali-hr-odjeli-sto-je-to/>, pristupljeno 25. svibnja 2020.

Abstract

Iva Balgač

The recruitment and selection of candidates for the Adult Education Programme for the Profession of Police Officer

The Police Academy is the central and only body in the Republic of Croatia in charge of conducting the education of police officers at all levels – basic education, college education, specialised training, seminars, and courses. During all reforms and organisational changes that have taken place, the most significant changes have occurred in the area of basic police education, which is currently being implemented through the Adult Education Programme for the Profession of Police Officer. In addition to the changes concerning the education programme itself, there have also been changes in the way candidates are recruited and selected for the mentioned education programme.

This paper aimed to review the approach and methods of the Ministry of the Interior in the process of recruitment and selection of candidates for the Adult Education Programme for the Profession of Police Officer, and analyse and compare them with generally accepted standards of recruitment and selection in the labour market as well as with the practice of international police organisations. Setting out on the case study results, the paper finds methods and procedures used by the Ministry of the Interior in the recruitment and selection process are largely in line with generally accepted standards and the practice of international police organisations. The paper also lists areas of these procedures in which a significant step forward has been made and gives recommendations for areas that need to be further strengthened.

Keywords: recruitment of candidates, selection of candidates, police education, human resources management

KANITA IMAMOVIĆ-ČIZMIĆ*, AMINA NIKOLAJEV**

Ekonomski aspekti sporazuma o priznanju krivnje – perspektiva tužitelja u Federaciji Bosne i Hercegovine

Sažetak

Uvođenje instituta sporazuma o priznanju krivnje predstavljalo je dio sveobuhvatne reforme kaznenog postupka u Bosni i Hercegovini koje je podrazumijevalo ne samo izmjenu u pogledu promjene uloge tužitelja i osumnjičenih/optuženih, nego i povećanje učinkovitosti te unaprjeđenje ostvarivanja principa pravičnosti. Polazeći od odgovarajućeg teorijskog okvira koji se veže za ekonomsku analizu (kaznenog - krivičnog) prava i Landesov model, namjera autorica bila je usmjerena ka tome da se utvrdi razina intuitivnog pregovaračkog ponašanja tužitelja u postupku korištenja sporazuma o priznanju krivnje u Federaciji Bosne i Hercegovine. U tom smislu provedeno je istraživanje, odnosno online anketa prema kantonalnim tužilaštvima u FBiH kako bi se utvrdila prisutnost ekonomskih principa djelotvornosti i racionalnosti kod donošenja odluka tužitelja u pogledu "posezanja" za institutom sporazuma o priznanju krivnje te imaju li oni prevagu nad principom pravičnosti.

Ključne riječi: sporazum o priznanju krivnje, princip pravičnosti, princip učinkovitosti, perspektiva tužitelja, Federacija Bosne i Hercegovine.

1. UVOD

Sporazum o priznanju krivnje, kao dio sveobuhvatne reforme kaznenog/krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini, uveden je 2003. godine. Uvođenje ovoga instituta podrazumijevalo je izmjenu uloge tužitelja i osumnjičenih/optuženih koji sada imaju glavnu ulogu, za razliku od suca čija je uloga više neutralna, u smislu da se javlja kao svojevrstan arbitar u postupku.

* prof. dr. Kanita Imamović-Čizmić, izvanredna profesorica, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

** prof. dr. Amina Nikolajev, izvanredna profesorica, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

Svrha primjene instituta sporazuma o priznanju krivnje usmjerena je ka tome da se iskoriste oskudni sudski resursi, tj. poveća učinkovitost, ali i unaprijedi ostvarivanje pravde u skladu s principom pravičnosti.

U cilju što potpunije obrade postavljenog problema bilo je nužno poći od odgovarajućeg teorijskog okvira koji se vezuje za ekonomsku analizu prava općenito, ekonomsku analizu kaznenog prava specifično te analizu sporazuma o priznanju krivnje imajući u vidu Landesov model kako bi se utvrdilo koliko se, u pregovaranju o priznanju krivnje, tužitelji racionalno ponašaju, te jesu li moguća daljnja unaprjeđenja.

Shodno tome provedeno je istraživanje, kojim se nastojala utvrditi razina intuitivnog/racionalnog/pregovaračkog ponašanja tužitelja u postupku korištenja sporazuma o priznanju krivnje u FBiH. Istraživanje se anketnim upitnikom nastojalo usmjeriti ka ispitivanju prisutnosti ekonomskih principa učinkovitosti i racionalnosti kod donošenja odluka tužitelja u pogledu "posezanja" za institutom sporazuma o priznanju krivnje te utvrditi imaju li oni prevagu nad principom pravičnosti.

S obzirom na to da ni u regiji ni u Bosni i Hercegovini, odnosno u Federaciji BiH, nisu pronađene studije koje su na sličan način analizirale ponašanje tužitelja, istraživanje je predstavljalo dodatni izazov.

2. EKONOMSKA ANALIZA KAZNENOG/KRIVIČNOG PRAVA

Ekonomska analiza prava interdisciplinarna je znanstvena disciplina¹ koja se bavi primjenom ekonomske teorije i ekonomskog instrumentarija na pravne sadržaje, probleme i institute u reguliranju društvenih odnosa (Rowley, C. K.: *Public Choice and the Economic Analysis of Law*, 1989, u: Mercuro, N.: *Law and Economics*, Boston, Kluwer Academic Publishers, 123-173. Preuzeto iz: Mackaay, E.: *History of Law and Economics*, University of Montreal, 1999, str. 65)². U tome smislu ekonomisti kroz teoriju objašnjavaju kako predvidjeti efekte pravnih pravila na ponašanje, jer je poimanje stvarnih efekata prava i pravnih pravila u funkciji

¹ Interdisciplinarnost ekonomije i prava veže svoje početke za sredinu prošlog stoljeća i Sjedinjene Američke Države odakle se dalje proširila i na većinu europskih zemalja da bi posljednjih godina dostigla svoj znanstveni vrhunac. Interdisciplinarni uspjeh prava i ekonomije svoju najvišu potvrdu dobio je 1991. i 1992. nakon što su Coase i Becker primili Nobelovu nagradu iz ekonomije za doprinos u osnivanju ove nove znanstvene discipline, a profesor B. Ackerman sa sveučilišta Yale opisao je ekonomski pristup pravu kao "najznačajniji razvoj u pravnoj naobrazbi u 20.stoljeću".

² Ekonomsko gledište na pravo poteklo je iz Becarrijinih spisa o kaznenom pravu (1767.), te od Bentham (1789.) koji je razvijao ideje o učincima pravnih sankcija, a značajan je i doprinos klasika ekonomske misli Smitha, Humea i Pigoua, kao i Webera, Hayeka i Leonia. Preokret u razvoju ove discipline veže se za Coasea (1960), Beckera (1968), Calabresia (1970) te Posnera (1972). Nadalje je Ekonomska analiza prava predstavljena i obrađivana u djelima Cooter i Ulena, Micelia, Veljanovskog, Polinskog, Shavella, Mercura i Medeme... Utemeljenjem časopisa specijaliziranog za ovo interdisciplinarno područje *Journal of Legal Studies* dolazi do daljnjeg napretka u razvoju ove znanstvene discipline tako da se posljednjih desetljeća ekonomski pristup pravu razvio u središnje područje studiranja i za pravnike i za ekonomiste, a što je utjecalo i na pojavu drugih časopisa posvećenih pitanjima ekonomske analize prava poput: *Research in Law and Economics*, *The International Review of Law and Economics*, *The Journal of Law, Economics and Organization*. Također, već dugo su etabrirane kao profesionalne organizacije *American Law and Economics Association* te *The European Association of Law and Economics*.

usuglašavanja individualnih s općim interesima društva. Stoga je i kreiranje pravnih normi u cilju ostvarenja zadatih društvenih ciljeva (Kaplow i Shavell, 2002:1666).

Ekonomska metodologija i instituti koji se primjenjuju u ekonomskoj analizi prava odnose se ponajprije na principe racionalnosti i učinkovitosti koji, kada se promatraju u kontekstu prava i pravnih normi i primjenjuju u pravu, pretpostavljaju egzaktnost, dobro poznavanje funkcioniranja društvenog sustava, način korištenja resursa i svijest o mogućim posljedicama kako bi postojeći kapaciteti bili što bolje iskorišteni u cilju maksimiziranja korisnosti, odnosno maksimiziranja društvenog blagostanja (Cole i Grossman, 2005).

Ekonomska analiza prava teži primijeniti ekonomski pristup ne samo na ona područja ekonomske regulacije koja su usko vezana za ekonomiju, nego i na sva pravna područja objašnjavajući vezu između pravnih instituta i karaktera ekonomskog, ali i političkog i društvenog života. Pri tome se predmet zanimanja ekonomista ne veže samo za jedno ili specifično područje prava, nego svoju primjenu ima i u imovinskom, obligacijskom, obiteljskom i naročito kaznenom pravu (Imamović-Čizmić i Nikolajev, 2017:372). Imajući u vidu da se pravne norme kreiraju u cilju ostvarenja zadanih društvenih ciljeva - sasvim se opravdano postavlja pitanje: trebaju li i u kojoj mjeri djelotvornost i racionalnost kao ekonomske kategorije biti princip pravnoga poretka? (Nikolajev, 2020:39). Pored toga, opravdano se postavljaju i sljedeća pitanja: koje učinke imaju pravna pravila na ponašanje ljudi?; kako će sankcije utjecati na ponašanje? Pri tome ovdje treba naglasiti da se ljudi u odnosu na sankcije ponašaju prema ekonomskim zakonima ponude i potražnje, pri čemu sankcije izgledaju poput cijena. Na više cijene ljudi reagiraju tako da troše manje skupe robe, analogno čemu i čine manje onih djela za koja su predviđene teže sankcije (Nikolajev, 2020:29-32).

Shodno polazištu ekonomista, ljudi su racionalna bića koja reagiraju na poticaj (sadržan u pravnoj normi) pri čemu su intenzitet reakcije i promjena ponašanja individualni (Cooter i Ulen, 2004:462). To znači da ljudi pri donošenju odluke, motivirani vlastitim interesom i željom za maksimiziranjem i ostvarenjem vlastitih ciljeva, procjenjuju troškove i koristi, moguću propuštenu dobit, predvidljivost (neizvjesnost) ishoda, te spremnost na plaćanje (različito vrednujući materijalno i nematerijalno) (Veljanovski, 2007:19-57).

Općenito govoreći, povezivanje ekonomskih shvaćanja sa sadržajem prava, kao i primjena ekonomskih kategorija na pravo zasniva se na postojanju alternativa i mogućnosti izbora, odnosno mogućnosti odabira najbolje kombinacije, posljedicama, stimulativnim efektima, troškovima i koristima (Imamović-Čizmić i Nikolajev, 2017:373).

Koncept ekonomske racionalnosti ima specifično, ali jednostavno značenje u ekonomiji. Ovaj koncept polazi od jednostavne činjenice da ljudi preferiraju više a ne manje i shodno tome nastoje maksimizirati dobiti, bilo da ih vide u obliku blagostanja, koristi ili profita (Cooter i Ulen, 2007:16). Shodno tome, racionalnim se smatra ono ponašanje koje je rezultiralo maksimalnim stupnjem ostvarenja željenog cilja kroz najoptimalniji način korištenja raspoloživih resursa.³ (Nikolajev, 2020:39)

³ Pretpostavka ekonomske racionalnosti naravno nije bez kritika. Čitavo područje bihevioralne ekonomije i bihevioralnog prava i ekonomije dijeli pretpostavku i istražuje implikacije kognitivnih ograničenja na pristranost individualno donesenih odluka. Ovakav pristup nije predmet razmatranja jer napuštanjem koncepta ekonomske racionalnosti ekonomija gubi svoju prediktivnu i objašnjavajuću snagu te dolazi u situaciju upadanja u deskriptivan pristup prije negoli u situaciju iznalaženja realnih uvida.

Ekonomska analiza kaznenog prava veže se za primjenu ekonomske metodologije na institute kaznenog prava, spajajući ekonomske modele kriminala s kriminološkim i to kako u materijalnom tako i u procesnom pravu. Fokus ekonomske analize u kaznenome pravu jest na racionalnom ponašanju pojedinca koji u uvjetima neizvjesnosti donosi odluke po principu korisnosti i troškova koji nastaju kao posljedica te odluke, pri čemu su korisnost i troškovi koji se očekuju od određene odluke poticaj na određeno ponašanje. Kada se promatra racionalno ponašanje sudionika na tržištu, onda se kao poticaj za donošenje odluke o prodaji ili kupnji određenog dobra pojavljuje cijena tog dobra (Imamović-Čizmić i Nikolajev, 2017:377). Ključna postavka ekonomske analize u kaznenom pravu jest da stope kriminaliteta odgovaraju na rizike, na čemu ustvari i treba počivati hipoteza odvrćanja i jedno od najvažnijih pitanja kaznenog pravosuđa. Hipoteza tvrdi da ljudi značajno reagiraju na poticaje kreirane u kaznenom pravosuđu. Ako je ta tvrdnja točna, posljedica će biti ta da će povećanje resursa koje društvo ulaže u uhićenje, osudu i kažnjavanje kriminalaca biti ekonomski opravdano. Ekonomska analiza kaznenog prava počiva na metodološkom individualizmu jer odluke isključivo donose pojedinci reagirajući na vanjske poticaje, te se kriminal kao društvena pojava ne može analizirati drugačije nego kroz percepciju skupine pojedinaca koji čine to društvo. Iz ekonomske perspektive kriminal se promatra kao djelatnost koja donosi korist za počinitelja, ali koja proizvodi negativne eksternalije po društvenu zajednicu (Begović, 2015).

Generalno promatrano, ekonomska analiza kaznenog prava kao primjena ekonomske metodologije na institute kaznenog prava u širem smislu ima široko polje djelovanja od pitanja generalne prevencije, gdje Beckerov model⁴ i njegove nadogradnje racionalnog počinitelja kaznenog djela daju odgovor na pitanje definiranja kazne kojom se postiže optimalna stopa prevencije, izricanje optimalne kazne, jamčevine (kaucije), sporazuma o priznanju krivnje pa do smrtno kazne (Begović, 2015).

3. SPORAZUM O PRIZNANJU KRIVNJE

Iako je sporazum o priznanju krivnje institut karakterističan za anglosaksonski pravni sustav⁵ (Fisher, 2003:6-17), izuzetno je široko prihvaćen i u europsko – kontinentalnom sustavu. Razlog tome može se tražiti i naći u jačini utjecaja anglosaksonskog pravnog sustava i širenju ekonomske analize prava kao discipline koja se veže za sveprisutan neoliberalni koncept.

Neoliberalni ekonomski pristup sporazumu o priznanju krivnje kao glavnu argumentaciju za njegovu primjenu navodi da je sporazum o priznanju krivnje “dobro funkcionirajući

⁴ Ekonomska teorija provođenja Kaznenog zakona novijeg je datuma i veže se za Beckerov referalni rad o provedbi zakona iz 1968. godine za koji je dobio Nobelovu nagradu, dok je većina radova koje su istraživali Garoupa (1997) te Polinsky i Shavell (2000) objavljena u posljednjih dvadesetak godina. Becker je tvrdio da se kriminalci u donošenju odluka o činjenju kaznenog djela ponašaju racionalno i nastoje maksimizirati korist u uvjetima rizika. Specificirajući izbor pojedinaca hoće li počiniti kazneno djelo ili ne, literatura nastavlja s raspravom o optimalnom izvršavanju. Maksimizacija socijalnog blagostanja izgleda kao prirodni cilj javne politike. Bitno sredstvo ekonomske analize kriminala je racionalna teorija ljudskog ponašanja. Ovaj je alat naročito kritiziran, pa su mnogi rezultati predloženi u zakonu i ekonomskom pristupu primljeni sa skepticizmom zbog pretpostavke da su ljudi racionalna bića.

⁵ Institut sporazuma o priznanju krivnje uveden je u SAD prije više od 200 godina, a pravni legitimitet dobiva 1970. godine u slučaju *Brady vs. United States*.

tržišni sustav”, koji je u većini slučajeva učinkovit i pošten. Ovaj ekonomski pristup temelji se na promatranju pregovora na tržištu, između tužitelja i optuženog, koji, kao svaka tržišna transakcija, uključuje razmjenu vrijedne imovine. Startnu poziciju optuženih determinira njihova, uvjetno rečena, imovina, odnosno dva važna dobra: pravo na suđenje i informacije o ponašanju drugih kriminalaca. Vrijednost prava na suđenje determinirana je, s jedne strane, utrošenim državnim resursima, uključujući i vrijeme koje državni službenici utroše u toku samog postupka pa sve do donošenja pravomoćne presude, kao i financijskim izdacima vezanim za sam postupak; dok je s druge strane determinirana mogućnošću oslobođanja (Scott i Stuntz, 1992). Pored toga, optuženi ponekad raspolažu i posebnim informacijama o drugim kaznenim djelima ili njihovim počiniteljima koje tužitelji ne posjeduju, a koje je država spremna “platiti”. Da bi sustav funkcionirao, tužitelji trebaju “platiti” tu informaciju, a valuta kojom plaćaju jest “popust” ili umanjenje kazne (Imamović-Čizmić i Nikolajev, 2019:655).

Uvođenje sporazuma o priznanju krivnje u kazneni postupak Bosne i Hercegovine 2003. godine rezultanta je sveobuhvatne reforme kaznenog postupka u Bosni i Hercegovini. S obzirom na to da ovaj institut omogućava osumnjičenim/optuženim (i njihovim braniteljima) da do završetka glavne rasprave pred žalbenim vijećem pregovaraju s tužiteljima o uvjetima priznavanja krivnje za djelo za koje su osumnjičeni⁶, uz uvjet da osumnjičeni/optuženi prizna počinjenje krivičnog djela⁷, uvođenje ovog instituta podrazumijevalo je i promjenu uloge suca koji se sada javlja kao svojevrsan arbitar u postupku jer prilikom pregovaranja o krivnji nema ovlaštenja miješati se ili davati sugestije u sačinjavanju sporazuma o priznanju krivnje.⁸ Time je došlo do izmjene u kontekstu uvođenja akuzatornog kaznenopravnog sustava u širem smislu čime su se uloge tužitelja i osumnjičenih/optuženih promijenile na način da oni sada imaju “glavnu ulogu”.

Kao osnovni *ratio legis* uvođenja ovog instituta, navodi se to da pruža mogućnost bržeg okončanja (ne malog broja) kaznenih slučajeva te se promatra kao jedan od važnijih instrumenata djelotvornosti kaznenog postupka kao cjeline (Bejatović, 2010:437-438).

Primjena ovog instituta smanjuje troškove kaznenog postupka, jer omogućava veću učinkovitost i ekonomičnost rada sudova u rješavanju predmeta, što ide u prilog ostvarenju ekonomskih principa racionalnosti i efikasnosti. Pored toga, daje mogućnost da osumnjičeni/optuženi imaju pravo na suđenje bez odlaganja u razumnome roku, bez odugovlačenja i neizvjesnosti u pogledu trajanja postupka i dokazivanja činjenica koje nisu sporne. S ekonomskog stajališta, primjena instituta sporazuma o priznanju krivnje ima jasno i logično opravdanje jer predstavlja jeftiniji način da se dobije priznanje krivnje i da se okonča postupak. To naravno ne znači udaljšavanje od ostvarivanja principa pravičnosti (Imamović-Čizmić i Nikolajev, 2019:653).

Princip pravičnosti u kaznenom se postupku utjelovio u načelu pravičnog postupka koji obuhvaća pravo svakoga čovjeka da o kaznenoj optužbi protiv njega odluči nezavisan i nepristran sud koji je ustanovljen zakonom, pravo na suđenje i javno objavljivanje presude, pravo na suđenje u razumnom roku, načelo ravnopravnosti stranaka, presumpciju nevinosti, pravo na obavještenje o prirodi optužbe protiv njega, pravo na vrijeme za pripremanje odbrane,

⁶ Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 246. st. 1.

⁷ Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 246. st. 2.

⁸ Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 246. st. 5.-9.

pravo da se brani sam ili uz pomoć branitelja, pravo na ispitivanje svjedoka, pravo na besplatno prevođenje ukoliko ne razumije jezik koji se govori na sudu (Sijerčić-Čolić, 2017:118).

Generalno promatrano, tužitelji se, pored suočavanja s “kaznenim djelom i postupkom”, suočavaju i s ekonomskim problemom na koji način alocirati resurse s kojima raspolažu (a koji su ograničeni) kako bi riješili što veći broj slučajeva ponderiranih visinom propisane kazne. Prihvaćajući princip racionalnosti, tužitelji koji imaju diskreciju u odlučivanju u korištenju instituta sporazuma o priznanju krivnje, svoj zadatak nastoje riješiti na najučinkovitiji način, kalkulirajući s nižom kaznom i imajući u vidu vjerojatnoću izricanja osuđujuće presude, istovremeno štedeći troškove dokazivanja krivnje. Optuženi se, pak, “ohrabruje” na priznanje krivnje, pri čemu i on kao racionalno biće kalkulira između mogućnosti da mu se izreče oslobađajuća presuda i mogućnosti izricanja strože kazne u odnosu na onu koja bi mu bila izrečena ukoliko bi pristao na sporazum o priznanju krivnje. Time optuženi vodi računa o vlastitom interesu, preuzimajući rizik neizvjesnosti ishoda (Veljanovski, 2007:259).

Ako je najveća ponuda tužitelja, u smislu umanjenja kazne veća od minimalnog iznosa kazne prihvatljive za optuženog – onda će optuženi priznati krivnju (pristati na sporazum o priznanju krivnje) pri čemu upravo troškovi/šteta⁹ potiču obje strane na traženje kompromisa putem izvansudske nagodbe (Imamović-Čizmić i Nikolajev, 2019:653).

Ova obostrana kalkulacija zahtijeva ekonomski pristup razumijevanju nagodbi i njihova mjesta u kaznenom procesu na temelju pretpostavki racionalnog ponašanja obiju strana u postupku. Postojanje principa racionalnosti neupitno je, jer optuženi pokušavaju minimalizirati svoju uvjetno rečeno štetu, a tužitelji žele maksimizirati određenu mjeru uspjeha u rješavanju velikog broja slučajeva s obzirom na raspoloživa financijska sredstva i vremenska ograničenja. Ovakvo poimanje ponašanja obiju strana, i tužitelja i optuženog, ukazuje na jedan od dva moguća pristupa ekonomske analize sporazuma o priznanju krivnje (Imamović-Čizmić, Nikolajev, 2019:653).

Neoklasično razmatranje ekonomske analize sporazuma o priznanju krivnje temelji se na Landesovu modelu (1971) o racionalnom ponašanju tužitelja i optuženog (Miceli, 2004:309-311) kojeg su nadogradili Grossman i Katz (1983), uključujući i učinke učinkovitosti sporazuma o priznanju krivnje te uzimajući u obzir i troškove pogrešnih ishoda, kao i materijalne resurse. U njihovoj nadogradnji napravljen je iskorak ka ostvarenju principa pravičnosti¹⁰ te su pokazali da, pod određenim pretpostavkama, optimalna nagodba djeluje

⁹ Treba napraviti distinkciju između percepcije troškova osumnjičenog/optuženog koja je subjektivna i dio Landesova modela i troškova kaznenog postupka koji je objektivna kategorija i na što se utječe primjenom sporazuma o priznanju krivnje.

¹⁰ “Naposlijetku, smatram kako je nužno napraviti jasnu distinkciju između pojmova pravednosti i pravičnosti, jednako kao što je i nužno definirati ova dva pojma. Čini mi se da se riječ pravičnost uvijek mora vezati uz nešto *in concreto*: pravičnost se očituje u prosudbama koje su individualnog karaktera, primjerice određena sudska presuda. Stoga smatram točnijim govoriti o pravičnom sucu, pravičnoj odluci, pravičnoj presudi, pravičnom postupku... Prema tome, pravičnost pretpostavlja određenu sposobnost – sposobnost pravedno odlučiti ili postupiti. S druge strane, postoji ona razina *in abstracto*, koja je svojstvena pojmu pravednosti. Riječ pravednost dvojakog je karaktera: ona označava načelo, ali i ukupnost pravičnosti unutar neke zajednice. Kada spominjemo pravednost u kontekstu ukupnosti pravičnog ponašanja, tada možemo govoriti o pravednoj zajednici ili pravednoj državi. Ovakva distinkcija vodi do toga da pravednost, osim što označava načelo, ujedno kao svoj izvor ima pravičnost kojoj je imanentno svojstvo primjenjivosti u životu. (...) Pojam pravičnost, s druge strane, označava sposobnost pojedinca, ili organizacije koristiti načelo pravednosti u zbiljskim prilikama i time ispuniti cilj davanja pojedincu ili organizaciji ono što mu/joj pripada, u svrhu stvaranja pravedne zajednice.” (Vuchetich, 2007: 73-74)

kao učinkovit mehanizam jer samo oni koji su zapravo krivi prihvaćaju nagodbu, dok oni nevino optuženi biraju suđenje (Imamović-Čizmić i Nikolajev, 2019:654).

Landes polazi od toga da tužitelj maksimizira sumu očekivanih kazni izrečenih optuženima imajući u vidu budžetska ograničenja. Postavlja se pitanje što je argumentacija za ovakav tužiteljev cilj? Sljedeći generalni cilj kaznenopravnog zakonodavstva jest odvracanje i prevencija kriminala. Međutim, pored ovog društveno prihvatljivog i općeg, javnog cilja, tužitelj ima i privatni tj. osobni interes jer želi maksimizirati ugled i/ili vjerojatnost ponovnog izbora. Postojanje ovih dvaju ciljeva otvara pitanje njihove kolizije, odnosno mogućnosti da osobni interes tužitelja, u određenim okolnostima, dovede u pitanje i zadovoljavanje osnovnog postulata kaznenog prava po kojem počinitelj kaznenog djela treba biti adekvatno kažnjen za kazneno djelo koje je učinio. O ovoj mogućnosti razvijena je posebna rasprava (Easterbrook, 1983), ali se mogu provesti i dodatna istraživanja u pravcu iznalaženja mehanizma koji bi spriječio zlouporabu tužiteljeve diskrecije u upotrebi instituta sporazuma o priznanju krivnje.

Zbog ograničenih resursa tužitelji ne mogu procesuirati sve moguće slučajeve i dovesti svaki slučaj do potpunog suđenja. Tužitelji u donošenju odluke o izboru korištenja sporazuma o priznanju krivnje reagiraju i na vanjske poticaje te u skladu s tim mijenjaju raspodjelu sredstava između različitih kaznenih djela. Problem je u tome što tužitelji nisu savršeni zastupnici javnog interesa (maksimalno odvracanje i prevencija od kriminala), nego mogu biti motivirani i osobnim interesom (da dobiju što više osuđujućih presuda kako bi bili dobro ocijenjeni od strane javnosti i ponovno izabrani za tu funkciju¹¹), a što ne mora uvijek biti u skladu s javnim interesom (Easterbrook, 1983).

Ako se pođe od pretpostavke da ova dva cilja nisu u koliziji, jasno je da su koristi od sporazuma o priznanju krivnje dvojake: dobivanje presude kojom se optuženi oglašava krivim i ušteda resursa kroz smanjenje troškova suđenja, čime se ostvaruju i princip pravičnosti i princip učinkovitosti.

Srž Landesova modela (Imamović-Čizmić i Nikolajev, 2019:654) temelji se na pretpostavci da je vjerojatnost osude na suđenju za optuženike koji su doista krivi viša nego za optužene koji su nevini. Ovoj pretpostavci Miceli (2004:310) dodaje pretpostavku da i tužitelji i optuženi jednako procjenjuju te vjerojatnosti. Imajući to u vidu, očekivani trošak suđenja veći je za optuženog koji je kriv u usporedbi s onim koji je nevin.

U idealnim uvjetima funkcioniranja pravosudnog sustava, u kojima se ne događaju proceduralne pogreške i u kojima ne postoje anomalije vezane za nadjačavanje privatnih nad javnim interesima, može se uzeti kao relevantna tvrdnja da svi optuženi koji su zaista krivi imaju veću vjerojatnost osude od svih nevino optuženih. Međutim, proceduralne pogreške i propusti u dokaznom postupku relativiziraju navedenu tvrdnju (da svi optuženi koji su zaista krivi imaju veću vjerojatnost osude od svih nevino optuženih) i uzrokuju da će se vjerojatnost osude razlikovati kod obiju kategorija optuženih. Iako raspodjela vjerojatnoće osude generalno pretpostavlja veću prosječnu vjerojatnost osude krivih optuženika, što je temeljna pretpostavka Landesova modela, svaki pojedinačni nevini optuženi mogao bi se suočiti s velikom vjerojatnošću osude; a svaki optuženi koji je kriv mogao bi se suočiti s malom vjerojatnošću osude. U ovome realnijem kontekstu, u kojem postoje nejednake startne pozicije pregovarača u smislu dostupnosti informacija, ishod pregovaranja između tužitelja i optuženika može rezultirati time da se nedužni optuženi izjašnjavaju krivima, a oni koji su krivi za kazneno

¹¹ Ovdje treba imati u vidu da je riječ o načinu izbora tužitelja u pravnom sustavu SAD-a.

djelo ne pristaju na sporazum i idu na suđenje. Istraživanja (Reinganum, 1988) ipak pokazuju da će optuženi, koji su krivi, češće prihvatiti određenu nagodbu.

Ono što je bitno napomenuti jest činjenica da nismo očekivali da su tužitelji upoznati s Landesovim modelom koji je nama poslužio kao inicijacija za propitivanje ponašanja tužitelja u pogledu korištenja sporazuma o priznanju krivnje.

4. SPORAZUM O PRIZNANJU KRIVNJE U FBiH – CILJ, METODOLOGIJA I INSTRUMENT ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je obavljeno u studenome 2019. godine. Kako bi se došlo do (u radu) postavljenog cilja, odnosno ispitala prisutnost i razina intuitivnog/racionalnog/pregovaračkog ponašanja tužitelja u postupku korištenja sporazuma o priznanju krivnje u Federaciji BiH, korištena je deskriptivna analiza rezultata ankete. Razlog za deskripciju rezultata ankete veže se za relevantnost istraživačkog uzorka i nastojanje da se kroz obradu odgovora na pitanja ipak istaknu određeni signifikantni pokazatelji.

Kompleksnost državnog uređenja Bosne i Hercegovine i shodno tome raspodjela nadležnosti i ovlasti utjecala je i na organizaciju tužilaštava. Naime organizacija tužilaštva u Bosni i Hercegovini uređena je posebnim zakonima o tužilaštvu i prilagođena organizaciji sudova. Zakonima o tužilaštvu uređena je ne samo organizacija tužilaštva, nego i pitanje njihove stvarne, mjesne nadležnosti te njihove hijerarhijske podijeljenosti na viša i niža tužilaštva. Spomenutim zakonima osnovana su: Tužilaštvo BiH, entitetska tužilaštva (Tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine i Tužilaštvo Republike Srpske), te kantonalna i okružna tužilaštva kao i Tužilaštvo Brčko distrikta, što u konačnici rezultira sa 19 tužilaštava u BiH (Sijerčić-Čolić, 2017:183). To je bio razlog da su ankete upućene kantonalnim tužilaštvima FBiH. Od 10 kantonalnih tužilaštava (KT) četiri tužilaštva dala su suglasnost za provođenje ankete (Sarajevski, Tuzlanski, Unsko-sanski i Posavski kanton), a anketu su ispunila 22 tužitelja - te se opravdano postavilo pitanje relevantnosti istraživačkog uzorka te eventualna potreba za ponavljanjem ankete koja zbog oskudnosti vremena nije provedena, odnosno njezinim eventualnim proširenjem i na drugi bosanskohercegovački entitet – Republiku Srpsku.

Anketa se sastojala od *online* upitnika strukturiranog od 15 pitanja te je za njezino ispunjavanje bilo potrebno oko 15 minuta. Odgovori su analizirani i uspoređeni s rudimentarnim elementima Landesova modela. Cilj ankete, kako je u uvodu navedeno, bio je istražiti razinu intuitivnog pregovaračkog ponašanja tužitelja u postupku korištenja sporazuma o priznanju krivnje. Drugačije rečeno, cilj ankete bio je ispitati koliko su određeni elementi Landesova modela prisutni kod donošenja odluke tužitelja o tome da li, kako i kada primijeniti institut sporazuma o priznanju krivnje.

U strukturiranju ankete¹² pošlo se od osnovnih pitanja koja izviru iz samog Landesova modela, a koja su usmjerena na odnos između principa pravičnosti i učinkovitosti u percepciji

¹² Anketa je sadržavala sljedeća pitanja: Jeste li ste u predmetima u kojim ste postupali koristili institut sporazuma o krivnji?, U proteklih pet godina koliko ste predmeta okončali putem sporazuma o priznanju krivnje? U odnosu na predmete koji su okončani sporazumom o priznanju krivnje u većini slučajeva prijedlog za sklapanje sporazuma je iniciran? Postoje li kaznena dijela kod kojih nikada ne biste koristili institut sporazuma o priznanju krivnje? U pregovaranju o krivnji najčešće ste predlagali umanjenje kazne? Molimo Vas da

tužitelja kod korištenja sporazuma o priznanju krivnje. S obzirom na to da se princip učinkovitosti temelji na troškovima, bilo je važno odrediti vode li tužitelji vode brigu o troškovima suđenja koji padaju na račun budžeta prilikom pregovaranja o sporazumu o priznanju krivnje, odnosno vode li tužitelji brigu o troškovima presude za optuženog/osumnjičenog prilikom pregovaranja kod sporazuma o priznanju krivnje? Dio ankete sadržavao je otvorena pitanja o tome kako bi se mogle uočiti eventualne kontroverze u pogledu principa pravičnosti i djelotvornosti te transparentnosti u primjeni sporazuma o priznanju krivnje.

Generalno promatrano kazneno zakonodavstvo u BiH¹³ kao troškove kaznenog postupka prepoznaje: a) troškove za svjedoke, vještake, tumače i stručne osobe i troškove uviđaja; b) podvozne troškove osumnjičenog odnosno optuženog; c) izdatke za dovođenje osumnjičenog odnosno optuženog ili osobe lišene slobode; d) podvozne i putne troškove službenih osoba; e) troškove liječenja osumnjičenog, odnosno optuženog dok se nalazi u pritvoru, kao i troškove porođaja, osim troškova koji se isplaćuju iz fonda za zdravstveno osiguranje; f) troškove tehničkog pregleda vozila, analize krvi i prijevoza leša do mjesta obdukcije; g) paušalni iznos; h) nagradu i nužne izdatke branitelja; i) nužne izdatke oštećenog i njegova zakonskog zastupnika.

Najčešće se paušalni iznos utvrđuje zavisno od trajanja i složenosti postupka, kao i imovnog stanja onoga tko se obvezuje na plaćanje paušalnog iznosa. Troškovi od točke a) do f) i nužni izdatci postavljenog branitelja isplaćuju se unaprijed iz sredstava tužilaštva, odnosno suda, a naplaćuju se kasnije od osoba koje su ih dužne naknaditi po odredbama Zakona o krivičnom postupku. Tijelo koje vodi kazneni postupak dužno je da sve troškove koji su unaprijed uplaćeni unese u popis koji se prilaže spisu. Intencija je bila da se analiziraju budžeti kantonalnih odabranih tužilaštava¹⁴ i sudova, ali iz informacija koje se nalaze

rangirate faktore koji Vas opredjeljuju da idete u postupak pregovaranja o krivnji (rang 1 najveći značaj – rang 7 najmanji značaj). Molimo Vas da rangirate faktore koji Vas opredjeljuju da idete u postupak pregovaranja o krivnji (rang 1 najveći značaj – rang 7 najmanji značaj). Molimo Vas da rangirate temelje za Vašu procjenu vjerojatnosti da će Sud donijeti osuđujuću presudu za optuženog: (rang 1 najveći značaj – rang 3 najmanji značaj). Molimo Vas da rangirate temelje za Vašu procjenu vjerojatnosti da će Sud donijeti osuđujuću presudu za optuženog: (rang 1 najveći značaj – rang 3 najmanji značaj). Molimo Vas da izaberete u kojoj fazi krivičnog postupka ste najviše koristili sporazum o priznanju krivnje. Molimo Vas da izaberete u kojoj ste fazi kaznenog postupka najviše koristili sporazum o priznanju krivnje. Jeste li u sporazumima o priznanju krivnje uključivali klauzulu o saradnji? Znete li koliki su prosječni troškovi suđenja do donošenja pravosnažne presude za kaznena djela za koje je propisana kazna preko pet godina do 10 godina zatvora? Znete li koliki su prosječni troškovi suđenja do donošenja pravomoćne presude za kaznena djela za koje je propisana kazna preko 10 godina zatvora? Znete li koliki je godišnji proračun Kantonalnog tužilaštva u okviru kojeg postupate kao tužitelj/ica? Da li pri donošenju odluke o ponudi umanjenja kazne u zamjenu za priznanje krivnje procjenjujete ekonomsko-socijalni položaj osumnjičenog/optuženog? Da li pri donošenju odluke o ponudi umanjenja kazne u zamjenu za priznanje krivnje procjenjujete kako bi priznanje krivnje uticalo na radno-pravni status, društveni položaj i ugled, obiteljske odnose osumnjičenog/optuženog?

¹³ Za primjer je uzet trošak kaznenog postupka prema Odluci o naknadi troškova kaznenog postupka prema Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.

¹⁴ Budžeti tužilaštava u 2019. godini bilježili su prosječno povećanje od 10 do 20 % u odnosu na 2018. godinu: 1. Kanton Sarajevo 2019.: 8.089.904 KM; izdaci za materijal, sitan inventar i usluge: 1.001.328 KM; ugovorene i druge posebne usluge: 652.093 KM; izdaci za nabavu stalnih sredstava: 98.000 KM, broj zaposlenih 177; 2. Tuzlanski kanton 2019.: 4.326.408 KM; izdaci za materijal, sitan inventar i usluge: 607.000 KM; ugovorene i druge posebne usluge: 350.000 KM; broj zaposlenih 99; 3. Unsko-sanski kanton 2019.: nema dostupnih podataka na službenim stranicama; 4. Posavski kanton 2019.: 603.480 KM; izdaci za materijal, sitan inventar i usluge: 91.300 KM; ugovorene i druge posebne usluge: 55.000 KM; izdaci za nabavu stalnih sredstava: 3.000 KM; broj zaposlenih 13. U strukturi troškova budžeta kantonalnih sudova vidljivi

na službenim stranicama Ministarstva financija nije vidljivo koliko gore navedeni troškovi (kao subanalitika) sudjeluju u ukupnom budžetu.

U cilju sagledavanja slike o zastupljenosti kaznenoprocenog instrumenta sporazuma o priznanju krivnje u radu kantonalnih tužilaštava analizirani su izvještaji o radu za 2018. godinu. U tome kontekstu pojavilo se određeno ograničenje jer izvještaji nisu unificirani zbog čega je bilo teško komparirati podatke. Pored toga ne postoje ni službeni podaci o tome koliko iznosi prosječan trošak suđenja po predmetima za koje se može izreći kazna do 5 godina zatvora i po predmetima za koje se može izreći kazna od 5 do 10 godina zatvora. Tako se, u Izvještaju o radu KT Kantona Sarajevo za 2018. godinu (2019) navodi da su sporazumi o priznanju krivnje zaključeni u 35 predmeta, a u odnosu na 56 osoba. Pri tome je na Odjelu općeg kriminala sporazum o priznanju krivnje zaključen u ukupno 31 predmetu, a u kojima je zatvorska kazna dogovorena u 10 predmeta, uvjetna osuda dogovorena u 20 predmeta i novčana kazna dogovorena u jednome predmetu. Na Odjelu privrednog kriminala i korupcije sporazumi o priznanju krivnje zaključeni su u ukupno četiri predmeta, a u kojima je uvjetna osuda dogovorena u dva predmeta, te je zatvorska kazna također dogovorena u dva predmeta. Komparirajući sa 2017. godinom zaključeno je 11 sporazuma o priznanju krivnje manje. Prema Izvještaju o radu KT Unsko-sanskog kantona za 2018. godinu (2019:14) podignuta je jedna optužnica s podnesenim prijedlogom za zaključenje sporazuma. Prema Izvještaju o radu KT Tuzlanskog kantona za 2018. godinu (2019:25) zaključeni su sporazumi o priznanju krivnje u 56 predmeta, a u odnosu na 76 osoba. Prema Izvještaju KT Posavskog kantona nije bilo sporazuma o priznanju krivnje u 2018. godini.

Na prvo anketno pitanje, koje je za cilj imalo utvrditi činjenicu da li tužitelji koriste institut sporazuma o priznanju krivnje, svi ispitanici (njih 22) odgovorili su pozitivno. U pogledu broja predmeta okončanih putem instituta sporazuma o priznanju krivnje, rezultati su pokazali da je preko 60 % tužitelja na ovaj način okončalo do 10 % predmeta, što ukazuje na relativno malu zastupljenost ovog instituta u praksi tužitelja.

Nadalje, u odnosu na predmete koji su okončani putem sporazuma o priznanju krivnje u većini slučajeva (preko 90 %) prijedlog za sklapanje sporazuma inicirao je osumnjičeni. Ovo ide u prilog tvrdnji da se institut sporazuma o priznanju krivnje ne koristi od strane tužitelja u cilju povećanja dobivenih presuda, odnosno da nije osobnim uspjehom i napredovanjem kao vanjskim poticajem potaknut na korištenje sporazuma o priznanju krivnje. Naime, rezultati ankete idu u prilog valjanosti Landesova modela u kontekstu opravdanja diskrecije tužitelja da odluči kada i u kojoj mjeri koristiti sporazum o priznanju krivnje jer se, za razliku od klasične nagodbe u parničnom postupku, ovdje isprepliću javni i privatni interesi. Međutim, rezultati ankete koji ukazuju na to da tužitelji ne iniciraju često okončanje putem sporazuma o priznanju krivnje mogu biti i posljedica činjenice da se radi o relativno novom kaznenoprocenom instrumentu koji se tek oživotvorojuje u kaznenopravnom sustavu Bosne i Hercegovine te bi valjalo pratiti trend korištenja ovog instrumenta i komparirati ga s upotrebom u susjednim državama npr. u Hrvatskoj ili Srbiji.

Da prevladava javni u odnosu na privatni interes, odnosno da se prednost daje principu pravednosti kaznenog postupka u odnosu na princip učinkovitosti govori podatak da je gotovo

su podaci o ukupnom trošku za vještake i za advokate po službenoj dužnosti, pa je npr. za Kanton Sarajevo u 2019. planirano izdvajanje u iznosu od 1.160.000 KM za advokate, a 23.318 KM za naknade za vještake porotnike.

60 % tužitelja ispitanika odgovorilo da postoje kaznena djela kod kojih nikada ne bi koristili sporazum o priznanju krivnje te da su u predmetima u kojima je došlo do pregovaranja o krivnji tužitelji najčešće (njih preko 40 %) predlagali umanjene kazne od 10 % do 30 % u odnosu na zakonski minimum. Dakle, postoje kaznena djela kod kojih tužitelji, poštujući zahtjev da nitko tko je nevin ne bude osuđen, odnosno da se odmjeri kazna shodno težini učinjenog kaznenog djela, preferiraju da se počinitelju određenog kaznenog djela izreče zakonom propisana kazna bez mogućnosti njezina umanjenja.

U pogledu faktora koji opredjeljuju tužitelje da krenu u postupak pregovaranja o krivnji, najveća važnost dana je smanjenju troškova kaznenog postupka i dužini trajanja postupka iz čega se može zaključiti da su tužitelji svjesni potrebe da se postupak učini djelotvornim. Istovremeno manje opredjeljujući faktori koji motiviraju tužitelja da koristi sporazum o priznanju krivnje vežu se za težinu kaznenog djela, postojanje kaznenog dosjea osumnjičenog, dokaze kojima se raspolaže te izricanje mjere pritvora.

Kod rangiranja osnova za procjenu vjerojatnosti da će sud donijeti osuđujuću presudu za optuženog, najveći značaj kod anketiranih tužitelja dat je dokazima kojima se raspolaže (skoro 100 %), što ukazuje na tezu da će oni koji su krivi - uistinu biti i osuđeni. Manja važnost dana je postojanju kaznenog dosjea optuženog i dokazima optuženog.

Što se tiče faze kaznenog postupka u kojoj se najviše koristio sporazum o priznanju krivnje, prema odgovorima u 50 % slučajeva to je bilo u fazi glavne rasprave; dok je u fazi optužnice to bilo u nešto više od 30 % slučajeva, a u fazi provođenja istrage gotovo 20 %. Logika ovog pitanja leži u računici da se ukupni troškovi postupka za tužilaštvo smanjuju ukoliko se sporazum o priznanju krivnje iskoristi u ranijim fazama, a najbolje bi bilo u fazi optužnice što bi išlo u prilog većoj učinkovitosti.

Ono što je zanimljivo iz analize jest to da su tužitelji svjesni da se sporazumom smanjuju troškovi postupka i presude, iako većina tužitelja (njih preko 60 %) ne zna koliki su prosječni troškovi suđenja do donošenja pravomoćne presude za kaznena djela za koja je propisana kazna preko 5 do 10 godina zatvora; niti koliko iznose prosječni troškovi suđenja do donošenja pravomoćne presude za kaznena djela za koja je propisana kazna preko 10 godina zatvora. Da bi se stekla cjelovita slika o primjeni principa učinkovitosti u kaznenom postupku, tužitelji bi trebali imati na raspolaganju informacije o troškovima postupka i suđenja kako bi mogli uočiti korelaciju istog s proračunima s kojima raspolažu. Na tome tragu treba istaknuti da, prema rezultatima ankete, preko 70 % tužitelja nije znalo koliki je godišnji budžet kantonalnog tužiteljstva.

Imajući u vidu trošak presude/suđenja za optuženog, koji ga opredjeljuje hoće li prihvatiti sporazum o priznanju krivnje, gdje je perspektiva optuženog/osumnjičenog prema Landesu determinirana njegovim bogatstvom prije uhićenja, vrijednošću prosječnog novčanog ili nenovčanog gubitka po jedinici izrečene zatvorske osude, stigmatizacijom društva - tužiteljima je postavljeno pitanje o tome procjenjuju li pri donošenju odluke o ponudi sporazuma o priznanju krivnje socijalno-ekonomski položaj optuženog/osumnjičenog kao i mogući utjecaj priznanja krivnje na radnopravni status, društveni položaj i ugled te obiteljske odnose osumnjičenog/optuženog, na što je preko 60 % tužitelja odgovorilo potvrdno.

Posljednje pitanje postavljeno u anketi odnosilo se na prepreke za primjenu instituta sporazuma o priznanju krivnje na što su tužitelji navodili: blage kazne koje izriču sudovi, težinu kaznenog djela, protivljenje i položaj oštećenog, nezainteresiranost odbrane, nepostojanje jasnih pravila koja reguliraju ovaj institut itd.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ekonomska analiza kaznenog prava bavi se primjenom ekonomskog instrumentarija u analizi i primjeni kaznenih instituta. U tom svjetlu data je i ekonomska analiza sporazuma o priznanju krivnje na koju je prvi put ukazao Landes kroz svoj poznati model. Sporazum o priznanju krivnje oblik je skraćenog kaznenog postupka koji je u bosanskohercegovačku praksu uveden s reformama kaznenog pravosuđa iz 2003. godine kao model za brže i djelotvornije rješavanje postupka. Cilj rada bio je istražiti razinu intuitivnog pregovaračkog ponašanja tužitelja u postupku korištenja sporazuma o priznanju krivnje u Federaciji Bosne i Hercegovine, odnosno ispitati koliko su određeni elementi Landesova modela prisutni kod donošenja odluke kantonalnih tužitelja o tome da li, kako i kada primijeniti institut sporazuma o priznanju krivnje. Namjera autorica bila je da na temelju analize rezultata ankete, kroz praksu kantonalnih tužilaštava, ukažu na prisustvo i primjenu načela učinkovitosti kod donošenja odluke o sporazumu o priznanju krivnje koji nije u koliziji s načelom pravednosti (pravičnosti kaznenog postupka). Iako je anketa upućena na odobravanje predsjednicima kantonalnih tužilaštava svih 10 kantona u Federaciji BiH (što bi po broju ispitanika bilo dovoljno za referentnost uzorka) – odobrenje su dala četiri predsjednika i to: KT Sarajevo, KT Tuzla, KT Unsko-sanskog kantona i KT Posavskog kantona. Anketiranju su pristupila 22 ispitanika. Neovisno o reprezentativnosti uzorka, bitno je istaknuti nekoliko zapažanja od kojih je na prvom mjestu činjenica da je većina ispitanika dala gotovo istovjetne odgovore na pitanja, što je bio povod za analizu datih odgovora i rezultata.

Na osnovi rezultata ankete moglo bi se zaključiti da su institut sporazuma o priznanju krivnje koristili svi ispitanici. S obzirom na broj predmeta koji su okončani sporazumom o priznanju krivnje i broj predmeta u redovnom kaznenom postupku te činjenicu da je sporazum o priznanju krivnje u većini slučajeva iniciran od strane osumnjičenog/optuženog – jasno je da ne dominira osobni interes tužitelja u odnosu na javni interes. Imajući u vidu odredbe Kriterija za ocjenjivanje rada glavnih tužitelja, zamjenika glavnih tužitelja i šefova odjela/odsjeka u tužilaštvima u Bosni i Hercegovini¹⁵ po kojima ustanovljena obveza vođenja određenih evidencija ostvarenih rezultata – elementi ocjene rada glavnih tužilaca, zamjenika glavnih tužilaca i šefova odjela/odsjeka u tužilaštvima koji obuhvaćaju i ostvarenje orijentacijske norme – može se zaključiti da se tužitelji uistinu i ponašaju kao državni agenti, odnosno kao zastupnici javnoga interesa.

Pored toga, u predlaganom umanjenju zakonom predviđene kazne i kaznenih djela za koja nikada ne bi koristili institut sporazuma o priznanju krivnje, princip pravednosti ima prednost u odnosu na princip učinkovitosti. Nadalje, kako su najviše rangirani faktori koji opredjeljuju da se ide u postupak pregovaranja o krivnji dužina trajanja postupka i smanjenje troškova postupka, jasno je da to ukazuje na primjenu principa učinkovitosti. S obzirom na to da se institut sporazuma o priznanju krivnje najviše koristio na glavnoj raspravi, može se zaključiti da bi veći efekti principa učinkovitosti bili postignuti da je institut korišten u ranijim fazama kaznenog postupka, odnosno u fazi podizanja optužnice (kada tužitelji imaju dovoljno dokaza o počinjenom kaznenom djelu). Kao faktor koji je doprinio ovome rezultatu, odnosno odgovorima na pitanje, može biti i činjenica da ne postoje studije o visini koštanja, odnosno prosječnim troškovima suđenja te informiranost tužitelja u tome pogledu.

¹⁵ Kriteriji za ocjenjivanje rada glavnih tužitelja, zamjenika glavnih tužitelja i šefova odjela/odsjeka u tužilaštvima u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH, broj 93/18.).

Ipak, nema sumnje da institut sporazuma o priznanju krivnje postiže svoj cilj ostvarenja principa i pravičnosti (pravednosti) i efikasnosti, ali mu zasigurno trebaju dodatna unaprjeđenja. Kako bi se ona postigla potrebno je, između ostalog, na temelju odluke o troškovima suđenja napraviti izračun prosječnog troška suđenja (za jednu budžetsku godinu – ukupni troškovi suđenja/prosječan broj predmeta po godini) koji bi bili dostupni tužiteljima kako bi imali financijsku percepciju kod korištenja ovoga instrumenta. Pored toga, kako bi se otklonile potencijalne dvojbe i olakšala primjena ovoga instrumenta neophodno je preciznije regulirati i uvesti jasna mjerila koja se odnose na procjenu kaznenog djela, počinitelja i sankciju, poziciju/interes oštećenog naspram optuženog, te podizanje svijesti javnosti u pogledu prednosti koje pruža sporazum o priznanju krivnje.

LITERATURA

1. Becker, G. S. (1968). *Crime and punishment: an economic approach*. Journal of Political Economy, 76(2), 169-217.
2. Begović, B. (2015). *Ekonomska analiza generalne prevencije*, Edicija CRIMEN.
3. Bejatović, S. (2010). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
4. Cole, D. H. i Grossman, P. Z. (2005). *Principles of Law and Economics*, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
5. Cooter, R. i Ulen, T. (2004). *Law and Economics*, New York: Pearson Addison Wesley.
6. Cooter, R. i Ulen, T. (2007). *Law & Economics* (5th ed), Pearson Addison Wesley, Boston.
7. Easterbrook, F. H. (1983). *Criminal procedure as a market system*. Journal of Legal Studies, 12(2), 289-332.
8. Fischer, G. (2003). *Plea Bargaining in America*. Stanford: Stanford University Press.
9. Garoupa, N. (1997). *The Theory of Optimal Law Enforcement*. Journal of Economic Surveys, 11(3), 267-295.
10. Grossman, G. i Katz, M. (1983). *Plea Bargaining and Social Welfare*. American Economic Review 73(4), 749-757.
11. Imamović-Čizmić, K. i Nikolajev, A. (2019). *Primjena osnovnih ekonomskih principa u krivičnom pravu – primjer sporazuma o priznanju krivnje*. Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LXII, 651-664.
12. Imamović-Čizmić, K. i Nikolajev, A. (2017). *Ekonomski instituti u krivičnom pravu*. Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LX, 371-386.
13. Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo. (2019). Izvještaj o radu KT Kantona Sarajevo za 2018. godinu. https://kt-sarajevo.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=79187&vi-jesti_jezik=B - 20. 6. 2020.
14. Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona. (2019). Narativno izvješće o radu Kantonalnog tužiteljstva Tuzlanskog kantona za razdoblje 1. 1. - 31. 12. 2018. godine. Tuzla: Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona. https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=51429 - 20. 6. 2020.
15. Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona. (2019). Izvještaj o radu Kantonalnog tužilaštva USK Bihać za 2018. godinu. Bihać: Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona. https://kt-bihac.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet;jsessionid=9a2627d80bc2ed5276e5284c-cc683024d6d0a60bd9ec2b3bfa4dc58687e74246.e34TbxYRbNiRb40Pch4QbxeSb3j0?p_id_doc=52138 - 20. 6. 2020.

16. Kaplow, L. i Shavell, S. (2002). *Fairness versus Welfare*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
17. Landes, W. M. (1971). An Economic Analysis of the Courts. *Journal of Law and Economics* 14 (1), 61-107 https://www.researchgate.net/publication/24100300_An_Economic_Analysis_of_The_Courts - 14. 9. 2018.
18. Miceli, T. J. (2004). *The Economic Approach to Law*. Stanford: Stanford University Press.
19. Nikolajev, A. (2020). Uvod u ekonomsku analizu prava s teorijskim konceptima i ekonomskim principima u pravu. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
20. Polinsky, A. M. i Shavell, S. (2000). The Economic Theory of Public Enforcement of Law. *Journal of Economic Literature*, 38(1), 45-76.
21. Reinganum, J. F. (1988). Plea Bargaining and Prosecutorial Discretion. *American Economic Review*, 78(4), 713-728. <https://pdfs.semanticscholar.org/12c8/47c9f6062f1ef955866975afc1eb37e4f665.pdf> - 14. 7. 2019.
22. Scott, E. R. i Stuntz, J. W. (1992). Plea Bargaining as Contract. *Yale Law Journal*, 101(8), 1909-1968. <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=7444&context=yjlj> - 18. 7. 2019.
23. Sijerčić-Čolić, H. (2017). *Krivično procesno pravo. Knjiga I*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
24. Veljanovski, C. G. (2007). *Economic Principles of Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
25. Vuchetich, L. (2007). Pravednost i pravičnost u filozofiji prava. *Pravnik*, 41(85), 47-76. <https://hrcak.srce.hr/33850> - 11. 7. 2020.
26. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine. "Službene novine Federacije BiH", br. 35/2003, 56/2003 – ispr., 78/04., 28/05., 55/06., 27/07., 53/07., 9/09., 12/2010., 8/13. i 59/14.

Abstract

Kanita Imamović-Čizmić, Amina Nikolajev

The economic aspects of a plea bargain – the perspective of prosecutors in the Federation of Bosnia and Herzegovina

The introduction of plea bargains as part of a comprehensive reform of criminal procedure in Bosnia and Herzegovina purported not only the changes in terms of the role of prosecutors and suspects/indictees but also increased the efficiency and improved realisation of the principle of fairness. Based on an appropriate theoretical framework connected to the economic analysis of (criminal) law and the Landes model, the authors' intent aimed towards determining the level of intuitive negotiation behaviour of the prosecutor in the procedure of using the plea bargains in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Together with cantonal prosecutors' offices in the Federation of Bosnia and Herzegovina, an online survey was conducted to this end. The research aimed to determine the presence of economic principles of efficiency and rationality regarding the prosecutors' decisions regarding "opting" for the instrument of agreements on the admission of guilt and whether they have the predominance over the principle of fairness.

Keywords: plea bargain, principle of fairness, principle of efficiency, prosecutor's perspective, Federation of Bosnia and Herzegovina

HAJRIJA SIJERČIĆ-ČOLIĆ*, VILDANA PLEH**, ENA GOTOVUŠA***

Pregovaranje o krivnji u kaznenom pravosuđu i zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini

Sažetak

U radu se razmatra procesni institut pregovaranje o krivnji koji se u literaturi označava kao konsenzualni, a model kaznenog postupka i pravosuđa koji ga primjenjuje - konsenzualnim modelom. O sporazumnom utjecaju na razvoj kaznenog postupka autorice pišu s pozicije kaznenog procesnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, uzimajući u obzir razloge zbog kojih je modificirani oblik angloameričkog sporazuma o priznanju krivnje uveden u domaći pravni sustav 2003. godine. U vezi s tim razmatraju se njegove prednosti i slabosti, kroz ključna pitanja balansiranja između zahtjeva za učinkovitost kaznenog pravosuđa i zaštite osnovnih ljudskih prava. Posebno se izlažu rezultati istraživanja kroz kontinuiranu održivost sporazumijevanja o krivnji u praksi (doduše, zasjenjenu kontinuiranim padom broja predmeta kroz godine istraživanja), te djelotvornost i efektivnost ovoga instituta s aspekta počinitelja kaznenog djela.

Ključne riječi: pregovaranje o krivnji, Zakon o krivičnom postupku, empirijsko istraživanje, učinkovitost, efektivnost, Bosna i Hercegovina.

1. UVODNO RAZMATRANJE O ODRAZIMA KONSENZUALNE PRAVDE U SUVREMENIM PRAVIMA I PRAVU BOSNE I HERCEGOVINE

1.1. Suvremena prava

Etiološki i fenomenološki aspekti kriminaliteta, naročito organiziranog i transnacionalnog, mijenjanje strateških ciljeva u njegovu suzbijanju, *dobro vođenje kaznenog pravosuđa*

* dr. sc. Hajrija Sijerčić-Čolić, redovna profesorica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

** dr. sc. Vildana Pleh, docentica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

*** Ena Gotovuša, MA iur., asistentica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

kao jednog od najznačajnijih zadataka čovječanstva (Montesquieu), kao i drugi suvremeni kriminalnopolitički zahtjevi neminovno su utjecali na pojavu, sadržaj te obim primjene konsenzualne pravde (*negotiated criminal justice*). S obzirom na to da konsenzualna pravda odavno doživljava globalni procvat, sve veći broj europskih država kodificira procesne institute iz angloameričkog prava u kojima je kazneno djelo predmet pregovaranja između stranaka radi postizanja sporazuma o činjeničnom i pravnom sadržaju optužnice te sankciji. U isto vrijeme vode se kontinuirane rasprave o sporazumnom rješavanju kaznenih predmeta, odnosu prema kaznenoprocenim načelima (posebno legalitetu i oportunitetu kaznenog gonjenja, te pravičnog postupka), njegovu utjecaju na prava počinitelja kaznenog djela i položaj oštećenog, o kaznenim djelima za koje je opravdana primjena konsenzualne pravde, kao i o tome koliko konsenzualne forme postupanja mogu utjecati na priliv predmeta pred sudove, dugotrajnost kaznenih postupaka i efikasnost kaznenog pravosuđa. (Uvodno razmatranje ove teme zahtijeva naglasak na tome da bez obzira na to što konsenzualne forme postupanja mogu značajno utjecati na priliv predmeta pred sudove, odnosno povoljno utjecati na to da se taj priliv zadrži na odgovarajućem nivou; ipak se očekuje da konsenzualni oblici raspravljanja i rješavanja kaznenopravnog zahtjeva budu uređeni po ugledu na načela zakonitosti, poštenog i brzog suđenja, kao i uz respektiranje prava u kaznenome postupku).

Suprotno uvriježenu mišljenju, sporazumi o priznanju krivnje imaju dugu tradiciju na europskom kontinentu kroz različite ekspanzivne i regresivne trendove u kaznenom pravosuđu (Della Torre, 2019). Iako nije moguće pratiti sve te rasprave, ipak se može uočiti da kontinentalna kaznenoprocenka zakonodavstva prihvaćaju stav da nije racionalno niti opravdano svakog počinitelja kaznenog djela ili svako kazneno djelo “provesti” kroz najpotpuniji i, istovremeno, najsloženiji oblik kaznenog postupka.

U najvećem broju zemalja uspostavljaju se dakle različiti oblici pojednostavljenog ili skraćenog postupanja, koji se generalno mogu podijeliti u nekoliko osnovnih grupa. Izjava o krivnji u angloameričkom sustavu i kazneni nalog u većem broju europskih kontinentalnih država imaju za cilj potpuno zamijeniti glavnu raspravu drugačijim načinom rješavanja kaznene stvari. Osnovna svrha postojanja treće grupe, koja obuhvaća razne oblike skraćenih i pojednostavljenih rasprava ili sudskih sjednica jest pojednostavljenje i skraćenje kaznenog postupka (Herrmann, 1997:274, 277). Sastavni dio prethodno izloženih procesa mogu biti i drugi mehanizmi u okviru kaznenog procesnog prava koji se oslanjaju na nadzor stranaka nad utvrđivanjem činjenica. Dobar su primjer za to: skraćeni postupci za lakša kaznena djela, odstupanja od načela oficijelnosti kaznenog gonjenja (u smislu gonjenja po prijedlogu oštećenog ili po privatnoj tužbi), imunitet svjedoka (zbog čega se govori o krunskome svjedoku), uvjetno odlaganje kaznenog gonjenja (u pravilu za lakša kaznena djela i uz raznovrsno uvjetovanje), bezuvjetno odlaganje kaznenog gonjenja (tužitelj može, uz suglasnost nadležnog suca ili bez te suglasnosti, odustati od kaznenog gonjenja ako postoji nizak stupanj krivnje počinitelja i ako ne postoji javni interes za kazneno gonjenje), privremeno odustajanje od podizanja optužnice (uz suglasnost suda i uz prihvaćanje obveza od strane počinitelja kaznenog djela) ili, npr., nesvrhovitost kaznenog gonjenja zbog stvarnog kajanja osumnjičenog (Sijerčić-Čolić, 2011).¹

¹ Opširnije vidjeti kod Fišer (1997:477-480); Pradel (2008:77-86); Schroder (2011:XV–XXIV); Tak (1993:45-48) i Albrecht (2001:3-56).

Izgleda, dakle, da se svi slažu oko toga da stanje kriminaliteta i njegovi pojavi oblici traže da se na glavnoj raspravi pojave samo oni predmeti koji su sporni.² Drugim riječima: tradicionalni pogled na kazneni postupak ublažen je i/ili zamijenjen kaznenim postupkom u kojem će se slobodnije izraziti konsenzualni (ili sporazumni) oblici raspravljanja kaznenopravnog zahtjeva nastalog počinjenjem kaznenog djela.

1.2. Bosna i Hercegovina

Tijekom 2003. godine reformirano procesno kazneno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini (BiH) donosi na ovome području važne promjene koje omogućavaju da se “tradicionalno singularno odlučivanje” suca i tužitelja te konfrontacija države i pojedinca zamijeni “multipolarnim odlučivanjem i saradnjom” između tužitelja, suca, osumnjičenog odnosno optuženog i branitelja (Herrmann, 1995:466-467). Riječ je o izjašnjavanju o krivnji, pregovaranju o krivnji, imunitetu svjedoka i postupku za izdavanje kaznenog naloga.

Cilj ovoga istraživanja jest raspravljati o temi pregovaranja o krivnji u kaznenom pravosuđu i zakonodavstvu u BiH: kroz prednosti i nedostatke konsenzualnog oblika postupka uvedenog reformom 2003. godine; zatim kroz statističke podatke o primjeni postupka pregovaranja o krivnji; te kroz učinkovitost i efektivnost sporazuma o priznanju krivnje u kontekstu izvršnog kaznenog prava.

2. USAVRŠAVANJE POČETNIH ZAKONSKIH RJEŠENJA, TE PREGLED POZITIVNOPRAVNIH NORMI O PREGOVARANJU O KRIVNJI U ZAKONIMA O KAZNENOM POSTUPKU U BOSNI I HERCEGOVINI

2.1. Usavršavanje početnih zakonskih rješenja

Iako je uvođenje pregovaranja o krivnji kao obliku konsenzualne pravde načelno prihvatljivo, uređenje instituta pregovaranja o krivnji u bosanskohercegovačkom kaznenom procesnom pravu otvara određena pitanja. Ona se koncentriraju oko: - obima i sadržaja predmeta sporazumijevanja stranaka; - kaznenih djela za koja je moguć ovaj oblik konsenzualne pravde; - granica zakonom dopuštenog ublažavanja kazne i izricanja kaznene sankcije; -sudske kontrole sklopljenog sporazuma kako s aspekta legaliteta kaznenog gonjenja i osnovanosti optužnice, tako i s aspekta prava optužene i oštećene osobe; - uloge suda u kontroli zakonitosti sporazuma o priznanju krivnje; - uloge samog priznanja krivnje u slučaju da se ne prihvati podneseni sporazum; - prava na ulaganje žalbe kao jednog od osnovnih prava čovjeka u kaznenom postupku. Pozivajući se na prethodno, dotaknut ćemo, s teorijskog i normativnog aspekta, “stranačko nadmetanje” u domaćem procesnom pravu. U zadnjem dijelu rada izložena su empirijska istraživanja o stranačkom nadmetanju, koja su, zbog specifičnosti

² S tim u vezi treba podsjetiti da su mnogi oblici skraćenih postupaka u europskim zemljama adaptacija ove angloameričke procesne ideje o spornim predmetima. O pitanju prenošenja ideja i procesnih ustanova iz angloameričkog u kontinentalni kazneni postupak zanimljivo piše Damaška (1997).

ustavnopravnog i političkog uređenja BiH, obuhvatila različite nivoe vlasti i organizacije kaznenog pravosuđa.

Usporedba prvih odredaba procesnih zakona (misli se na one koje su 2003. ugrađene u Zakon o krivičnom postupku BiH – ZKP BiH, Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH – ZKP BD BiH, Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH – ZKP FBiH i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske – ZKP RS) o pregovaranju o krivnji s odredbama koje su danas na snazi pokazuje temeljitije “pretresanje” ovog instituta njihovim noveliranjem tijekom 2008. godine. Uopćeno govoreći, i ne prateći do u pojedinosti usvojene promjene, pregovaranju o krivnji pridaje se posebno mjesto nakon petogodišnje primjene zakona o kaznenom postupku, uočenih nedostataka u tužiteljskoj i sudskoj praksi, te prigovora koji su istaknuti. Disponiranje stranaka predmetom konkretnog kaznenog postupka pokazalo je da doprinosi ubrzanju kaznenog postupka jer se rasprava o kaznenoj stvari može završiti kako u ranijim fazama postupka (ili prije suđenja), tako i na samome suđenju te u drugostupanjskom postupku. U optici konsenzualnog upravljanja kaznenim postupkom, osumnjičeni odnosno optuženi i njegov branitelj mogu pregovarati s tužiteljem o uvjetima priznavanja krivnje za kazneno djelo koje mu se stavlja na teret, kao i o kaznenoj sankciji koja bi trebala biti izrečena od strane suda. Stoga se sporazum o priznanju krivnje dostavlja sudu, koji ga, nakon razmatranja, može odbaciti ili prihvatiti. Uvjeti jasnoće spomenutog sporazuma traže se u određenim kvalitetama priznanja krivnje (koji su identični onima koji se traže kod izjašnjavanja o krivnji), kao i u razumijevanju, od strane optuženog, da se spomenutim sporazumom odriče naročito prava na suđenje i prava na žalbu na kaznenu sankciju koja se izriče na osnovi prihvaćenog sporazuma. Polazeći od principa zakonitosti, spomenutim se amandmanima pojašnjava da tužitelj može pregovarati o kaznenoj sankciji i može predložiti izricanje kazne ispod zakonom određenog minimuma kazne zatvora za to kazneno djelo, odnosno blažu sankciju u skladu s kaznenim zakonom. Također je naglašeno da se sporazum o priznanju krivnje sastavlja u pisanome obliku i uz optužnicu dostavlja funkcionalno nadležnom sudu za prethodno saslušanje. Prijašnjim propisima određeni okvir provjeravanja sporazuma o priznanju širi se i na razmatranja o tome je li “dogovorena” kaznena sankcija u skladu s kaznenim zakonom (ovom izmjenom nastojala se izbjeći neujednačena sudska praksa o pitanju može li sud odbaciti sporazum o priznanju krivnje ako smatra da predložena kaznena sankcija nije u skladu s kaznenim zakonom). Razlozi za “favoriziranje” oštećenog ogledaju se u pitanju je li oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiteljem izjasni o imovinskopravnom zahtjevu (dakle, razlog za ovaj amandman bio je u čestim navodima o potrebi adekvatnije zaštite prava oštećenog u predmetima koji se završavaju pregovaranjem o krivnji; ostaje i danas otvoreno pitanje jesu li na ovome planu učinjeni koraci naprijed).

2.2. Pregled pozitivnopravnih normi o pregovaranju o krivnji

Pregovaranje o krivnji je naročit oblik kaznenog postupka u kojem dolazi do izražaja dispozicija glavnih dionika kaznenoprocenog odnosa, jer do donošenja presude i zaključenja konkretnog kaznenog postupka dolazi na temelju stranačkog pregovaranja o krivnji, odnosno sporazuma o uvjetima priznavanja krivnje između stranaka. Opredjeljenje zakonodavca da pregovaranjem o krivnji odstrani negativne učinke koje sa sobom donosi dugotrajnija ka-

znena procedura i omogućiti brži završetak kaznenog postupka, treba sagledati kroz vrijedeće zakonske norme.³

Prethodna su izlaganja pokazala da se pregovaranje o krivnji odvija između osumnjičenog (osoba za koju postoje osnovne sumnje da je počinila kazneno djelo⁴), odnosno optuženog (osoba protiv koje je jedna ili više točaka u optužnici potvrđena⁵) i njegova branitelja, s jedne strane, i tužitelja, s druge strane. Prijedlog za postizanje sporazuma može biti iniciran kako od tužitelja, tako i od suprotne stranke uz napomenu da bi se, u skladu s načelom pravednog postupka i *jednakosti oružja*, morao odvijati na ravnopravnoj osnovi.

Pregovaranje suprotstavljenih strana odnosi se na uvjete priznavanja krivnje za djelo koje se osumnjičenom odnosno optuženom stavlja na teret. U sferi prava, predmet pregovora su činjenični i pravni navodi o djelu koje se osobi stavlja na teret (stvarna i pravna priroda optužbe), zatim okolnosti koje ga terete i one koje mu idu u korist, te stav osumnjičenog odnosno optuženog o osnovanosti kaznenog gonjenja odnosno optuženja (izjašnjavaње o krivnji). Zato se u sporazum o priznanju krivnje unosi izjava o priznanju krivnje za djelo za koje se osumnjičeni odnosno optuženi tereti, kao i kaznena sankcija koja je rezultat dogovora između optužbe i odbrane. Dakle, prema važećim zakonskim odredbama predmet pregovaranja ne može biti odustanak tužitelja od kaznenog gonjenja za neka od kaznenih djela za koja se osumnjičeni odnosno optuženi tereti, niti tužilac može ponuditi blažu pravnu kvalifikaciju djela u slučajevima postojanja dokaza koji upućuju da je počinjeno djelo koje bi se trebalo teže pravno kvalificirati. To nas dalje vodi zaključku da se pregovaranjem o krivnji ne može obuhvatiti ni oblik kaznenog postupka koji bi se provodio u konkretnoj kaznenoj stvari. Upravo u prethodno izloženome, kontrast s angloameričkim uređenjem pregovaranja o krivnji (*plea bargaining*) posebno dolazi do izražaja. Konačno, sporazum se odnosi i na kaznenu sankciju koja se ima izreći u konkretnome slučaju.

Osumnjičeni odnosno optuženi sa svojim braniteljem i tužitelj međusobno pregovarajući o krivnji, pregovarat će ustvari o vrsti i visini kaznene sankcije. Procesni zakoni prožeti su stavom da tužitelj može pregovarati o kaznenoj sankciji i da može predložiti izricanje kazne ispod zakonom određenog minimuma kazne zatvora za to kazneno djelo, odnosno blažu sankciju za osumnjičenog ili optuženog u skladu s Kaznenim zakonom. Takav je stav zakonodavca prihvatljiv i on je, kao što smo prethodno spomenuli (2.1.), “podrška” načelu zakonitosti.

S tim u vezi, sporazum o priznanju krivnje mora se načiniti u pisanu obliku i podnijeti sudu na odlučivanje. Prateći “fizionomiju” i strukturu kaznene procedure u BiH, sporazum o priznanju krivnje se, uz optužnicu, dostavlja sucu za prethodno saslušanje koji ga razmatra nakon potvrđivanja optužnice. Sudsko razmatranje sporazuma o priznanju krivnje je *conditio sine qua non* konsenzualne pravde kao načina rješavanja kaznenog predmeta. Pravedan postupak i ispravna odluka od suda zahtijevaju da prođe kroz taksativno navedene segmente koje treba ne samo sagledati već i riješiti u smislu donošenja određenih zaključaka (npr. da je do sporazuma o priznanju krivnje došlo dragovoljno); odnosno on mora provjeriti jesu li implementirani (npr. da je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiteljem izjasni o imovinskopravnom zahtjevu). Ostavljajući za iduća izlaganja sudsko preispitivanje sporazuma, na ovome mjestu navodimo sljedeće: sudac za prethodno saslušanje ne razmatra samo sporazum,

³ Čl. 231. ZKP BiH, čl. 231. ZKP BD BiH, čl. 246. ZKP FBiH, čl. 246. ZKP RS.

⁴ Čl. 20. toč. a) ZKP BiH, čl. 20. toč. a) ZKP BD BiH, čl. 21. toč. a) ZKP FBiH, čl. 21. toč. a) ZKP RS.

⁵ Čl. 20. toč. b) ZKP BiH, čl. 20. toč. b) ZKP BD BiH, čl. 21. toč. b) ZKP FBiH, čl. 21. toč. b) ZKP RS.

već i, ako ga prihvati, izriče dogovorenu kaznenu sankciju. Zakazivanjem glavne rasprave mijenja se funkcionalna nadležnost, te o sporazumu, kao i o kaznenoj sankciji, odlučuje sudac pojedinac (za kaznena djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do deset godina), odnosno vijeće od trojice sudaca.⁶

Aktualno uređenje pregovaranja o krivnji u zakonima o kaznenom postupku u BiH potrebno je sagledati i iz ugla procedure kroz koju prolazi razmatranje sporazuma o priznanju krivnje. Ročište na kojem će sudac za prethodno saslušanje, sudac odnosno vijeće provjeriti pripremljeni sporazum i odlučiti o njegovoj sudbini - kontradiktorno je u smislu da mu pribivaju stranke i branitelj. Na ovome ročištu, naročito se provjerava sljedeće:

A) Je li do sporazuma o priznanju krivnje došlo dragovoljno, svjesno i s razumijevanjem. Sud mora provjeriti je li priznanje osumnjičenog odnosno optuženog rezultat sile, prijetnje, varke, obmane ili sličnih postupaka, te na temelju toga zaključiti je li priznanje dragovoljno. Uz ovu kvalitetu, zakonodavac za pozitivnu ocjenu pregovora o krivnji traži još i odnos osumnjičenog odnosno optuženog prema svojem priznanju. Drugim riječima, u davanju ocjene o psihičkom odnosu osobe prema priznanju krivnje mora se utvrditi postojanje svijesti, kao i komponente razumijevanja prilikom izjašnjavanja o krivnji. U prilog navedenome spominjemo da u teoriji postoji stav prema kojem priznanje počinitelja djeluje na dokaznom, materijal-nopravnom, procesnopravnom nivou te nivou sankcije (Gorkić, 2009:173-218). Prethodno izložena procesna pravila o konsenzualnoj pravdi to također potvrđuju. Naime, priznanjem optuženi ne priznaje samo činjenični i pravni opis djela, nego se istovremeno odriče procesnih garancija, kao što su kontradiktorna glavna rasprava, privilegija protiv samooptuživanja te, većim dijelom, pravo na ulaganje pravnoga lijeka.⁷

B) Sud mora provjeriti postoji li dovoljno dokaza o krivnji optuženog za djelo koje mu se stavlja na teret i to povezati s prethodnim provjeravanjem priznanja počinitelja kaznenog djela. Na ovaj se način uspostavljaju relacije koje potvrđuju da se priznanje o krivnji odnosi upravo na kazneno djelo opisano u optužnom aktu. To je posebno važno ako optuženi navodi okolnosti iz kojih bi sud mogao zaključiti da je kazneno djelo bilo počinjeno drugačije nego što je opisano u optužnici, odnosno da optuženi priznaje drugo kazneno djelo a ne ono sadržano u činjeničnom segmentu optužnog akta. Ovo zakonsko rješenje pokazuje da i pored nespornih pozitivnih (npr. efikasnost) strana pregovaranja i sporazumijevanja o krivnji, te dragovoljnosti sudjelovanja u ovome procesu, sud ipak mora raspolagati dokazima o krivnji osumnjičenog odnosno optuženog kako bi izrekao kaznenu sankciju. S obzirom na to da se kaznena sankcija može izreći samo onda ako je osoba kriva za djelo koje joj se stavlja na teret,

⁶ Zbog kompleksnosti teme o kojoj govorimo, navodimo sljedeći stav iz sudske prakse: Ako je sporazum o priznanju krivnje podnesen na glavnoj raspravi pred prvostupajskim sudom, gdje se sudsko vijeće razmatrajući sporazum neposredno upoznalo s priznanjem i uvjetima priznanja krivnje optuženog, a potom taj sporazum odbacilo - onda nije moglo nastaviti suđenje, već se moralo izuzeti, jer se u tome slučaju radi o okolnosti koja izaziva razumnu sumnju u nepristranost suca odnosno vijeća. U ovoj svojoj odluci Vrhovni sud FBiH konstatira da s obzirom na to da nije postupano u smislu naprijed navedenog prvostupajski sud je počinio bitnu povredu odredaba Procesnog zakona iz čl. 312. st. 1. toč. b) ZKP FBiH, zbog koje je prvostupajnska presuda ukinuta (Rješenje Vrhovnog suda FBiH 04 0 K 000479 10 Kž od 9. 3. 2011).

⁷ Tog stava je i Vrhovni sud SAD-a. U predmetu *Brady protiv SAD* (397 U.S. 742 [1970]) istaknuto je da je priznanje krivnje više od samog priznanja događaja iz prošlosti, te da priznanjem krivnje optuženi pristaje na nastupanje određenih procesnih posljedica (Republika Slovenija, Ustavno sodišče, 2019).

sud mora utvrditi krivnju osumnjičene odnosno optužene osobe. Utvrđivanje krivnje oslanja se upravo na prikupljene podatke i dokaze o počinjenom kaznenom djelu.

Tako koncipiran postupak sudskog provjeravanja sporazuma o priznanju krivnje (izložen pod A) i B)) potvrđuje da je kazneni postupak u BiH obojen tradicionalnim shvaćanjem doktrine mješovitog tipa kaznenog postupka, u smislu da prije donošenja obvezujuće sudske odluke treba utvrditi istinu o tome je li u konkretnom primjeru počinjeno kazneno djelo i mogu li se na optuženog primijeniti norme materijalnog kaznenog prava o izricanju kaznene sankcije (Sijerčić-Čolić, 2012). Isto je tako očita i veza između opisanih procedura i jednog od osnovnih načela na kojem se zasniva suvremeni kazneni postupak – načela pretpostavke nevinosti. Konkretniji osvrt na ovo načelo vodi nas do privilegije protiv samooptuživanja (koje se doduše počinitelj kaznenog djela u postupku pregovaranja o krivnji odriče “svjesno, dragovoljno i s razumijevanjem”) s obzirom na to da u *kaznenom postupku optužba ne smije prikupljati dokaze korištenjem prinude ili sile protiv osumnjičenog, odnosno optuženog*.⁸

C) Sud mora utvrditi razumije li optuženi da se sporazumom o priznanju krivnje odriče suđenja pred sucem odnosno sudskim vijećem, te da će se sporazumom predviđena kaznena sankcija izreći na raspravi koja se nastavlja odmah nakon prihvaćanja sporazuma o priznanju krivnje.

D) Naša rasprava u ovome poglavlju treba pokazati da se optuženi u procesu konsenzualne pravde odriče ne samo prava na javno i kontradiktorno suđenje, nego i prava na ulaganje žalbe na sankciju koja će mu se izreći. Razlozi zbog kojih zakonodavac isključuje mogućnost ulaganja žalbe proizlaze iz prirode sporazuma o priznanju krivnje: strane koje sudjeluju u pregovaranju o krivnji zajednički u svojem sporazumu predlažu sudu odgovarajuću kaznenu sankciju; sankcija je prethodno dogovorena i, od strane optuženog, očekivana. Žalba je dozvoljena u slučaju da sud ne izrekne kaznenu sankciju predviđenu u sporazumu o priznanju krivnje.⁹

E) Predočavanje mogućih posljedica vezanih za oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom te sporedne predmete kaznenog postupka rezultat je tradicionalnih pravila koja imovinskopravni(e) zahtjev(e) i troškove kaznenog postupka, pod zakonskim uvjetima, prebacuju na teret počinitelja, odnosno koja sprječavaju zadržavanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom.

F) Provjeravanjem je li oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiteljem izjasni o imovinskopravnom zahtjevu, žele se ublažiti negativni aspekti konsenzualne pravde i obvezati tužitelja da kao nositelj dužnosti kaznenog gonjenja zaštititi, bar u ovoj mjeri, interese žrtve kaznenog djela. Ovo provjeravanje ne podrazumijeva nikakav dodatni angažman suda u smislu da prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivnje ponovno da prilikom oštećenom koji se već izjasnio o imovinskopravnom zahtjevu da se o tom zahtjevu još jednom izjasni

⁸ *Saunders protiv Velike Britanije*, 1996, Izvještaj 1996-IV. Presuda u predmetu *Natsvlshvili i Togonidze protiv Gruzije* (2014) bila je prva u kojoj je Europski sud za ljudska prava ispitivao kompatibilnost sporazuma o priznanju krivnje s pojmom pravednog postupka u smislu čl. 6. Europske konvencije o osnovnim pravima i slobodama čovjeka, naročito s aspekta odricanja od određenih procesnih prava i pitanja je li odricanje od prava bilo praćeno učinkovitom zaštitom u konkretnom kaznenom postupku.

⁹ Mogućnost podnošenja žalbe po ostalim žalbenim osnovama nije izričito isključena (Sijerčić-Čolić, Hadžiomeračić, Jurčević, Kaurinović i Simović, 2005:623-624).

i da ga odredi.¹⁰ Na kraju je nužno osvrnuti se i na obvezu suda da oštećenog obavijesti o rezultatima pregovaranja o krivnji.

Prethodno opisani postupak sudskog razmatranja i provjeravanja sporazuma o priznanju krivnje treba zaključiti konstatacijom da ishod konsenzualne pravde usmjerava sudski nadzor: ako sud prihvati sporazum, na raspravi za izricanje kaznene sankcije suca za prethodno saslušanje, sudac pojedinac odnosno vijeće donijet će presudu kojom se optuženi proglašava krivim i izreći će mu dogovorenu kaznenu sankciju. Do izricanja presude na temelju sporazuma o priznanju krivnje ne dolazi u onim situacijama kad sud odbaci sporazum i postupak u konkretnoj kaznenoj stvari nastavi. Vrijedna napomena jest i odredba po kojoj priznanje krivnje ne može biti upotrijebljeno kao dokaz u kaznenom postupku.

2.3. Definiranje hipoteza

Kako je ovaj institut prihvaćen i koliko je primjenjivan u praksi pokazat će provedeno istraživanje koje je imalo za cilj: s jedne strane, predstaviti ukupan broj i kretanje broja sklopljenih sporazuma u BiH i, s druge strane, utvrditi koliko su sporazumi o priznanju krivnje efikasni i efektivni u borbi protiv kriminaliteta. S tim u vezi, postavljene su dvije hipoteze:

1. U istraživanom razdoblju, pred sudovima u BiH broj sklopljenih sporazuma o priznanju krivnje opada;
2. Sporazumi o priznanju krivnje učinkoviti su instituti u rješavanju kaznenopravnih sporova uglavnom općeg kriminaliteta, ali nisu efektivni jer se sudionici kaznenih djela, čiji su predmeti riješeni sporazumom o priznanju krivnje, ponovno vraćaju činjenju kaznenih djela.

U prvome dijelu istraživanja predstaviti ćemo kretanje ukupnog broja sklopljenih sporazuma o priznanju krivnje u BiH i provjeriti prvu navedenu hipotezu, dok ćemo se u drugom dijelu baviti efikasnošću i efektivnošću sporazuma o priznanju krivnje i istražiti je li druga postavljena hipoteza dokazana.

3. PODACI O PRIMJENI POSTUPKA PREGOVARANJA O KRIVNJI U PRAKSI SUDOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

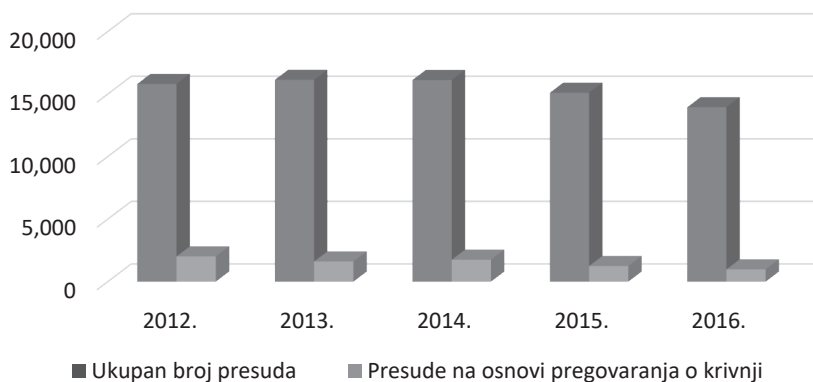
U BiH ne postoji centralizirana baza podataka o primjeni postupka pregovaranja o krivnji. Fragmentiranost podataka posljedica je složenog državnog uređenja BiH koje se ogleda u podjeli nadležnosti između državnog, entitetskih nivoa i Brčko distrikta, kao zasebne administrativne jedinice. Područje kaznenog pravosuđa u tom smislu ne predstavlja izuzetak. Prikupljanje relevantnih podataka dodatno otežava činjenica različitog pravnog uređenja na entitetskim nivoima, centraliziranog na području Republike Srpske, decentraliziranog na području Federacije BiH i posebnog uređenja administrativne jedinice Brčko distrikt. Uslijed ovakve organizacije državnog uređenja BiH, relevantne podatke potrebno je tražiti u dostupnim izvještajima različitih institucija, počevši od Federalnog zavoda za statistiku, Federalnog tužilaštva Federacije BiH, Republičkog tužilaštva Republike Srpske, kao i od Suda BiH.

¹⁰ Presuda Vrhovnog suda FBiH 03 0 K 006352 11 Kž 2 od 7. 6. 2011. godine.

Prije prikaza obrađenih dostupnih podataka za Republiku Srpsku i Federaciju BiH za vremensko razdoblje 2016.–2018. godina, bit će predstavljene nalazi bosanskohercegovačkih vlasti načinjeni za potrebe Odgovora na Upitnik – Informacije koje Europska komisija traži od Vijeća ministara BiH u svrhu pripreme Mišljenja o zahtjevu BiH za članstvo u Europskoj uniji o učestalosti primjene ovog postupka u kaznenim predmetima na području cijele države za razdoblje 2012.–2016. Konačno, podaci prikupljeni od Suda BiH bit će prikazani zasebno.

3.1. Statistički podaci o primjeni postupka pregovaranja o krivnji u Bosni i Hercegovini 2012.–2016.¹¹

U prilogu 35 Odgovora na Upitnik – Informacije koje Europska komisija traži od Vijeća ministara BiH u svrhu pripreme Mišljenja o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji (2018) dati su statistički podaci o udjelu presuda donesenih na osnovi postupka o pregovaranju o krivnji u ukupnom broju donesenih presuda za petogodišnje razdoblje (2012.–2016). Podaci pokazuju tendenciju pada korištenja ovog skraćenog postupka (grafikon 1). Udio presuda na osnovi pregovaranja o krivnji u ukupnom broju donesenih presuda u kaznenom postupku u 2012. godini iznosio je 13 %, u 2013. godini 10 %, u 2014. godini 11 %, u 2015. godini 8 % i konačno, u 2016. godini 7 %.

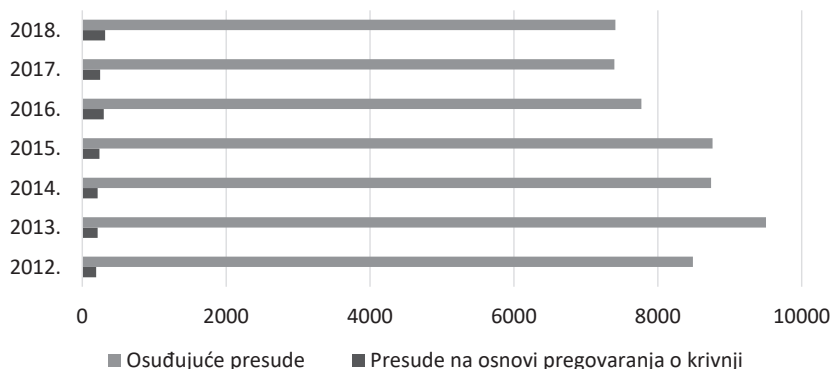

Grafikon 1: Udio presuda na osnovi pregovaranja o krivnji u ukupnom broju presuda (na nivou BiH)

¹¹ Na početku ovoga dijela potrebno je naglasiti da se sporadično javljaju istraživanja na temu pregovaranja o krivnji u domaćem kaznenoprocесnom pravu i praksi. Jedno takvo obavljeno je tijekom 2014. godine u svjetlu primjene kaznenoprocесnih zakona u BiH. Tim istraživanjem utvrđeno je da su tužilaštva u BiH od 2004. do 2011. predložila ukupno 15.356 sporazuma o priznanju krivnje, što čini 11,7 % u odnosu na ukupan broj optužnica podignutih u tome razdoblju. Ovo istraživanje, također, sadrži podatke o razlozima za sklapanje sporazuma o priznanju krivnje (s tužiteljskog aspekta), te podatke o njegovoj učestalosti u praksi. Zbog drugačijeg načina obrade podataka, ovo istraživanje nije inkorporirano u ovaj rad. Detaljnije Sijerčić-Čolić (2014: 86).

3.2. Primjena postupka pregovaranja o krivnji u Federaciji Bosne i Hercegovine

Na području Federacije BiH evidenciju o udjelu presuda donesenih na osnovi pregovaranja o krivnji u ukupnom broju osuđujućih presuda vodi Federalni zavod za statistiku od 2012. godine. Broj presuda donesenih na osnovi pregovaranja o krivnji kreće se u rasponu od 192 u 2012. godini do 317 u 2018. godini (grafikon 2).¹²

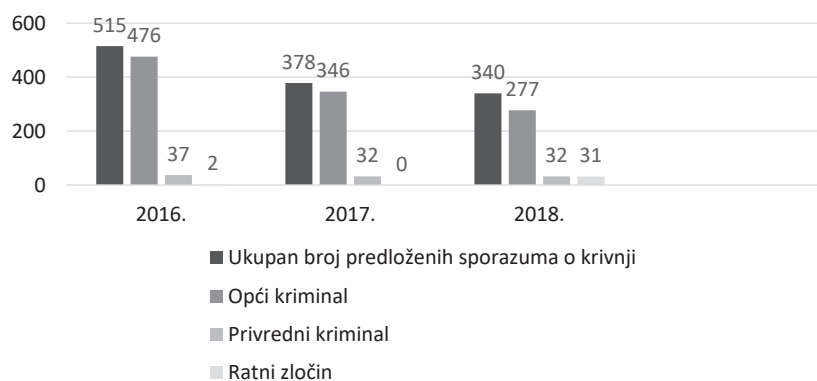

Grafikon 2: Udio presuda na osnovi pregovaranja o krivnji u ukupnom broju osuđujućih presuda (na nivou Federacije BiH)

Prema podacima dostupnim u zbirnim izvještajima Federalnog tužilaštva Federacije BiH o radu kantonalnih tužilaštava za 2016., 2017. i 2018. godinu¹³ najviše sporazuma o priznanju krivnje predloženo je za kaznena djela općeg kriminala. Postotak sporazuma za kaznena djela privrednog kriminala u ukupnom broju predloženih sporazuma o priznanju krivnje kreće se od 7 % u 2016. godini do 9 % u 2018. godini. Kada je riječ o kaznenim djelima ratnog zločina, broj je predloženih sporazuma zanemariv i ne prelazi 1 % u 2016. i 2017. godini. Međutim, primjetan je nagli porast u 2018. godini gdje on iznosi 9 % u ukupnom broju predloženih sporazuma. Za analizirano vremensko razdoblje kantonalni su sudovi u pet predmeta odbacili predloženi sporazum o priznanju krivnje, jedanput u 2016. godini i četiri puta u 2017. godini za kaznena djela općeg kriminala (grafikon 3).

¹² Podaci su preuzeti iz statističkih godišnjaka/ljetopisa Federacije BiH za 2013. godinu, str. 428; 2018. godinu, str. 417; i 2019. godinu, str. 413.

¹³ Zbirni izvještaj o radu tužilaštava u Federaciji BiH za razdoblje: 1. 1. - 31. 12. 2016. – Podaci iskazani po predmetima, Tablica VI-A, str. 2. Zbirni izvještaj o radu tužilaštava u Federaciji BiH za razdoblje: 1. 1. - 31. 12. 2017. – Podaci iskazani po predmetima, Tablica VI-A, str. 2. Zbirni izvještaj o radu tužilaštava u Federaciji BiH za razdoblje: 1. 1. - 31. 12. 2018. – Podaci iskazani po predmetima, Tablica VI-A, str. 2.

Grafikon 3: Pregled predloženih sporazuma o priznanju krivnje prema vrsti kriminaliteta (na nivou Federacije BiH)

3.3. Primjena postupka pregovaranja o krivnji u Republici Srpskoj

Analiza dostupnih podataka Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske¹⁴ za vremensko razdoblje 2016.–2018. pokazuje da korespondira s podacima o primjeni instituta pregovaranja o krivnji u Federaciji BiH. Usporedbom podataka za oba entiteta nesporan je zaključak da je ovaj skraćeni kazneni postupak najzastupljeniji kod kaznenih djela općeg kriminala, u manjoj mjeri kod kaznenih djela privrednog kriminala i zanemariv u predmetima ratnih zločina. Također, kao i u Federaciji BiH, podaci pokazuju mali broj odbačenih predloženih sporazuma od strane suda. Točnije, za tri godine u Republici Srpskoj odbačen je samo jedan predloženi sporazum o priznanju krivnje za kazneno djelo privrednog kriminala (grafikon 4).

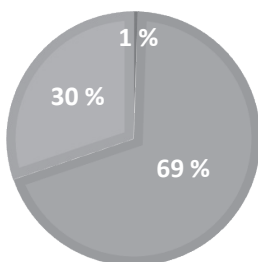
Grafikon 4: Pregled predloženih sporazuma o priznanju krivnje prema vrsti kriminaliteta (na nivou Republike Srpske)

¹⁴ Podaci su preuzeti iz izvještaja Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske za 2016. godinu, str. 16; 2017. godinu, str. 18; i 2018. godinu, str. 19.

3.4. Primjena postupka pregovaranja o krivnji pred Sudom Bosne i Hercegovine

Iz prikupljenih i obrađenih podataka o primjeni instituta pregovaranja o krivnji¹⁵ pred Sudom BiH za vremensko razdoblje 2017.–2019. proizlazi zaključak da se on najčešće koristi u predmetima organiziranog kriminala, privrednog kriminala i korupcije, a potom za sva ostala kaznena djela. Međutim, svakako treba imati u vidu činjenicu da je ukupan broj prihvaćenih sporazuma o priznanju krivnje za trogodišnje razdoblje za sva tri odjela Suda BiH 391, što je manje od godišnjeg broja predloženih i prihvaćenih sporazuma od strane svih sudova na entitetskim nivoima (grafikon 5).

- Odjel I za ratne zločine
- Odjel II za organizirani kriminal, gospodarski kriminal i korupciju
- Odjel III za sva ostala kaznena djela

Ukupan broj sporazuma: 391

Grafikon 5: Pregled prihvaćenih sporazuma po odjelima Suda BiH (2017.–2019.)

3.5. Zaključak

Iz prikazanih statističkih podataka možemo zaključiti da je u praksi institut pregovaranja o krivnji najviše zastupljen kod kaznenih djela općeg kriminaliteta. U znatno manjem postotku zastupljen je kod kaznenih djela privrednog kriminala, dok je njegova primjena kod kaznenih djela ratnog zločina neznatna. Podaci, također, ukazuju na to da je broj odbačenih sporazuma o priznanju krivnje od strane sudova u BiH veoma malen, što ukazuje na opravdanost njihova predlaganja, odnosno ispunjenost taksativno propisanih zakonskih uvjeta. Bez obzira na ovu činjenicu primjetna je tendencija pada broja presuda na osnovi pregovaranja o krivnji u ukupnom broju donesenih presuda u kaznenom postupku u BiH za petogodišnje razdoblje, sa 13 % u 2012. godini na 7 % u 2016. godini. Konačno, broj predloženih sporazuma o priznanju krivnje varira u postupcima pred sudovima u BiH, s jedne strane on se povećava u postupcima pred sudovima u entitetu Republika Srpska, dok se s druge strane smanjuje u postupcima pred sudovima u entitetu Federacija BiH.

¹⁵ Podaci o broju prihvaćenih predloženih sporazuma o krivnji za vremensko razdoblje 2017.–2019. prikupljeni su na osnovi zahtjeva o pristupu informacijama, broj rješenja: SU-5/13627 od 6. 2. 2020.

Na ovaj način, provjerili smo i dokazali prvu postavljenu hipotezu da pred sudovima u BiH ukupan broj sklopljenih sporazuma o priznanju krivnje opada u istraživanom periodu, bez obzira na činjenicu što broj predloženih sporazuma varira pred entitetskim sudovima. Zbog sumarno dobivenih podataka za primjenu ovog instituta pred Sudom BiH nije moguće dati procjenu da li se njegova upotreba povećava ili smanjuje.

4. ANALIZA PRAKTIČNE PRIMJENE, EFIKASNOSTI I EFEKTIVNOSTI SPORAZUMA O PRIZNANJU KRIVNJE U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE I BRČKO DISTRIKTU BOSNE I HERCEGOVINE

U ovome dijelu istraživanja provjerit ćemo postavljenu hipotezu da su sporazumi o priznanju krivnje učinkoviti instituti u rješavanju kaznenopravnih sporova uglavnom općeg kriminaliteta, ali nisu i efektivni jer se počinitelji kaznenih djela koji su prihvatili ovaj oblik okončanja svojih predmeta, ponovno vraćaju činjenju kaznenih djela.

Tako smo, u cilju procjene nekoliko značajnih faktora koristeći se adekvatnim parametrima u primjeni instituta sporazuma o priznanju krivnje, napravili istraživanje metodama intervjua i odgovora na već ponuđena pitanja te analizom i sintezom dobivenih odgovora. Anketirano je 30 tužitelja koji obnašaju dužnosti kaznenog gonjenja u kantonalnim tužilaštvima u Federaciji BiH i pet tužitelja u Javnom tužilaštvu Brčko distrikta BiH. Odabrani su tužitelji s obzirom na to da su oni ti koji uglavnom iniciraju sklapanje sporazuma o priznanju krivnje, predlažu sankciju i vode računa o ispunjenju uvjeta predviđenih zakonima o kaznenom postupku te na taj način postavljaju okvir “sporazumijevanja”. Dobivenim odgovorima na pitanja koja se odnose na motivaciju i ciljeve sporazuma od strane tužitelja s jedne i optuženog s druge strane, zatim o vrstama sankcija (alternativna sankcija ili kazna zatvora) i visini izrečene kazne zatvora, kao i stupnju povratništva počinitelja kaznenog djela prije sklapanja i po sklapanju sporazuma o priznanju krivnje, želimo provjeriti je li sporazum o priznanju krivnje efikasan i efektivan instrument u borbi protiv kriminaliteta.

Postavljena su sljedeća pitanja:

1. Koliko je ukupno bilo izrečenih sporazuma o priznanju krivnje i njihova klasifikacija prema vrsti kaznenog djela?
2. Koliko je bilo alternativnih sankcija a koliko kazni zatvora i u kojem trajanju?
3. Jesu li tužitelji imali “povjerenja” u sporazum o priznanju krivnje smatrajući da će preko njega najbolje, najbrže i najsvrsishodnije (efikasnost i efektivnost) riješiti kaznenu stvar?
4. Jesu li tužitelji koji imaju povjerenja u ovakav način rješavanja spora vođeni istom motivacijom i kakvo je njihovo mišljenje o tome kakvo “najjače” ili najveće djelovanje ima sporazum u odnosu na kazneni postupak i počinitelja kaznenog djela?
5. Koliko je bio efektan (efektivnost) sporazum o priznanju krivnje na počinitelja kaznenog djela s obzirom na recidivizam? Je li ostvarena svrha sankcije?

Tragajući za odgovorima na navedena pitanja došli smo do sljedećih saznanja i zaključaka.

Prvi postavljeni istraživački cilj jest utvrditi koliko se često ili u koliko se slučajeva sklapao sporazum o priznanju krivnje i za koja kaznena djela najčešće, te ukupan broj zaklju-

čenih sporazuma za određena (najčešća) kaznena djela. Na ovaj način vidjeli smo o kojim je kaznenim djelima riječ, odnosno koja se vrsta kriminaliteta “želi riješiti” sporazumom o priznanju krivnje kao veoma važnim elementom pri ocjeni kaznene politike pravosuđa.

Anketiranjem tužitelja u tužilaštvima Federacije BiH i Javnom tužilaštvu Brčko distrikta BiH za razdoblje od 2008. do 2018. godine (uz napomenu da anketirani tužitelji nisu u isto vrijeme započeli obavljati svoju funkciju), zaključeno je ukupno 1446 sporazuma. Najveći broj njih sklopljen je za sljedeća kaznena djela: neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, teška kaznena djela protiv sigurnosti javnog prometa, teška tjelesna povreda, razbojništvo, posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga, teška krađa, ugrožavanje sigurnosti, nasilje u obitelji, oštećenje tuđe stvari, krađa, nasilničko ponašanje, krivotvorenje isprave, laka tjelesna ozljeda, ugrožavanje javnog prometa, obmana pri dobivanju kredita ili drugih pogodnosti i izazivanje opće opasnosti. Važno je navesti i podatak da je u pojedinim slučajevima došlo do zaključivanja sporazuma s počiniteljima izuzetno teških kaznenih djela, i to za: kazneno djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, kazneno djelo ubojstvo i kazneno djelo organizirani kriminal. Ovdje je vidljivo da su se sporazumi najčešće sklapali za lakša kaznena djela iz područja općeg kriminaliteta.

Drugi cilj istraživanja odnosio se na vrstu, visinu i trajanje izrečene kaznene sankcije. Provjerili smo koja se kaznena sankcija najčešće izricala i u kolikom trajanju, odnosno jesu li se izricale i alternativne sankcije. Najčešća kaznena sankcija bila je kazna zatvora i njezino trajanje kretalo se u rasponu od dva mjeseca do 13 godina, u zavisnosti od vrste kaznenih djela. Od ukupnog broja izrečenih kazni zatvora u 80 % slučajeva izricale su se kazne zatvora u trajanju od sedam i 10 mjeseci, odnosno jedne i dvije godine. Također treba dodati i činjenicu da je u nekoliko slučajeva kazna zatvora zamijenjena radom za opće dobro na slobodi. S obzirom na to da je riječ o alternativnoj sankciji kojom se može zamijeniti kazna zatvora do jedne godine, ovakva informacija je i očekivana imajući u vidu veliku većinu izricanih kazni u kraćem trajanju. Što se tiče ostalih alternativnih sankcija najčešće je izricana uvjetna osuda i kretala se u rasponu od 30 dana do pet godina u zavisnosti od vrste kaznenih djela. Najčešće izricana uvjetna osuda bila je u trajanju od šest mjeseci do jedne godine, s rokom provjeravanja od dvije ili tri godine. Iako nemamo precizne podatke o broju izrečenih novčanih kazni, jer anketirani tužitelji o tome nisu dali dovoljno podataka pa se njihov ukupan broj nije mogao utvrditi, imamo informacije o tome da najčešći iznos novčane kazne iznosi 1.000,00 konvertibilnih maraka, a maksimalno izrečeni iznos novčane kazne jest 3.000,00 konvertibilnih maraka.

Očigledno je da je riječ o kraćim kaznama zatvora i češćoj primjeni alternativnih sankcija, posebno uvjetne osude, što je, s obzirom na prirodu, mogućnost predlaganja kazne u sporazumu ispod posebnog minimuma i činjenicu da je riječ o sporazumu, znači pristanak i počinitelja kaznenog djela na predloženu sankciju - očekivano. Nameće nam se jasan zaključak da je kaznena politika u slučaju primjene sporazuma o priznanju krivnje blaga. Ako bismo se upustili u to da provjerimo za koja je kaznena djela i u kojim okolnostima izrečena kazna ispod propisanog posebnog minimuma, naprimjer, kada su izricane kratke kazne zatvora, odnosno mijenjane alternativnim sankcijama, tada bismo tragali za odgovorom na pitanje ostvarivanja svrhe sankcije odnosno njezine efektivnosti. S obzirom na dostupne podatke, ostvarivanje svrhe sankcije pokušat ćemo uvidjeti baveći se motivima tužitelja za zaključivanje sporazuma odnosno stupnjem recidivizma optuženog.

Zainteresiranost, motivacija i “povjerenje” tužitelja u uspješnost sporazuma o priznanju krivnje treći je istraživački cilj. Zainteresiranost je očigledna jer na pitanje koliko su puta predlagali sporazum o priznanju krivnje, ispitanici su u 20 slučajeva odgovorili “više od pet puta” a njih 23 sklopili su i sporazume “više od pet puta”. Ovdje je također jasno da veliki broj tužitelja ima “povjerenje” u rješavanje predmeta sporazumom o priznanju krivnje.

Posebno je zanimljiva motivacija tužitelja za ovakav način rješavanja predmeta gdje je njih 28 odgovorilo da je motivirano bržim rješavanjem spora, ali i interesima počinitelja kaznenog djela u smislu osiguravanja brže kaznenopravne procedure u kojoj će biti moguća kvalitetna individualizacija sankcije i ostvarivanje svrhe sankcioniranja, na što su 22 tužitelja dala pozitivan odgovor. Pored ovakve motivacije, radi učinkovitosti kaznenog postupka ali istovremeno vodeći brigu o interesima kako počinitelja kaznenog djela tako i oštećenog, kroz sporazum o priznanju krivnje u jednome predmetu moguće je osigurati dokaze za drugi predmet, najčešće kompleksniji predmet, osiguravajući izjave koje pomažu u rasvjetljavanju teških kaznenih djela. I ovakve motive za sporazum o priznanju krivnje potvrdilo je 13 tužitelja. Na kraju rasprave o motivaciji tužitelja za primjenu instituta sporazuma o priznanju krivnje ističemo da su tužitelji posebno naglašavali da je dodatni uvjet za sklapanje sporazuma o priznanju krivnje bilo ispunjenje imovinskopravnog zahtjeva u obliku naknade štete oštećenome. Ohrabruje podatak da tužitelji vode računa i o pravima oštećenog te da se ispunjenje imovinskopravnog zahtjeva nerijetko postavlja kao uvjet za sklapanje sporazuma o priznanju krivnje. Interesi oštećenog, pored osiguranja njegova obeštećenja, naročito neizlaganje svjedočenju žrtve kaznenog djela, bili su dodatna motivacija tužiteljima za sklapanje sporazuma o priznanju krivnje.

Koliko je borba protiv kriminaliteta primjenom ovog instituta efikasna odnosno efektivna, promatrano iz ugla tužitelja, govore i sljedeći podaci: najveći broj tužitelja, njih 28, odgovorio je da sporazumi o priznanju krivnje imaju najbolje djelovanje na brzinu postupka odnosno učinkovitost. Koliko je ovako brzo rješavanje kaznenopravnog spora i efektivno pokazuju podaci da je 15 tužitelja odgovorilo da sporazumi o priznanju krivnje imaju najbolje djelovanje na ostvarivanje svrhe sankcije zato što se počinitelji kaznenih djela više ne vraćaju, ne čine ponovno kaznena djela. Pet tužitelja odgovorilo je da se ovakva situacija događala samo u nekim slučajevima, dva tužitelja su pojasnili da je u predmetima u kojima se sklapaju sporazumi najčešće upravo motiv da osoba nije prije osuđivana ili nije osuđivana za ista ili istovrsna kaznena djela, te da vjeruju da u praksi nije uvriježeno shvaćanje da sporazumi baš na sve počinitelje kaznenih djela djeluju preventivno. Šest tužitelja odgovorilo je da se osuđeni s kojima su sklopljeni sporazumi, uglavnom ne vraćaju činjenju kaznenih djela.

Iz navedenih odgovora proizlazi da su tužitelji zainteresirani za sklapanje sporazuma o priznanju krivnje jer gotovo svi smatraju da je to djelotvoran način za rješavanje kaznenopravnog spora. Motiviranost za sporazum i efekt na povratništvo počinitelja kaznenih djela nisu nimalo zanemarivi. Očigledna je motivacija da se kaznena stvar brzo riješi, ali i da se riješi na pravi način, kako počinitelji kaznenih djela ne bi ponovno činili kaznena djela, što govori o efektivnosti. Prema datim odgovorima manje od pola ispitanih tužitelja vodi računa i o efektivnosti sporazuma s aspekta ostvarivanja svrhe sankcije jer smatraju da se kroz adekvatnu individualizaciju sankcije može ostvariti svrha izrečene sankcije, posebno s aspekta specijalne prevencije. Drugo je pitanje koliko su u tome i uspjeli i koliko je učinkovit način rješavanja kaznenopravnog spora zaista utjecao na počinitelja kaznenog djela da ne recidivira.

Sljedeći, četvrti istraživački cilj odnosio se upravo na recidivizam, na to da li se i koliko se često zaključuju sporazumi s recidivistima, a posebno višestrukim recidivistima, i da li se optuženi s kojima je sporazum sklopljen, ponovno vraćaju kriminalitetu. Koristeći odgovore iz dijela upitnika koji se odnosi upravo na recidivizam počinitelja kaznenih djela koji su već bili recidivisti prilikom zaključivanja sporazuma o priznanju krivnje istovrsnih ili drugih kaznenih djela, odnosno koji su se ponovno vratili činjenju kaznenih djela nakon sklapanja sporazuma, možemo reći da je sporazum o priznanju krivnje ipak više efikasno sredstvo za rješavanje kaznenog spora nego što je efektivno. Ovo je ujedno i ključni odgovor za kojim smo trágali a koji djelomično i potvrđuje postavljenu hipotezu. Naime, na pitanje jesu li se sporazumi sklapali s recidivistima, 17 tužitelja odgovorilo je da je pojava recidivizma optuženih s kojima je sporazum o priznanju krivnje zaključen, uglavnom zabilježena nekoliko puta, između 2 i 20 slučajeva bili su recidivisti i to otprilike podjednako istovrsnih i različitih kaznenih djela. Ovo nam govori da se pribjegava sklapanju sporazuma bez obzira na činjenicu da je počinitelj kaznenog djela povratnik. S druge pak strane dva su tužitelja pojasnila da obično ne zaključuju sporazume o priznanju krivnje s optuženim kod kojih je zabilježena pojava recidivizma zato što se pri zaključenju sporazuma o priznanju krivnje očekuje izricanje kaznenopravne sankcije ispod zakonskog minimuma, a što nije moguće za recidiviste, pogotovo ako su u pitanju istovrsna kaznena djela, ali da svakako ima izuzetaka. Matematički gledano sporazumi se podjednako zaključuju i s višestrukim povratnicima istovrsnih i različitih kaznenih djela.

Koliko činjenica da je počinitelj sklopio sporazum o priznanju krivnje, i na taj način najvjerojatnije dobio blažu kaznu ili alternativnu sankciju, zaista i ima efekta na njega, govori podatak da je na pitanje da li je počinitelj kaznenog djela ponovno počinio kazneno djelo nakon izvršenja sankcije koja je izrečena po sporazumu o priznanju krivnje - 13 je tužitelja odgovorilo da nije zabilježena pojava recidivizma, devet je dalo potvrđan odgovor, dok su ostali, njih 14, odgovorili da nisu bili u mogućnosti prikupiti podatke kako bi dali odgovor na navedeno pitanje. Na osnovi dobivenih odgovora ne možemo jasno zaključiti da se veći broj počinitelja kaznenih djela sigurno vraća kriminalitetu ali da se o tome posebno ne vodi računa, odnosno da se ne vode evidencije i briga o stvarnoj efektivnosti sporazuma o priznanju krivnje. Samim tim možemo potvrditi pretpostavku da resocijalizacija i sprječavanje povratništva nisu primarni ciljevi ovakvog kaznenopravnog rješavanja sporova.

Kada su u pitanju spol i starosna struktura počinitelja s kojima se sklapa sporazum, najveći broj odgovora daje podatak da su to uglavnom muškarci najčešće srednje životne dobi od 18 do 45 godina života.

Usprkos drugačijoj motiviranosti tužitelja, učinak sporazuma o priznanju krivnje usmjeren je na brže i efikasnije rješavanje predmeta odnosno kaznenopravnog spora negoli na njegovu efektivnost u pogledu suzbijanja kriminaliteta i sprječavanja recidivizma.

Iz svega navedenog definitivno proizlazi i potvrda navedene hipoteze da su sporazumi o priznanju krivnje djelotvorni instituti u rješavanju kaznenopravnih sporova uglavnom općeg kriminaliteta, ali nisu i efektivni, jer se počinitelji kaznenih djela, čiji su kaznenopravni sporovi riješeni sporazumom o priznanju krivnje, ponovno vraćaju činjenju kaznenih djela.

Uzmemo li u obzir prethodno navedene podatke o kontinuiranom smanjenju broja sklopljenih sporazuma o priznanju krivnje, posebno u Federaciji BiH, dolazimo do jasnih zaključaka da se usprkos činjenici vezanoj za efikasnost sporazuma i brži način rješavanja kaznenih sporova, broj sklapanja sporazuma kontinuirano smanjuje zbog njihove neefektivnosti.

Isto tako, ako želimo dati odgovor na pitanje je li sporazum o priznanju krivnje učinkovito sredstvo u borbi protiv kriminaliteta, nailazimo na prepreku povezanu s njegovom efektivnošću. Očigledno je da se kazneni predmeti efikasnije rješavaju primjenom sporazuma o priznanju krivnje ali ne i efektivno, to jest ne na način kojim bi se počinitelji kaznenih djela onemogućili u kriminalnim aktivnostima.

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

U prethodnim izlaganjima analizirani su specifični aspekti reforme kaznenog procesnog prava u BiH početkom ovoga tisućljeća, i to iz ugla onih zakonskih rješenja kojima je cilj postići nezaobilazne zahtjeve o efikasnosti kaznenog postupka i rasterećenju kaznenog pravosuđa. Zbog toga se slobodno može reći da su među najznačajnijim promjenama upravo prethodno izložene, koje bilježe i reflektiraju razvoj pojednostavljenih i sumarnih pravila za raspravljanje i rješavanje kaznenopravnog zahtjeva nastalog počinjenjem kaznenog djela. Nezaobilazna tema u okviru ovih promjena jest očuvanje i zaštita prava optužene osobe. Promjena tradicionalnog modela kaznenog postupka i kaznenog pravosuđa u BiH nije se zaustavila isključivo na liniji traženja konsenzualnih modela kao pragmatičnih poluga u rasterećenju sustava kaznenog pravosuđa. U vezi s tim reformskim idejama treba posebno naglasiti da se slijedio i razvoj osnovnih prava i sloboda čovjeka u kaznenom postupku, te da je obavljena procjena kaznenoprocenih odnosa koji se aktiviraju i realiziraju između sudionika u kaznenom postupku. Prema tome, provođenje postupka u najkraćem mogućem roku, koji će biti u skladu sa zakonom i zajamčenim pravima i slobodama i čiji će rezultat biti zakonita i pravedna odluka, zavisi od onih koji sudjeluju u konkretnom kaznenom postupku i primjenjuju zakon. Pokazalo je to i provedeno istraživanje sudske i tužiteljske prakse, između ostalog, i kroz traženje odgovora na pitanje o tome koliko je borba protiv kriminaliteta primjenom ovoga instituta efikasna i efektivna.

Istraživanje je pokazalo da primarni cilj učinkovitijeg rješavanja kaznenih predmeta ne zadovoljava krajnji cilj efikasne i efektivne borbe protiv kriminaliteta, jer se u nastojanju da se ubrza rad pravosuđa, što je u osnovi i bila glavna motivacija tužiteljima za sklapanje sporazuma, zaboravilo na ključne efekte takvih odluka na počinitelja kaznenog djela i njegovo povratništvo. Kako smo i istaknuli, sporazumi o priznanju krivnje “pali su na ispit” efektivnosti i ostvarivanju svrhe sankcije te njezine specijalne prevencije u prvome redu. U prilog rečenom govori i to da se sporazumi u nemalom broju zaključuju i s višestrukim povratnicima istovrsnih kaznenih djela, te je ponovno činjenje kaznenih djela i nakon izvršenja kaznene sankcije izrečene po sporazumu u 60 % slučajeva vjerojatno. Sigurno je to i jedan od razloga zašto broj sklopljenih sporazuma kontinuirano opada, imajući u vidu da statistički podaci ne pokazuju da uzrok leži u njihovu odbacivanju od strane sudova u BiH. Razlozi zbog kojih je došlo do smanjenja broja sklopljenih sporazuma zahtijevaju pojedinačnu analizu koja izlazi iz okvira ovoga rada, ali oni bi mogli biti rezultat različitih faktora poput vrste kaznenih djela povodom kojih se pregovara o krivnji, spremnosti tužitelja da zaključi sporazum o priznanju krivnje s optuženim nakon procjene prirode i okolnosti pod kojima je počinjeno određeno kazneno djelo, ishoda pregovora o visini kaznenopravne sankcije, položaja ovog procesnog instituta u sustavu ocjenjivanja rada sudaca i tužitelja u BiH.

LITERATURA

1. Albrecht, H. J. (2001). *Settlements out of court: a comparative study of European criminal justice systems*. The South African Law Commission, Research paper 19. <http://salawreform.justice.gov.za/rpapers/rp19.pdf> - 26. 10. 2020.
2. Damaška, M. (1997). *O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 4(2), str. 381-394.
3. Della Torre, J. (2019). *Negotiated Criminal Justice and EU Directives on Procedural Rights*. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 27(2), 155-189.
4. Federalni zavod za statistiku (2013). *Statistički godišnjak/ljetopis FB&H*. Sarajevo: Federalni zavod za statistiku. <http://fzs.ba/index.php/publikacije/statisticki-godisnjaciljetopisi/> - 20. 10. 2020.
5. Federalni zavod za statistiku (2018). *Statistički godišnjak/ljetopis FB&H*. Sarajevo: Federalni zavod za statistiku. <http://fzs.ba/index.php/publikacije/statisticki-godisnjaciljetopisi/> - 20. 10. 2020.
6. Federalni zavod za statistiku (2019). *Statistički godišnjak/ljetopis FB&H*. Sarajevo: Federalni zavod za statistiku. <http://fzs.ba/index.php/publikacije/statisticki-godisnjaciljetopisi/> - 20. 10. 2020.
7. Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine. (2017). *Zbirni izvještaj o radu tužilaštava u Federaciji BiH za period: 01.01. – 31.12.2016. godine – Podaci iskazani po predmetima, Tabela VI-A*. Sarajevo: Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine. https://ft-fbih.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=41598 - 20. 10. 2020.
8. Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine. (2018). *Zbirni izvještaj o radu tužilaštava u Federaciji BiH za period: 01.01. – 31.12.2017. godine – Podaci iskazani po predmetima, Tabela VI-A*. Sarajevo: Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine. https://ft-fbih.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=46683 - 20. 10. 2020.
9. Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine. (2019). *Zbirni izvještaj o radu tužilaštava u Federaciji BiH za period: 01.01. – 31.12.2018. godine – Podaci iskazani po predmetima, Tabela VI-A*. Sarajevo: Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine. https://ft-fbih.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=51539 - 20. 10. 2020.
10. Fišer, Z. (1997). *Pogojna odložitev kazenskoga pregona*. Pravnik – revija za pravno teoriju in praksu, 52(9–10), 471-508.
11. Gorkič, P. (2009). *Procesna dejanja obdolženca v kazenskem postopku*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Pravna fakulteta v Ljubljani.
12. Herrmann, J. (1997). *Modeli reforme glavne rasprave u kaznenom postupku u Istočnoj Europi: usporednopravna perspektiva*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 4(1), 255-278.
13. Herrmann, J. (1995). *Najnoviji razvoj njemačkog kaznenog postupka*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2 (2), 461-470.
14. Odgovori Bosne i Hercegovine na Upitnik Evropske komisije, Politički kriteriji, Prilog 35(2018). http://www.dei.gov.ba/dei/direkcija/sektor_strategija/Upitnik/odgovoriupitnik/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=120&pageIndex=1 - 20. 10. 2020.
15. Pradel, Ž. (2008). *Istorijat krivičnih doktrina*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta.
16. Republičko javno tužilaštvo Republike Srpske. (2017). *Izvještaj o radu Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske za 2016. godinu*. Banja Luka: Republičko javno tužilaštvo Republike Srpske. https://rt-rs.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=39131 - 20. 10. 2020.

17. Republičko javno tužilaštvo Republike Srpske. (2018). *Izveštaj o radu Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske za 2017. godinu*. Banja Luka: Republičko javno tužilaštvo Republike Srpske. https://rt-rs.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=46307 - 20. 10. 2020.
18. Republičko javno tužilaštvo Republike Srpske. (2019). *Izveštaj o radu Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske za 2018. godinu*. Banja Luka: Republičko javno tužilaštvo Republike Srpske. https://rt-rs.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=54640 - 20. 10. 2020.
19. Republika Slovenija, Ustavno sodišče. (2019). Pritrdilno ločeno mnenje sodnice dr. Katje Šugman Stubbs k odločbi št. Up-186/15. <http://www.us-rs.si/documents/88/73/up-186-15-pritrdilno-lm-dr-sugman-stubbs2.pdf> - 20. 10. 2020.
20. Schroder, F-C. (2011). *Uvodni tekst za Zakon o krivičnom postupku SR Njemačke*. U: Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Njemačke. Sarajevo: University Press, str. XV–XXIV.
21. Sijerčić-Čolić, H. (2011). *Otklanjanje krivičnog postupka kroz načelo oportuniteta krivičnog gonjenja*. Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIV, 301-329.
22. Sijerčić-Čolić, H. (2012). *Načelo materijalne istine u krivičnom postupku*. U: Petrović, A. i Jovanović, I. (urednici). *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*. Beograd: OSCE, str. 169-191.
23. Sijerčić-Čolić, H. (2014). *Međusobni odnosi tužilaca i ovlaštenih službenih osoba s aspekta efikasnosti otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela: istraživanje o primjeni krivičnoprocesnih zakona u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo.
24. Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005). *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Vijeće Evrope.
25. Tak, J. P. P. (1993). *Criminal Justice Systems in Europe: The Netherlands*. Helsinki: HEUNI.
26. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 3/03., 32/03., 36/03., 26/04., 63/04., 13/05., 48/05., 46/06., 76/06., 29/07., 32/07., 53/07., 76/07., 15/08., 58/08., 12/09., 16/09., 93/09., 72/13., 65/18.
27. Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, 33/13 – službena prečišćena verzija, 27/14., 3/19., 16/20.
28. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine, 35/03., 56/03., 78/04., 28/05., 55/06., 53/07., 9/09., 12/10., 8/13., 59/14.
29. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 53/12., 91/17., 66/18.

Abstract

Hajrija Sijerčić-Čolić, Vildana Pleh, Ena Gotovuša

Plea bargaining in criminal judiciary and legislation in Bosnia and Herzegovina

The paper examines the procedural instrument of plea bargaining, referred to in literature as consensual, whereas the criminal procedure and judiciary model that applies it is referred to as the consensual model. The authors write about the consensual impact on the development of criminal procedure from the position of criminal procedure legislation in Bosnia and Herzegovina, taking into account the reasons the modified form of the Anglo-American plea bargaining was introduced into the domestic legal system in 2003. In relation to that, its strengths and weaknesses are examined through the key issues of balancing between the demands for the efficiency of the criminal judiciary and the protection of basic human rights. Mainly presented are the research results through the continued sustainability of plea bargaining in practice (although overshadowed by a continuous decline in the number of cases over the years of research) and the efficiency and effectiveness of this instrument.

Keywords: plea bargaining, criminal procedure code, empirical research, efficiency, effectiveness, Bosnia and Herzegovina

NEVENA ALJINOVIĆ*

Institut probacije u Republici Hrvatskoj – izvršavanje suvremenih alternativa

Sažetak

Autorica u radu nastoji dati kratki pregled razvoja probacijskog sustava u Republici Hrvatskoj te uloge probacijske službe u izvršavanju alternativnih sankcija i mjera. Cilj je ovoga rada kroz prikaz pravnog okvira i dosadašnje prakse izricanja i provođenja suvremenih alternativa kaznama, ukazati na njihovu korisnost i pragmatičnost kao najadekvatnijih mjera za određene kategorije kaznenih djela, odnosno određene kategorije počinitelja. Autorica elaborira o pojmovnom određenju alternativnih sankcija i probacije te iznosi njihova diferencijalna poimanja i temeljne postavke. U pogledu regulacije i uređenja alternativnih sankcija i mjera doneseni su brojni dokumenti na međunarodnoj i regionalnoj razini, a koji su poticajno djelovali na zakonodavca u pogledu reforme našeg kaznenopravnog sustava. Prizma organizacijske strukture probacijske službe u RH te probacijskih poslova po pojedinima fazama kaznenog postupka nedvojbeno ukazuje na to da se RH opredijelila za rehabilitacijski pristup u načinu izvršenja sankcija s naglaskom na humanizaciju u pristupu kažnjavanja. Autorica razmatra vrste alternativnih sankcija (u širem smislu) u Republici Hrvatskoj. Rad za opće dobro nametnuo se kao najzastupljeniji od svih probacijskih poslova i zbog toga mu je u radu posvećeno najviše pozornosti. Trend porasta izrade izvješća probacijskih ureda, po zahtjevu suca izvršenja upućuje na rastuće povjerenje sudova u probacijsku službu što je samo jedan od aspekata pokazatelja uspješnosti prakse izricanja i provođenja alternativnih sankcija i mjera. U konačnici autorica daje svoja promišljanja o probacijskom sustavu de lege lata i de lege ferenda.

Istraživanje izricanja i provođenja alternativnih sankcija i mjera utemeljeno je na podacima Državnog zavoda za statistiku, Izvješća Državnog odvjetništva RH, Izvješća Glavnog državnog odvjetnika RH te Izvješća o radu probacijske službe.

Ključne riječi: alternativne sankcije, alternativne mjere, probacija, probacijski poslovi, probacijska služba.

* Nevena Aljinović, dip. iur., asistentica na Katedri za kazneno pravo pri Sveučilišnom odjelu za forenzične znanosti u Splitu, polaznica poslijediplomskog doktorskog studija iz kaznenopravnih znanosti na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska.

1. UVOD

Negativne konotacije kratkotrajnih kazni zatvora, koje se ogledaju kroz institucionalnu izloženost kriminogenim faktorima te postpenalnu socijalnu integraciju počinitelja, razlog su sve većem pribjegavanju njihovu tek iznimnom izricanju, kada se svrha kažnjavanja ne može postići na drugi način.¹ Porast stope zatvaranja, kao i ekonomski izdaci institucionalnog zatvaranja rezultirali su aspiracijom ka pragmatičnom modelu usmjerenom na iznalaženje učinkovite reakcije na kriminalitet u smislu prepoznavanja alternativnih sankcija i mjera kao najprimjerenijih kaznenopravnih sankcija za određene vrste kaznenih djela, odnosno, za određenu vrstu počinitelja. Alternativne sankcije, za razliku od bezuvjetne kazne zatvora, predstavljaju kaznenopravne sankcije koje se izvršavaju na drugačiji, alternativni način, izvan penalnog sustava (Kokić Puce, Kovčo Vukadin, 2006). Prema podacima Instituta za istraživanje kaznene politike, koje u svojem sveobuhvatnom istraživanju obuhvaća ukupno 223 zemlje svijeta, trenutačno je u penalnim institucijama diljem svijeta zatvoreno (bilo kao pritvorenici ili na odsluženju kazne zatvora) 10.912.587 osoba (World Prison Brief).² Od te ukupne brojke 41,79 % zatvorenika nalazi se na teritoriju triju zemalja i to Sjedinjenih Američkih Država 19,19 % (2.094.000), Kine 15,7 % (1.710.000) te Brazila 6,9 % (755.274). Republika Hrvatska po broju zatvorske populacije nalazi se na 136. mjestu s ukupno 3217 zatvorenika, odnosno 0,03 % ukupne svjetske zatvorske populacije.³

U ozračju navedenog rastuća je pozdravnost adekvatnih rješenja koja smjeraju otklanjanju negativnih učinaka uz ostvarivanje istih ciljeva koji se postižu izricanjem kazne zatvora. Kratkotrajne kazne zatvora, upravo zbog svojeg trajanja, ne omogućavaju potpunu realizaciju penoloških programa i postupaka pa samim time dovode u pitanje mogućnost individualizacije

¹ O negativnim učincima kratkotrajne kazne zatvora pisali su Tot, B. (2007). Alternativa kazni zatvora - rad za opće dobro na slobodi, *Policija i sigurnost*, 16(1-2), 21-39.; Škorić, M., Kokić Puce, Z. (2009). Nova uloga rada za opće dobro na slobodi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. Zagreb: 16(2), 687-709.; Killias, M., Gillieron, G., Villard, F. and Poglia, C. (2010). How Damaging is Imprisonment in the Long-term? A Controlled Experiment Comparing Long-term Effects of Community Service and Short Custodial Sentences on Re-offending and Social Integration, *Journal of Experimental Criminology*, 6(2), 115-130; Jolliffe, D. and Hedderman, C. (2015). Investigating the Impact of Custody on Reoffending Using Propensity Score Matching, *Crime & Delinquency*, 61(8), 1051-1077.; Horvatić, Ž., Derenčinović, D., Cvitanović, L. (2017). Kazneno pravo opći dio 2 - kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, Zagreb.

Killias i sur. (2010) usporedili su rad za opće dobro s kratkotrajnim kaznama zatvora (do 14 dana) i to u Švicarskoj. Pošli su od pretpostavke da su kratkotrajne kazne zatvora štetne, jer su prekratke da bi polučile terapijski učinak, dok istovremeno imaju negativnu konotaciju na zaposlenje, obiteljske veze i veze u zajednici te izlažu počinitelje kriminalnom utjecaju ostalih zatvorenika. Jolliffe i Hedderman (2015) također su zaključili da kratkotrajna zatvorska kazna nije postigla svoj cilj specijalne prevencije, a to je odvratanje od budućeg činjenja kaznenih djela. Zapravo, kako su oni to konstatirali: „Rezultati ovog istraživanja zapravo idu u prilog sve većoj bazi dokaza, da iskustvo zatvora može biti kriminogeno“ (str. 1072). Istraživanjem nisu mogli utvrditi zašto je zatvor imao te štetne učinke, ali smatraju da razlozi leže u kombinaciji stigme, dislokaciji obitelji i zajednice te strukturnim preprekama za pronalazak sigurnog zaposlenja i stanovanja.

² World Prison Brief dostupno na <https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total> (1.10.2020.)

³ Usporedbe radi, Francuska se nalazi na 31. mjestu ljestvice sa 58.695 zatvorenika, na 33. mjestu je Njemačka (57.600), Austrija (8471) je na 109. mjestu, Švicarska (6906) zauzima 114. mjesto, Ujedinjeno Kraljevstvo (1504) nalazi se na 155. mjestu te susjedna Slovenija (1455) na 156. mjestu ukupnog poretka svjetskih zemalja u ukupnom broju zatvorske populacije.

tretmana prilagođenog konkretnom počinitelju (Horvatić et al., 2017.).⁴ Također, na osobnom planu rezultiraju socijalnom degradacijom i stigmatizacijom koja nije lišena štetne pojavnosti kriminalne infekcije (Tot, 2007.). Naposljetku, financijski (pre)opterećuju državni proračun, a istodobno pružaju vrlo malo pozitivnih učinaka, što je, uz sve navedeno, rezultiralo nužnom intervencijom u kaznena zakonodavstva država.⁵

2. UVOĐENJE ALTERNATIVNIH SANKCIJA NA MEĐUNARODNOJ I REGIONALNOJ RAZINI

Pri definiranju pojma alternativne sankcije ponajprije valja poći od iskonskog značenja riječi „alternativno“ koja datira od latinske riječi *alternativa* što u prijevodu znači „izbor, moguć ili nužan, između dvaju rješenja“.⁶ U najširem smislu riječi, moglo bi se reći da su alternativne mjere, sankcije ili kazne sve one mjere na temelju kojih se osuđena osoba ne upućuje na izdržavanje kazne u zatvoru.⁷ Sankcije kojima se izbjegava zatvaranje počinitelja, a kojima se može ostvariti svrha zastrašivanja, rehabilitacije, retribucije i pravde. Pod alternativnim kažnjavanjem podrazumijevaju se i različiti postupci i mjere kojima se izbjegava vođenje kaznenog postupka i/ili kažnjavanje za počinjeno kazneno djelo, ili se umjesto kazne zatvora počinitelj djela obvezuje da nešto učini ili ne učini, uključi u neki socijalno-pedagoški ili ambulantni tretman ili se djelomično zatvara (Žakman-Ban, Šućur, 1999:639). Ajduković i Ajduković (1991), pak, alternativne sankcije poimaju višeznačno, u širem i užem kontekstu. Smatraju da u širem kontekstu obuhvaćaju sve one sankcije na osnovi kojih se osuđena osoba ne upućuje na izdržavanje zatvorske kazne, a čiji je dijapazon raznolik, od plaćanja novčanih kazni, restitucije, kompenzacije žrtvi itd., a njihova alternativnost proizlazi iz okolnosti da se izriču umjesto kazni oduzimanja slobode. S druge strane, alternativne sankcije u užem

⁴ Kratkotrajna kazna zatvora u većini europskih zemalja smatra se kazna zatvora do šest mjeseci, iznimnost koje je predvidio i naš zakonodavac u čl. 45. KZ/11. analogno njemačkom zakonodavcu u § 47. StGB.

⁵ Primjerice, analiza troškova i koristi od mogućeg uvođenja elektroničkog nadzora u Hrvatsku pokazala je da je po osobi jedan dan elektroničkog nadzora četiri puta jeftiniji od jednog dana zatvora. Odnosno, jedan dan zatvora u Hrvatskoj stoji 400,00 kuna, dok bi jedan dan elektroničkog nadzora stajao 100,00 kuna. Iako pojedini autori smatraju da kućni zatvor (čl. 44. st. 4. KZ-a) nije alternativna sankcija nego način izvršavanja kazne zatvora (Kurtović, Mišić i Krstulović, Dragičević, 2014), drugi su, pak, mišljenja da se i ovaj oblik izdržavanja kazne ima smatrati alternativnom sankcijom u širem smislu, jer se njime realizira suština alternativnih sankcija, a to je da se počinitelju ne oduzima sloboda u potpunosti, budući da ne odlazi na izdržavanje kazne zatvora u kaznionicu (zatvor), nego mu se ona (samo) ograničava (Derenčinović, Dragičević Prtenjača, Gracin, 2018). Probacija se, u pogledu financijske računanice, pokazala optimalnom opcijom, čiji dnevni troškovi iziskuju 10,00 kuna po osobi. (Špero, Rosandić, 2017) Međutim, Derenčinović, Dragičević Prtenjača i Gracin (2018) ukazuju na dvojbenu metodologiju utvrđivanja troška izvršenja i parametara koji su uzeti u razmatranje pri ovim procjenama i to posebice kad se radi o troškovima rada službenika za probaciju, smatrajući da se iznos od 10 kuna dnevno čini nerealno niskim u odnosu na sve realne i pretpostavljive troškove na terenu.

⁶ Hrvatski leksikon, dostupno na <https://www.hrleksikon.info/definicija/alternativa.html> (1.10.2020.)

⁷ Šeparović (2003) alternative kazni zatvora dijeli u tri skupine: 1. mjere koje se tiču izvršenja zatvorskih kazni (polusloboda, otpuštanje na posao, zadržavanje za vrijeme vikenda, kućni zatvor, izdržavanje kazne u nekoj vanjskoj instituciji), 2. nezatvorske kazne/sankcije (novčana kazna, sankcije kojima se samo ograničavaju ili oduzimaju neka prava (sloboda pod nadzorom - probacija ili zaštitni nadzor) te restitucija (naknada štete žrtvi) i 3. mjere kojima se izbjegava izricanje kazne (oslobođenje od kazne, odgađanje izvršenja kazne).

smislu za njih predstavljaju samo alternativu zatvoru, a ne i drugim oblicima kažnjavanja. Iako primarno usmjerene na sužavanje opsega primjene kazne lišenja slobode, alternativne sankcije postaju površne i u funkcionalnom smislu teško ostvarive ako nisu „osnažene“ kaznom lišenja slobode kao „osiguračem“ realizacije prvotno izrečene kazne u slučaju neispunjenja zahtjeva koji su stavljeni pred osuđenika izricanjem alternativne sankcije (Kurtović Mišić, Krstulović Dragičević, 2014).

U praksi je ponekad teško napraviti striktnu distinkciju alternativnih sankcija s obzirom na to da često predstavljaju određeni stupanj ograničenja slobode pojedinca uz određenu stimulaciju npr. društveno prihvatljivog ponašanja, kao što je to slučaj s radom za opće dobro. Međutim, ono što je zajedničko svim alternativnim sankcijama je reduciranje retributivnog sadržaja svrhe kažnjavanja na minimum uz primarni naglasak na socijalnopreventivne sadržaje (Horvatić et al., 2017).

U ovome radu pojam kaznenopravnih sankcija nije ograničen samo na one sankcije koje se mogu izreći počinitelju nakon provedenog kaznenog postupka, a kojima se zamjenjuje kazna zatvora ili novčana kazna (kaznenopravne sankcije u užem smislu), već obuhvaća sve kazne, kaznene mjere i obveze koje nadležno tijelo može izreći počinitelju u predraspravnoj fazi suđenja i izvršenja (kaznenopravne sankcije u širem smislu). Zbog navedenog, diferencijalna razlika alternativnih sankcija i alternativnih mjera samo je distinkcijsko idejno poimanje.⁸

Za alternativne kaznene sankcije u međunarodnim dokumentima uglavnom se rabi pojam neinstitucionalne sankcije (*non-custodial sanctions*) te sankcije i mjere koje se provode u zajednici (*community sanctions and measures*), kod kojih je naglasak na većoj uključenosti zajednice u tretmanu i reintegraciji počinitelja u društvo. Jedan od najvažnijih dokumenata na međunarodnoj razini, u pogledu uvođenja alternativnih sankcija i mjera koje se provode u zajednici, svakako su Standardna minimalna pravila UN-a za izvaninstitucionalne mjere (tzv. Tokijska pravila),⁹ usvojena u prosincu 1990. god. koja predstavljaju standarde za uvođenje i primjenu alternativnih sankcija na međunarodnoj razini.¹⁰ Tokijska pravila predviđaju sveobuhvatno korištenje alternativnih sankcija od faze prije suđenja,¹¹ u postupku suđenja

⁸ Alternativne sankcije predviđene su Kaznenim zakonom (NN 125/11.) te se izriču nakon provedenog kaznenog postupka kao zamjena za kaznu zatvora ili novčanu kaznu (rad za opće dobro, čl. 55., uvjetna osuda, čl. 56. te djelomična uvjetna osuda, čl. 57.). Alternativne mjere smjeraju izbjegavanju vođenja kaznenog postupka te su uglavnom propisane Zakonom o kaznenom postupku (NN 145/13.) (istražni zatvor u domu, čl. 119.-121, uvjetna odgoda ili odustanak od kaznenog progona, čl. 206.d) ili se primjenjuju nakon donesene presude, tijekom izdržavanja kazne zatvora u vidu „pogodnosti“ propisanih odredbama Zakona o izvršavanju kazne zakona (NN 190/03.) (Glava XXIII: Prekid izdržavanja kazne čl. 155.-156.; Glava XXIV. Uvjetni otpust čl. 157.-162.). Kazneni zakon, također, sadržava odredbe o uvjetnom otpustu (čl. 59.) te obveze osuđenika i zaštitni nadzor za vrijeme provjeravanja (čl. 60.).

⁹ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules), United Nations, General Assembly, A/RES/45/110, 14th December 1990.

¹⁰ Tokijska pravila strukturirana su kroz nekoliko poglavlja: 1. Opća načela; 2. Faza prije suđenja; 3. Suđenje i presuda; 4. Faza nakon presude; 5. Primjena alternativnih mjera; 6. Osoblje; 7. Volonteri i drugi resursi zajednice; 8. Istraživanje, planiranje, oblikovanje politike i procjena.

¹¹ Alternativne sankcije kroz izbjegavanje pritvora prije suđenja.

i donošenja presude¹² – do faze nakon donošenja presude.¹³ Državama strankama stavljeno je u zadatak da posredstvom neinstitucionalnih oblika i mjera aktualiziraju smanjenje broja zatvorskih kazni i prekapacitiranosti zatvorskih sustava. Naglasak je na osiguranju pravilne ravnoteže između prava pojedinačnih počinitelja, prava žrtava i brige društva za javnu sigurnost i prevenciju kriminala, ali i na razvoju alternativnih mjera zatvorskoj kazni u okviru pravnog sustava kako bi se osigurale druge mogućnosti i smanjila upotreba zatvorske kazne te racionalizirala politika kaznenog pravosuđa.

Na europskom prostoru, na regionalnoj razini, također su doneseni važni dokumenti.¹⁴ Odbor ministara Vijeća Europe u listopadu 1992. god. usvojio je Europska pravila o sankcijama i mjerama koje se provode u zajednici, Preporuku Br. R (92)16.¹⁵ Navedena preporuka naglašava osnovni cilj alternativnih sankcija, a koji se ogleda u zaštiti društva od kriminaliteta kroz sinkretizam resocijalizacije i reintegracije osuđene osobe u društvo s pravom žrtve na zadovoljštinu i zaštitu njezinih prava uz izbjegavanje negativnih konotacija institucionalnog zatvaranja. Preporuka zahtijeva da sve alternativne sankcije, kao i njihovo trajanje i način prestanka, prethodno budu određene zakonom. Naglašeno je da neispunjavanje obveza predviđenih (alternativnom) sankcijom nije kazneno djelo već neispunjavanje povlači za sobom izricanje neke druge sankcije predviđene zakonom. Praksa država članica Vijeća Europe, u pogledu primjene sankcija i mjera koje se provode u zajednici, pomno se pratila i analizirala te je na temelju dobivenih rezultata, u studenom 2000. god. Odbor ministara usvojio novu Preporuku o unaprjeđenju implementacije Europskih pravila o sankcijama i mjerama koje se provode u zajednici, Preporuku Br. R(2000)22.¹⁶ Preporuka daje različite smjernice koje se odnose na zakonodavstvo, sudsku praksu kažnjavanja i druga područja, s ciljem da se postigne što je moguće šira i učinkovitija primjena sankcija i mjera u zajednici (Škorić, Kokić Puce, 2009:689). Sankcije i mjere koje se provode u zajednici definiraju se kao sankcije i mjere koje ostavljaju počinitelja u zajednici i uključuju neko ograničenje njihove slobode kroz nalaganje uvjeta i/ili obveza. Pojam se odnosi na bilo koju sankciju koju je izrekla sudska ili administrativna vlast te bilo koju mjeru koja je provedena prije ili umjesto odluke o sankciji, kao i način primjene kazne zatvora izvan zatvorskih ustanova (Kovčó Vukadin, Špero, 2015:673).

¹² Sudska vlast može izreći verbalne sankcije kao što su opomena, ukor i upozorenje, može narediti uvjetno puštanje, izreći statusne kazne, narediti ekonomske sankcije i novčane kazne, kao što su fiksne globe i globe vezane uz dnevnicu, dosuditi zapljenu ili izvlaštenje, narediti povrat žrtvi ili obeštećenje, izreći obustavljenu ili kaznu s odgodom, narediti javno puštanje i sudski nadzor, izreći kaznu služenja u zajednici, preusmjeriti na centar za skrb, narediti kućni pritvor, narediti bilo koji drugi način neinstitucionalnog postupanja ili izreći neku od kombinacija navedenih mjera.

¹³ Mjere nakon suđenja mogu uključivati sljedeće; puštanje na dopust i u kuće poluotvorenog tipa, radni ili obrazovni otpust, različite oblike uvjetnog puštanja na slobodu, otpust, oprost.

¹⁴ Europska konvencija o nadzoru nad uvjetno osuđenim ili iz zatvora puštenim osuđenima iz 1964. godine (European Convention on the supervision of conditionally sentenced or conditionally released offenders (1964) – ETS 51), Rezolucija Vijeća Europe br. 1 o uvjetnoj osudi, probaciji i drugim alternativama kazni zatvora iz 1965. godine (Resolution (65) 1 on Suspended Sentence, Probation and other Alternatives to Imprisonment), Rezolucija Vijeća Europe br. 10 o alternativnim mjerama kazni zatvora iz 1976. godine (Resolution (76) 10 on certain Alternative Penal Measures to Imprisonment).

¹⁵ Recommendation No. R (1992) 16 of the Committee of Ministers to Member States on the European Rules on Community Sanctions and Measures, 19 October 1992.

¹⁶ Recommendation No. R (2000) 22 of the Committee of Ministers to Member States on Improving the Implementation of the European Rules on Community Sanctions and Measures, 29 November 2000.

Valja spomenuti i Preporuku Br. R (99)22 o prenapučenosti i inflaciji zatvorske populacije¹⁷ te Preporuku Br. R (2010)01 o europskim probacijskim pravilima.¹⁸ Navedene preporuke iznimnu važnost pridaju sustavu probacije s naglaskom na zaštitu zajednice, fokusiranost na žrtvu i njezino pravo na obeštećenje te resocijalizaciju počinitelja temeljenu na rehabilitaciji koja svoje korijenje vuče iz uvjerenja da se počinitelj može promijeniti i popraviti. Spomenuti dokumenti doneseni na međunarodnoj i europskoj razini svakako su predstavljali poticaj i smjernice ka reformi kaznenopravnih sustava brojnih europskih država.

3. POJMOVNO ODREĐENJE PROBACIJE – POKUŠAJ DEFINIRANJA NA MEĐUNARODNOJ RAZINI I POKUŠAJ PRONALAZENJA HRVATSKE RIJEČI ZA TERMIN „PROBACIJA“

Riječ probacija potječe od latinske riječi *probatum*, što znači «čin dokazivanja». Prema kriminološkom rječniku, „probacija je supervizija počinitelja u uvjetima slobode koju provodi određeni službenik suda „*community correction officer*“ (McLaughlin i Muncie, 2003:223-224). Probacija se može definirati kao „opcija sankcioniranja gdje se počinitelja ne zatvara, već ga se nadzire u zajednici.“ (Stevens, 2006:91). U anglosaksonskom području za taj se pojam najčešće koristi „community correction“, dok u europskom kontekstu, termin probacija, odnosno, probacijski sustav, ima jasno definirano značenje (Kovčo Vukadin, et al., 2009).

Za razliku od angloameričkih zemalja gdje je razvoju probativnog zakonodavstva prethodila bogata probativna praksa, u Europi je probaciji prethodilo zakonodavno utemeljenje (Tot, 2007). Kovčo Vukadin et al. (2009) konstatiraju da su gotovo u svim europskim državama probacijske aktivnosti implementirane kroz odredbe kaznenih zakona (*Criminal Code* – Belgija, Francuska, Mađarska, Nizozemska, Norveška, Švedska, Švicarska i dr.) ili zakona o kaznenom pravosuđu (*Criminal justice act* – Irska, Engleska i Wales); dok je funkcionalni i organizacijski aspekt probacijskih sustava reguliran različitim aktima poput provedbenih zakona (*enforcement law* – Bugarska, Norveška, Španjolska i dr.), odnosno specijalnih probacijskih zakona (*probation laws or decrees* – Austrija, Češka, Francuska, Engleska i Wales i dr.). Međutim, definicija sadržaja probacija još uvijek nije zadovoljila formu univerzalnog pristupa, ali je napravila značajan iskorak od inicijalno smatrane „alternativne kažnjavanju“ ka danas uvriježenom shvaćanju da predstavlja „alternativu kazni“. Intenzivni razvoj sankcija i mjera u zajednici sedamdesetih godina prošlog stoljeća, prema Van Kalmthout i Durnescu (2008), doveo je do širenja pojma probacije s izvorno usko penalnog fokusa (nadzor nad uvjetno osuđenom osobom te tijekom uvjetnog nadzora) na širok dijapazon primjene na sve sankcije i mjere koje se provode u zajednici.

Europska konfederacija za probaciju ima za cilj promicanje socijalne uključenosti počinitelja kroz sankcije i mjere u zajednici, u vidu probacije, rada za opće dobro, posredovanja i mirenja.¹⁹ Hrvatski Zakon o probaciji iz 2009. god. (NN 153/2009., dalje: ZOP/09.) u svojoj

¹⁷ Recommendation No. R (99) 22: Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation: Adopted by the Committee of Ministers on 30 September 1999 at the 681st Meeting of the Ministers' Deputies

¹⁸ Recommendation No. R (2010)1 of the Committee of Ministers to Member States on the Council of Europe Probation Rules.

¹⁹ Dostupno na <http://www.cep-probation.org> (1.2.2020.) (CEP-Confederation of European Probation)

je odredbi čl. 1. st. 2. definirao probaciju kao „uvjetovanu i nadziranu slobodu počinitelja kaznenog djela tijekom koje službenici probacije provode postupke usmjerene na smanjenje rizika da počinitelj ponovi kazneno djelo.“ Novi Zakon o probaciji iz 2012. god. (NN 143/12., dalje: ZOP/12.) više ne definira pojam probacije, nego pobliže pojašnjava svrhu i sadržaj probacijskih poslova, način izvršavanja i tijela nadležnih za njihovo izvršenje. Slijedom navedenog razvidno je da je probacija izvorno bila zamišljena kao uvjetna odgoda kazne zatvora, odnosno kao sankcija kojoj je kazna zatvora ustupala mjesto kada je to opravdavala svrha kažnjavanja. Danas probacija podrazumijeva sveobuhvatan koncept involviranosti u sve probacijske aktivnosti kaznenog pravosuđa od predistražnog postupka, preko aktivnosti u istražnom postupku, u postupku odlučivanja o sankciji do postpenalnog razdoblja.

3.1. Povijesni razvoj instituta probacije

Alternativne sankcije, koje su tek zadnjih 20-ak godina prisutne i egzaktno uređene hrvatskim kaznenim zakonodavstvom,²⁰ nisu novina u svjetskim razmjerima. Izvorišno, probacija se vezala uz zaštitu i sudski nadzor maloljetnika. Kolijevkom „probacijskog sustava“ smatra se Engleska u kojoj se ideja o izvaninstitucionalnom tretmanu počinitelja kaznenog djela pojavila već u prvoj polovici 19. stoljeća. Naime, već od 1820. god. datira sudska praksa sankcioniranja počinitelja stavljanjem pod nadzor, što je zakonodavno oživotvoreno i kroz zakonsku regulativu 1879. god. donošenjem *Summary Jurisdiction Act*. Godine 1887. usvojen je *Probation of Offenders Act* koji je dopunjen i izmijenjen 1907. god., da bi 1958. god. doživio svoju finalnu i dotjeraniju verziju (Hanson, 2014). Ulaskom u novi milenij, 2000. god. probacijski se sustav etablirao u državni sustav kroz menadžment probacijskog i zatvorskog sustava pri čemu su probacijski službenici i službe bili instalirani pri sudovima i u zatvorima. Akreditirani programi, verificirani od strane posebnog stručnog tijela, temeljili su se na kognitivno-bihevioralnom pristupu s polaznim postulatima da je neprilagođeno i

Europska konfederacija za probaciju osnovana je 1981. godine pod prvotnim nazivom „Conférence permanente Européenne de la Probation“, ali od listopada 2013. godine nosi naziv „Confederation of European Probation“. Trenutačno joj je sjedište u Utrechtu, Nizozemskoj. Za europska tijela, kao što su Europska unija ili Vijeće Europe, CEP je svojevrsni „glasnogovornik“ za sva probacijska pitanja te raspolaže s ekspertizama i komparativnim podacima iz područja probacije, stoga predstavlja „glas probacije“ u Bruxellesu. CEP ima za cilj promicanje socijalne uključenosti počinitelja putem sankcija i mjera u zajednici, kao što su probacija, rad za opće dobro, posredovanje i mirenje. Zalaže se za poboljšanje profesionalnosti u području probacije i na nacionalnoj i na europskoj razini.

²⁰ Kazneni zakon (NN 110/97., dalje: KZ/97.) predviđao je mogućnost izricanja i izvršavanja alternativnih sankcija i to zamjene kazne zatvora radom za opće dobro na slobodi u čl. 54. te uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom, čl. 70. Uz postojeće odredbe KZ/97., instituti rad za opće dobro na slobodi te uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom, posebno su bili razrađeni Zakonom o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro (NN 128/99.). Također, doneseni su i prateći provedbeni propisi: Pravilnik o načinu rada i odgovornosti, izobrazbi i evidenciji povjerenika i pomoćnika povjerenika, izboru pomoćnika povjerenika, matici i osobnosti osuđenika (NN 43/01., 97/04.), Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje naknade određenim povjerenicima i pomoćnicima povjerenika na izvršavanju kaznenopravnih sankcija uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro na slobodi (NN 43/01., 97/04.) te Pravilnik o vrsti i uvjetima rada za opće dobro na slobodi (NN 43/01.). Spomenuti zakon kao i pravilnici bili su usklađeni s Europskim pravilima o sankcijama i mjerama koje se provode u zajednici te Preporukom Br. R (92)16.

disfunkcionalno ponašanje naučeno i da se učenjem mogu naučiti nova, društveno poželjna i socijalno funkcionalna ponašanja (Peto Kujundžić, Vukota, 2009).

U Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) koncept probacije u kazneno zakonodavstvo potaknuo je slučaj pred građanskim sudom za prekršaje još sredinom devetnaestog stoljeća (1841. god.) u državi Massachusetts. Stanovnik Bostona, obućar John Augustus, prisustvujući raspravi, odlučio je preuzeti nadzor nad čovjekom osuđenim zbog pijanstva, vjerujući u uspješnost popravka i resocijalizacije bez kažnjavanja. Potekom „probacijskog roka“ od tri tjedna, J. Augustus je predočio sudu uvjerljivu dokumentaciju potkrijepljenu dokazima o popravku počinitelja te je počinitelju umjesto kazne zatvora izrečena simbolična novčana kazna u visini od jednog centa te obveza plaćanja troškova suda (The History of Probation).²¹ Augustus je sljedećih osamnaest godina nastavio sa sličnom praksom te je svojim načinom rada i postupanja utro put suvremenoj probaciji. Od 1841. do 1859. god. u preko 2000 slučajeva sud u Massachusettsu umjesto izricanja kazne zatvora počiniteljima je izrekao tzv. Augustov pritvor (*Augustus's custody*). Godine 1869. osnovana je prva služba koja je sudu predlagala stavljanje određenih maloljetnih delinkvenata pod nadzor službenika. U Bostonu je sudac Peter Axebridge Tacher već od 1831. godine stavljaio mlade delinkvente pod nadzor određenog službenika mjesne policije (Kovačić, 2004). Prvi Zakon o probaciji u Massachusettsu donesen je 1878. god., a u Bostonu je zaposlen i prvi probacijski službenik. Dvije godine kasnije, 1880. god. zakonodavstvo Massachusettsa odobrilo je zapošljavanje probacijskih službenika na razini cijele države. Do 1925. god. sve države SAD-a donijele su zakone kojima se uređuje institut probacije za maloljetnike, a do 1939. god. oko trideset i devet država donijelo je Zakone o probaciji za punoljetne počinitelje. Probacija je postala alternativna sankcija (*sentencing option*) usvajanjem Saveznog zakona o probaciji 1925. (Federal Probation Act, 18 U.S.C.A., § 3651) koji je ovlastio savezne sudove da umjesto izricanja kazne ili izvršenja kazne, počiniteljima izreknu uvjetnu osudu. Optuženik je mogao biti stavljen na petogodišnji rok kušnje ako bi sud ocijenio da su i na takav način zadovoljeni „ciljevi pravde te je takvo postupanje najbolje u interesu javnosti, ali i u interesu okrivljenika“.²² Probacija kao alternativna kaznena sankcija rezultat je reformskog pokreta kaznenopravnog sustavu početkom dvadesetog stoljeća koji se „zalagao“ za „neodređenu kaznu“ (*indeterminate sentencing*) kako bi se omogućila individualizacija kazne, odnosno kako bi se njezino izricanje prepustilo diskrecijskoj odluci suda da izrekne kaznu u skladu s rehabilitacijskim potrebama optuženika.

Primjena instituta probacije spram punoljetnih počinitelja kaznenih djela u svim državama uvedena je do 1967. god. Zakon o probaciji poopćeno je regulirao kaznena djela prikladna za primjenu instituta probacije; odnosno pobliže se određuju ona kaznena djela koja nisu prikladna za primjenu instituta probacije. Primjerice, na Aljasci sud ne može primijeniti institut probacije spram počinitelja koji je osuđen za kazneno djelo seksualnih delikata ili ukoliko se radi o povratništvu ili je u posljednjih deset godina počinitelj bio osuđen za kazneno djelo razbojništva (AS § 12.55.085, 1965., Alaska Legal Resource Centre).

Kongres je ukinuo „neodređenu kaznu“ Zakonom o reformi kazne iz 1984. (Sentencing Reform Act, 18 U.S.C.A., §§ 3551–3556) koji je zamijenio Savezni zakon o probaciji iz 1925. god. i uspostavio smjernice za odmjerenje kazne, dopuštajući sudu da izrekne uvjetnu osudu samo ako je za predmetno kazneno djelo izrečena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci ili

²¹ Dostupno na <https://probation.smcgov.org/history-probation> (1.2.2020.)

²² Dostupno na <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Probation> (1.10.2020.)

manje. Zakon je sadržavao i katalog kaznenih djela za koja je opoziv uvjetne osude i izricanje kazne zatvora bio obvezan. Zakon o reformi kazne također je promijenio i ulogu saveznih probacijskih službenika u saveznom kaznenopravnom sustavu. Prema zakonu, probacijski službenici morali su prikupljati i iznositi dokaze o činjenicama koji su predstavljali „relevantne smjernice“ za izricanje kazne. Ovime je učinjen značajan pomak u fokusu rada probacijskih službenika koji je prebačen s inicijalne usmjerenosti ka počinitelju i težnji ka individualizaciji kazne, na usmjerenost na izrečenu kaznu koja je trebala odgovarati težini počinjenog kaznenog djela. Navedenim se uloga probacijskog službenika prebacila s primarne uloge socijalnog radnika usmjerenog na rehabilitaciju počinitelja, na ulogu sudskog informanta usmjerenog na počinjeno kazneno djelo.²³ Služenje kazne u zajednici prvenstveno je bilo rezervirano za lakša kaznena djela, predviđeno kao supstitut novčanoj kazni ili kao jedan od uvjeta pri izricanju uvjetne osude (Tonry, 1999).

U Njemačkoj su korijeni probacije bili inkludirani kroz privatni sektor, u okviru kršćanske humanitarne pomoći inicijalno fokusirane na zatvorenike. U Švicarskoj prve začetke probacije, u smislu pomaganja uvjetno otpuštenim zatvorenicima, nalazimo već od početka 19. stoljeća, kada su to činile humanitarne organizacije po privatnoj inicijativi. Od 1918. god. nadzor počinitelja u zajednici u Švedskoj obavljali su policajci, svećenici, sudski procjenitelji i pojedinci iz lokalne uprave (Maloić, Rajić, 2012). Do danas, prema Maloić i Ricijaš (2014), penološka doktrina, u segmentu probacijskih poslova, još uvijek nije harmonizirana što rezultira da je u pojedinim zemljama dominantni pristup nadzora nad počiniteljem kaznenog djela (Ujedinjeno Kraljevstvo, Estonija, Bugarska), dok je u drugim zemljama naglasak na rehabilitaciji i društvenoj integraciji počinitelja (Njemačka, Nizozemska, Danska).

4. ALTERNATIVNE KAZNE SANKCIJE U SUSTAVU PROBACIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Hrvatski zakonodavac ne daje posebnu definiciju alternativnih sankcija, dapače u hrvatskom kaznenom pravu ne postoji ni definicija kaznenopravnih sankcija, dok je takva odredba postojala u prijašnjem Kaznenom zakonu iz 1997. godine (Derenčinović et al., 2018). U hrvatskom kaznenopravnom sustavu pod pojmom kazne isključivo se podrazumijeva kazna zatvora i novčana kazna. Pod alternativnim kaznenim sankcijama, u najširem smislu riječi, podrazumijevaju se sve one kaznenopravne sankcije, koje nadležno tijelo može izreći počinitelju u predraspravnoj fazi suđenja i izvršenja, a koje ne rezultiraju institucionalnim zatvaranjem počinitelja, nastojeći tako izbjeći negativne posljedice institucionalnog sustava uz ostvarenje „maksimalnog učinka uz minimalnu štetu“.²⁴ Probacijski sustav kod nas razmatra se u okviru suvremenih alternativa kazni zatvora, instituta uvjetne osude te rada za opće dobro.²⁵

²³ Ibid.

²⁴ Suvremene alternative kazni kao što su rad za opće dobro te uvjetna osuda i djelomična uvjetna osuda smatraju se nesamostalnim sankcijama, odnosno smatraju se modifikacijama kazni, no u kontekstu ovog rada razmatrane su kao alternativne sankcije u (naj)širem smislu.

²⁵ Probacija se također predviđa u okviru nadzora izvršavanja mjera opreza i provođenja posebnih obveza i mjera uz istražni zatvor u domu; uz poslove pripreme prihvata osuđenika nakon uvjetnog otpusta te nadzor nad uvjetno otpuštenim; sudjelovanje probacijskog ureda u organiziranju pomoći i podrške žrtvi, oštećeniku, obitelji žrtve i počinitelja (čl. 28.-čl. 33. ZOP-a).

U teoriji suvremenog kaznenog prava uvjetna osuda se pojavljuje u dva temeljna oblika: francusko-belgijski sustav i probacijski sustav.²⁶ Međutim, prema Horvatiću et al. (2017) pojedini europski kaznenopravni sustavi, kojemu pripada i naš, poznaju i treći, mješoviti model, koji se u teoriji još naziva i mješovitim europsko-anglosaksonskim modelom uvjetne osude. Mješoviti model uvjetne osude jako je blizak francusko-belgijskom tipu u pogledu izricanja kazne i odgađanja njezina izvršenja, ali s elementima probacijskog sustava koji se ogledaju kroz mogućnost određivanja posebnih obveza te zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu, što propisuje i naš zakonodavac u čl. 56. st. 4. KZ-a.

U hrvatskom se kaznenom zakonodavstvu rad za opće dobro pojavljuje u nekoliko oblika: kao alternativa supletornom zatvoru kod zamjene nenaplaćene novčane kazne (čl. 43. st. 2. KZ-a), kao alternativna sankcija izrečenoj novčanoj kazni ili kazni zatvora u trajanju manjem od godine dana (čl. 55. KZ-a) te kao posebna obveza koju rješenjem može odrediti državni odvjetnik, shodno načelu opotuniteta, u postupku uvjetnog odustanka od kaznenog progona (čl. 206.d st. 1. toč. 4. ZKP-a).

4.1. Razvoj probacijskog sustava u Republici Hrvatskoj

Godinom oživotvorenja probacijskog sustava na našim prostorima možemo smatrati godinu 2009. kada je donesen Zakon o probaciji (ZOP). Međutim, pregovori o ustrojstvu probacijskog sustava započeli su nešto ranije, 2007. god., tijekom pregovora o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji, posredstvom i uz pomoć projekata Europske unije (*Twinning light*).²⁷

Twinning Light projekt Europske unije pomogao je Ministarstvu pravosuđa pokrenuti i usmjeriti razmišljanja i planiranja prema razvoju i uspostavi probacijskog sustava u Republici

²⁶ Za francusko-belgijski ili, kako se još naziva, europsko kontinentalni model karakteristično je da sud već presudom proglašava optuženika krivim te mu izriče kaznu uz odlaganje njezina izvršenja na određeno vrijeme (koje se zove vrijeme provjeravanja, vrijeme kušnje ili vrijeme probacije) pod uvjetom da u vremenu kušnje ne počinu novo kazneno djelo. Dakle, jedinstvenom sudsom odlukom sud odlučuje o krivnji počinitelja i o kazni. U periodu vremena kušnje, počinitelj je prepušten sam sebi i shodno tome se ne zahtijeva pristanak počinitelja za izricanje ovakvog oblika uvjetne osude.

Kod probacijskog sustava, koji se još naziva anglosaksonski model uvjetne osude s nadzorom, sud donosi odluku u kojoj odlučuje o krivnji počinitelja, bez odluke o kazni. Donošenje odluke o kazni uvjetno se odlaže. Slikovito rečeno, probacijski sustav sastoji se od dva dijela; u prvome dijelu se odlučuje o krivnji počinitelja, a u drugome o kazni koja će se počinitelju izreći. Odlaganje donošenja odluke o kazni pravda se okolnošću da je samo protekom određenog vremenskog perioda moguće izreći adekvatnu sankciju počinitelju s obzirom na to da je određeni vremenski period potreban da se pokaže je li počinitelj opravdao ukazano mu povjerenje ili ga je izigrao, u kojem mu slučaju sud može izreći i strožu kaznu od one koja bi mu se izrekla da je u isto vrijeme odlučeno o njoj kada i o krivnji. Za vrijeme probacije, počinitelj se obvezno stavlja pod nadzor probacijskog službenika (*probation officer*) s kojim je u neprekidnom kontaktu te se za stavljanje pod ovakvu vrstu nadzora zahtijeva i pristanak osuđenika (Novoselec, Bojanić, 2014).

²⁷ *Twinning light* Projekt Europske unije svibanj-prosinac 2007. U svrhu provedbe projekta formirana je radna skupina od devet članova, načinjena od predstavnika Ministarstva pravosuđa, uglednih predstavnika znanstvene zajednice, djelatnika Uprave za zatvorski sustav te stručnjaka iz Velike Britanije koja je određena kao zemlja partner u projektu.

Hrvatskoj (Petogodišnja strategija 2008. - 12.:4).²⁸ Tijekom projekta realizirane su razne aktivnosti²⁹ koje su u konačnici rezultirale donošenjem Strategije ustrojavanja probacijske službe 2008. - 2012.³⁰ te izradom prijedloga ZOP-a kojim se potvrđuje da su probacijski poslovi od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku te su u nadležnosti Uprave za probaciju pri Ministarstvu pravosuđa. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa, u travnju 2008. god., započela je s provođenjem Strategije, a početkom rujna 2009. god. ustrojena je Uprava za probaciju pri Ministarstvu pravosuđa.³¹ Pri Središnjem uredu Uprave za probaciju ustrojene su tri službe: Služba za izvršavanje sankcija i mjera u zajednici, Služba za probacijske poslove tijekom kaznenog postupka i izvršavanja kazne zatvora te Služba za razvoj, praćenje i analitiku, svaka sa po dva zasebna odjela.³² Uslijedile su izmjene i dopune Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 83/09.) kojima je stvoren preduvjet za izvršavanje probacijskih poslova unutar sustava izvršavanja kazni zatvora, a shodno izmjenama Kaznenog zakona (NN 152/08.) i Zakona o kaznenom postupku (NN 76/09.). Gorući problemi postojećeg sustava izvršavanja kaznenopravnih sankcija u RH, koji su i rezultirali potrebom uvođenja i oživotvorenja probacijskog sustava, manifestirali su se kroz sporost sudskih postupaka, zagušenost zatvorskih prostornih kapaciteta, visoke ekonomske izdatke održavanja penalnog sustava, nedostatak mjera za nadzor tijekom uvjetnog otpusta kao nastavka izvršavanja kazne na slobodi te nepostojanje adekvatnog postpenalnog tretmana počinitelja (Kovčo Vukadin, et al., 2009). Praktični problem oživotvorenja instituta uvjetnog otpusta, u mjeri u kojoj je zakonom bio osmišljen, bio je upravo nedostatak adekvatnih postpenalnih mjera kojima bi se osigurao nadzor i nastavak provođenja posebnih tretmana spram počinitelja. Nadzor nad uvjetno otpuštenima bio je u nadležnosti suca izvršenja koji nije imao na raspolaganju adekvatne stručne službe za provođenje nadzora i pružanje stručne pomoći osuđenima. Tek donošenjem ZOP/09. stvorene su pretpostavke za ustrojavanje profesionalnih službi s vrlo važnom ulogom u omogućavanju šire primjene alternativnih sankcija, a što je podredno trebalo dovesti do smanjenja izricanja kratkotrajnih kazni zatvora. Važno je napomenuti da je institut probacije bio je poznat i prije donošenja ZOP/09. U odnosu na maloljetne počinitelje kaznenih djela od prije su bile poznate i primjenjivane mjere vrlo slične probacijskim mjerama. U odnosu na punoljetne počinitelje, zakonodavac je propisao primjenu uvjetne osude sa zaštitnim

²⁸ <https://pravosudje.gov.hr/userdocsimages/arhiva/Root%20Folder/MPRH/PDF/Ustrojavanje%20hrvatske%20nacionalne%20probacijske%20slu%C5%BEbe%20PETOGODI%C5%A0NJA%20STRATEGIJA%20HRVATSKI.pdf>

²⁹ Upoznavanje s praksom europskih zemalja koje imaju prethodna iskustva s probacijskim sustavom, obavljeni su razgovori s mogućim budućim partnerima probacijske službe (policija, sudovi, centar za socijalnu skrb, Caritas i dr.) i slično.

³⁰ Strategija je postavila dva glavna cilja. Prvi cilj strategije ogledao se kroz razvoj profesionalne prakse i profesionalnih aktivnosti. Drugi cilj odnosio se na izgradnju profesionalnih organizacija prikladnih za pružanje probacijskih usluga.

³¹ Stupanjem na snagu Uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, NN 107/09.

³² Služba za izvršavanje sankcija i mjera u zajednici sastojala se od 2 odjela: Odjel za izvršavanje mjera opreza i istražnog zatvora u domu i Odjel za izvršavanje zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi. Služba za probacijske poslove tijekom kaznenog postupka i izvršavanja kazne zatvora sastojala se od: Odjela za probacijske poslove tijekom kaznenog postupka i Odjela za probacijske poslove u izvršavanju kazne zatvora i uvjetnog otpusta. Služba za razvoj, praćenje i analitiku sadržavala je Odjel za razvoj, statističku obradu i evidencije i Odjel za zajedničke poslove.

nadzorom i rada za opće dobro na slobodi mnogo prije negoli je donesen ZOP/09. Tako je Krivičnim zakonom SFRJ (“Službeni list SFRJ”, br. 44/76-1329) iz 1976. god. uvedena uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom, koju je predviđao i Krivični zakon SRH (NN 25/77.) iz 1977. god., kao i Krivični zakon RH (NN 32/1993.) iz 1993. god. Međutim, njezina je implementacija izostala s obzirom na to da provedbeni propisi nikada nisu bili doneseni.³³ Kaznenim zakonom iz 1997. god. uveden je rad za opće dobro na slobodi kao zakonski predviđena mogućnost zamjene kazne zatvora (čl. 54.). Do uspostave profesionalne probacijske službe, odnosno do donošenja ZOP/09 alternativne sankcije izvršavale su se temeljem Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi (NN 128/99.) koji je donesen 1999. godine. Pored navedenog Zakona, izvršavanje sankcija zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu i rada za opće dobro bilo je propisano i brojnim provedbenim propisima,³⁴ čime je bio ispunjen i formalni uvjet za oživotvorenje instituta probacije. Prvi zaštitni nadzor uz uvjetnu osudu izrečen punoljetnoj osobi u kaznenom postupku u Republici Hrvatskoj počeo se izvršavati krajem 2001. god. (Bumči, Tomašić, 2006), dok je prvi rad za opće dobro na slobodi započeo i završen 2002. godine (Tot, 2007) nakon stupanja na snagu Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi 1999. god. i donošenja provedbenih propisa 2001. godine.

Izvršavanje alternativnih sankcija bilo je povjereno u nadležnost Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav, Odjela za izvršavanje zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu i rada za opće dobro pri Ministarstvu pravosuđa, a sam su nadzor provodili tzv. povjerenici, osobe koje su poslove nadzora obavljale temeljem posebnog rješenja Ministarstva pravosuđa. Povjerenici za provedbu zaštitnog nadzora i rada za opće dobro nisu bili zaposlenici “probacijske službe” već državni službenici Ministarstva pravosuđa, Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, te članovi Hrvatske udruge socijalnih radnika i Hrvatske udruge socijalnih pedagoga. Probacijske poslove obavljali su uz svoj redovni posao uz obveznu edukaciju kroz razne seminare u organizaciji Ministarstva pravosuđa, a u okviru Centra za izobrazbu Uprave za zatvorski sustav (Kokić-Puce, 2005). Među educiranim povjerenicima, socijalni radnici činili su najveći udio, gotovo polovicu (Maloić, Šimpraga, 2007). U okviru specifičnih uvjeta pojedinih sankcija, s egzistirajućim represivnim segmentom, povjerenik je trebao predstavljati svojevrsni konektor osuđenika i zajednice. Osuđeniku je trebao pružiti pomoć pri integraciji u socijalnu zajednicu nastojeći da represivni mehanizmi zaštite zajednice ostanu inaktivni, a istodobno pružiti sigurnost zajednici putem kontrole primjerenog ponašanja okrivljenika.

³³ Sukladno sa *Zakonom o izvršavanju sankcija izrečenih za krivična djela, privredne prijestupe i prekršaje* iz 1974. godine sud je trebao osuđenu osobu uputiti u nadležni centar za socijalnu skrb u kojem bi se, potom, osuđeniku odredila osoba nadležna za provođenje zaštitnog nadzora.

³⁴ Pravilnik o načinu rada i odgovornosti, izobrazbi i evidenciji povjerenika i pomoćnika povjerenika, izboru pomoćnika povjerenika, matici i osobniku osuđenika (2001., 2004.), Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje naknade određenim povjerenicima i pomoćnicima povjerenika na izvršavanju kaznenopravnih sankcija uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro na slobodi (2001., 2004.), Pravilnik o vrsti i uvjetima rada za opće dobro na slobodi (2001.).

4.1.1. Razvoj probacijske službe u Hrvatskoj od 2009. godine donošenjem Zakona o probaciji pa do danas

ZOP koji je donesen u prosincu 2009. god., uz izvršavanje provedbe zaštitnog nadzora i rada za opće dobro, propisao je i niz drugih probacijskih poslova. Intencija zakonodavca smjerala je redukciji penalnih sankcija, smanjenju broja počinitelja kaznenih djela osuđenih na kratkotrajne kazne zatvora te povećanju alternativnih sankcija u obliku humanizacije kaznenopravnog sustava. Slijedeći smjernice Strategije ustrojavanja probacijske službe 2008. - 2012.,³⁵ inicijalni plan uključivao je otvaranje 12 probacijskih ureda u predviđenom vremenskom intervalu. Tijekom 2011. godine otvoreno je i započelo se s radom devet probacijskih ureda,³⁶ u godini koja je slijedila otvorena su još dva ureda, da bi u 2013. godini bio otvoren i posljednji predviđeni, dvanaesti, probacijski ured čime je kompletirano oživotvorenje probacije.³⁷ Godina 2013. važna je ne samo zbog otvaranja posljednjeg predviđenog probacijskog ureda, čime je probacija postala služba dostupna svima, već je u siječnju 2013. godine stupio na snagu ZOP/12., te su probacijski uredi započeli s izvršavanjem svih probacijskih poslova propisanih zakonom.³⁸ U studenome 2018. na snagu je stupio novi ZOP/18. (NN 99/18.) koji je proširio djelokrug probacijskih poslova i na zatvore i kaznionice,³⁹ te su, poradi povećanja opsega broja predmeta i lakše dostupnosti osobama uključenim u probaciju, otvorena još dva dodatna probacijska ureda, kako je to bilo predviđeno Strateškim planom Ministarstva pravosuđa za 2017. - 2019. godinu.⁴⁰ Probacijske aktivnosti koje su dugi niz

³⁵ <https://pravosudje.gov.hr/userdocsimages/arhiva/Root%20Folder/MPRH/PDF/Ustrojavanje%20hrvatske%20nacionalne%20probacijske%20slu%C5%BEbe%20PETOGODI%C5%A0NJA%20STRATEGIJA%20HRVATSKI.pdf> (1.10.2020.)

³⁶ U prvoj su fazi rada probacijski uredi zbog objektivnih okolnosti obavljali samo poslove izvršavanja rada za opće dobro na slobodi i uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom, s obzirom na to da je velik broj tih presuda već dulje vrijeme čekao na izvršavanje (Kovčo Vukadin, Rajić, Maloić, 2011).

³⁷ Godine 2011. otvoreni su Probacijski ured Bjelovar (Bjelovarsko-bilogorska; Koprivničko-križevačka; Virovitičko-podravska), Probacijski ured Osijek (Osječko-baranjska, a do 2018. obuhvaćao je i Vukovarsko-srijemsku), Probacijski ured Požega (Požeško-slavonska; Brodsko-posavska), Probacijski ured Pula (Istarska), Probacijski ured Rijeka (Primorsko-goranska; do 2018. obuhvaćao je i Ličko-senjsku), Probacijski ured Sisak (Sisačko-moslavačka), Probacijski ured Split (Splitsko-dalmatinska), Probacijski ured Zagreb I (Grad Zagreb), Probacijski ured Zagreb II. (Zagrebačka; Krapinsko-zagorska, do 2018. obuhvaćao je i Karlovačku). Godine 2012. otvoreni su Probacijski ured Varaždin (Varaždinska; Međimurska) i Probacijski ured Zadar (Zadarska; Šibensko-kninska), a godine 2013. otvoren je posljednji planirani Probacijski ured Dubrovnik (Dubrovačko-neretvanska). U svibnju 2018. godine, otvorena su još dva dodatna probacijska ureda: Probacijski ured Gospić (Ličko-senjska; Karlovačka) i Probacijski ured Vukovar (Vukovarsko-srijemska). Otvaranjem probacijskog ureda u Gospiću „rasterećen“ je probacijski ured u Rijeci i Zagreb II, dok je otvaranjem probacijskog ureda u Vukovar „rasterećen“ probacijski ured u Osijeku. (Podaci prema Izvješću o radu probacijske službe za 2011., 2012., 2013. i 2018. god.)

³⁸ 1. siječnja 2013. na snagu je stupio i novi Kazneni zakon (KZ/11.). Zakon o probaciji usklađen je s KZ/11. čime su znatno prošireni proslovi iz djelokruga probacije. Dolazi i do pojačane suradnje sa svim tijelima u pogledu obavljanja probacijskih poslova, a posebno je važno sklapanje Protokola o suradnji s Ministarstvom unutarnjih poslova. Od siječnja 2015. god., broj poslova koji izvršava probacijska služba povećan je stavljanjem u nadležnost probacijske službe izvršavanje sigurnosnih mjera medicinskog (kurativnog) karaktera; obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti te obvezni psihosocijalni tretman.

³⁹ ZOP/12. predviđao je obavljanje probacijskih poslova od strane probacijskih službenika isključivo u probacijskim uredima (čl. 3.).

⁴⁰ Strateški plan Ministarstva pravosuđa za 2017. - 2019. godinu dostupan je na <https://pravosudje.gov.hr>.

godina bile primarno isključivo fokusirane na stadij suđenja i izvršenje sankcija, kroz koncept diverzije (odvrtačanja) i restorativne pravde, proširile su fokus svoje primjene i u sferu prije početka suđenja (npr. izbjegavanje suđenja; državni odvjetnik može uvjetno odgoditi kazneni progon), odnosno u fazu postotpusnog stadija (u vidu mjera poput poluslobode, elektroničkog nadzora, institucionalnih programa itd.), čime probacija postaje relevantan dio kaznenopravnog sustava u svim fazama kaznenog postupka (Kovčo Vukadin, et al., 2009). Ipak, najveći broj predmeta odnosio se na fazu izvršavanja kaznenopravnih sankcija i to kroz izvršavanje alternativnih sankcija rada za opće dobro i uvjetne osude uz zaštitni nadzor ili posebne obveze s napomenom da je rad za opće dobro najzastupljeniji probacijski posao. Već je u ZOP/12. obavljanje probacijskih poslova povjerio probacijskim službenicima, a ne više povjerenicima, koji imaju odgovarajući stupanj obrazovanja u području socijalne pedagogije, socijalnog rada, psihologije, pravnih znanosti te drugih društvenih i humanističkih znanosti (čl. 4. st. 8. ZOP/18.). Za potrebe provođenja probacijskih poslova, za svakog pojedinca uključenog u probaciju, navlastito, izrađuje se pojedinačni program postupanja (čl. 12. st. 1. ZOP/18.), u čijoj izradi, evaluaciji, te izmjenama i dopunama sudjeluje osoba uključena u probaciju (čl. 3. st. 5. st. Pravilnika o načinu obavljanja probacijskih poslova, dalje: Pravilnik, NN 68/2019.), te svojim potpisom prihvaća njegove ciljeve. Nadalje, osobni pristanak osobe uključene u probaciju osnova je ovog sustava koji počiva na dragovoljnosti, jer uspješnost ostvarenja leži u rukama počinitelja i njegovoj spremnosti da svojim doprinosom i ostvarenjem posebnih obveza koje su mu naložene, pridonese društvenoj harmoniji narušenoj počinjenjem kaznenog djela (načelo dobrovoljnosti, čl. 7. ZOP/18., te čl. 1. st. 5. Pravilnika). Probijski uredi imaju obvezu podnošenja izvješća ovlaštenim tijelima u svrhu prikupljanja potrebnih podataka relevantnih prilikom odlučivanja.

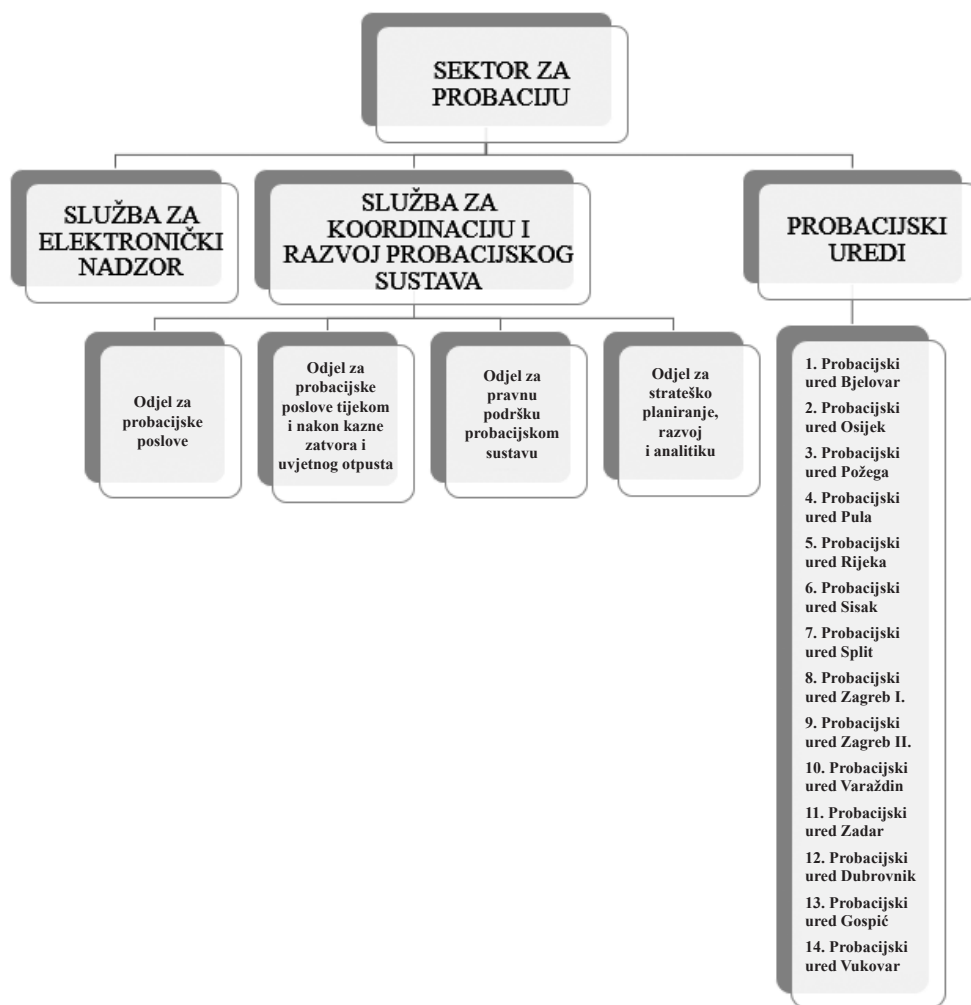
Zasebne glave ZOP/18. podrobnije uređuju izvršavanje obveza po rješenju državnog odvjetnika (Glava VI.), izvršavanje uvjetne osude i djelomične uvjetne osude s posebnom obvezom i/ili zaštitnim nadzorom i/ili sigurnosnom mjerom (Glava VIII.), izvršavanje sigurnosnih mjera (Glava VIII.), izvršavanje rada za opće dobro (Glava IX.), izvršavanje uvjetnog otpusta (Glava X.), te probacijski poslovi tijekom izvršavanja kazne zatvora (Glava XI.).

4.2. Organizacijska struktura probacijske službe u Republici Hrvatskoj

Uredbom o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa (NN 71/14., 76/15.) Sektor za probaciju inicijalno je bio ustrojen pri Ministarstvu pravosuđa, unutar Uprave za kazneno pravo i probaciju, da bi novom Uredbom o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa i uprave (NN 97/2020.) bio prebačen unutar Uprave za zatvorski sustav i probaciju. Za obavljanje poslova iz djelokruga Sektora za probaciju ustrojeni su Središnji ured (Služba za koordinaciju i razvoj probacijskog sustava, a od kolovoza 2020. i Služba za elektronički nadzor)⁴¹ te 14 probacijskih ureda koji pokrivaju područja 20 županija i Grad Zagreb (čl. 147. Uredbe).

gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strategije,%20planovi,%20izvje%C5%A1%C4%87a/Planovi/Strate%C5%A1ki%20plan%20Ministarstva%20pravosu%C4%91a%202017_2019.pdf

⁴¹ Potrebno je istaknuti da u trenutku pisanja ovoga rada ZOP/18. ne predviđa elektronički nadzor kao jedan od probacijskih poslova propisanih odredbom čl. 10. ZOP-a, niti je način njegova obavljanja predviđen Pravilnikom o načinu obavljanja probacijskih poslova (NN 68/2019.).

Slika 1: Unutarnja organizacijska struktura hrvatske probacijske službe⁴²

Središnji ured nadzire i prati zakonitost rada i postupanja probacijskih službenika i probacijskih ureda. Probacijski uredi obavljaju širok dijapazon poslova iz svojeg djelokruga; nadziru izvršavanje rada za opće dobro i izvršavanje posebnih obveza, vrše nadzor nad osobama kojima je izrečena uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom, nadziru uvjetno otpuštene osuđenike i izvršenje sigurnosne mjere zaštitnog nadzora po punom izvršenju kazne zatvora, itd. Također, sudu izrađuju izvješća vezano uz izbor vrste i mjere kaznenopravne sankcije te

⁴² Autorica je sastavila grafički prikaz unutarnje organizacijske strukture probacijske službe prema podacima Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa i uprave (NN 97/2020.), toč. 10.3.1. Sektor za probaciju, čl. 164.

izvješća državnom odvjetništvu i zatvoru/kaznionici, obavljaju poslove procjene kriminogenih rizika i izrađuju pojedinačne programe postupanja za osobe uključene u probaciju te druge poslove iz svojega djelokruga. U okviru izvršavanja probacijskih poslova, probacijska služba surađuje s tijelima državne vlasti, tijelima lokalne zajednice i drugim institucijama i organizacijama te razmjenjuje potrebne informacije o osobi uključenoj u probaciju.⁴³ Probacijski sustav u Hrvatskoj financira se isključivo iz državnog proračuna unutar financijskog plana Ministarstva pravosuđa, bez financijskog participiranja drugih javnih tijela ili lokalne zajednice. Od početka rada probacijskih službi, broj zaprimljenih predmeta u konstantnom je porastu, što govori u prilog pozitivnom ozračju prihvaćanja ovog instituta (Izvješće o radu probacijske službe, 2018.).

Tablica 1: Broj zaprimljenih i završenih predmeta u promatranim periodima⁴⁴

Godina	Broj zaprimljenih predmeta	Broj završenih predmeta ⁴⁵	Broj predmeta u radu na dan 31. 12. promatrane godine
2009.	1017	331	1043
2010.	1091	390	644
2011.	1067	443	1040
2012.	1571	1145	2059
2013.	3304	3313	2907
2014.	3618	3572	3019
2015.	3911	3756	3255
2016.	4147	3857	3535
2017.	4122	3770	3818
2018.	4211	4358	3763
2019.	3825	3873	3566

Probacijska služba bilježi odlične rezultate, a pokazatelj uspješnosti ogleda se kroz porast broja zaprimljenih, ali i porast broja uspješno okončanih predmeta. Međutim, značajan porast broja predmeta iz nadležnosti probacijske službe ne prati porast broja probacijskih službenika kojima se predmeti dodjeljuju na rad, što posljedično može dovesti do opterećenja radnih kapaciteta. Broj probacijskih službenika premašuje tek nešto više od stotinu, a podatak je dostupan tek od 2017. god. Tako je u 2017. god. bilo ukupno 94 probacijska službenika, u 2018. god. ta se brojka popela na 106 probacijskih službenika, da bi se u 2019. god. neznatno

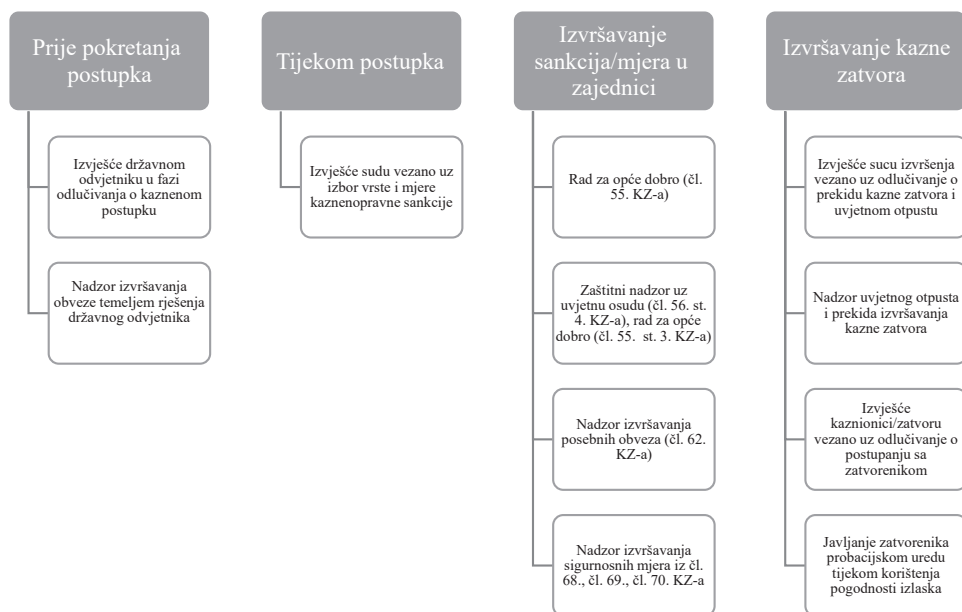
⁴³ Suradnja se odvija s policijom, zatvorskim sustavom, pravnim osobama u kojima se izvršava rad za opće dobro, sucima izvršenja, državnim odvjetništvima, suradnja sa Samostalnom službom za podršku žrtvama i svjedocima, suradnja s Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Suradnja s Pravnim Fakultetom, Studijski centar socijalnog rada Sveučilišta u Zagrebu, centrima za socijalnu skrb, zdravstvenim ustanovama, Zavodom za zapošljavanje, udrugama i drugima tijelima i institucijama koje su na određeni način uključene u izvršavanje probacijskih poslova s osobom uključenom u probaciju.

⁴⁴ Autorica je izradila tablični prikaz prema podacima iz Izvješća o radu probacijske službe za od 2009. do 2018. godine.

⁴⁵ Broj završenih predmeta odnosi se na ukupan broj predmeta koji je u promatranom razdoblju završen, a u odnosu na do tada zaprimljene predmete u ranijim razdobljima, ali i predmete zaprimljene u tekućoj godini.

popela na 108 probacijskih službenika (prema podacima iz Izvješća o radu probacijske službe za 2017. do 2019. godine.).

Involviranost probacijskih poslova kroz sve faze kaznenog postupka i izvršavanje sankcija pokazatelj je njegove uspješne integracije u sveobuhvatni mehanizam, a što je razvidno iz niže navedene slike 2.

Slika 2: Shematski prikaz probacijskih poslova po pojedinim fazama kaznenog postupka (preuzeto iz Izvješća o radu probacijske službe za 2019:8)

U fazi prije pokretanja kaznenog postupka probacijski se poslovi obavljaju kroz nadzor izvršenja obveze iz rješenja državnog odvjetnika, a u postupku odlučivanju državnog odvjetnika o uvjetnoj odgodi ili odustanku od kaznenog progona (čl. 206.d ZKP-a). Tijekom kaznenog postupka okrivljeniku mogu biti naložene mjere kojima se osigurava njegova prisutnost, mjere opreza (čl. 98. st. 2. toč. 3. ZKP-a), a također, sudac može zatražiti dostavu izvješća o okolnostima nužnim za izbor vrste i mjere kaznenopravne sankcije. U postupku izvršavanja kaznenopravnih sankcija izrečenih počinitelju kaznenog djela, probacijski se poslovi odvijaju kroz dostavljanje sudu izvješća o izvršavanju zaštitnog nadzora izrečenog uz rad za opće dobro (čl. 55. st. 3. KZ-a), izvršavanju zaštitnog nadzora uvjetnu osudu (čl. 56. st. 4. KZ-a), kroz nadzor izvršavanja posebnih obveza (čl. 62. KZ-a), odnosno kroz nadzor izvršavanja sigurnosnih mjera medicinske prirode (čl. 68., čl. 69. i čl. 70. KZ-a).

U postupku izvršavanja kazne zatvora probacijski poslovi se obavljaju u postupku odlučivanja korištenja (zatvorskih) pogodnosti, kod prekida izdržavanja kazne zatvora i kod odluke o uvjetnom otpustu. Prije odobravanja pogodnosti iz čl. 130. st. 2. toč. 4. - 7. Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 98/19., dalje ZIKD-a), na zahtjev kaznionice, odnosno zatvora, nadležni ured za probaciju dostavit će potrebna izvješća u skladu sa zakonom. U

postupku odobravanja prekida izdržavanja kazne, a prije donošenja rješenja o prekidu, sudac izvršenja će, između ostalog, zatražiti izvješće ureda za probaciju (čl. 156. st. 3. ZIKD-a). Također, za vrijeme trajanja prekida osuđenik se mora svakih sedam dana javljati policijskoj postaji ili uredu za probaciju prema mjestu prebivališta (čl. 156. st. 5. ZIKD-a). Probacijska služba nadzire tijek prekida izvršavanja kazne zatvora te izvješćuje suca izvršenja ako su prestali razlozi zbog kojih je prekid izdržavanja kazne zatvora odobren ili ako ga osuđenik zlorabi. Prilikom odlučivanja o uvjetnom otpustu, po primitku prijedloga za uvjetni otpust, a prije održavanja sjednice vijeća, sudac izvršenja pribavit će mišljenje zatvora/kaznionice i izvješće probacijskog ureda (čl. 159. st. 1. ZIKD-a). Probacijska služba obavlja i nadzor uvjetno otpuštenih osuđenika o čemu redovito izvještava nadležnog suca izvršenja.

4.3. Poslovi probacijske službe

U nastavku slijedi prikaz probacijskih poslova pri čemu najveći dio pozornosti okupira najzastupljenija suvremena alternativa kazni - rad za opće dobro, dok su ostale mjere, s obzirom na njihovu zastupljenost, prikazane sumarnije.

4.3.1. Rad za opće dobro

Najzastupljeniji od svih probacijskih poslova jest rad za opće dobro. Sud ga izriče fakultativno kao zamjenu za novčanu kaznu u iznosu manjem od tristo šezdeset dnevnih iznosa ili kaznu zatvora u trajanju manjem od jedne godine (čl. 55. KZ/11.) ili državni odvjetnik kao obvezu okrivljeniku u slučaju uvjetne odgode ili uvjetnog odustanka od kaznenog progona (čl. 206.d, st. 1. toč. 4. ZKP-a).⁴⁶ Kada sud izrekne kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci, u pravilu će izrečenu kaznu zamijeniti radom za opće dobro, osim ako se time ne može ostvariti svrha kažnjavanja (čl. 55. st. 1. KZ/11.).

Tablica 2: Zastupljenost predmeta rada za opće dobro i broj pravnih osoba u kojima se izvršava⁴⁷

Godina	Broj zaprimljenih predmeta kojima je izrečen rad za opće dobro	Postotak presuda kojima je izrečen rad za opće dobro u ukupnoj strukturi zaprimljenih predmeta	Ukupan broj pravnih osoba u kojima se može izvršavati rad za opće dobro
2009.	744	73,1 %	264
2010.	892	81,7 %	274
2011.	873	81,8 %	313

⁴⁶ Uglavnom su posrijedi pravomoćne sudske presude, gdje se uz rad za opće dobro rijetko izriče i neka posebna obveza, sigurnosna mjera ili zaštitni nadzor. U manjem broju slučajeva, posrijedi je rješenje državnog odvjetnika u pretkaznenom postupku.

⁴⁷ Autorica je izradila tablični prikaz prema podacima iz Izvješća o radu probacijske službe od 2009. do 2019. godine.

2012.	965	61,4 %	438
2013.	1092	33 %	728
2014.	1510	41,7 %	913
2015.	1546	39,5 %	1056
2016.	1474	35,5 %	1137
2017.	1368	33,2 %	1205
2018.	1182	28,1 %	1245
2019.	1113	29,1 %	1364

Bilo je očekivano da će u promatranim razdobljima broj predmeta kojima je izrečen rad za opće dobro rasti, te je u odnosu na 2009. god. broj zaprimljenih predmeta u 2015. god. udvostručen. Od 2015. god., iako još uvijek visoko zastupljen, bilježi se lagani pad zastupljenosti rada za opće dobro u ukupnoj strukturi zaprimljenih predmeta što se ima pripisati povećanoj primjeni i ostalih probacijskih poslova, naročito probacijskih poslova tijekom izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta. Međutim, ne može se ne zamijetiti da je postotak presuda kojima je izrečen rad za opće dobro u ukupnoj strukturi zaprimljenih predmeta do 2013. premašivao 60 %, 70 % pa i 80 %, da bi u 2013. god. zabilježio drastičan pad na 33 %, a zatim je u idućim godinama zadržao svoju konstantu između 30 – 40 % presuda kojima je u ukupnoj strukturi zaprimljenih predmeta izrečen. Godina 2013. bitna je u smislu promjena koje su iznjedrile izmjene Kaznenog zakona, a koje u domeni alternativnih sankcija praktički dovode do izjednačavanja materijalnih uvjeta primjene rada za opće dobro i uvjetne osude.⁴⁸

Uspješno okončanje predmeta u kojima je izrečen rad za opće dobro ima se pripisati i konstantnom porastu broja pravnih osoba unutar kojih je rad za opće dobro moguće izvršavati, a koje bilježe porast po završetku svake promatrane godine. U odnosu na 2009. godinu broj pravnih osoba na kojima se izvršava rad za opće dobro u 2019. god. je upeterostručen.

Dijapazon djelatnosti koje se u okviru rada za opće dobro mogu izvršavati raznolik je i obuhvaća poslove humanitarnog, ekološkog i komunalnog značenja; kao i druge poslove od općeg nacionalnog interesa i interesa za lokalnu zajednicu. Osobe uključene u probaciju, rad za opće dobro izvršavaju na pomoćnim poslovima unutar osnovne djelatnosti tijela javne vlasti, ustanova ili drugih pravnih osoba a temeljem Rješenja probacijskog ureda, bez obveze sklapanja ugovora o suradnji. Međutim, kada se radi o trgovačkim društvima, bez obzira na to je li osnivač npr. općina ili grad, obvezno je sklapanje Ugovora u kojem treba jasno definirati da osuđenici mogu biti raspoređeni samo na obavljanje pomoćnih poslova ili poslova od isključivog interesa za lokalnu zajednicu (Izvješće o radu probacijske službe, 2019.).

⁴⁸ Tako zakonodavac propisuje da „sud može izrečenu novčanu kaznu u iznosu do tristo šezdeset dnevnih iznosa ili kaznu zatvora u trajanju do jedne godine zamijeniti radom za opće dobro (čl. 55. st. 1. KZ-a)“, odnosno sud može izreći uvjetnu osudu „počinitelju koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju do jedne godine ili na novčanu kaznu.“ (čl. 56. st. 2. KZ-a).

Tablica 3: Vrste kaznenih djela za koja je najčešće izrican rad za opće dobro⁴⁹

Kaznena djela	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
KD protiv imovine	35,6%	37,1%	37,2%	34,3%	36,9%	33,5%	39,5%	39,7%	39,8%	37,5%	35,2%
KD protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom	34,7%	38,2%	19,6%	20,6%	7,1%	3,4%	1,9%	2%	0,7%	0,5%	/
KD protiv zdravlja ljudi	/	/	/	/	10,1%	10,9%	12,1%	13,7%	14,2%	13,9%	10,9%
KD protiv javnog reda	5,9%	4%	3,8%	4,9%	6,1%	6,5%	6,8%	5,3%	6,5%	7,4%	9,8%
KD protiv osobne slobode	2,5%	1,5%	3,1%	3,2%	2,9%	4,6%	6,5%	6,4%	7,6%	9,0%	8,7%
KD protiv života i tijela	3,3%	3,3%	3,3%	6,3%	4,5%	5,5%	4,5%	4,3%	5,7%	5,9%	5,4%
KD protiv gospodarstva	/	/	/	/	1,2%	3,4%	6%	4,1%	5%	5,6%	6,9%
KD protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja	2,7%	2,9%	2,4%	3,2%	2,9%	1,7%	1,6%	1,8%	1,3%	0,3%	/
KD protiv službene dužnosti	0,19%	/	3,0%	1,9%	2,9%	12,4%	3,5%	2,9%	2,2%	2,3%	4,7%

Iz priložene tablice razvidno je da je rad za opće dobro daleko najčešće izricana alternativa kazni kod kaznenih djela protiv imovine, u više od trećine slučajeva, a koji postojanost stabilno održava kroz sva promatrana razdoblja. U visokom postotku izrican je kao alternativa kazni i kod kaznenih djela protiv zdravlja ljudi; dok je u nešto manjem postotku izrečen kod kaznenih djela protiv osobne slobode, kaznenih djela protiv javnog reda, kaznenih djela protiv života i tijela te kaznenih djela protiv službene dužnosti. Kod potonje kategorije kaznenih djela primijećen je neujednačen trend uzlazne i silazne putanje, s neobjašnjivom naglom uzlaznom putanjom u 2014. godini, što se ne može pripisati promjenama koje je iznjedrio „novi“ KZ iz 2011. god., budući da kaznena djela iz predmetne glave nisu doživjela bitnije promjene. Nagli pad izricanja rada za opće dobro kod kaznenih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom te početak njegove primjene kod kaznenih djela protiv zdravlja ljudi u 2013. god. ima se pripisati promjenama involviranim u KZ/11. koji je stupio na snagu 1. 1. 2013. god. Naime, kazneno djelo zloporaba opojnih droga (čl. 173. KZ/97.) prebačeno je iz Glave (XIII.) „Kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom“ u Glavu (XIX.) „Kaznena djela protiv zdravlja ljudi“ kao neovlaštena proizvodnja i promet drogama (čl. 190. KZ/11.) jer je s obzirom na zaštitni objekt bliže vrijednostima koje se štite kaznenim

⁴⁹ Autorica je izradila tablični prikaz prema podacima iz Izvješća o radu probacijske službe od 2010. do 2019. godine.

djelom protiv zdravlja ljudi. S obzirom na to da je zloupotreba opojnih droga bila najčešće počinjano kazneno djelo iz glave „Kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom“, nagli pad izricanja rada za opće dobro kao te kategorije kaznenih djela razumljiv je. Isti je trend zamijećen i kod kaznenih djela protiv gospodarstva, s obzirom na to da je u KZ/11. ustrojena nova Glava (XXIV.) „Kaznena djela protiv gospodarstva“ koja inkorporira kaznena djela primanja mita u gospodarskom poslovanju (čl. 252. KZ/11.) i davanja mita u gospodarskom poslovanju (čl. 253. KZ/11.) te pojedina kaznena djela koja su nekad bila sadržana u Glavi (XXI.) „Kaznenih djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja“ KZ/97.

Tablica 4: Osnova završetka predmeta rada za opće dobro⁵⁰

Godina	Osnova završetka predmeta rada za opće dobro						
	Završen predmet	Završen predmet - plaćena novčana kazna	Zamjena kaznom zatvora	Zastara	Smrt	Obustava izvršavanja	Ostalo
2014. ⁵¹	80,7 %	0,4 %	14,3 %	1,3 %	0,8 %	2,2 %	0,3 %
2015.	83,8 %	0,2 %	12,3 %	0,1 %	0,9 %	1,4 %	1,2 %
2016.	78,3 %	0,4 %	16,8 %	1,2 %	0,8 %	2,3 %	0,2 %
2017.	76,6 %	0,2 %	17,3 %	2 %	1 %	2,3 %	0,5 %
2018.	77,2 %	0,3 %	17,5 %	1,8 %	1,1 %	2 %	0,1 %
2019.	80 %	0,4 %	13,7 %	1,8 %	1,5 %	1,4 %	1,1 %

Promatrano u šestogodišnjem razdoblju od 2014. do zaključno s 2019. predmeti rada za opće dobro u velikom su postotku uspješno okončani (u prosjeku 79,4 %). Razlozi, pak, neuspješnog izvršavanja rada za opće dobro leže u donošenju sudskog rješenja kojim je određeno izvršavanje kazne zatvora (u prosjeku 15,3 %); u obustavi izvršavanja sankcije zbog proteka vremena provjeravanja, odnosno vremena u kojem se rad za opće dobro imao izvršiti (u prosjeku 1,9 %); smrću osobe uključene u probaciju (u prosjeku 1 %) ili je predmet otišao u zastaru te po njemu nije postupljeno (u prosjeku 1,4 %). Kada je u pitanju stopa povratništva kod počinitelja kojima je bio izrečen rad za opće dobro, probacijske službe ne raspolažu takvim podacima, budući da se pri vođenju izvješća o radu probacijske službe ne predviđa vođenje takve statistike. Stoga u pogledu recidivizma navedenih osoba u Republici Hrvatskoj nema raspoloživih podataka. Međutim, brojne su komparativne studije koje se bave problematikom recidivizma u odnosu na počinitelje kojima je bio izrečen rad za opće dobro i počinitelje kojima je bila izrečena kratkotrajna kazna zatvora (Killas i sur., 2010., Wermink i sur., 2010, Andersen 2015., Klement, 2015.). Dok pojedini autori smatraju da rad za opće dobro stimulativno djeluje na prevenciju recidivizma,⁵² ima i onih koji zastupaju stajalište

⁵⁰ Tablica je izrađena prema podacima iz Izvješća o radu probacijske službe od 2014. do 2019. godine.

⁵¹ Za razdoblje 2013. god. i ranije nisu dostupni podaci o osnovi završetka predmeta rada za opće dobro.

⁵² Wermink i sur. (2010) uspoređivali su recidiv osoba kojima je bio izrečen rad za opće dobro s onima koji su odslužili kratkotrajne kazne zatvora u Nizozemskoj. Fokus je bio na svim počiniteljima u dobi od 18 do 50 godina, osuđenima u 1997. godini i koji ranije nisu bili osuđivani niti na kaznu zatvora niti im je ranije bio izrečen rad za opće dobro. U petogodišnjem razdoblju, Wermink i sur. (2010) utvrdili su znatno niže stope recidiva (mjerene prosječnim godišnjim brojem osuđujućih presuda) kod osoba koje su prvi put osuđene na

da su, u odnosu na počinitelje kojima je bio izrečen rad za opće dobro i počinitelje kojima je bila izrečena bezuvjetna kazna zatvora, statistička odstupanja neznatna i zanemariva u pogledu prevencije recidivizma.⁵³

4.3.2. Uvjetna/djelomična uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom i/ili sigurnosnom mjerom i/ili posebnim obvezama

U nadležnosti je probacijske službe izvršavanje presuda kojima je izrečena uvjetna/djelomična osuda, ukoliko je uz uvjetnu/djelomičnu uvjetnu osudu izrečen zaštitni nadzor i/ili posebne obveze. Sud određuje zaštitni nadzor kada ocjeni da je osuđeniku potrebna pomoć, vođenje i nadzor tijela za probaciju kako ubuduće ne bi činio kaznena djela i kako bi se lakše uključio u društvo (čl. 64. st. 1. KZ/11.).

rad za opće dobro u odnosu na počinitelje koji su prvi put osuđeni na kratkotrajne kazne zatvora. „U relativnom smislu“, zaključili su, „rad za opće dobro dovodi do smanjenja recidiva za 46,8 posto u odnosu na recidiv nakon odslužene zatvorske kazne“ (str. 343). Nedvojbeno je da ako su kazna zatvora ili rad za opće dobro izrečeni po prvi put, da će potonja mjera imati najveći utjecaj za sigurnost zajednice u smislu smanjenja recidiva.

Klement (2015) je proučavao prijestupnike u Danskoj koji su također bili osuđeni na kazne zatvora ili na rad za opće dobro. Ova je studija, poput studije Killias i sur. (2010.), objavljena u Journal of Experimental Criminology. Klement se bavio nizom pitanja koja su istaknuli Killias i sur. (2010.), međutim, njegov uzorak je bio veći (n = 1.602), dijapazon počinjenih kaznenih djela bio je širi, kao i raspon varijabli uzetih u razmatranje (dob primodelinkventa, broj prijašnjih osuđujućih presuda, vrsta kaznenog djela, spol, stupanj obrazovanja, radni status, stambena situacija, adresa, bračna i obiteljska situacija, povijest zlorabe alkohola i droga). Istraživanje je obuhvatilo razdoblje od jedne i tri godine nakon izdržane kazne zatvora ili od datuma kada je započeto s obavljanjem rada za opće dobro. Klement (2015) je zaključio da je „... recidivizam znatno niži među osobama kojima je izrečen rad za opće dobro u odnosu na osobe koje su bile osuđene na kaznu zatvora“ (str. 250). Drugim riječima, pozitivni učinci rada za opće dobro nadmašili su učinak specijalne prevencije kazne zatvora. Klement nije isključio mogućnost da su postojali određeni općeniti odvraćajući ili retributivni argumenti i u korist zatvorske kazne, ali oni u njegovoj studiji nisu bili uzeti u razmatranje.

⁵³ Killias i sur. (2010) u svome su istraživanju pošli od teze negativnih konotacija vezanih uz kratkotrajne kazne zatvora. U svojem istraživanju koje je obuhvatilo jedanaestogodišnje razdoblje došli su do zaključka da na kraju petogodišnjeg razdoblja nije bilo nikakve razlike među navedenim skupinama u pogledu stope recidivizma, kao ni na kraju promatranog jedanaestogodišnjeg razdoblja, kada je konstatirano da je ukupno 58 % recidivista među osuđenima na zatvorske kazne u odnosu na 53 % osoba spram kojih je bio primijenjen rad za opće dobro, što je mala, i statistički beznačajna razlika. Killias i sur. (2010) zaključili su da: „Rezultati sugeriraju da rad za opće dobro ne smanjuje šanse za kasnije ponavljanje kaznenih djela ili poboljšava socijalnu integraciju u usporedbi sa (kratkotrajnom) zatvorskom kaznom“ (str. 126). Provedeno istraživanje nije potvrdilo da su kratkotrajne kazne zatvora korisnije od rada za opće dobro u smislu sprječavanja recidivizma niti su same po sebi štetnije. Štoviše, kratkotrajne kazne zatvora nisu imale očekivani negativni utjecaj na socijalnu integraciju. U danskoj studiji, Andersen (2015) je istražio utjecaj rada za opće dobro naspram kratkotrajnih kazni zatvora (kraće od jedne godine) na recidiv. Fokus mu je bio na muškarcima koji su počinili nasilna kaznena djela, vožnju u alkoholiziranom stanju i druge prometne delikte, te lakša kaznena djela poput krađa. Uzeo je u obzir samo primodelinkvente s konačnim uzorkom od 6042 osoba (od kojih je 4279 bilo osuđeno na kazne zatvora, a 1763 na rad za opće dobro). Istraživanje je obuhvatilo razdoblje od dvije, tri i četiri godine te nije pokazalo bitna odstupanja kod promatranih skupina u pogledu recidivizma.

Tablica 5: Ukupan broj presuda u kojima je izrečena uvjetna/djelomična uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom i/ili posebnim obvezama⁵⁴

Godina	Broj presuda u kojima je izrečena uvjetna/djelomična uvjetna osuda ⁵⁵ sa zaštitnim nadzorom i/ili posebnim obvezama	Postotak u odnosu na ukupan broj zaprimljenih predmeta
2010.	199	19,5 %
2011.	194	17,8 %
2012.	235	14,9 %
2013.	102 (uvjetna osuda)	3 %
2014.	90 (uvjetna osuda)	2,5 %
2015.	180 (167 uvjetna /13 djelomično uvjetna osuda)	4,6 %
2016.	381 (352 uvjetna /29 djelomično uvjetna)	9,2 %
2017.	523 (495 uvjetna/28 djelomično uvjetna osuda)	12,7 %
2018.	547 (502 uvjetna/45 djelomično uvjetna osuda)	13 %
2019.	517 (464 uvjetna/53 djelomično uvjetna osuda)	13,5 %

Institut djelomične uvjetne osude (čl. 57. KZ-a), iako od prije poznat u poredbenim zakonodavstvima (primjerice u zakonodavstvu Švicarske (čl. 43. KZ-a) ili Austrije (§ 43.a KZ-a), po uzoru na koje je i preuzet)⁵⁶ uveden je kao novitet na našim prostorima stupanjem na snagu KZ/11. Iako je njezina primjena započela prvim danom 2013. godine, sve do 2015. god. nije zabilježena niti jedna presuda s izrečenom djelomičnom uvjetnom osudom uz zaštitni nadzor i/ili posebne obveze. Tek je 2015. god. evidentirano nekoliko sudskih presuda u kojima je izrečena i od tada bilježi porast primjene. S druge strane, u 2013. god. bilježi se nagli pad donošenja presuda s izrečenim uvjetnim osudama sa zaštitnim nadzorom i/ili posebnim obvezama. Razlog leži u okolnosti postroženja materijalnih uvjeta njezine primjene, a koji su stupili na snagu 1. 1. 2013. Predmetne posebne kaznenopravne mjere, kao suvremene alternative kazni zatvora, najčešće su izricane kod kaznenih djela protiv braka, obitelji i djece te u nešto manjoj mjeri kod ostalih kaznenih djela kako je vidljivo u niže navedenoj tablici.

⁵⁴ Autorica je izradila tablični prikaz prema podacima iz Izvješća o radu probacijske službe od 2010. do 2019. godine.

⁵⁵ Institut djelomične uvjetne osude uveden je u naše zakonodavno rješenje Kaznenim zakonom iz 2011. god.

⁵⁶ O čemu je autorica već prije pisala, opširnije pogledati u Aljinović, N. (2017). Djelomična uvjetna osuda i njezina primjena u praksi s prikazom sustava uvjetne osude u novom Kaznenom zakonu, Zagrebačka pravna revija, 6 (3), 337-367.

Tablica 6: Kaznena djela s najčešćim udjelom izricanja uvjetne/djelomične uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i/ili posebnom obvezom

Godina	Kaznena djela protiv braka, obitelji djece	Kaznena djela protiv osobne slobode	Kaznena djela protiv imovine	Kaznena djela protiv života i tijela
2014.	48,6 %	16,4 %	10,1 %	7,2 %
2015.	47,7 %	18,9 %	12,2 %	5,9 %
2016.	44,2 %	19,5 %	17,2 %	6,1 %
2017.	55,8 %	16,2 %	10,2 %	6,2 %
2018.	47,4 %	20,5 %	13,9 %	6 %
2019.	48,6 %	24,8 %	8,7 %	6,9 %

4.3.3. Probacijski poslovi tijekom izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta

Stupanjem na snagu ZOP/12. probacijske službe započele su s izvršavanjem novih probacijskih poslova vezanih uz pogodnosti izlaska tijekom izvršavanja kazne zatvora u primarnu sredinu, prekid tijekom izvršavanja kazne zatvora te uvjetni otpust. Nagli porast izvršavanja ovih poslova uslijedio je početkom 2013. godine, po stupanju na snagu KZ/11. i ZOP/12. (Maloić et al., 2015). Tijekom izvršavanja zatvorske kazne, probacijske službe, na traženje zatvora, odnosno kaznionica dostavljaju izvješća povezana s primarnom sredinom zatvorenika, a koji mogu biti od pomoći kod donošenja određenih odluka npr. kod odobravanja pogodnosti izlaska u primarnu sredinu. U postupku odlučivanja o prekidu izvršavanja kazne zatvora te u postupku odlučivanja o uvjetnom otpustu, suci izvršenja u pravilu traže izvješće nadležnog probacijskog ureda, a probacijska služba obavlja i nadzor uvjetno otpuštenih osuđenika o čemu redovito izvještava nadležnog suca izvršenja.

Tablica 7: Broj zaprimljenih predmeta koji se odnose na probacijske poslove tijekom izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta⁵⁷

	Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
A	Nadzor uvjetnog otpusta	1604	1089	891	806	664	610	511
	% od B	80%	55,1%	41,9%	36,3%	31,3%	25,6%	24,5%
	Izrada izvješća za suca izvršenja	232	635	937	1157	1230	1495	1412
	% od B	11,6%	32,1%	44,1%	52,1%	58%	62,9%	67,6%
	Nadzor korištenja pogodnosti	89	157	93	58	65	53	38
	% od B	4,4%	7,9%	4,4%	2,6%	3%	2,2%	1,8%
	Izrada izvješća za kaznionicu ili zatvor	49	73	191	159	137	186	104
	% od B	2,5%	3,7%	8,9%	7,2%	6,5%	7,8%	5%
	Prekid izvršavanja kazne zatvora	31	23	15	39	25	35	24
	% od B	1,5%	1,2%	0,7%	1,8%	1,2%	1,5%	1,1%
B	UKUPNO	2005	1977	2127	2219	2121	2379	2089

Nadzor uvjetnog otpusta bilježi konstantan pad zastupljenosti kroz promatrano razdoblje, s trendom silazne putanje na trostruko manju primjenu u 2019. negoli je to bilo 2013. god. No, unatoč navedenome, radi se o vrlo važnom probacijskom poslu koji stimulativno djeluje na prevenciju recidivizma (Ellis i Marshall, 2000.).⁵⁸ Konstantan porast primjene kroz sva promatrana razdoblja bilježi izrada izvješća koja probacijska služba izrađuje na zahtjev suca izvršenja, a čiji broj se od 2013. do 2019. god. ušesterostručio. Izrada izvješća za suca izvršenja u 2015. god. postao je drugi najzastupljeniji probacijski posao (iza rada za opće dobro) s udjelom od 28,9 % svih zaprimljenih predmeta u toj godini, da bi od 2018. postao najzastupljeniji probacijski posao čineći ukupno 35,5 % svih zaprimljenih predmeta u 2018. god., odnosno 36,9 % svih zaprimljenih predmeta u 2019. god. Većina izvješća za suca izvršenja bila je vezana uz postupak odobravanja uvjetnog otpusta. Navedeni trend porasta nedvojbeno ukazuje na rastuće povjerenje sudaca u probacijsku službu. Trend porasta bilježi i izrada izvješća za kaznionicu ili zatvor. Probacijski poslovi nadzora korištenja pogodnosti bilježe lagani pad zastupljenosti, dok prekid izvršavanja kazne zatvora ne pokazuje značajnija odstupanja i ima tendenciju konzistentnosti kroz sva promatrana razdoblja.

⁵⁷ Autorica je izradila tablični prikaz prema podacima iz Izvješća o radu probacijske službe od 2013. do 2019. godine.

⁵⁸ Ellis i Marshall (2000) definirali su uvjetni otpust kao bilo koji sustav diskrecijskog prijevremenog puštanja koji uključuje nadzor u zajednici i mogućnost opoziva u slučaju nepoštovanja uvjeta puštanja. Proučavali su utjecaj uvjetnog otpusta na stopu recidivizma na uzorku od 9168 zatvorenika koji su uvjetno otpušteni s izdržavanja kazne zatvora u Engleskoj i Walesu tijekom 1991. godine. Uvjetno otpušteni zatvorenici promatrani su u dvogodišnjem razdoblju, te je evidentirana svaka osuđujuća presuda koja je bila donesena u tom razdoblju. Konstatirano je da među zatvorenicima koji su uvjetno otpušteni s izdržavanja kazne zatvora postoji manja stopa recidivizma te su autori zaključili da se njihovi rezultati "... doista čine vrlo pozitivnima ... te je jasno da uvjetni otpust pozitivno utječe na smanjenje ponovnog počinjenja kaznenog djela" (str. 314.).

4.3.4. Obveze prema rješenju državnog odvjetnika kada odlučuje o kaznenom progonu

Prema čl. 206.d ZKP-a Državni odvjetnik može, kada je posrijedi kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti, a koje je lakše naravi (predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina), nakon prethodno pribavljene suglasnosti žrtve ili oštećenika, rješenjem uvjetno odgoditi ili odustati od kaznenog progona ako okrivljenik preuzme izvršenje obveze:

- izvršenja kakve činidbe u svrhu popravljanja ili naknade štete prouzročene kaznenim djelom
- uplate određene svote u korist javne ustanove, u humanitarne ili karitativne svrhe,
- isplate dospjelog zakonskog uzdržavanja i urednog plaćanja dospjelih obveza
- obavljanje rada za opće dobro
- podvrgavanja liječenju ili odvikavanju od droge ili drugih ovisnosti sukladno s posebnim propisima
- podvrgavanja psihosocijalnoj terapiji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja bez napuštanja obiteljske zajednice ili uz pristanak osumnjičenika na napuštanje obiteljske zajednice za vrijeme trajanja terapije.

Tablica 8: Rješenja državnog odvjetnika kojima je određeno izvršavanje obveza u postupku odlučivanja o kaznenom progonu te osnova završetka obveze⁵⁹

Godina ⁶⁰	Broj zaprimljenih rješenja državnog odvjetnika	Osnova završetka izvršenih obveza			Ukupno okončanih predmeta
		Izvršena obveza	Odbačena kaznena prijava	Nastavak kaznenog postupka	
2013.	48	35	4	4	43
2014.	38	17	3	4	24
2015.	46	39	/	4	43
2016.	61	52	1	3	56
2017.	81	/	/	/	/
2018.	74	/	/	/	/
2019.	84	/	/	/	/

Sudac pojedinac rješenjem će prekinuti kazneni postupak ako državni odvjetnik izjavi da uvjetno odustaje od optužbe (čl. 206.d st. 5. ZKP-a). Ako osumnjičenik ispuni obveze u roku, državni odvjetnik će rješenjem odbaciti kaznenu prijavu ili odustati od optužbe i o tome obavijestiti sud (čl. 206.d st. 4. ZKP-a). Izvršenje obveze najčešći je način okončanja postupka. Od 2017. nisu raspoloživi podaci o načinu završetka naloženih obveza državnog odvjetnika, kao ni podaci o ukupnom broju okončanih predmeta.

⁵⁹ Autorica je izradila tablični prikaz prema podacima Izvješća o radu probacijske službe od 2013. do 2019. godine.

⁶⁰ Podaci obveza prema rješenju državnog odvjetnika kada odlučuje o kaznenom progonu evidentirani su tek od 2013. god.

4.3.5. Sigurnosne mjere

Sigurnosne mjere, kao sankcije koje stavljaju naglasak na opasnost počinitelja, izrečene su počiniteljima kaznenih djela uz kaznu, budući da izrečene kazne nisu bile dostatne za otklanjanje opasnosti od ponovnog počinjenja kaznenih djela u budućnosti. Izvršavanje sigurnosnih mjera obveznog liječenja od ovisnosti, obveznog psihijatrijskog liječenja, te obvezan psihosocijalni tretman otklanjanja nasilničkog ponašanja u nadležnosti su probacijske službe od donošenja Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (NN br. 56/15.) od 22. svibnja 2015. godine.

Niže navedene tablice daju prikaz izrečenih sigurnosnih mjera, s razlikom što prvo prikazana tablica daje uvid u ukupan broj izrečenih sigurnosnih mjera u promatranim razdobljima, dok druga tablica daje uvid u sigurnosne mjere iz nadležnosti probacijske službe.

Tablica 9: Ukupno izrečene sigurnosne mjere u promatranim razdobljima⁶¹

Godina	Sigurnosne mjere					UKUPNO izrečene sigurnosne mjere
	Sigurnosne mjere medicinskog karaktera		Zabrana upravljanja motornim vozilom	Zabrana obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti	OSTALE sigurnosne mjere	
	Obvezno liječenje od ovisnosti	Obvezno psihijatrijsko liječenje				
2015.	215 (43,6%)	107 (21,7%)	92 (18,7)	34 (6,9%)	45 (9,1%)	493 (100%)
2016.	222 (42,3%)	110 (21%)	113 (21,5%)	37 (7%)	43 (8,2%)	525 (100%)
2017.	244 (44,3%)	132 (23,9%)	104 (18,9%)	16 (2,9%)	55 (10%)	551 (100%)
2018.	289 (45,5%)	143 (22,5%)	107 (16,9%)	17 (2,7%)	79 (12,4%)	635 (100%)
2019.	320 (47,3%)	155 (22,9%)	111 (16,4%)	12 (1,8%)	79 (11,6%)	677 (100%)

Iz priložene tablice razvidno je da su u promatranom razdoblju, u ukupnoj strukturi izrečenih sigurnosnim mjera, najveći udio činile mjere obveznog liječenja od ovisnosti i obvezno psihijatrijsko liječenje, odnosno sigurnosne mjere medicinskog karaktera, izvršenje kojih je u nadležnosti probacijske službe. Porast broja izricanja sigurnosnih mjera leži u sve aktivnijoj ulozi državnih odvjetnika u njihovu predlaganju, a što je rezultat podizanja svijesti o nužnoj primjeni sigurnosnih mjera u cilju potpunog ostvarenja svrhe kažnjavanja, posebno sprječavanja opasnosti ponavljanja kaznenih djela (Izvješće Glavnog državnog odvjetnika, 2018). Budući da su sigurnosne mjere medicinskog karaktera, izrečene u prosječno 67 %, slučajeva izricanja sigurnosnih mjera, vidno je rasterećenje pravosudnog mehanizma.

⁶¹ Autorica je izradila tablični prikaz prema podacima iz Izvješća Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2015. i 2016. god., te Izvješća Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2019. godini, Zagreb, travanj 2020., str. 44.

Tablica 10: Sigurnosne mjere iz nadležnosti probacijske službe⁶²

Godina	Sigurnosne mjere			Zaprimljene sudske presude kojima je izrečena neka od sigurnosnih mjera ⁶³
	Obvezno liječenje od ovisnosti	Obvezno psihijatrijsko liječenje	Obvezan psihosocijalni tretman	
2015.	60,5 %	37,2 %	2,3 %	59
2016.	55,9 %	31,7 %	12,4 %	161
2017.	64,2 %	23,2 %	12,6 %	254
2018.	64,8 %	25,1 %	10,1 %	347
2019.	60,2 %	28,8 %	11 %	299

Donošenjem Pravilnika o provođenju zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana (NN 116/2018., dalje: Pravilnik) u prosincu 2018. godine otvorena je mogućnost da se ovaj tretman provodi unutar probacijskog ureda, u okviru tretmanskih programa namijenjenih počiniteljima kaznenih djela rodno uvjetovanog i drugog nasilja.

Pravilnik propisuje da se psihosocijalni tretman, izrečen počinitelju kaznenog djela s obilježjem nasilja, provodi (osim u zdravstvenim ustanovama i ovlaštenim pravnim ili fizičkim osobama specijaliziranim za otklanjanje nasilničkog ponašanja, čl. 5. st. 2. Pravilnika) i kod pravnih ili fizičkih osoba s kojima je ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa sklopilo Ugovor o provođenju zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana (čl. 5. st. 3. Pravilnika).

Zaprimljene sudske presude kojima je izrečena neka od sigurnosnih mjera medicinskog karaktera bilježe porast u promatranom razdoblju, te je njihov ukupan broj od 2015. god do 2019. upetorostručen. Što se tiče samog postotka njihove primjene u ukupnoj strukturi izrečenih sigurnosnih mjera medicinskog karaktera, kroz petogodišnje razdoblje, visokih 61,1 % otpada na obvezno liječenje od ovisnosti. Obvezno psihijatrijsko liječenje kotira sa stabilnih 29,2 %, dok je obvezan psihosocijalni tretman izrečen u 9,7 % slučajeva.

4.3.6. Izricanje alternativnih sankcija prema Izvješću Državnog odvjetništva u Republici Hrvatskoj

U nastavku je prikazana tablica s izrečenim novčanim i kaznama zatvora te alternativnim sankcijama u užem smislu, prema Izvješću Državnog odvjetništva u Republici Hrvatskoj. Tablica daje prikaz sankcija izrečenih punoljetnim počiniteljima u promatranom razdoblju od 2010. do 2019. godine.⁶⁴

⁶² Autorica je izradila tablicu prema podacima iz Izvješća o radu probacijske službe za 2015. do 2019. godine.

⁶³ Do 2017. god izricanje tretmanskih sigurnosnih mjera vezalo se uz presude kojima je izrečena uvjetna osuda te obveze prema rješenju državnog odvjetnika kada odlučuje o kaznenom progonu. Od 2017. podaci o izrečenim sigurnosnim mjerama iz nadležnosti probacijske službe vode se zasebno.

⁶⁴ Tablica preuzeta iz Izvješća Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2017. godinu, A-643/17, Zagreb, travanj, 2018., str. 47. te kombinirana s Izvješćem Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu

Tablica 11: Sankcije izrečene punoljetnim počiniteljima u razdoblju od 2010. do 2018. godine

Godina	Zatvor	Rad za opće dobro	Novčana kazna	Uvjetna osuda	Ostalo	UKUPNO
2010.	4.960	/	1.931	16.657	148	23.696
	20,9 %	0,0 %	8,2 %	70,3 %	0,6 %	100 %
2011.	4.530	/	1.499	16.267	173	22.469
	20,1 %	0,0 %	6,7 %	72,4 %	0,8 %	100 %
2012.	2.966	607	939	15.222	92	19.826
	14,9 %	3,1 %	4,7 %	76,8 %	0,5 %	100 %
2013.	2.214	952	379	11.326	47	14.918
	14,8 %	6,4 %	2,5 %	76 %	0,3 %	100 %
2014.	2.040	1.436	380	10.500	15	14.371
	14,2 %	10,0 %	2,6 %	73,1 %	0,1 %	100 %
2015.	1.929	1.282	358	9.796	22	13.387
	14,4 %	9,6 %	2,7 %	73,2 %	0,1 %	100 %
2016.	1.913	1.231	302	10.354	11	13.811
	13,8 %	8,9 %	2,2 %	75 %	0,1 %	100 %
2017.	1.814	1.212	230	9.833	15	13.104
	13,8 %	9,2 %	1,8 %	75,1 %	0,1 %	100 %
2018.	2.077	1.087	271	10.513	131	14.079
	14,8 %	7,7 %	1,9 %	74,7 %	0,9 %	100 %
2019.	2.482	1.059	362	10.878	136	14.917
	16,6 %	7,1 %	2,4 %	73 %	0,9 %	100 %

Iz prikazane tablice razvidan je, uz male oscilacije, pad postotka izricanja kazni zatvora i novčane kazne. Primjena rada za opće dobro, kao alternativa kazni zatvora i novčanoj kazni, prati oscilirajući porast. Uvjetna osuda, iako u laganom opadanju, još uvijek kroz promatrani period zadržava konstantu visoke prisutnosti, koja uz male oscilacije, premašuje 70 %. Visoki postotni udio uvjetne osude opravdava okolnost da nije napravljena distinkcija između „obične“ uvjetne osude i uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom, odnosno djelomične uvjetne osude.

5. ZAKLJUČAK

Razvoj alternativnih sankcija i koncept restorativne pravde sežu iz razdoblja 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeće kao odgovor na neuspjeh ideje resocijalizacije i klasičnih oblika kazne.

Novi oblici „alternativnih reakcija“ na kriminalitet reflektiraju se kroz humaniji pristup lišen retributivnih svojstava, s naglaskom na resocijalizaciju i reintegraciju počinitelja te veću involviranost žrtve. Danas je prevladavajuće shvaćanje da primjenu kratkotrajnih kazni zatvora

treba reducirati davanjem primata suvremenim alternativama kazni, uvijek kad je njihovom primjenom moguće ostvariti svrhu kažnjavanja.

Uvođenjem probacijskog sustava Republika Hrvatska nedvojbeno je pokazala da se opredijelila za rehabilitacijski pristup u načinu izvršenja penalnih sankcija usmjerenih na humanizaciju u pristupu kažnjavanja s idealom rasterećenja zatvorskog sustava s ciljem pronalazjenja adekvatnog odgovora na pitanje učinkovite prevencije kriminala te zaštite žrtava kaznenih djela. Glavna zadaća i cilj probacijskog sustava, kao sinkretizma zaštite društva, rehabilitacije i reintegracije počinitelja kaznenog djela, uz smanjenje rizika od recidivizma te zaštite prava žrtava, može se ostvariti samo kroz suradnju sa zajednicom. Stoga se probacijski poslovi ne smiju promatrati izolirano, već kao sastavni dio šireg sustava društvene reakcije na kriminalitet i politike suzbijanja kažnjivih ponašanja te relevantan dio kaznenopravnog sustava u svim fazama kaznenog postupka.

Koristi probacijskog sustava su višestruke, i za pojedinca i za sustav kao cjelinu. Za pojedinca jer se alternativnim mjerama izbjegava niz štetnih posljedica koje za sobom nužno povlače kratkotrajne kazne zatvora, a za sustav u cjelini jer alternativne sankcije zahtijevaju manje troškove „održavanja“ negoli je to slučaj održavanja skupog pogona zatvorskog sustava. Upravo zbog navedenog, u probacijski sustav polagana su visoka očekivanja, koja su, kako se pokazalo, bila opravdana, jer probacijski sustav nije iznevjerio ni u jednom segmentu praktične primjene. Sumirajući mogli bismo izdvojiti nekoliko ključnih zaključaka koji to podupiru:

1. Rad za opće dobro isprofilirao se kao najprimjenjivija alternativa kratkotrajnim kaznama zatvora i kao takav naišao je na široku lepezu primjene kod najrazličitijih vrsta kaznenih djela, s obzirom na to da ne postoji gradacija kaznenih djela za koja ga je moguće izreći. Može se reći kako u ukupnoj strukturi probacijskih poslova rad za opće dobro kotira u samome vrhu od početka njegove primjene, u promatranom desetogodišnjem razdoblju (2009. - 2019.), te je do 2018. bio najzastupljeniji probacijski posao. Porast broja zaprimljenih predmeta rada za opće dobro u probacijskim uredima i visoki postotak njegove uspješne realizacije u praksi (u prosjeku oko 80 % predmeta), zasigurno je pozitivni pokazatelj uspješnosti njegove primjene. Ipak, pojedini autori apeliraju da bi alternativne sankcije, naročito rad za opće dobro, trebalo primjenjivati isključivo kod kratkotrajnih kazni zatvora, ne i kod novčanih kazni, osim iznimno, ako se radi o kaznenom djelu za koje je moguće izreći samo novčanu kaznu ili se svrha kažnjavanja može ostvariti izricanjem novčane kazne, a ispunjenje koje bi za počinitelja ili njemu bliske osobe predstavljalo egzistencijalnu ugrozu. Navedeno je opravdano s obzirom na široke mogućnosti izricanja novčane kazne. U protivnome, moglo bi se dogoditi da rad za opće dobro preraste u „rad na društvenu štetu“.
2. Izrada izvješća na zahtjev suca izvršenja, kao posebna vrsta probacijskih poslova tijekom izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta, svojim konstantnim porastom govori u prilog rastućem povjerenju suca izvršenja u probacijsku službu. U 2018. postaje najzastupljeniji probacijski posao, svrgnuvši s „trona“ rad za opće dobro, s udjelom od 35,5 % u strukturi svih zaprimljenih predmeta u 2018. god., odnosno 36,9 % svih zaprimljenih predmeta u 2019. godini.
3. Visoki postotak izricanja sigurnosnih mjera iz nadležnosti probacijskih službi predstavlja olakšicu i rasterećenje za, ionako prekapacitiran, pravosudni sustav, okolnost koja je pozdravna i u svojem ozračju pozitivna.

4. Ispunjavanje naloženih obveza po rješenju državnog odvjetnika najčešća je osnova okončanja postupka kod odluke o kaznenom progonu (u prosjeku u 84 % slučajeva), što je pokazatelj spremnosti i uspješnosti pojedinca da vlastitim djelovanjem pridonese „reparaciji“ i vlastitoj resocijalizaciji, a ujedno predstavlja i afirmaciju „ideje vodilje“ probacijskog sustava.

S obzirom na navedeno, trend porasta izricanja i primjene alternativnih sankcija može- mo očekivati i u budućnosti, poglavito s obzirom na adekvatnu razinu probacijskog nadzora ostvarenu kroz uhodanu mrežu suradnje s privatnim i javnim tijelima, ali i s obzirom na do sada ostvarene pozitivne rezultate u praksi.

Međutim, rasterećenje pravosudnog sustava s jedne strane prati dijagonalno suprotan po- rast poslova probacijske službe, s druge strane, čime se otvara drugi niz pitanja, koja, trenutno, nadilaze potrebe pisanja ovog rada, a koja se ogledaju u povećanoj potražnji za probacijskim službenicima uslijed (potencijalne i vrlo vjerojatne) prekapacitiranosti probacijskog sustava. Navedeno iz razloga što ekspanzijski porast broja zaprimljenih predmeta ne prati porast broja probacijskih službenika čiji broj jedva premašuje brojku sto.

Također, primijećena je neusklađenost odredbi ZOP/18. s Uredbom o unutarnjem ustroj- stvu Ministarstva pravosuđa i uprave (NN 97/2020.) u pogledu provođenja elektroničkog nadzora. Naime, dok ZOP/18. unutar odredbe čl. 10. ne inkorporira provođenje elektronič- kog nadzora kao jedan od probacijskih poslova iz nadležnosti probacijske službe, dotle je predmetnom uredbom Ministarstva u čl. 164. pri Sektoru za probaciju ustrojena posebna ustrojstvena jedinica, Služba za elektronički nadzor, kao nacionalni nadzorni centar osoba koje se nalaze pod elektroničkim nadzorom (čl. 170.). Može se pretpostaviti da će u dogled- no vrijeme uslijediti Izmjene i dopune ZOP/18. poradi inkorporacije odredbi o provođenju elektroničkog nadzora i harmonizacije predmetnih akata.

Na posljétku, da bi se dobio uvid u kompletniju sliku pozitivnih učinaka probacijskog sustava, ali i (posredan) odgovor na pitanje je li prethodno izrečena sankcija djelovala spe- cijalno preventivno, potrebno je i statističko praćenje stope recidivizma počinitelja kojima je izrečen rad za opće dobro ili uvjetna osuda, kao i počinitelja koji su uvjetno otpušteni s izdržavanja kazne zatvora, koje, za sada, nedostaje. Stoga bi bilo uputno da izvješća o radu probacijske službe, pored podatka o prijašnjoj kažnjavanosti osoba (podaci o prethodnoj osuđivanosti i prijašnjem stavljanju pod nadzor probacijske službe), sadrže i podatke o reci- divizmu navedenih osoba, koji je dobar pokazatelj realizacije same biti probacijske službe, a koja se, *inter alia*, ostvaruje reintegracijom počinitelja u društvo.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Ajduković, D. (1991). *Alternativne sankcije: putovi smanjenja zatvorske populacije*, Penološke teme, 6(1-4), 47-56.
2. Aljinović, N. (2017). Djelomična uvjetna osuda i njezina primjena u praksi s prikazom sustava uvjetne osude u novom Kaznenom zakonu, Zagrebačka pravna revija, 6(3), 337-367.
3. Andersen, S. (2015). ‘Serving Time or Serving the Community? Exploiting a Policy Reform to Assess the Causal Effects of Community Service on Income, Social Benefit Dependency and Recidivism’, *Journal of Quantitative Criminology*, 31(4): 537-563.

4. Bumči, K., Tomašić, T. (2006). *Rad za opće dobro i uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom te njihova primjena u praksi*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 13(1), 237-261.
5. Derenčinović, D., Dragičević Prtenjača, M., Gracin, D. (2018). *Alternative kazni oduzimanja slobode*, Beograd: Organizacija za europsku sigurnost i suradnju - OEBS, 109-130.
6. Ellis, T. and Marshall, P. (2000). 'Does Parole Work? A Post-release Comparison of Reconviction Rates for Paroled and Non-paroled Prisoners', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 33(3): 300-317.
7. Horvatić, Ž., Derenčinović, D., Cvitanović, L. (2017). *Kazneno pravo opći dio 2 - kazneno djelo i kaznenopravne sankcije*, Zagreb.
8. Jolliffe, D. and Hedderman, C. (2015). Investigating the Impact of Custody on Reoffending Using Propensity Score Matching, *Crime & Delinquency*, 61(8), 1051-1077.
9. Killias, M., Gillieron, G., Villard, F. and Poglia, C. (2010). How Damaging is Imprisonment in the Long-term? A Controlled Experiment Comparing Long-term Effects of Community Service and Short Custodial Sentences on Re-offending and Social Integration, *Journal of Experimental Criminology*, 6(2), 115-130.
10. Klement, C. (2015). Comparing the Effects of Community Service and Imprisonment on Reconviction: Results from a Quasi-experimental Danish Study', *Journal of Experimental Criminology*, 11(2): 237-261.
11. Kokić Puce, Z., Kovčo Vukadin, I. (2006). *Izvršavanje alternativnih sankcija u Republici Hrvatskoj*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 13(2), 745-794.
12. Kovačić, Z. (2004). *Uvjeti, okolnosti i mogućnosti unapređenja provođenja odgojne mjere pojačane brige i nadzora u sustavu socijalne skrbi*, Ljetopis socijalnog rada, 11(1), 63-86.
13. Kovčo Vukadin, I., Rajić, S., Balenović, M. (2009). *Uspostava probacijskog sustava – novi izazov za Hrvatsku?* Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 16(2), 711-751.
14. Kovčo Vukadin, I. Rajić, S., Maloić, S. (2011). *Izazovi u izgradnji probacijskog sustava u Republici Hrvatskoj*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 18(2), 717-735.
15. Kovčo Vukadin, I., Špero, J. (2015). *Hrvatski probacijski sustav: postignuća i perspektive*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 22(2), 671-715.
16. Kurtović Mišić, A., Krstulović Dragičević, A. (2014). *Pravno uređenje i primjena rada za opće dobro nakon reforme materijalnog i izvršnog prava alternativnih sankcija*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 64(5-6), 859-894.
17. Maloić, S., Šimpraga, D. (2007). *Povjerenici za izvršavanje zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu i rada za opće dobro na slobodi – prvi „probacijski stručnjaci“ na slobodi u RH*, Kriminologija i socijalna integracija, 14(2), 91-107.
18. Maloić, S., Rajić, S. (2012). *Potreba i značaj razvoja suradnje probacijskog sustava i sustava socijalne skrbi u RH*, Ljetopis socijalnog rada, 19(1), 29-52.
19. Maloić, S., Ricijaš, N. (2014). *Kompetencije i profesionalni razvoj probacijskih službenika*, Ljetopis socijalnog rada, 21(3), 511-540.
20. Maloić, S., Rajić, S., Mažar, A. (2015). *Značaj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava u prevenciji kriminalnog povrata*, Kriminologija i socijalna integracija, 23(1), 129-156.
21. McLaughlin, E., Muncie J., Hughes, G. (2003). *Criminological perspectives: essential readings*, London, Sage Publications.
22. Peto Kujundžić, L., Vukota, Lj. (2009). *Čemu nas je podučio prikaz probacijskog sustava u Engleskoj i Walesu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb; 16(1), 319-328.

23. Stevens, D. J. (2006). *Community corrections: an applied approach*. Upper Saddle River, N.J., Pearson/Prentice Hall.
24. Šeparović, Z. (2003). *Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju*. Zagreb: Pravni fakultet, Poslijediplomski studij iz kaznenopravnih znanosti.
25. Škorić, M., Kokić Puce, Z. (2009). *Nova uloga rada za opće dobro na slobodi*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. Zagreb: 16(2), 687-709.
26. Špero, J., Rosandić, P. (2017). *Elektronički nadzor pilot-projekt u Republici Hrvatskoj*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu. Zagreb; 24(2), 671-692.
27. Tonry, M. (1999). *Parochialism in U.S. Sentencing Policy, Crime and Delinquency*, vol. 48(1), 48.-65.
28. Tot, B. (2007). *Alternativa kazni zatvora - rad za opće dobro na slobodi*, Policija i sigurnost, 16(1-2), 21-39.
29. Van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (2008). *Probation in Europe*. Nijmegen, Netherlands. Wolf Legal Publishers (WLP)
30. Wermink, H., Blokland, A., Nieuwebeerta, P., Nagin, D. and Tollenaar, N. (2010). *Comparing the Effects of Community Service and Short-term Imprisonment on Recidivism: A Matched Samples Approach*, Journal of Experimental Criminology, 6(3): 325-349.
31. Žakman-Ban, Šućur (1999). *Zaštitni nadzor uz uvjetnu osudu i rad za opće dobro na slobodi - zakonske i provedbene implikacije*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. Zagreb: 6(2), 635-669.

Zakoni

1. Krivični zakon SFRJ, "Službeni list SFRJ", br. 44/76-1329.
2. Krivični zakon SRH, NN 25/77.
3. Krivični zakon RH, NN 32/1993.
4. Kazneni zakon 1997. - 2012., NN 110/97.
5. Kazneni zakon, NN 125/1., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19.
6. Zakon o kaznenom postupku, NN 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19.
7. Zakon o probaciji 2009. – 2012., NN 153/2009.
8. Zakon o probaciji 2012. – 2018., NN 143/12.
9. Zakon o probaciji, NN 99/18.
10. Zakon o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, NN 128/99., 75/09., 39/13.
11. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 128/99., 55/00., 59/00., 129/00., 59/01., 67/01., 11/02., 190/03., 76/07., 27/08., 83/09., 18/11., 48/11., 125/11., 56/13., 150/13., 98/19.

Podzakonski akti

1. Pravilnik o izobrazbi službenika probacije, NN 78/10.
2. Pravilnik o matici i osobniku osoba uključenih u probaciju, NN 78/10.
3. Pravilnik o načinu obavljanja probacijskih poslova, NN 78/10.
4. Pravilnik o načinu obavljanja probacijskih poslova, NN 29/13.
5. Pravilnik o načinu provedbe inspekcijskog nadzora nad radom ureda za probaciju, NN 83/10.
6. Pravilnik o službenoj iskaznici službenika probacije, NN 72/10.
7. Pravilnika o provođenju zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana, NN 116/2018.
8. Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, NN 71/14., 76/15.
9. Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa i uprave, NN 97/2020.

Međunarodni dokumenti

1. European Convention on the Supervision of Conditionally Sentenced or Conditionally Released Offenders (1964) – ETS 51
2. Resolution (65) 1 on Suspended Sentence, Probation and other Alternatives to Imprisonment
3. Recommendation No. R (1992) 16 of the Committee of Ministers to Member States on the European Rules on Community Sanctions and Measures, 19 October 1992.
4. Resolution (76) 10 on certain Alternative Penal Measures to Imprisonment
5. Recommendation No. R (99) 22: Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation: Adopted by the Committee of Ministers on 30 September 1999 at the 681st Meeting of the Ministers' Deputies
6. Recommendation No. R (2000) 22 of the Committee of Ministers to Member States on Improving the Implementation of the European Rules on Community Sanctions and Measures, 29 November 2000
7. Recommendation No. R (2010) 1 of the Committee of Ministers to Member States on the Council of Europe Probation Rules
8. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules), United Nations, General Assembly, A/RES/45/110, 14th December 1990.

Ostali dokumenti

1. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske
2. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2010. godinu, A-468/10, Zagreb, kolovoz 2011.
3. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2011. godinu, A-419/11, Zagreb, svibanj 2012.
4. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2012. godinu, A-480/12, Zagreb, kolovoz 2013.
5. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2013. godinu, A-427/13, Zagreb, travanj 2014.

6. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2014. godinu, A-464/14, Zagreb, travanj 2015.
7. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2015. godinu, A-447-15, Zagreb, travanj 2016.
8. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2016. godinu, A-561/16, Zagreb, travanj 2017.
9. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2017. godinu, A-643/17, Zagreb, travanj 2018.
10. Izvješće Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2018. godini, Zagreb, travanj 2019.
11. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2019. godinu, Zagreb, travanj 2020.
12. Izvješće o radu probacijske službe za 2010. godinu, Zagreb, lipanj 2011.
13. Izvješće o radu probacijske službe za 2011. godinu, Zagreb, lipanj 2012.
14. Izvješće o radu probacijske službe za 2012. godinu, Zagreb, siječanj 2014.
15. Izvješće o radu probacijske službe za 2013. godinu, Zagreb, srpanj 2014.
16. Izvješće o radu probacijske službe za 2014. godinu, Zagreb, svibanj 2015.
17. Izvješće o radu probacijske službe za 2015. godinu, Zagreb, veljača 2016.
18. Izvješće o radu probacijske službe za 2016. godinu, Zagreb, ožujak 2017.
19. Izvješće o radu probacijske službe za 2017. godinu, Zagreb, studeni 2018.
20. Izvješće o radu probacijske službe za 2018. godinu, Zagreb, siječanj 2020.
21. Izvješće o radu probacijske službe za 2019. godinu, Zagreb, rujanj 2020.
22. Hanson, C., A Short history of the Probation Service (<https://insidetime.org/a-short-history-of-the-probation-service/#>)
23. Kokić-Puce, Z. (2005). Provedba zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, Skripta, Središnji ured Uprave za zatvorski sustav, Ministarstvo pravosuđa.
24. Kokić-Puce, Z. (2006). Izvršavanje alternativnih sankcija. Radionica Pravosudne akademije Ministarstva pravosuđa, Zagreb
25. Maloić, S., Šimpraga, D. (2007). Alternativne sankcije i rad povjerenika za izvršavanje zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu i rada za opće dobro na slobodi, Skripta, Centar za izobrazbu Uprave za zatvorski sustav, Ministarstvo pravosuđa
26. McLaughlin, E., Muncie, J. (2003). The Sage Dictionary of Criminology. Sage, UK
27. Strateški plan Ministarstva pravosuđa 2017. - 2019.

Internetski izvori

1. World Prison Brief - Institute for Criminal Policy Research. Birkbeck University of London, <https://www.prisonstudies.org/> (1.10.2020.)
2. The History of Probation. County of San Mateo Probation, <https://probation.smcgov.org/history-probation> (1.2.2020.)
3. Alaska Legal Resource Centre,
4. <https://touchngo.com/lglcntr/akstats/Statutes/Title12/Chapter55/Section085.htm> (5.2.2020.)
5. Probation, <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Probation> (1.10.2020.)

Abstract

Nevena Aljinović

Legal assumptions and the role of probation in the implementation of alternative sanctions and measures in the Republic of Croatia

The author tries to give a brief overview of the development of the probation system in the Republic of Croatia and the role of the probation service in the execution of alternative sanctions and measures. This paper aims to outline, through the presentation of legal frameworks and the practice of imposing and implementing alternative sanctions so far, the usefulness and pragmatism of alternative sanctions and measures as the most appropriate measures for certain categories of criminal offences, i.e. specific categories of perpetrators. The author elaborates on the conceptual determination of alternative sanctions and probation and presents their differential notions and basic assumptions. Regarding the regulation and arrangement of alternative sanctions and measures, several documents have been adopted at the international and regional level and had a stimulating effect on the legislator regarding the reform of our criminal justice system. The prism of the organisational structure of the probation service in the Republic of Croatia, as well as the probation work in individual stages of criminal proceedings, undoubtedly indicates that the Republic of Croatia has opted for a rehabilitation approach to the enforcement of sanctions with an emphasis on humanisation in the punishment approach. The author discusses the types of alternative sanctions (in a broader sense) in the Republic of Croatia.

Community service has become one of the most represented of all probation works, for which reason, in this paper, the most attention has been given to it. The increasing trend of making probation office reports, at the request of the enforcement judge, indicates the growing confidence of courts in the probation service, which is only one aspect of the success indicators of imposing and implementing alternative sanctions and measures. Ultimately, the author gives its reflections on the probation system *de lege lata* and *de lege ferenda*.

The study on the imposition and enforcement of alternative sanctions and measures is based on data from the Central Bureau of Statistics, the State Attorney's Office Report, the Attorney General's Report, and the Probation Service Performance Report.

Keywords: alternative sanctions, alternative measures, probation, probation work, probation service

DALIBOR DOLEŽAL*, ANITA JANDRIĆ NIŠEVIĆ**, TIHANA NOVAK***

Specifičnosti povezanosti dobi i kriminaliteta droga promatrane kroz koncept kriminalne karijere

Sažetak

Kriminalitet povezan s ilegalnim drogama odavno je predmetom različitih vrsta istraživanja - ponajprije usmjerenih na iznalaženje mogućnosti za njegovu prevenciju. Jedan od koncepata kroz koji se može promatrati ova povezanost jest i koncept kriminalne karijere. Ovaj se rad bavi povezanošću dobi i činjenja kaznenih djela povezanih s ilegalnim drogama kroz koncept kriminalne karijere. Glavni rezultati pokazuju kako ispitanici najčešće čine kazneno djelo krađe s ciljem pribavljanja sredstava za kupovanje ilegalnih droga te kako sudionici pod utjecajem droge najčešće čine kaznena djela krađe, odnosno razbojništva, neovisno o promatranoj dobi. U radu se nadalje prikazuje i povezanost drugih aspekata povezanosti kriminaliteta droga i određenih dobnih skupina, što je od važnosti prilikom izučavanja ovoga fenomena u svrhu prevencije, ali i penološkog tretmana počinitelja spomenutih kaznenih djela.

Ključne riječi: dob, kriminalitet, ilegalne droge, kriminalna karijera.

1. UVOD

Potreba za prevencijom kriminaliteta vezanog uz ilegalne droge oduvijek je bila na visokom mjestu prioriteta različitih zemalja diljem svijeta. Razlog za takvo što jest činjenica kako se uz konzumiranje ilegalnih droga gotovo uvijek vezalo činjenje kaznenih djela što, naravno, utječe i na stav javnosti prema ilegalnim drogama te kreiranje prevencijskih politika vezano uz konzumiranje ilegalnih droga, ali i kriminalitet vezan uz ilegalne droge.

* Dalibor Doležal, Odsjek za kriminologiju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska.

** Anita Jandrić Nišević, Odsjek za kriminologiju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska.

*** Tihana Novak, Odsjek za kriminologiju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska.

Važno je imati na umu da veza između droge i kriminala može biti dinamična te može tijekom vremena varirati kod iste osobe. Zajednički pristup u empirijskim studijama bio je primjena Goldstein-ovog trojnog pojmovnog okvira za odnos između droge i kriminala. Ovaj model prikazuje kako droga vodi do nasilja kroz integraciju psihofarmakološkog, ekonomskog i sistemskog modela. Iako možda ne obuhvaća sve moguće odnose između droge i kriminala, ovaj pristup osigurava koristan okvir za analizu kriminaliteta vezanog uz drogu (Goldstein, 1985).

Psihofarmakološki kriminalitet obuhvaća kaznena djela počinjena pod utjecajem psihoaktivne tvari, kao rezultat njezine akutne ili kronične uporabe. Ekonomski kriminalitet obuhvaća kaznena djela počinjena kako bi se stekao novac (ili droga) potreban za nastavak uporabe droge. Sistemski kriminalitet uključuje kaznena djela počinjena unutar tržišta droga, kao dio poslova ponude, distribucije i uporabe. Kao četvrtu vrstu Menard i sur. (2001) te EMCDDA (2007) navode prekršaje iz različitih zakona koji podrazumijevaju kaznena djela počinjena kao kršenje zakonodavstva vezanog uz droge. Uvijek je teško procijeniti pravi ukupni opseg bilo koje vrste kriminaliteta te tamnu brojku - i to je osobito slučaj kod kriminaliteta vezanog uz drogu. Ono što je bitno naglasiti jest to kako gore spomenute četiri kategorije kriminaliteta vezanog uz drogu i modeli iz kojih su izvedene nisu međusobno isključivi jer se i kategorije i modeli mogu preklapati, kao i populacija na koju se odnose (Menard i sur., 2001; EMCDDA, 2007).

Problematično područje koje se veže uz kriminalitet povezan s konzumiranjem ilegalnih droga jest način na koji su kriminalitet općenito i konzumiranje ilegalnih droga međusobno povezani. Dosadašnja istraživanja na tu temu pokazala su kako je ta povezanost iznimno kompleksna (Stenbacka i Stattin, 2007; Seddon, 2000; Bean i Wilkinson, 1988; Hunt, 1991; Brochu i sur., 2000; Gjeruldsen i sur., 2004; Menard i sur., 2001).

Na temelju brojnih istraživanja o ovoj povezanosti, počela su se provoditi i istraživanja o tome kako je upotreba različitih vrsta ilegalnih droga povezana s činjenjem kaznenih djela i postoji li povezanost između određenih droga te vrste i intenziteta takve aktivnosti (Baumer i sur., 1998; Nurco i sur., 1991; Shwaner, 2009; Hayhursta i sur., 2017). Jedno od takvih istraživanja jest ono koje je proveo Broch i sur., (2000) a koji su u svojoj analizi nastojali doći upravo do ovakvih podataka. Rezultati njihova istraživanja ukazuju na činjenicu kako su kaznena djela poput krađe i teške krađe pokazala veću prevalenciju zlouporabe droga na dan počinjenja kaznenog djela. Kaznena djela razbojništva i pokušaja razbojništva pokazala su, međutim, najjasniju prediktivnost zlouporabe droge. Rezultati su također pokazali kako je bilo vrlo malo povezanosti između zlouporabe ilegalnih droga i seksualnih delikata koji su se češće vezali uz pretjeranu konzumaciju alkohola više negoli uz konzumaciju ilegalnih droga. Nadalje, Broch i sur. (2000) istaknuli su činjenicu kako su većinu težih kaznenih djela vezano uz ilegalne droge počinili pojedinci koji sami nisu bili konzumenti ili ovisnici o ilegalnim drogama. Slične rezultate dobila su i brojna druga istraživanja, primjerice (Rafaiee i sur., 2013; Butorac i Mikšaj-Todorović, 2002; Šarić i sur., 2002).

Osim istraživanja povezanosti ilegalnih droga i kriminaliteta, u kriminologiji je posebna pozornost posvećena i istraživanjima povezanosti dobi i kriminaliteta. Veliki broj istraživanja na tu temu pokazao je kako se antisocijalne i kriminalne aktivnosti povećavaju tijekom adolescencije, dostižu vrhunac oko 17 godine (s vrhuncem nešto ranije u pogledu kriminaliteta vezanog uz imovinu u odnosu na nasilni kriminalitet) i opadaju kada pojedinci uđu u odraslu dob (Farrington, 1986; Farrington i sur., 2013; Moffitt 1993; Piquero i sur., 2003; 2007).

Daljnja istraživanja povezanosti krivulje dobi i kriminaliteta dovela su do pojave pojma „kriminalne karijere“ (Farrington, 1986), novijeg kriminološkog koncepta koji je zaslužan za čitav niz kriminoloških teorija i pravaca koji su objedinjeni u nazivima „razvojna kriminologija“ ili „kriminologija životnog vijeka“. Kriminalna karijera podrazumijeva longitudinalni niz počinjenih kaznenih djela u određenome vremenskom razdoblju (Blumstein i sur., 1986). Kao sam koncept, kriminalna se karijera sastoji od četiriju dimenzija (Piquero i sur., 2007b): participacije, učestalosti činjenja kaznenih djela, težine kaznenog djela, duljine kriminalne karijere te kraja navedenoga. Značaj koncepta kriminalne karijere očituje se i u činjenici kako se, promatrajući osobitosti činjenja kaznenih djela, utvrdilo kako većinu kaznenih djela počini relativno mali broj istih osoba; većina osoba koja čine kaznena djela počela su s delinkventnim ponašanjem i činjenjem kaznenih djela u vrijeme adolescencije; dok je zamjetno da činjenje kaznenih djela nakon ulaska u odraslu dob opada (Moffitt 1993, Piquero i sur., 2003; 2007a; Blumstein i sur., 1986; Eggleston i Laub, 2002; Elander i sur., 2000).

Važnost koncepta kriminalne karijere jest i u mogućnosti promatranja razlike u osobito-stima činjenja kaznenih djela pojedinaca različitih dobnih skupina unutar iste grupe kaznenih djela ili istoga kaznenog djela (Nagin i Paternoster, 1993; Horney i sur., 1995; Hser i sur., 2007; Carlsson, 2012). Daljnjim istraživanja u ovome području došlo se do spoznaja kako različite dobne skupine čine različita kaznena djela (Ulmer i Steffensmeier, 2014). Vezano uz kriminalnu karijeru, to znači kako osoba u jednome razdoblju trajanja kriminalne karijere može činiti određenu vrstu kaznenih djela, a u drugome razdoblju može činiti sasvim druge vrste kaznenih djela. Pretpostavka je da se s vremenom kriminalna karijera općenito može mijenjati u smislu učestalosti činjenja kaznenih djela, njihove težine, ali i vrste. Nadalje, uzimajući u obzir koncepte „prekretnica“ (Sampson i Laub, 1993; 2005) te rizičnih i zaštitnih čimbenika (Bašić, 2000; Farrington i sur., 2012), jedna od pretpostavki jest i ta kako se utjecaj rizičnih i zaštitnih čimbenika mijenja u odnosu na pojedina životna razdoblja (Farrington, 2014). Na temelju rezultata istraživanja na području kriminalne karijere i osobitosti počinitelja kaznenih djela povezanih sa zlouporabom droga, jedan od ciljeva ovoga istraživanja bio je utvrditi razlike u činjenju kaznenih djela povezanih s drogom s obzirom na dob.

2. METODOLOGIJA

Istraživanje na temelju kojeg su prikupljeni podaci imalo je za opći cilj prikupiti podatke o strukturi i dinamici tržišta droga u Republici Hrvatskoj. Uzorak u ovome dijelu istraživanja čini 156 počinitelja kaznenih djela osuđenih prema člancima 190., 191. i 191.a KZ-a (Neovlaštena proizvodnja i promet drogama, Omogućavanje trošenja droga te Neovlaštena proizvodnja i promet stvari zabranjenih u sportu); te počinitelji kojima je dijagnosticirana ovisnost o opojnim drogama neovisno o počinjenom kaznenom djelu, a koji su služili kaznu zatvora u Kaznionici u Lepoglavi, Kaznionici u Glini te u Zatvoru u Zagrebu.

Podaci za potrebe ovoga istraživanja prikupljeni su u razdoblju od veljače do lipnja 2017. godine primjenom upitnika samoiskaza posebno sastavljenog za ovo istraživanje a koji je kreiran na temelju rezultata studije provedene u 2016. godini (Jandrić Nišević i sur., 2017) i sastoji se od dva dijela. Prvi dio ima 40 varijabli od kojih se 15 odnosi na definiranje općih sociodemografskih i kriminoloških varijabli, a ostale su kreirane kako bi se ispitala različite forme sekundarnog kriminaliteta te načina funkcioniranja tržišta droga u Republici

Hrvatskoj. Drugi dio upitnika namijenjen je kvalitativnoj analizi (analizi teksta) i sastoji se od pet pitanja na koja su ispitanici odgovarali opisno, a odnosi se specifično na organizaciju tržišta droga. U ovome radu bit će prikazani samo rezultati koji se odnose na prvi dio upitnika, odnosno na kvantitativne podatke.

Podaci u Kaznionici u Lepoglavi, Kaznionici u Glini te Zatvoru u Zagrebu prikupljeni su od strane posebno educiranih službenika navedenih kaznenih tijela koji su prethodno napravili odabir potencijalnih sudionika u istraživanju, pojasnili im svrhu i ciljeve istraživanja te su sudionici dobrovoljno pristupili ispunjavanju upitnika. Uloga službenika kaznenih tijela bila je osigurati razumijevanje svih varijabli u upitniku te pomoći njihovu ispunjavanju - ukoliko je za time bila iskazana potreba. Istraživanje je bilo u potpunosti anonimno, a ispunjeni su upitnici istraživačkom timu Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta dostavljeni u posebno zapečaćenim omotnicama čime je bila zajamčena anonimnost te su ispoštovana sva etička pravila struke te istraživanja. Podaci dobiveni upitnikom samoiskaza obrađeni su kvantitativnom analizom podataka u programu SPSS for Windows, metodom deskriptivne analize i multivarijatne obrade podataka.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Sociodemografske i kriminološke karakteristike uzorka

Uzorak ispitanika činilo je 156 počinitelja muškog spola u dobi između 21 i 63 godine, pri čemu je prosječna dob iznosila 35,8 godina ($SD=8,019$). Vezano uz stupanj obrazovanja, većina ispitanika, njih 59 % ima završenu srednju školu, dok 26 % ispitanika ima završenu osnovnu školu. Nakon njih, slijede ispitanici koji imaju završenu višu školu te nezavršenu osnovnu školu sa 6 %, a najmanje ima ispitanika koji su završili fakultet u iznosu od 3 %. Vezano uz duljinu kazne, prema dobivenim podacima minimalni iznos kazne iznosio je 4 mjeseca, a maksimalni 480 mjeseci, pri čemu prosječna duljina kazne iznosi 78,37 mjeseci ($SD=81,44$), odnosno 6,5 godina.

Nadalje, u istraživanju se tražio podatak i o broju kazni zatvora koje su odslužene prije trenutne kazne zatvora. Prema dobivenim podacima, najmanji broj odsluženih kazni zatvora iznosio je 0, dok je maksimalni broj iznosio 10, pri čemu je prosječan broj odsluženih kazni zatvora iznosio 1,53 ($SD=1,68$).

Što se tiče broja izrečenih uvjetnih osuda, dobiveni podaci pokazuju kako je najmanji broj izrečenih uvjetnih osuda iznosio 0, a najveći 20, pri čemu je prosječan broj izrečenih uvjetnih osuda iznosio 2,14 ($SD=3,14$).

Podaci o bračnom statusu ispitanika pokazuju kako 54 % njih žive kao samci, u 20 % slučajeva u izvanbračnoj zajednici te u 13 % slučajeva u braku. Postotak ispitanika koji su u braku, ali ne žive zajedno iznosi 3 %, a 2 % ispitanika izjavilo je kako su u statusu udovca. Nadalje, 8 % ispitanika izjavilo je kako je njihov bračni status nešto drugo pri čemu su imali mogućnosti sami dopisati na što se to točno odnosi. Odgovori su sljedeći: djevojci sam dao "slobodu kretanja", dvije bivše, neoženjen, imam „jednu“ dragu osobu, rastavljen, rastavljeni otac, razveden, sretno rastavljen, sretno razveden, trenutačno ne pričamo, u postupku rastave te živim s roditeljima.

Istraživanjem su također prikupljeni podaci vezano uz radni odnos prije izdržavanja kazne zatvora. Prema dobivenim podacima o radnome statusu prije izdržavanja kazne, 50 % ispitanika izjavilo je kako je bilo povremeno zaposleno, dok ih je 26 % bilo nezaposleno. Stalno zaposlenih je bilo 24 % ispitanika.

Prema dobivenim podacima, ispitanici su u 47,1 % imali prije izrečenu mjeru obveznog liječenja od ovisnosti, a kod 39,6 % ispitanika nije bilo prethodno izrečenih mjera. Ispitanici su u 15,6 % slučajeva imali izrečenu mjeru zabrane upravljanja motornim vozilom, a u 13 % obvezno psihijatrijsko liječenje. Obvezan psihosocijalni tretman imalo je 6,5 % ispitanika, a zabranu potpunog ili djelomičnog obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti imalo je 2 % ispitanika.

Vezano uz dijagnozu ovisnosti o opijatima, u 65 % slučajeva ispitanicima je postavljena dijagnoza ovisnosti o opijatima, dok kod 35 % ispitanika to nije bio slučaj.

S obzirom na to kako je cilj istraživanja bio prikupiti podatke relevantne za kaznena djela povezana s ilegalnim drogama, prikupljeni su podaci o vrsti kaznenog djela zbog kojeg su ispitanici trenutačno na izdržavanju kazne zatvora. U ovome dijelu upitnika bilo je moguće odabrati više odgovora, s obzirom na činjenicu kako ova populacija često ima više kaznenih djela u stjecaju. Prema dobivenim podacima, ispitanici se u najvećem postotku od 41,6 % izdržavali kaznu zatvora zbog počinjenja kaznenog djela razbojništva. Nakon njega, slijede teška krađa u 24,8 % slučajeva, neovlaštena proizvodnja i promet drogama u 21,5 % te krađa u 16,8 % slučajeva. Nakon ovih kaznenih djela, slijede kaznena djela omogućavanja trošenja droga (8,1 %), razbojnička krađa (6,7 %) te teško ubojstvo (6,1 %). Ostala kaznena djela spominju se u vrlo malim postocima, a najmanji postotak odnosi se na kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.

Na upit jesu li ikada ilegalno djelovali kako bi pribavili drogu, 81 % ispitanika izjavo je kako je to bio slučaj, dok je 19 % njih izjavilo kako to nije bio slučaj. Od ponuđenih aktivnosti, 52,9 % ispitanika izjavilo je kako su počinili kazneno djelo krađe kako bi došli do droge, a prijetnju i fizičko nasilje odabralo je 15,7 % ispitanika, dok se ucjenom poslužilo 5,8 %. Nadalje, na upit jesu li ikada počinili kazneno djelo pod utjecajem droge, 74 % ispitanika izjavilo je kako je počinilo kazneno djelo pod utjecajem droge, dok njih 26 % nije počinilo kazneno djelo pod utjecajem droge. Detaljnije, 67 % ispitanika izjavilo je kako se najčešće radilo o kombinaciji više vrsta droga koje su bile ponuđene upitnikom (heroin, kokain, marihuana, amfetamini, supstitucijske terapije, halucinogene droge te hašiš). Od ostalih odgovora koji su ponuđeni, 11,3 % ispitanika najčešće je činilo kaznena djela pod utjecajem heroina, 9,6 % pod utjecajem kokaina, 4,3 % pod utjecajem marihuane te 2,6 % pod utjecajem amfetamina. Pod utjecajem supstitucijske terapije kaznena djela činilo je 1,7 % ispitanika, halucinogenih droga i hašiša 0,9 %.

Podaci pokazuju kako su najčešća kaznena djela počinjena pod utjecajem droga bila kaznena djela krađe i razbojstva u 67 % slučajeva, zatim nasilna kaznena djela u 12 % slučajeva te u 1 % slučajeva kaznena djela protiv spolne slobode. U 20 % slučajeva radilo se o nekim drugim kaznenim djelima te su ispitanici dopisali o kojim se djelima radilo, primjerice, oduzimanje slobode, krijumčarenje ljudi, prijevare, prodavanje droge i računalne prijevare.

3.1.1. Povezanost dobi i činjenja kaznenih djela povezanih sa zlouporabom ilegalnih droga

Kako bismo ispitali razlike u činjenju kaznenih djela povezanih s drogom s obzirom na dob, sudionici su prema dobi kategorizirani u tri skupine: 21-30 godina, 31-40 godina te 41-63 godine.

Tablica 1: Najčešće činjena kaznena djela pod utjecajem droge ovisno o dobi zatvorenika

Tip kaznenih djela	Dobne skupine		
	21-30 n=29	31-40 n=63	41-63 n=17
	f (%)		
Nasilna kaznena djela	7 (24,14)	6 (9,52)	0
Krađa/razbojništvo	20 (68,97)	41 (65,08)	12 (70,59)
Kaznena djela protiv spolnih sloboda	0	1 (1,59)	0
Drugo	2 (6,90)	15 (23,81)	5 (29,41)

Iz tablice 1 može se zaključiti kako, neovisno o dobi, sudionici pod utjecajem droge najčešće čine kaznena djela krađe, odnosno razbojništva, dok su kaznena djela protiv spolnih sloboda najrjeđa.

Tablica 2: Broj sudionika (i postotak) unutar pojedine dobne skupine koji su počinili određeno kazneno djelo kako bi pribavili drogu

Kazneno djelo koje su počinili kako bi došli do droge	Dobne skupine		
	21-30 n=30	31-40 n=67	41-63 n=24
	f (%)		
Fizičko nasilje	6 (20,00)	12 (17,91)	1 (4,17)
Prijetnja	5 (16,67)	13 (19,40)	1 (4,17)
Ucjena	3 (10,00)	4 (5,97)	0
Krađa	15 (50,00)	38 (56,72)	11 (45,83)
Ništa	10 (33,33)	19 (28,36)	8 (33,33)

U skladu sa svim dosadašnjim rezultatima istraživanja (Broch i sur., 2000; Baumer i sur., 1998; Nurco i sur., 1991; Shwaner, 2009; Hayhursta i sur., 2017), ispitanici su izjavili kako se najčešće upuštaju u krađu s ciljem pribavljanja droge. Ovo kazneno djelo najzastupljenije je u sve tri dobne skupine.

Tablica 3: Broj sudionika (i postotak) unutar pojedine dobne skupine koji su počinili određeno kazneno djelo kako bi utjerali dug vezan za drogu

Kazneno djelo koje su počinili kako bi utjerali dug vezan za drogu	Dobne skupine		
	21-35 n=16	36-50 n=39	51-63 n=10
	f (%)		
Fizičko nasilje	7 (43,75)	24 (61,54)	1 (10,00)
Prijetnja	9 (56,25)	25 (64,10)	6 (60,00)
Ucjena	4 (25,00)	9 (23,08)	2 (20,00)
Krađa	4 (25,00)	14 (35,90)	5 (50,00)

Iz tablice 3 vidljivo je kako - da bi utjerali dug vezan za drogu - sudionici bez obzira na to kojoj dobnoj skupini pripadaju, najčešće rabe prijetnju. Također često pribjegavaju fizičkom nasilju, ali je ono češće kod sudionika do 40 godina. U dobnoj skupini iznad 40 godina, korištenje fizičkog nasilja sa svrhom utjerivanja duga značajno je rjeđe negoli kod zatvorenika iz drugih dviju dobnih skupina ($\chi^2=8,714$; $df=2$; $p<,05$).

Tablica 4: Broj sudionika (i postotak) unutar pojedine dobne skupine koji su počinili određeno kazneno djelo ili lagali liječniku kako bi došli do novca za plaćanje duga napravljenog zbog droge

Kazneno djelo ili drugi postupak koji su učinili kako bi došli do novca za plaćanje duga	Dobne skupine		
	21-30 n=23	31-40 n=52	41-63 n=15
	f (%)		
Krađa/razbojništvo	15 (65,22)	37 (71,15)	7 (46,67)
Pronevjera	2 (8,70)	8 (15,69)	3 (20,00)
Prostitucija	0	0	1 (3,67)
Preprodaja (dilanje) droge	7 (30,43)	31 (59,62)	7 (46,67)
Laganje liječniku kako bi došli do veće količine supstitucijske terapije za prodaju	1 (4,35)	10 (19,23)	2 (13,33)

Prema podacima iz tablice 4, vidljivo je kako su ispitanici u najvećoj mjeri činili kaznena djela krađe ili razbojništva kako bi došli do novca za plaćanje duga nastalog zbog zlouporabe droga. Međutim, zanimljiv je podatak kako je tih ispitanika bilo najviše iz dobne skupine od 31 godine do 40 godina života.

Diskusija

Činjenica kako veliki broj ispitanika u ovome uzorku ima završenu srednju školu očekivana je s obzirom na to kako se radi o ispitanicima kojima je u velikom postotku već uspostavljena dijagnoza ovisnosti o opijatima, a prema Izvješću o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2017. godini (u daljnjem tekstu: Izvješće; Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2017), najveći broj liječenih osoba zbog zlouporabe opijata ima završenu srednju školu. No, treba biti oprezan prilikom usporedbe rezultata ovoga istraživanja s Izvješćem jer najveći postotak ispitanika u Izvješću čine osobe koje su ovisne o opijatima; dok se u ovome istraživanju radi o osobama koje konzumiraju više vrsta ilegalnih droga istodobno, što podrazumijeva kako se mogu naći neke sličnosti, ali i razlike.

Vezano uz radni status, podaci su također slični podacima iz Izvješća, poglavito u pogledu stalno zaposlenih. Podatak kako se u uzorku nalazi 50 % ispitanika koji su povremeno zaposleni treba gledati u kontekstu činjenice kako je rad na određeno vrijeme već nekoliko godina najprisutniji oblik zapošljavanja u Hrvatskoj što značajno doprinosi financijskoj nestabilnosti građana, ali također i traženju drugih izvora financija. (Obajdin, 2020) Ako se to uzme u obzir, ne iznenađuje činjenica kako su osobe iz ovoga uzorka činile kaznena djela kako bi utjerale dug vezan uz droge. Ovaj se rezultat može promatrati imajući u vidu rezultate Brocha i sur. (2000) koji su istaknuli činjenicu kako su većinu težih kaznenih djela vezano uz ilegalne droge počinili pojedinci koji sami nisu bili konzumenti ili ovisnici o ilegalnim drogama. U ovome slučaju jedno od mogućih objašnjenja jest to kako se radi o osobama koji nisu ovisnici, ali su možda dio većih kriminalnih organizacija koje se bave preprodajom droge te su činile kaznena djela kako bi od osoba koje duguju novac vezan uz nabavu ilegalnih droga nastojale iznuditi te novce. U tom slučaju možemo reći kako se radi o počiniteljima kaznenih djela kojima je činjenje kaznenih djela stil života (Walters, 1990) te koji iza sebe imaju i veću povijest kažnjavanja.

Vezano uz vrstu kaznenih djela, rezultati ne odudaraju od prijašnjih istraživanja te je vidljivo kako u ovome uzorku prednjače kaznena djela razbojništva, teške krađe, neovlaštena proizvodnja i promet droga te krađe, dok su djela protiv spolnih sloboda najrjeđa. Uspoređujući rezultate s različitim pristupima kriminalitetu, možemo potvrditi činjenicu kako se pristupi objašnjenima kriminaliteta vezanog uz droge isprepliću. Naime, 81 % ispitanika izjavilo je kako su činili kaznena djela radi stjecanja sredstava za nabavu droge, a 74 % njih je to činilo pod utjecajem droge. Ono što je značajno istaknuti jest kako se kod 67 % ispitanika radilo o konzumiranju više vrsta ilegalnih droga istodobno što je vrijedan podatak za osobe koje rade u tretmanu osoba ovisnika o ilegalnim drogama.

Nadalje, vrijedan podatak jest i činjenica kako se u većini slučajeva radi o djelima koja nemaju osobine nasilnih kaznenih djela, no, detaljnije sagledavajući dobivene rezultate, ipak možemo primijetiti neke činjenice. Naime, iako je vidljivo kako ispitanici većim dijelom nisu činili nasilna kaznena djela kako bi pribavili sredstva za nabavu ilegalnih droga - fizičko nasilje i prijetnja bili su prisutni tijekom činjenja kaznenih djela kako bi se utjerao dug vezan

uz drogu, što je vidljivo iz tablice 3 za dobnu skupinu od 31. do 40. godine života. Ova se činjenica u određenoj mjeri podudara s Brownsteinovim (2013) zaključkom kako osobe koje češće konzumiraju ilegalne droge i već otprije imaju povijest činjenja kaznenih djela – kad-tad posegnu za nasilnim kaznenim djelima. Spomenuti autor navodi kako ne postoji jednoznačno objašnjenje za ovu činjenicu već da to uvijek ovisi o kontekstu situacije, ali i o vrsti ilegalnih droga koje osoba konzumira. Različite droge imaju različito djelovanje, stoga treba razlikovati nasilnost kao osobinu ličnosti te činjenje nasilnih kaznenih djela uslijed djelovanja konzumiranih ilegalnih droga ili određenih životnih okolnosti.

ZAKLJUČAK

Zloupotreba ilegalnih droga odavno je prepoznata kao problem koji pogađa gotovo sve zemlje te se na svim razinama u društvu nastoje organizirati preventivne politike kako bi se ovaj problem što više smanjio ili barem u najvećoj mogućoj mjeri stavio pod kontrolu. Prilikom kreiranja preventivskih politika vezanih za zloupotrebu ilegalnih droga potrebno je uključiti što je više moguće različitih segmenata društva, s obzirom na činjenicu kako ovaj problem ima različite etiološke i fenomenološke karakteristike. Nadalje, uzimajući u obzir koncepte „prekretnica“ (Sampson i Laub, 1993; 2005) te rizičnih i zaštitnih čimbenika (Bašić, 2000; Farrington i sur., 2012), jedna od pretpostavki jest i kako se utjecaj rizičnih i zaštitnih čimbenika mijenja u odnosu na pojedina životna razdoblja (Farrington, 2014). U tome smislu ima razloga promatrati postoje li određeni rizični čimbenici te određeni događaji koji su doveli do veće prisutnosti nasilja u određenoj dobnj skupini, u ovome slučaju u dobnj skupini između 31. i 40. godine života.

Kako je već prije navedeno, uz zloupotrebu ilegalnih droga gotovo uvijek je vezano i činjenje kaznenih djela, iako ta povezanost nije još uvijek do kraja razjašnjena pa se zapravo govori o pozitivnoj korelaciji zloupotrebe ilegalnih droga i činjenja kaznenih djela. Ovo je istraživanje također imalo svrhu steći dublji uvid u način na koji su zloupotreba ilegalnih droga i kriminalitet povezani - te su i rezultati pokazali kako uvelike ne odudaraju od dosadašnjih stranih i domaćih istraživanja.

Međutim, novi moment u istraživanju bila je i činjenica kako su se nastojale naći razlike između pojedinih dobnih skupina uzimajući pri tome u obzir i rezultate istraživanja u području kriminalne karijere. Iako je koncept kriminalne karijere već odavno prepoznat na globalnoj razini, u Hrvatskoj gotovo i ne postoje istraživanja koja kreću od toga koncepta. Stoga i ovo istraživanje ima određene nedostatke. Ponajprije se radi o malom uzorku ispitanika što je svakako moglo utjecati na rezultate istraživanja. Nadalje, kako do sada nema sličnih istraživanja u Hrvatskoj, problem je i usporedba dobivenih podataka jer, iako je bitno imati u vidu rezultate stranih istraživanja, usporedba sa stranim istraživanjima znači i usporedbu s različitim kulturama te etiološkim i fenomenološkim čimbenicima koji ne moraju uvijek biti isti u svim zemljama. Također, treba imati na umu kako se kvantitativnim istraživanjima mogu prikupiti određeni podaci, ali je za njihovo razumijevanje potrebno provesti i dodatna kvalitativna istraživanja kako bismo mogli razumjeti što je sve moglo utjecati na rezultate dobivene kvantitativnim analizama. Stoga je svakako preporuka da se nastoji provesti što više ovakvih istraživanja kako bismo dobili što veći broj kvalitetnih informacija na temelju kojih bismo mogli planirati različite preventivne, ali i tretmanske politike osoba koje zloupotrebljuju ilegalne droge te su u manjoj ili većoj mjeri uključene i u činjenje kaznenih djela.

LITERATURA

1. Armstrong, T., Britt, C. (2009). *The effect of offender characteristic on offense specialization and escalation*. Justice Quarterly, 21, 843-876.
2. Bašić, J. (2000). *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži: teorijsko motrište*. U: Bašić, J., Janković, J. (urednici). Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, 31-46.
3. Baumer, E., Lauritsen, L., Rosenfeld, R., Wright, R. (1998). *The influence of crack cocaine on robbery, burglary, and homicide rates: A cross-city, longitudinal analysis*. Journal of Research in Crime and Delinquency, 35, 316-340.
4. Bean, P., Wilkinson, C. (1988). *Drug taking, crime and the illicit supply system*. British Journal of Addiction, 83, 533-539.
5. Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J., Visher, C. (1986). *Criminal careers and career criminals*. Washington, DC: National Academy Press.
6. Broch, S., Cournoyer, L-G, Motiuk, L., PERNANEN, K. (2000). *In Bulletin on Narcotics*. United Nations International Drug Control Programme, 51(1-2), 57-73.
7. Brownstein, H. (2013). *Contemporary Drug Policy*. London: Routledge.
8. Butorac, K. i Mikšaj-Todorović, Lj. (2002). *Razlike među ovisnicima delinkventima s obzirom na direktnu i indirektnu involviranost u kriminalitet vezan uz drogu*. Kriminologija i socijalna integracija, 10(1), 35-40.
9. Carlsson, C. (2012). *Processes of Intermittency in Criminal Careers: Notes From a Swedish Study on Life Courses and Crime*. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 57(8), 913-938., doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781483349114.n23>,
10. Eggleston, E., Laub, J. (2002). *The onset of adult offending: a neglected dimension of the criminal career*. Journal of Criminal Justice, 30, 603-622.
11. Elander, J., Rutter, M., Simonoff, E., Pickles, A. (2000). *Explanations for apparent late onset criminality in a high-risk sample of children followed up in adult life*. British Journal of Criminology, 40, 497-509.
12. EMCDDA (2007). *Annual Report: the state of the drugs problem in Europe*. European Drug Report, EMCDDA.
13. Farrington, D. (2014). *Integrated cognitive antisocial potential theory*. U: Bruinsma, D., Weisburd, D. (urednici). Encyclopedia of criminology and criminal justice, New York: Springer, 2552-2564.
14. Farrington, D. P. (1986). *Age and crime*. U: Tonry, M., Morris, N. (urednici). Crime and justice: An annual review of research, Chicago: University of Chicago Press, 7, 189-250.
15. Farrington, D., Loeber, R., Ttofi, M. (2012). *Risk and protective factors for offending*. U: Welsh, B., Farrington, D. (urednici). The Oxford Handbook of Crime Prevention. Oxford University Press, 46-70.
16. Farrington, D., Piquero, A., Jennings, W. (2013). *Offending from childhood to late middle age: Recent results from the Cambridge study in delinquent development*. New York: Springer.
17. Gadd, D., Farrall, S. (2004). *Criminal careers, desistance and subjectivity: Interpreting men's narratives of change*. Theoretical Criminology, 8, 123-156.
18. Gjeruldsen, S., Myrvanga, B., Opjordsmoen, S. (2004). *Criminality in Drug Addicts: A Follow-Up Study over 25 Years*. European Addiction Research, 10, 49-55.

19. Hayhursta, K., Piercea, M., Hickmanb, M., Seddonc, T., Dunnd, G., Keanee, J., Millar, T. (2017). *Pathways through opiate use and offending: A systematic review*. International Journal of Drug Policy, 39, 1-13.
20. Horney, J., Osgood, D., Marshall, I. (1995). *Criminal Careers in the Short-Term: Intra-Individual Variability in Crime and Its Relation to Local Life Circumstances*. American Sociological Review, 60(5), 655-673.
21. Hser, Y.-I., Longshore, D., Anglin, M. (2007). *The life course perspective on drug use: A conceptual framework for understanding drug use trajectories*. Evaluation Review, 31, 515-547.
22. Hunt, D. (1991). *Stealing and dealing: cocaine and property crimes*. NIDA Research Monograph, 110, 139-150.
23. Jandrić Nišević, A., Doležal, D. Lotar Rihtarić, M., Jedud Borić, I., Novak, T. (2017). Izvješće o znanstveno-istraživačkom projektu „Istraživanje strukture i dinamike tržišta droga u Republici Hrvatskoj“. Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga Vlade Republike Hrvatske.
24. Menard, S., Sharon Mihalić, S., Huizinga, D. (2001). *Drugs and crime revisited*. Justice Quarterly, 18(2), 269-299.
25. Moffitt, T. (1993). 'Life-course-persistent' and 'adolescence-limited' antisocial behavior: A developmental taxonomy. Psychological Review, 100, 674-701.
26. Nagin, D., Paternoster, R. (1993). *Enduring Individual Differences and Rational Choice Theories of Crime*. Law & Society Review, 27(3), 467-496.
27. Nurco, D., Hanlon, T., Kinlock, T. (1991). *Recent research on the relationship between illicit drug use and crime*. Behavioral Sciences & the Law, 9, 221-242.
28. Obajdin, D. (2020). *Rad bez sigurnosti u Hrvatskoj najviše pogađa mlade i stare radnike*. (<https://faktograf.hr/2020/01/06/prekarni-rad-nesiguran-rad-trziste-rada/>. - 06.02.2020.)
29. Piquero, A., Farrington, D., Blumstein, A. (2003). *The criminal career paradigm*. U: Tonry, M. (urednik) Crime and justice: a review of research, University of Chicago Press, Chicago, 30, 359-506.
30. Piquero, A., Farrington, D., Blumstein, A. (2007a). *Key issues in criminal careers research: New analysis from the Cambridge study in delinquent development*. Cambridge: Cambridge University Press.
31. Piquero, A., Moffitt, T., Wright, B. (2007b). *Self-Control and Criminal Career Dimensions*. Journal of Contemporary Criminal Justice, 23(1), 72-89. doi:10.1177/1043986206298949
32. Rafaiee, R., Olyae, S., Sargolzaiee, A. (2013). *The relationship between the type of crime and drugs in addicted prisoners in zahedan central prison*. International Journal of High Risk Behavior Addiction, 2(3), 139-140. doi:10.5812/ijhrba.13977
33. Sampson, R., Laub, J. (1990). *Crime and deviance over the life course: the salience of adult social bonds*. American Sociological Review, 55, 609-627.
34. Sampson, R., Laub, J. (1993). *Crime in the making: pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
35. Sampson, R., Laub, J. (2005). *A general age-graded theory of crime: lessons learned and the future of life-course criminology*. U: Farrington, D. (urednik). Integrated developmental and life-course theories of offending. New Brunswick: Transaction, 165-181.
36. Schwaner, S. (2009). "Stick 'em up, buddy": robbery, lifestyle, and specialization within a cohort of parolees. Journal of Criminal Justice, 28(5), 371-384. doi: [https://doi.org/10.1016/S0047-2352\(00\)00052-0](https://doi.org/10.1016/S0047-2352(00)00052-0).
37. Seddon, T. (2000). *Explaining the drug-crime link: theoretical, policy and research issues*. Journal of Social Policy, 29, 95-107.

38. Stenbacka, M., Stattin, H. (2007). *Adolescent use of illicit drugs and adult offending: a Swedish longitudinal study*. Drug and Alcohol Review, 26, 397-403.
39. Šarić, J., Sakoman, S., Zdunić, D. (2002). *Zlouporaba droga i uključenost u kriminalno ponašanje*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 11(2-3), 353-377.
40. Ulmer, J., Steffensmeier, D. (2014). *The Age and Crime Relationship Social Variation, Social Explanations*. U: Beaver, K., Barnes, J., Boutwell, B. (urednici). *The Nurture Versus Biosocial Debate in Criminology: On the Origins of Criminal Behavior and Criminality*, 377-396.
41. Walters, G. (1990). *The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct*. SAGE Publications, Inc.
42. Warr, M. (1998). *Life-course transitions and desistance from crime*. Criminology, 36, 183-216.

Abstract

Dalibor Doležal, Anita Jandrić Nišević, Tihana Novak

The specifics of the relationship between age and drug crime viewed through a criminal career concept

Drug-related crime has long been the subject of various types of research, primarily aimed at finding ways to prevent it. One of the concepts through which this connection can be viewed is the criminal career concept. This paper aimed to explore the relationship between age and the commission of criminal offences related to illegal drugs through the concept of a criminal career. The main results show that respondents most often commit theft in order to obtain funds for purchasing illegal drugs, and most often commit crimes of theft or robbery under the influence of illegal drugs, regardless of age. The paper also explores the connection between other aspects of the correlation between drug crime and certain age groups, which is essential for studying this phenomenon to prevent and rehabilitate the perpetrators of these crimes.

Keywords: age, crime, illegal drugs, criminal career

NATALIJA PARLOV*, ŽELJKO SIČAJA**, TIHOMIR KATULIĆ***, RIKO LUSA****

Information security and the lawful interception of communications through telecom service providers infrastructure: advanced model system architecture

Abstract

Communication interception for national security purposes, as well as for purposes of conducting a criminal investigation, is an invaluable asset of law enforcement agencies. In technical terms, this field has seen rapid advances in the last decade, while available software programmes and platforms for lawful interception (LI) are now able to monitor a broad spectrum of communication channels. Lawful interception of communications invariably intersects with fundamental rights and freedoms of persons in the European Union and the Member States. The purpose of this paper, as part of the discussion on the framework of lawful interception, is to present a study of advanced lawful interception software with its functionalities and processes, compare it with the most common lawful interception models and analyse the software architecture defined by the European Telecommunications Standards Institute (ETSI) as a general standard. While this particular model of LI architecture has initially been designed to intercept voice communications, it can be successfully applied to intercept communications over Internet Protocol (IP) channels. Finally, the paper offers a comparative insight into different kinds of LI software and their capabilities in line with communication interception regulation.

Keywords: lawful interception, LI, telecom service providers, information security, cybersecurity, national security

* Natalija Parlov, M.A. APICURA & TÜV NORD, Zagreb; University of Zadar, Zadar, Croatia

** Željko Sičaja, M.A. APICURA & TÜV NORD, Zagreb; University of Zadar, Zadar, Croatia

*** Tihomir Katulić, Assistant professor, LL.M., Ph.D. University of Zagreb, Faculty of Law, Zagreb, Croatia

**** Riko Lusa, M.Sc.EE. SedamIT, Zagreb; University of Zagreb, Faculty of Electrical Engineering and Computing, Zagreb, Croatia

1. OVERVIEW OF LAWFUL INTERCEPTION OF TELECOMMUNICATION SERVICES

Lawful interception (LI) is a process of collecting information from the communication network for criminal investigation purposes by law enforcement authority (LEA). It is impossible to imagine life today without communication services such as phone calls, instant messaging, or e-mails. The same services can, as such, be abused for criminal or terrorist activities. This exploitation can take different forms, such as exchanging e-mail, voice or SMS communications between criminal parties for organising illegal drug traffic, human trafficking, terrorist acts, etc. Voice over IP (VoIP) and instant messaging applications could also carry traffic susceptible to interception and should be analysed under a lawful interception process using any legal, technological possibilities to identify the investigative value to the authorities during a criminal investigation.

When dealing with digitalisation and software/platform requirements, information security systems are the main key in planning and management to provide for the integrity, availability and confidentiality of information (Ermana & Tanuwijaya, 2012). The development of information and communication technology has created a significant leap in improving business efficiency and accuracy and increasing its productivity. Moreover, IT assets – such as data, networks, hardware, and software – are now considered one of the resources and essential operators of successful business organisations in the twenty-first century (Itrada et al., 2014; Samota & Patel, 2017). The first step to achieve this is self-assessment of the reality of information security, known as gap-measurement (Al-Mayahi & Mansoor, 2012; Candiwan, 2014).

The process of gathering and evaluating information is increasingly susceptible to external influences and manipulations via information operations of state and non-state actors, particularly with the development of information technologies (Dokman & Malnar, 2019). Dynamic changes that characterise the modern security environment have been significantly driven and shaped by the rapid pace of technological development; its significant importance is found in the emergence and development of disruptive technologies that are changing the character of the security environment (Malnar & Olujić, 2019). With operating controls implemented, the system's technical controls should include logical access controls, such as identification, authentication, authorisation, accountability (including audit trails), cryptography, and the classification of assets and users (Whitman & Mattford, 2018). Information security systems are of great importance for business organisations as they become the primary key for planning and management in modern enterprises to ensure the safety, availability and confidentiality of information (Ermana & Tanuwijaya, 2012). Evaluating the information security compliance level in organisations with internationally recognised standards is growing in importance because it has become popular as a common basis for information security measurement (Ifinedo, 2014).

Keeping that in mind, strategic IT systems, such as advanced LI models, have to ensure compliance with comprehensive national legislation. Moreover, they must be built according to the industry best practices and security frameworks to ensure they fit into telecommunication information systems governance (e.g. ITU-T X.1051 series, ISO 27011 series). The new generation LI systems are built to fit into the proposed methodology goals for supporting infrastructure, utilising and managing resources most effectively, applying security policies, access control, and other security objectives. These systems are created in line with the European Technical Standards Institute (ETSI) standards for LI, making them compatible with existing infrastructure and ensuring future interoperability.

2. METHODOLOGY

Methodologies used in this paper are descriptive analysis, comparative analysis, macrostructural analysis and case study.

3. THE LEGAL FRAMEWORK IN CROATIA

In their struggle to prevent crime and especially acts of terrorism, law enforcement agencies (LEA) give great importance to their ability to catch and isolate related network traffic. Authorised interception of electronic communication is an essential tool for protecting national interests, especially national security and investigating serious crimes. In the Croatian legal system, the Electronic Communications Act (ECA) regulates the rights and obligations of operators of public communication networks.

The ECA provides the general framework of obligations for the public communication network operators concerning the facilitation of secret surveillance of electronic communications networks and services. Primarily, the Act demands that these operators ensure, finance and organise the function of secret surveillance of electronic communications networks and services as well as electronic communications lines to the operational and technical body competent for the surveillance of electronic communications under a special law regulating the field of national security (Article 108 of the ECA). This body also regulates the measures and standards of information security warranted by the ECA provisions for ensuring the function of secret surveillance of electronic communications networks and services.

The ECA also regulates that the obligations of operators of public communications networks and publicly available electronic communications services towards the competent body and other institutions and bodies authorised to perform secret surveillance of communications networks and services are regulated by laws regulating the legal framework of the system of national security and the Criminal Procedure Code. These provisions also limit individuals' rights and freedoms with regard to personal data protection rights in electronic communications.

Articles 109 and 110 define the obligations the operators of public communications networks and publicly available electronic communications have in retaining electronic communications data to enable conducting of the investigation, discovery and criminal prosecution of criminal offences.

Article 110 defines the categories of retained data, such as the data necessary to trace and identify the source of communication, data necessary to identify the destination of the communication, data necessary to identify the date, time and duration of communication, data necessary to identify the type of communication, data necessary to identify users' communication equipment or what purports to be their equipment and the data necessary to identify the location of mobile communication equipment. The operators must also retain data relating to unsuccessful call attempts, whereby there is no obligation to retain data relating to unconnected calls. Article 110 also prohibits the retention of data by operators that may reveal the contents of the communication.

Article 339 of the Criminal Procedure Code regulates the procedure of enabling surveillance of electronic communications from the operators of public communications

networks and publicly available electronic communications in cases when there is reason to suspect that the owner or the user of electronic communication equipment has committed a criminal act punishable by imprisonment of five or more years.

Further clarification of the position and roles of the operational and technical body are regulated by Article 18 of the Security and Intelligence System Act. It defines the establishment of the Operational and Technical Centre for Telecommunications Surveillance (OTC) for activating and managing the measures of secret surveillance of telecommunications services, activities and traffic.

Additionally, the purpose of the OTC is to enable the operational-technical coordination between legal and natural persons operating public telecommunication networks and providing public telecommunications services and access services in the Republic of Croatia, and the bodies authorised to apply the measures of secret surveillance of telecommunications pursuant to the relevant Croatian legal framework.

The OTC is authorised to supervise the work of telecommunications service providers in the fulfilment of the obligations these providers have according to applicable laws and to enable security and intelligence agencies and monitoring bodies to conduct the activation and management of the measures of secret surveillance of telecommunications services, activities and traffic employing appropriate technical interface.

The information and data collected through a lawful interception are very useful to law enforcement agencies for criminal prosecutions or for protecting national security. According to Kopal (2001), the most commonly used criminal analytics techniques are crime analysis, investigative analysis, operations analysis and intelligence analysis. Thanks to careful analysis, it has been possible to reconstruct relationships between the members of organised crime, highlighting the roles they hold and the strategies used for territorial control (Frazzica, 2016).

The most important state subsystems with the highest level of direct liability for the implementation of national security and national interests are the foreign policy subsystem, intelligence subsystem, military subsystem and economic subsystem. Therefore, the instruments for the implementation of national security and national interests from each of these areas require particular attention. (Tatalović and Bilandžić, 2005, p. 74-75; Tatalović, 2011). The national security system implies a synthesis of all subsystems in society. Although it is common ground, it needs to be emphasised that not all subsystems share the same liability for implementing national security and national interests. (Maljak, Parlov and Sičaja, 2017).

Provisions such as these attest that in the modern legal framework, the interception of traditional telephone calls is well regulated by laws and procedures in most countries, supplemented by network components that participate in signalling and carrying traffic within a telecom network. The providers of telecommunication services are legally required (e.g. in the EU Member States as defined by Council Resolution, 1996) to assist LEAs in their endeavours by enabling electronic interfaces to monitor the traffic of individual subscribers. In this example, each EU Member State applies the requirements to their national laws and in line with national policies.

Essentially, these requirements define that LEAs have access to the communication information of the interception subject, being either a person or persons specified in a lawful authorisation, whose telecommunications are to be intercepted. This information can be entire

communication transmitted to or from the telephone number or any service identifier that the subject uses and call-associated data generated to process the call.

Other collected information, as stated in the referenced document, are all call signalling, including signalling emitted by the subject, called party number of outgoing connections, calling party number for incoming connections, the timestamp of connection beginning, end and duration, actual destination and geographic location information for mobile subscribers. Moreover, security requirements are being implemented to satisfy the interception order, like the design and implementation of safeguards to prevent misuse or improper use and safeguard classified information about how many interceptions have been performed and how they are carried out.

These requirements also give rise to challenges for the network operators (NWO) or service providers (SP) related to compliance, delivery, extraction, safety and cost.

4. CHALLENGES

The SPs are challenged continuously to comply with the requirement as their network is continually evolving. We have seen the change from traditional public switched telephone networks with related signalling such as SS7 to IP Multimedia Services (IMS) based on Session Initiation Protocol (SIP). Besides, internet access is seeing upgrades in technologies and access speeds with current capabilities, as shown in Table 1 and reported by the European Court of Auditors (2018) for broadband access networks depicted in Figure 1. In 2019 we saw the introduction of 5G Mobile access technologies implementation, increasing the download and upload speeds of mobile subscribers even further. The said will pose a challenge on both the SP and LEA on how to cope with the substantial increase of the subscriber traffic and ensure reliable intercepted data delivery.

Voice delivery has not changed much over the years. Still, constant change in network architecture, services and the development of new voice codecs, such as Enhanced Voice Services (EVS) codec, make voice delivery challenging on the latest network architectures for both operator and LEAs. Exploring different codecs used in telecommunications networks is not within the scope of this paper. It is, however, necessary to note that LEAs capability to decode the receiving data should also evolve in line with the technology or should utilise tools that will help them overcome these obstacles.

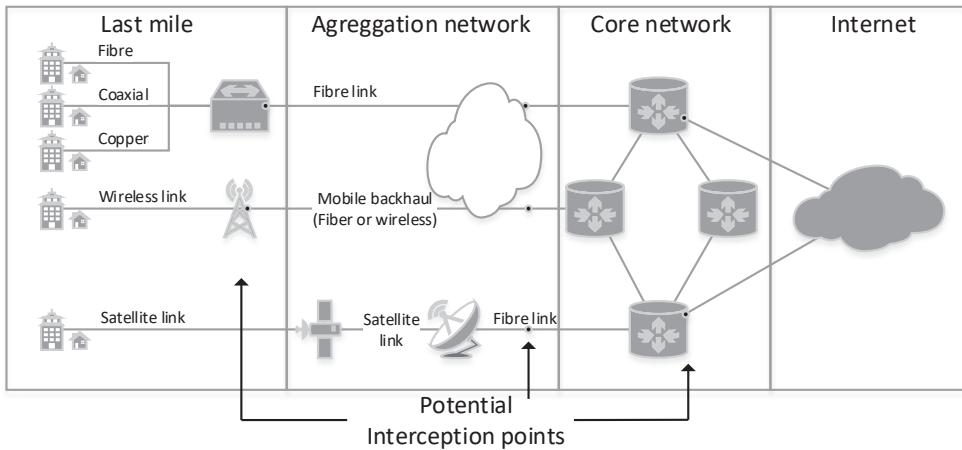
Table 1: Broadband infrastructure types and current commercial technology

Wired or wireless	Infrastructure	Indicative download speed	Indicative upload speed
Wired	Fibre	Up to 2.5 Gbps	Up to 1.2 Gbps
	Coaxial cable	300 Mbps up to 2 Gbps	Up to 50 Mbps
	Copper phone	5 Mbps up to 100 Mbps	Up to 10 Mbps
Wireless	Terrestrial wireless	60 Mbps	Up to 10 Mbps
	Satellite	Up to 20 Mbps	Up to 8 Mbps

Source: European Court of Auditors, 2018 [20]

The second challenge is extracting the data belonging to the target and ensuring that no other traffic belonging to non-targets is delivered. This task is made more complex as the SP network architecture is evolving into a structure that consists of a mix of technologies supporting the SPs evolution of provided services and accommodating new ones. The best example are MNOs with 2G, 3G, 4G access technologies of varying mix getting ready for the 5G introduction. In complex architectures, such as the ones depicted in Figure 3, the SP must ensure that intercepted data delivered to LEA is neither missing any communication privacy data from the target nor including any of the non-targeted data, thus complying with data privacy laws.

Figure 1: Segments of a broadband access network

Source: Author's work, 2020

Compliance with the lawful interception requirements is a must for the SPs. Still, they must also ensure the safety of the intercepted data and that it is undetectable by the target in any communication scenario or that it does not interfere with its subscribers' services. In a continually evolving network environment, this is a serious challenge. The SPs are struggling to provide new services to their subscribers with minimum time to market and certify that they are tested for compliance, extending interception facilities. Auditing capabilities and network logging are thus important to ensure the data security and integrity are always maintained.

In order to be able to comply with these requirements, service providers are required to provide interfaces through which interception communication can be transmitted to a law enforcement monitoring facility (LEMF) in real-time. These interfaces are agreed upon between LEA and the SP, and so is the format of delivering communication data. Failure to maintain compliance would make operators susceptible to severe repercussions.

For this purpose, service providers install interception facilities to fulfil obligations defined by national laws and regulations, addressing the challenges stated above, and specialised vendors usually provide these facilities. Since laws and regulations define which subscribers are susceptible to lawful interception, there is a strict procedure on ensuring that the systems are not being misused. Technical requirements for lawful interception are defined by standards through standardisation bodies such as ETSI (European Telecommunication

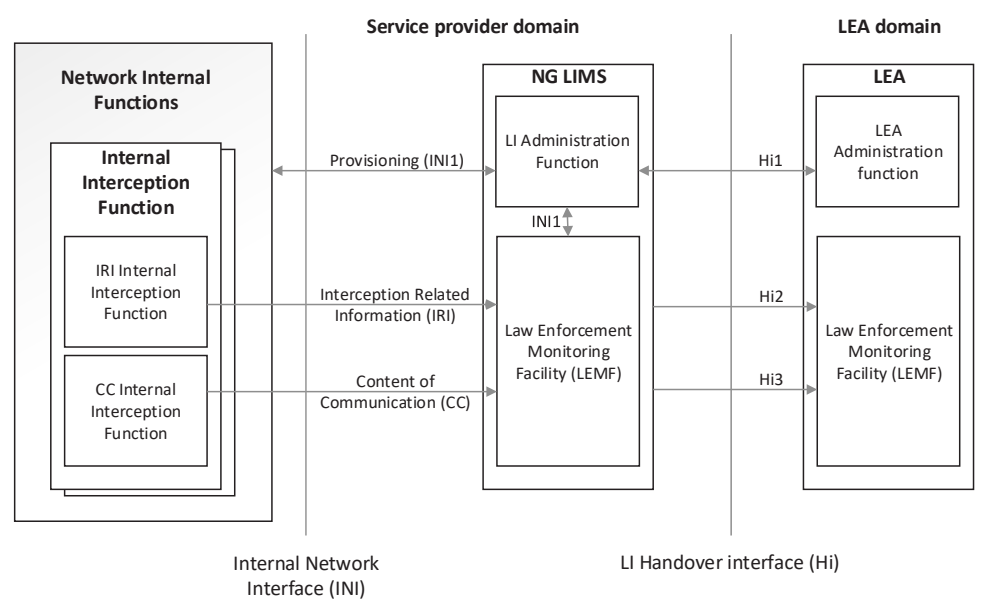
Standards Institute), 3GPP (3G Partnership Project) and others, ensuring maximum compatibility between different functional elements involved in the process of lawful interception. Interception facilities at the SPs should also have no impact on the performance and integrity of customer traffic. That is one of the major requirements that the SPs expect from providers of such solutions.

This case study will present the architecture for lawful interception and how mobile service providers face the above-referenced challenges referenced. The law and regulation of lawful interception are outside the scope of this paper. We will discuss potential solutions to operator challenges in more detail, referencing the next-generation lawful interception (NGLI) system Matison LIMS using the use case of implementing interception of communications in mobile networks.

5. ETSI ARCHITECTURE FOR LAWFUL INTERCEPTION

Lawful Interception Mediation system (LIMS) architecture is based on the reference model from ETSI and 3GPP standards and recommendations, using the same structure of modules and required interconnection interfaces. The same architecture is developed to conform to scalability for network growth in complexity and throughput while supporting all types of access technologies, circuit and packet networks, and enabling new technologies. The ETSI organisation proposed a basic reference model (ETSI TS 101 671 V3.14.1, 2016), and it is shown in Figure 2. The implementation of specific internal functions is described in ETSI TS 101 158 V1.3.1 (2014).

Figure 2: ETSI Reference model for lawful interception

Source: Authors' work, 2020

This reference model enables the use of specific mediation systems to help LEAs monitor traffic from different applications using preferred interception analysis tools and reduce dependency on network technology.

In recent 15 years, traditional telephone communication networks were being gradually supplemented and, in certain cases, replaced by modern technology running over internet protocol (IP). What is more important is that traditional communication services are replaced by IP based services such as VoIP and RCS, and data traffic has already gained large momentum. We see these changes in relation to lawful interception reflected in new lawful interception implementations on intercepted data delivery (ETSI TS 102 232-1 V3.1.1, 2012).

In this architecture, communication to the network operator or the SP is maintained through handover interfaces (Hi). More specifically, handover interface 1 (Hi1) is used for provision interception order through the administration function. Handover interface 2 (Hi2) supports the delivery of Intercept Related Information (IRI) to LEA, such as the destination of a call, duration of a call, source of a call etc. Handover interface 3 (Hi3) carries the call Content of Communication (CC) from the network to LEA.

As depicted, the core element of the interception system is the Lawful Interception Mediation Function, which is used for:

- the collection of intercepted data from a network element such as soft switches, routers, probes,
- encoding this data into a data stream that LEMF can understand,
- the correlation and delivery of the data to one or more LEAs,
- managing security and authorisation,
- the protection of the data against unauthorised access or modification and
- logging function for auditing purposes.

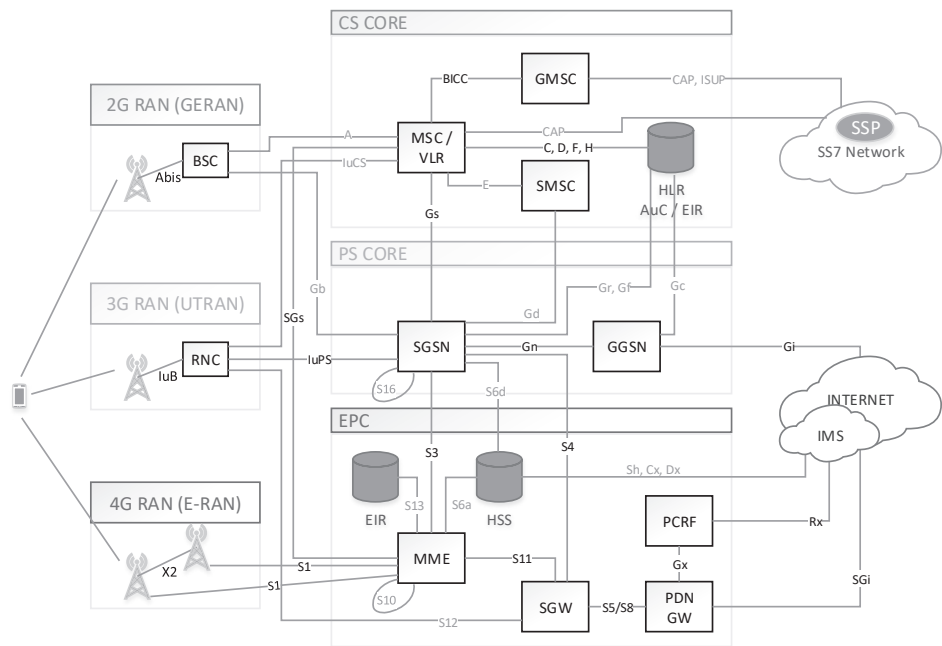
Through this mediation, the Network operators/Service providers (NWO/SP) could deliver voice, internet access, e-mail, Short Messaging Service (SMS)/Multimedia Messaging Service (MMS), Rich Communication Service (RCS) on any fixed or mobile access technology.

6. IMPLEMENTATION IN MOBILE SERVICE PROVIDERS AND ADVANCED MODEL CASE STUDY

A typical mobile network operator (MNO) is usually a service provider and an access network provider (AP). It provides services to subscribers like e-mail, VoIP, etc., through wireless technology like 3G or 4G. The following Figure 3 shows the most common architecture that these mobile NWO/SPs have implemented to provide voice and internet access, along with other services.

In section 4, we have listed the challenges the NWO/SPs face in fulfilling government requirements for lawful interception, but additional ones complicate lawful interception compliance.

Figure 3: Mobile network with 2G, 3G and 4G access technologies

Source: Authors' work, 2020

Throughput is continuously increasing, driven by the proliferation of streaming services. Mobile operators are thus constantly adapting their network, providing additional network elements and interconnecting links. These streaming services usually do not bring additional value to LEA, and it may be required to drop this traffic as it can saturate delivery.

It is not uncommon that a network consists of multi-vendor equipment, and such an environment might prove challenging for the delivery of the intercepted data. These different elements have to be connected to an interception mediation function, and operators must ensure that whenever there is a change in those elements, such as updating or upgrading, it will not affect the interception.

As depicted in Figure 3, each access technology utilises specialised network functions, and deploying new technology such as 5G will bring additional elements into operation like Access and Mobility Management Function (AMF) and Session Management Function (SMF) (5GPPP Architecture Working Group, 2019). Mobile operators are required to ensure the delivery of intercepted data for these technologies before it is placed into commercial operation, even though such rising network complexity is a challenge in itself. The same goes for introducing subscriber services through the implementation of IMS (3GPP TS 22.228, 2015) and VoLTE (GSMA IR.92, 2015).

Introducing a lawful interception solution for mobile operators, such as Matison LIMS (Matison, 2018), will help overcome these challenges. Essential for compliance with the regulation, these systems do not bring commercial value for mobile operators while still facing

the necessary issue of operating, administrating and maintaining such systems. It should be noted that due to these challenges, operators have to consider interception systems that would reduce their operating cost while also providing faster adaption to their changing network environment, ensuring full compliance with LI regulation.

6.1. The process of lawful interception

In the process of interception, national law describes which conditions and restrictions will be employed before interception is allowed. If LEA considers interception as a tool for help in investigating serious crime, LEA will ask the prosecuting judge or responsible body to authorise the use of interception. If this is granted, LEA will present authorisation to the NWO/SP through the administration interface Hi1 or procedure. After this process is authorised, IRI and CC are delivered to the LEMF.

Mobile operator may receive multiple lawful authorisations that will depend on subscribed services used by the interception subject. In addition, a single interception subject may be requested for interception by different LEAs for different investigations. The LIMS system should be able to separate these investigations and LEAs if required, and each of these investigations may contain various constraints on IRI and CC.

While providing the administration of interception and delivery of IRI and CC, mobile operators should ensure security and authenticate LEAs in their attempt to gain interception data. Two-way authentication is also used to ensure that data is coming from the NWO/SP specified in the lawful authorisation. The NWO/SP should also assure data integrity and confidentiality, so the data is not modified or intercepted by a third party.

6.2. Implementing LIMS into the mobile operator network

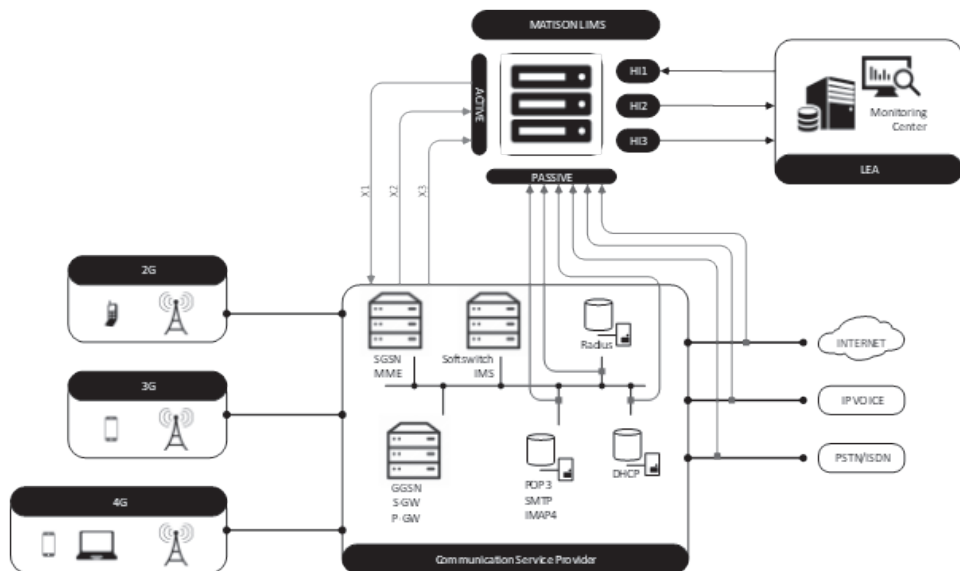
Figure 4 shows a generic implementation of a LIMS system inside a mobile operator network. There are typically two methods of how interception is being performed, depending on the capabilities of the NWO/SP and other factors. These methods are shown in the following sections and consists of either Internal Interception Function (IIF) or External Interception Function (EIF).

IIF enables LEA to directly receive IRI and CC from application servers through a mediation system and is the most straightforward way of receiving interception data. The advantage of this method is that it uses fewer points from which the target traffic data is extracted and delivered. The disadvantage is that it relies on the NWO infrastructure's capabilities and may provide bottlenecks or inadequate functionalities to support all interception requirements, as shown in Table 4, section 6.4. To be able to use IIF, network and application systems have to support secure data paths to a mediation platform.

On the other hand, EIF provides handling of intercepts on various scenarios where IIF cannot be used. For example, this is the case when network elements or application servers do not support LI implementations either due to the large volume of traffic or inherently by design, and modification of such systems to accommodate delivery and security mechanisms

required by LI cannot be provided. Depending on the deployed LIMS, the interception of the target under surveillance in such cases can be performed even on the highest capacity links. We will show in section 6.4 how the system can scale for some typical number of interceptions and what advantages the utilisation of next-generation LI systems can bring.

Figure 4: *Matison LIMS in the mobile service provider*

Source: *Matison, 2020*

One of the most common services that do not support IIF is the e-mail service. E-mail servers are not designed to deliver targeted IRI and content through specialised ports dedicated to secure interception transmission. Besides, it is not possible to guarantee that intercepted data will not be detected, as there are no mechanisms in place to assure that requirement. In this case, EIF is used, and passive interception is implemented (see Figure 4).

A typical implementation will consist of a taping device to duplicate the traffic and a probe to extract the required traffic coming to or going from the target. This device will utilise a mediation system to deliver IRI and CC to LEA. In the next generation LI system, it will be possible to control the probe and format CC according to any LEA requirements while ensuring the full security and integrity of data.

In case of lawful interception of mobile services running on 2G, 3G and 4G, implementation consists of active participation of the mediation system with network infrastructure using special interfaces called X1, X2 and X3. X1 is used by the Administration Function (ADMf) to send LI management commands to network elements. Network elements use X2 and X3 interfaces to send intercepted data structured as IRI and CC toward the mediation function, as shown in Figure 4. This intercepted data sent over X2 and X3 will be ultimately sent toward LEA through the handover interface Hi2 and Hi3, as shown in section 5.

The ETSI reference architecture is built to allow for service separation that the next-generation LI systems can utilise for scalability purposes.

6.3. Voice services

Intercepting voice services in mobile networks will require a mediation system to connect to switching servers and gateways, such as MSC-S, G-MSC-S, and MGW for legacy networks. Operators that have implemented IMS will need to interface mediation system with Call/Session Control Function (CSCF), Application Server (AS) and gateway to intercept IRI and CC from services such as Voice over LTE (VoLTE).

An alternative would be to use a passive solution and duplicate signalling and exchange call content at the central point in this architecture.

6.4. Data services

Both active and passive interception scenarios are available for intercepting data services, wherein the active scenario mediation system will connect with SGSN, MME and SGW/PGW, respectively. In order to use the passive solution, traffic duplication will be needed around SGW/PGW, where the probe will monitor and extract communication data from targets and deliver them to the mediation.

Other elements might also be interfaced depending on the implemented network services. For instance, e.g. if Wi-Fi is implemented, Packet Data Gateway (PDG) would be connected to a mediation system for traffic collection, and AAA server correlates data such as IP address and user identity.

The advantages of the next-generation LI system will be shown with the example of Matison LIMS as a representative of such systems. As noted in the sections above, the next-generation LI systems would utilise the reference LI architecture to build a distributed, scalable system capable of meeting today's demands from the NWO/SPs.

One of the major requirements was to make sure the NWO/SP could utilise existing hardware suppliers, which provide cost savings in the long term by reducing OPEX. Efficiency in operation comes from the service scalability, as it will enable pay as you grow a model that follows the NWO/SP network growth.

Legacy LI systems typically have a linear increase of cost as the NWO/SP grows, as shown in Figure 6. The main reason is that new LI systems will be deployed for each new service and expand the existing ones. By scaling with services, the next-generation LI systems will utilise their advanced architecture to optimally scale only functional parts that are needed, thus lowering the total cost of ownership (TCO) for the NWO/SPs.

An example is provided in Table 3. Voice packet sizes for typical implementations are stated in the following table (CISCO, 2016). For the sake of simplicity, we are referencing the G.729 codec. Standard VoLTE implementations will utilise more advanced codecs such as AMR or EVS.

Table 2: Voice over IP - bandwidth consumption per call

Codec Information				Bandwidth Calculations			
Codec & Bit Rate (Kbps)	Codec Sample Size (Bytes)	Codec Sample Interval (ms)	Mean Opinion Score (MOS)	Voice Payload Size (Bytes)	Voice Payload Size (ms)	Packets Per Second (PPS)	Bandwidth Ethernet (Kbps)
G.711 (64 Kbps)	80 Bytes	10 ms	4,1	160 Bytes	20 ms	50	87.2 Kbps
G.729 (8 Kbps)	10 Bytes	10 ms	3,92	20 Bytes	20 ms	50	31.2 Kbps
G.723.1 (6.3 Kbps)	24 Bytes	30 ms	3.9	24 Bytes	30 ms	33.3	21.9 Kbps
G.723.1 (5.3 Kbps)	20 Bytes	30 ms	3.8	20 Bytes	30 ms	33.3	20.8 Kbps

Source: CISCO, 2016 [10]

For example, the total bandwidth required for a G.729 call for a default 20 bytes payload can be calculated using the formula:

$$\text{Bandwidth per call} = \frac{\text{voice packet size}}{\text{packets per second}} \tag{1}$$

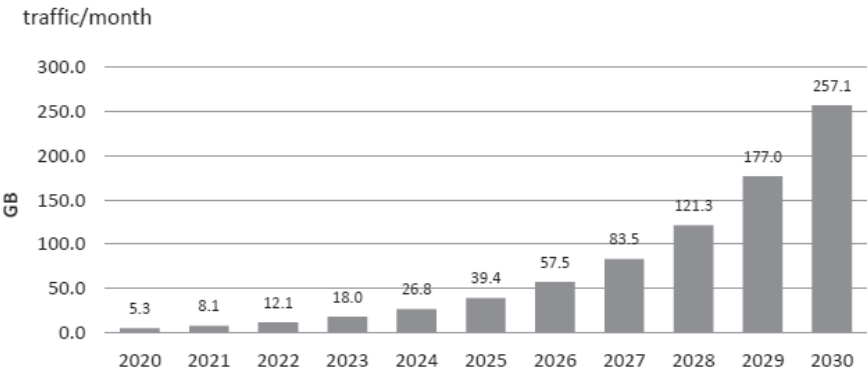
Where voice packet size and packets per second can be calculated as in the following:

$$\text{voice packet size} = (\text{Eth header} + \text{IP/UDP/RTP header} + \text{payload}) * 8\text{bits} \tag{2}$$

$$\text{packets per second} = \frac{\text{codec bitrate}}{\text{payload}} \tag{3}$$

For interception, along with voice traffic, average data rates per subscriber need to be included. For the EU, we can use average data consumption in 2020 per subscriber estimates (ITU-R M.2370-0, 2015) to calculate the required throughput needed for data interception.

Figure 5: Estimation of global mobile traffic per subscriber

Source: ITU-R, 2015 [22]

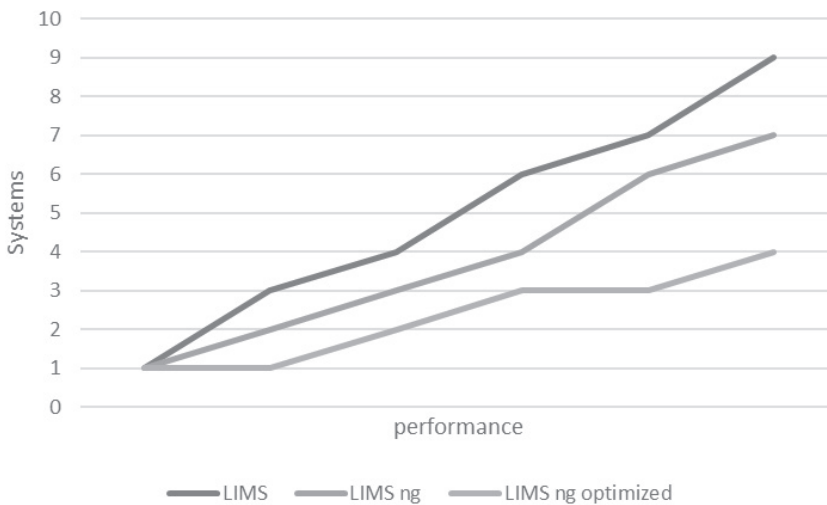
Table 3: Throughput required for target interceptions

Target interceptions	Voice (Mb/s)	Data (Mb/s)	Total (Mb/s)
1000	31.20	1,400.16	1,431.36
2000	62.40	2,800.32	2,862.72
3000	93.60	4,200.48	4,294.08
4000	124.80	5,600.64	5,725.44
5000	156.00	7,000.80	7,156.80
6000	187.20	8,400.95	8,588.15

Source: Authors' work, 2020

Figure 6 also shows how advanced filtering utilised in the next-generation LI systems can provide optimisations in a number of deployed LI mediations in the NWO/SP network, directly proportional to CAPEX and OPEX savings. For reference, we are using standard delivery mechanisms to LEA without irrelevant traffic drop that can provide even more benefits and 1G IP links are used for delivery. On standard commercial of the shelf (COTS) hardware, a direct impact on performance by 16% in a direct node vs node performance can be observed. However, if looking at the network level, with all intercepted services, we can observe up to 50% savings in the total cost of ownership (TCO).

Figure 6: Cost comparison of legacy vs the next-gen LI

Source: Authors' work, 2020

Table 4: Comparative table of LI systems

Description	Next-generation LI	Legacy LI
Active or Passive interception	Both	Separate systems
Converged LI system for fixed and mobile	Yes	No
Passive LI Probe throughput	Up to 100 G	Up to 10 G 100 G with External system
Legacy voice and IMS voice	Yes	Separate system
Mobile 2G, 3G, 4G support	Same system	Separate system
New access types (e.g. 5G)	Supported	Separate system
Fixed Broadband access	Any technology	Any technology, but usually separate systems
COTS HW	Yes	Yes for LIMS, No for probe
Secured access	Supported	Supported
Mediation of X3 /Hi3 interface	Supported	Not supported
Centralised target management	Yes	No
Advanced codec support	Yes	No
High Availability	Yes	Yes
Abstraction layer in collection and delivery	Yes	No
Advanced logging capability	Yes	No
Whitelisting	Yes	Yes
Statistics	Yes	Yes

Source: Authors' work, 2020

Table 4 shows a comparison of the next-generation LI system with legacy LI. Flexible architecture, the main advantage of such systems, provides different benefits to the NWO/ SP. One of the major ones is cost-benefit. By utilising modular architecture and support of all major network types, operators take advantage of the service based optimisations and scalability of the platform. Scaling the system to accommodate growth in data throughput, the number of network elements, the number of targets, and simultaneous interception targets will enable operators to have direct and indirect benefits, such as utilising less infrastructure and simplifying operation and maintenance.

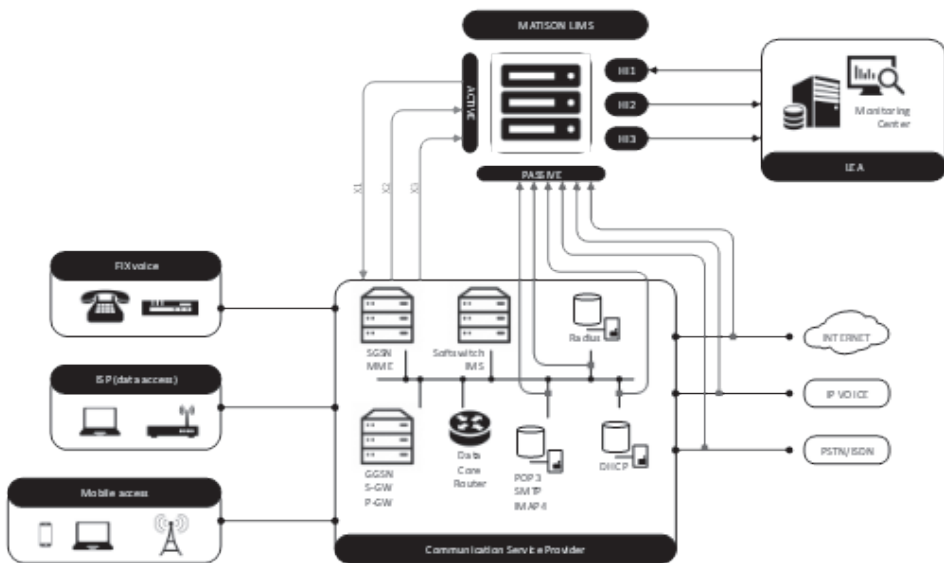
With advanced features such as X3/Hi3 mediation, codec support, layered collection and delivery abstraction, there is no interference with the SP network, and LEAs can reliably receive the intercepted data.

As a representative of the next-generation LI systems, Matison, through its Matison LIMS system, enables the telecommunication service providers (SP) compliance with regulatory requirements and the automation of operative tasks related to lawful interception (LI). With this approach, Matison LI is built to ensure a cost-effective interception solution for network deployments of varying complexity.

The Matison LIMS architecture is shown in and allows Matison LI to be utilised in any mobile, fixed, cable or internet service provider network scenario without compromising subscriber services' performance or reliability. It handles voice, fax, SMS, MMS, e-mail, voicemail, RCS, and internet access on a single platform. It addresses the growing need to support emerging services and access technologies such as 5G. Its service scalability and modular architecture ensure extension and adaptability to new services, technology, or changes in national legislation and regulatory requirements.

By utilising this system, interception is performed in real-time and enhances operational capabilities of intelligence organisations through non-intrusive all-software technology that easily integrates into any operator network and enables gathering and the analysis of evidence during criminal investigations.

Figure 7: Matison LIMS

Source: Matison, 2020

Using the next-generation LI system provides benefits over standard LI systems that span several categories and can be compared in Table 4.

The Administration and Mediation Functions are logical components of Matison LIMS in charge of target handling processes, configuration, auditing and data consistency checking. It receives target information over the HI1 interface. Two types of communication interfaces are available for setting the target: over REST API or on the Matison LIMS GUI (Web Portal for Administration). Target information is forwarded to NE or Probe and Mediation Function for correlation over the X1 interface. For elements where target ID changes (e.g. DHCP/Radius server map MAC address/username to target ID), additional actions are triggered to update that mapping.

Besides, Mattison LI employs user management and role-based security, where system-wide policy is defined together with secure logging. It is imperative to have highly controlled, secure access to the system, and this was built to enable clearance access to every part of the system.

To scale with the NWO network, the administration function can take the form of a separate system. The said will enable additional functionalities required by the NWO/SP, such as LI consolidation.

7. CONCLUSION

As information technology, in general, continues to rapidly change and advance, the same goes for electronic communications. As we have witnessed over the last two decades, the case of mobile network technology proves this by generations of this technology being introduced in less time than it took to establish the previous.

The availability of mobile connectivity, especially internet access, has allowed for the proliferation of new communication services. For these services, operators are also obliged towards their users to keep their data and communication secure, and these days, almost universally, providers of these services have to conform to national or international legislation to secure and encrypt communication and data.

Prediction of future data usage shows an exponential increase. With improvements to communication technology, encryption of communication channels is applying the latest cryptography developments to enable widespread and efficient end-to-end encryption. The technology used in modern LI systems is advancing in the same significant leaps, adapting to avoid the obstacles imposed by new services and law enforcement organisations have to follow the dynamics of the market.

National security faces critical challenges now more than ever as the digital service market is booming and a multitude of new communication services spring up all over cyberspace. Both LEAs and NWO/SPs have an essential role in the process of ensuring that threats are discovered, localised and adequately processed. Telecom operators are obliged to conform to local legislation. While modern privacy legislation does significantly improve the position of individuals concerning their rights and freedoms, this development might impede business opportunities and prevent service providers from offering new services to their customers. LEAs decide what information are required to perform their duties, and their ability to decode the information might be impeded by advancing technology in communication services. The improvement in the chain of lawful interception from both angles will ensure that the NWO/SPs deploy new services faster, without interference in the process of LI. Hence, LEAs will be able to inspect the information received and will not limit NWO/SP capabilities.

There are new solutions on the market built to withstand the changes in communication technology through new architectural design and to adapt to new services and access technologies. Both LEAs and NWO/SPs should rethink their current strategies and see new solutions to ensure compatibility with future services and technology and enable flexibility in operative tasks of performing interceptions.

REFERENCES

1. 3GPP TS 22.228. (2015). Service requirements for the Internet Protocol (IP) multimedia core network subsystem (IMS), Stage 1. 3GPP.
2. 5GPPP Architecture Working Group. (2019). View on 5G Architecture, White Paper. 5GPPP, 65-67.
3. Al-Mayahi, I., Mansoor, S. (2012). ISO 27001gap analysis – case study, *presented at the 2012 International Conference on Security and Management (SAM '12)*, Las Vegas, 2012.
4. Candiwan, C. (2014). Analysis of ISO27001 Implementation for Enterprises and SMEs in Indonesia, *In Proceedings of the International Conference on Cyber-Crime Investigation and Cyber Security (ICCICS2014)*, pp. 50-58
5. CISCO. (13 April 2016). Voice Over IP - Per Call Bandwidth Consumption. Retrieved from Cisco: <https://www.cisco.com/c/en/us/support/docs/voice/voice-quality/7934-bwwidth-consume.html>. Accessed 3 March 2020.
6. Council Resolution. (1996). On the lawful interception of telecommunications, 96/C 329/01. *Official Journal of the European Communities*.
7. Criminal Procedure Act. (2008). *Official Gazette of the Republic of Croatia*, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19. Accessed 7 March 2020.
8. Dokman, T., Malnar, D. (2019). Conceptualisation of Information Operations in Modelling the Understanding of a Security Environment. *Annals of Disaster Risk Sciences*, 2(1-2). Retrieved from <https://ojs.vvg.hr/index.php/adrs/article/view/20>.
9. Electronic Communications Act. (2008). *Official Gazette of the Republic of Croatia*, 73/08, 90/11, 133/12, 80/13, 71/14, 72/17.
10. Ermana, F. H., Tanuwijaya, M. I. (2012). Security audit information system based on the ISO 27001 Standards, *PT. BPR Jatim (STIKOM)*, Surabaya
11. Ermana, F. H., Tanuwijaya, M. I. (2012). Security audit information system based on the ISO 27001 Standards, *PT. BPR Jatim (STIKOM)*, Surabaya.
12. ETSI TS 101 158 V1.3.1. (2014). *Telecommunications security; Lawful Interception (LI); Requirements for network functions*. ETSI.
13. ETSI TS 101 671 V3.14.1. (2016). *Lawful Interception (LI); Handover interface for the lawful interception of telecommunications traffic*. ETSI.
14. ETSI TS 102 232-1 V3.1.1. (2012). *Lawful Interception (LI); Handover interface and Service-Specific details (SSD) for IP delivery; Part 1: Handover specification for IP delivery*. ETSI.
15. ETSI TS 102 232-3 V3.5.1. (2017). *Lawful Interception (LI); Handover Interface and Service-Specific Details (SSD) for IP delivery; Part 3: Service-specific details for internet access services*. ETSI.
16. European Court of Auditors. (2018). Broadband in the EU Member States: despite progress, not all the Europe 2020 targets will be met. Special Report, No. 12, p. 11.
17. Frazzica, G. (2016). Proposal for a computer-assisted analysis of lawful interceptions of communication, *Global Crime*, 17:1, 79-98, DOI: 10.1080/17440572.2015.1114920
18. GSMA IR.92. (2015). IR.92 - IMS Profile for Voice and SMS v9. GSMA.
19. Ifinedo, P. (2014). Understanding information systems security policy compliance: an integration of the theory of planned behaviour and the protection motivation theory, *Computers & Security*, Vol. 31, No. 2011, pp. 83-95.

20. Itrada, A., Sultan, S., Al-Junaidi, M., Qaffaf, R., Mashal, F., Daas, F. (2014). Developing an ISO27001 Information Security Management System for an Educational Institute: Hashemite University as a case study, *Jordan Journal of Mechanical and Industrial Engineering*, Vol. 8, No. 2, pp. 102-118.
21. ITU-R M.2370-0. (2015). IMT traffic estimates for the years 2020 to 2030. ITU-R.
22. Kopal, R. (2001). Pojmovnik kriminalističke analitike s prikazom metodologije analize telefonskih izlista. *Police and Security*, Number 1-6/2001, pp. 84-97.
23. Maljak, M., Parlov, N., Sičaja, Ž. (2017). Intelligence services as part of the national security system. *10th international scientific conference Crisis management days*, Book of papers. Velika Gorica: University of Applied Sciences Velika Gorica, pp. 154-165.
24. Malnar, D., Olujić, J. (2019). The Security Challenge of Disruptive Technologies. *Annals of Disaster Risk Sciences*, 2(1-2). Retrieved from <https://ojs.vvg.hr/index.php/adrs/article/view/23>. Accessed 10 March 2020.
25. Samota, K., Patel, J. (2017). Resent IT trends: A Review paper, *International journal of scientific research in multidisciplinary Studies*, Vol. 3, Issues 5, pp. 1-7.
26. SedamIT (2018). *Matison*, Zagreb. Retrieved from www.matison.eu. Accessed 6 March 2020.
27. Tatalović, S. (2011). Treba li Hrvatskoj nova strategija nacionalne sigurnosti?, *Političke analize*, Zagreb, FPZ, No. 6, Year 11, pp. 34-38.
28. Tatalović, S., Bilandžić, M. (2005). Osnove nacionalne sigurnosti. Zagreb: Ministry of the Interior.
29. The Security and Intelligence System Act. (2006). *Official Gazette of the Republic of Croatia*, 79/06.
30. Whitman, M. E., Mattford, H. J. (2018). Principles of Information Security. Sixth Edition. Mason: Cengage Learning.

Natalija Parlov, Željko Sičaja, Tihomir Katulić, Riko Lusa

Informacijska sigurnost i funkcija tajnog nadzora komunikacija putem infrastrukture davatelja telekomunikacijskih usluga: model napredne arhitekture sustava

Tajni nadzor komunikacija koji se rabi za potrebe nacionalne sigurnosti i u svrhu provođenja policijskih istražnih radnji vrijedno je tehničko sredstvo i koristan alat tijela policijskog, pravosudnog i sigurnosnog sustava. U tehničkim aspektima, ovo polje bilježi značajne pomake u posljednjem desetljeću gdje su dostupni softver i platforme za provođenje tajnog nadzora proširene mogućnostima nadzora širokog spektra različitih komunikacijskih kanala. Funkcija tajnog nadzora komunikacija u suštini predstavlja ograničenje temeljnih prava pojedinaca na području Europske unije i država članica. Svrha ovog rada kao priloga raspravi o mehanizmima tajnog nadzora jest izložiti osobine modela naprednog softvera razvijenog u svrhu tajnog nadzora, usporedba s najčešćim modelima tajnog nadzora i analiza softverske arhitekture definirane od strane Europskog instituta za telekomunikacijske norme (ETSI) kao dominantne norme u ovom području. Iako se ovaj model arhitekture tajnog nadzora razvio inicijalno za nadzor glasovnih komunikacija, može ga se uspješno primijeniti i za tajni nadzor komunikacija koje koriste internet protokol (IP). Konačno, članak pruža komparativni pregled različitog softvera tajnog nadzora u skladu s regulativom funkcije tajnog nadzora.

TAJANA BAŠIĆ*, KARLA KIŠ KAMENJARIN**, SARA ROŽIĆ***

Prijevod naziva kaznenih djela iz Kaznenog zakona Republike Hrvatske na engleski jezik

Sažetak

Cilj je ovoga rada ponuditi prijevodna rješenja na engleski jezik naziva glava (IX. – XXXIV.) i kaznenih djela iz Kaznenog zakona koji je na snazi od 1. 1. 2020. u Republici Hrvatskoj (NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19.). Navedena je i usporedba naziva pojedinih kaznenih djela iz Kaznenog zakona prije i nakon objavljivanja Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona. Namjera je bila omogućiti policijskim službenicima, pravnicima, sucima, odvjetnicima te svima onima koji u svojem profesionalnom radu trebaju prevesti nazive kaznenih djela na engleski jezik - ujednačenje terminologije vezane uz nazive kaznenih djela.

Ključne riječi: kaznena djela, Kazneni zakon, prijevod.

1. UVOD

Cilj je ovoga rada prijevod na engleski jezik naziva glava (IX. – XXXIV.) i kaznenih djela iz Kaznenog zakona koji je na snazi od 1. 1. 2020. u Republici Hrvatskoj. U radu je navedena usporedba naziva pojedinih kaznenih djela iz Kaznenog zakona iz 2011. (NN 125/11., u daljnjem tekstu: KZ/11. prije ZIDKZ-a) i Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona nakon 2011. (NN 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19., u daljnjem tekstu: KZ/11. nakon ZIDKZ-a).

Pokazala se potreba za prijevodom naziva kaznenih djela na engleski jezik zato što trenutačno nigdje nije dostupan cjeloviti prijevod Kaznenog zakona, kao ni odgovarajući

* Tajana Bašić, viša predavačica na Visokoj policijskoj školi u Zagrebu, MUP RH, Hrvatska.

** Karla Kiš Kamenjarin, policijska službenica – prevoditeljica, Služba za međunarodnu policijsku suradnju, Uprava kriminalističke policije, MUP RH, Hrvatska.

*** Sara Rožić, stručna prvostupnica kriminalistike, Visoka policijska škola u Zagrebu, MUP RH, Hrvatska.

glosar. Na stranicama Ministarstva vanjskih i europskih poslova dostupan je samo prijevod KZ/11. prije ZIDKZ-a, te prijevodi ZIDKZ-a zaključno s NN 56/15.; a do trenutka pisanja ovoga članka objavljena su još tri ZIDKZ-a čiji prijevodi nisu dostupni. Naime, od ukupno 289 naziva kaznenih djela iz KZ/11. prije ZIDKZ-a nepromijenjeno ih je ostalo 272; osam naziva djelomično je izmijenjeno, a uvedeno je devet novih kaznenih djela.

Za prijevode pojedinih naziva kaznenih djela korišteni su objavljeni prijevod KZ-a iz 1997.,¹ neslužbeni prijevod KZ/11. prije ZIDKZ-a - dostupni na stranici Ministarstva vanjskih i europskih poslova, *Model Criminal Code (Volume I of Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice)*; direktive Europske unije te brojni mrežni izvori.

Kaznena djela na hrvatskome jeziku navedena su onim redoslijedom kojim su navedena i u KZ-u, a ne abecednim redom.

Nastojala su se pronaći najbolja moguća rješenja, uzimajući u obzir odnos sadržaja izvornog i ciljnog termina te upotrijebiti najčešći prijevodni ekvivalent. U bilješkama su dana dodatna objašnjenja i druga prijevodna rješenja. Okrugle se zgrade rabe za neobavezne dijelove prijevodnih ekvivalenata.

U prilogu rada nalaze se dvije tablice. U tablici 1 prikaz je djelomično izmijenjenih naziva kaznenih djela u KZ/11. nakon ZIDKZ-a u odnosu na nazive kaznenih djela u KZ/11. prije ZIDKZ-a. U tablici 2 prikaz je potpuno izmijenjenih ili novih naziva kaznenih djela u KZ/11. nakon ZIDKZ-a u odnosu na nazive kaznenih djela u KZ/11. prije ZIDKZ-a.

Namjera je ovoga rada omogućiti policijskim službenicima, pravnicima, sucima, odvjetnicima te svima onima koji u svojem profesionalnom radu trebaju prevesti nazive kaznenih djela na engleski jezik ujednačavanje terminologije vezane uz nazive kaznenih djela. Nadamo se da će se ponuđena terminološka i prijevodna rješenja potvrditi u jezičnoj i stručnoj uporabi.

2. PRIJEVOD NAZIVA KAZNENIH DJELA IZ KAZNENOG ZAKONA REPUBLIKE HRVATSKE NA ENGLJSKI JEZIK

Glava IX. Kaznena djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva Crimes against humanity and human dignity

Genocid Genocide

Zločin agresije Crime of aggression

Zločin protiv čovječnosti Crimes against humanity

Ratni zločin War crimes

Povreda pregovarača Breach of the inviolability of parlementaires²

¹ *The Croatian Criminal Code and the Criminal Procedure Act.* (1999). U: Krapac, D. (ur.). Hrvatski ljetopis za kazneno pravo. Zagreb: Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, 23-158.

² *Parlementaires are persons who have been authorized to enter into negotiations with the enemy* (Art. 32 of the Hague Regulations).

Riječ parlamentar talijanskog je podrijetla vezana uz ratnu, odnosno vojnu problematiku. U članu 149. Krivičnog zakona SFRJ opisano je kazneno djelo Povreda parlamentara. U Klaićevu je Rječniku stranih riječi parlamentar opisan kao: "osoba, opunomoćena od jedne ratujuće strane za vođenje pregovora s drugom; pregovarač, izaslanik, opunomoćenik." Kazneni zakon RH člankom 92. definira kazneno djelo Povreda pregovarača (Miletić, 2015).

Zlouporaba međunarodnih znakova Abuse of international symbols

Neopravdana odgoda povratka ratnih zarobljenika Unjustifiable delay in the repatriation of prisoners of war

Novačenje plaćenika Recruitment of mercenaries

Odgovornost zapovjednika Command responsibility

Terorizam Terrorism

Financiranje terorizma Terrorist financing³

Javno poticanje na terorizam Public provocation to commit a terrorist offence

Novačenje za terorizam Recruitment for terrorism

Obuka za terorizam Training for terrorism

Putovanje u svrhu terorizma Travelling for the purpose of terrorism

Terorističko udruženje Terrorist association

Pripremanje kaznenih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom
Preparing criminal offences against values protected by international law

Mučenje i drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje
Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment

Ropstvo Slavery

Trgovanje ljudima Trafficking in human beings⁴

Trgovanje dijelovima ljudskog tijela i ljudskim zamecima Trafficking in human body parts and human embryos

Kloniranje i promjena ljudskog genoma Cloning and human genome modifications

Zabrana miješanja ljudskih spolnih stanica sa životinjskim Prohibition to mix human gametes with animal gametes⁵

Glava X. Kaznena djela protiv života i tijela Criminal offences against life and limb

Ubojstvo Murder

Teško ubojstvo Aggravated murder

Usmrćenje Manslaughter

Prouzročenje smrti iz nehaja Negligent homicide

Sudjelovanje u samoubojstvu Assisted suicide⁶

Protupravni prekid trudnoće Unlawful termination of pregnancy⁷

³ Prijevodi naziva terorističkih djela preuzeti su iz: Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA.

Mogući prijevodi: **Terrorism financing, Financing (of) terrorism**

⁴ Prijevod preuzet iz: Council Framework Decision 2002/629/JHA of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133137>

Mogući prijevodi: **Human trafficking** ili **Trafficking in persons**

⁵ Prijevod preuzet s: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/section/4/wales/2010-04-06?view=plain>

⁶ Mogući prijevodi: **Complicity in suicide** ili **Aiding and abetting suicide**

⁷ Mogući prijevod: **Illegal abortion**

Sakaćenje ženskih spolnih organa Female genital mutilation

Tjelesna ozljeda (Actual) bodily harm⁸

Teška tjelesna ozljeda Serious bodily harm⁹

Osobito teška tjelesna ozljeda Grievous bodily harm¹⁰

Teška tjelesna ozljeda s posljedicom smrti Serious bodily harm resulting in death

Teška tjelesna ozljeda iz nehaja Negligent serious bodily harm

Sudjelovanje u tučnjavi Participation in an affray

Nepružanje pomoći Failure to render assistance

Napuštanje nemoćne osobe Deserting a helpless person

Glava XI. Kaznena djela protiv ljudskih prava i temeljnih sloboda Criminal offences against human rights and fundamental freedoms

Povreda ravnopravnosti Violation of the right to equality

Povreda slobode izražavanja nacionalne pripadnosti Violation of the right to freedom to express ethnic affiliation

Povreda slobode mišljenja i izražavanja misli Violation of the right to freedom of thought and expression

Povreda prava na okupljanje i prosvjed Violation of the right to freedom of assembly and protest

Povreda prava na udruživanje Violation of the right to freedom of association

Povreda slobode vjere Violation of the right to freedom of religion

Glava XII. Kaznena djela protiv radnih odnosa i socijalnog osiguranja Criminal offences against labour relations and social security

Povreda prava na rad Violation of the right to work

Neisplata plaće Non-payment of salary

Zlostavljanje na radu Workplace harassment

Povreda prava iz socijalnog osiguranja Violation of social security rights

Protuzakonito zapošljavanje Illegal employment

Glava XIII. Kaznena djela protiv osobne slobode Criminal offences against personal freedom

Protupravno oduzimanje slobode Unlawful deprivation of liberty

Otmica Kidnapping

Prisila Coercion

Prijetnja Threat

⁸ Mogući prijevod: (Actual) bodily injury

⁹ Neke države dijele ozljede prema težini u tri kategorije: bodily harm, substantial bodily harm, and great bodily harm. <https://brandtdefense.com/bodily-harm-vs-substantial-bodily-harm-vs-great-bodily-harm.html>

¹⁰ Grievous bodily harm (GBH) obuhvaća najteži oblik ozljede: 'really serious harm'; DPP v Smith [1961] AC 290; Haoui v R (2008) 188 A Crim R 331
<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=4f8af1d8-48f0-4b7c-9c61-a010431bc0d7>

Nametljivo ponašanje Stalking

Glava XIV. Kaznena djela protiv privatnosti Criminal offences against privacy

Narušavanje nepovredivosti doma i poslovnog prostora Forced entry into home and business premises

Povreda tajnosti pisama i drugih pošiljaka Violation of the privacy of correspondence

Neovlašteno zvučno snimanje i prisluškivanje Unauthorised audio recording and eavesdropping

Neovlašteno slikovno snimanje Unauthorised video recording

Neovlašteno otkrivanje profesionalne tajne Unauthorised disclosure of a professional secret

Nedozvoljena uporaba osobnih podataka Abuse of personal data

Glava XV. Kaznena djela protiv časti i ugleda Criminal offences against honour and reputation

Uvreda Insult

Kleveta Defamation

Glava XVI. Kaznena djela protiv spolne slobode Criminal offences against sexual freedom

Silovanje Rape

Teška kaznena djela protiv spolne slobode Serious criminal offences against sexual freedom

Bludne radnje Lewd acts

Spolno uznemiravanje Sexual harassment

Prostitucija Prostitution

Glava XVII. Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta Criminal offences of sexual abuse and sexual exploitation of children

Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od petnaest godina Sexual abuse of a child under the age of fifteen

Spolna zlouporaba djeteta starijeg od petnaest godina Sexual abuse of a child over the age of fifteen

Zadovoljenje pohote pred djetetom mladim od petnaest godina Satisfying lust in the presence of a child under the age of fifteen

Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba Solicitation of children for sexual purposes¹¹

Podvođenje djeteta Child pandering

Iskorištavanje djece za pornografiju Abuse of children in pornography

¹¹ Prijevod preuzet iz The Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, also known as “the Lanzarote Convention”.

<https://rm.coe.int/protection-of-children-against-sexual-exploitation-and-sexual-abuse/1680794e97>

Mogući prijevod: **Child grooming**

Iskorištavanje djece za pornografske predstave Exploitation of children for pornographic performances

Upoznavanje djece s pornografijom Introducing children to pornography

Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta Serious criminal offences of sexual abuse and sexual exploitation of children

Glava XVIII. Kaznena djela protiv braka, obitelji i djece Criminal offences against marriage, family and children

Dvobračnost Bigamy

Omogućavanje sklapanja nedozvoljenog braka Illegal solemnization of marriage¹²

Prisila na sklapanje braka Forced marriage

Omogućavanje izvanbračnog života s djetetom Facilitating nonmarital cohabitation with a child

Ostavljanje u teškom položaju bliske osobe Abandonment of a close person in a situation of distress

Povreda dužnosti uzdržavanja Failure to pay maintenance

Neprovođenje odluke za zaštitu dobrobiti djeteta Non-implementation of the decision for the protection of child welfare

Oduzimanje djeteta Child abduction¹³

Promjena obiteljskog stanja Change in family status¹⁴

Napuštanje djeteta Child abandonment¹⁵

Povreda djetetovih prava Violation of the rights of the child

Povreda privatnosti djeteta Violation of the privacy of the child

Rodoskrvnuće Incest

Nasilje u obitelji Domestic violence

Glava XIX. Kaznena djela protiv zdravlja ljudi Criminal offences against human health

Širenje i prenošenje zarazne bolesti Spread and transmission of contagious diseases

Nesavjesno liječenje Medical malpractice

Nedozvoljeno uzimanje i presađivanje dijelova ljudskog tijela Illicit removal and transplantation of human body parts

Nepružanje medicinske pomoći u hitnim stanjima Failure to render medical aid in emergency situations

Nadriliječništvo (Medical) quackery

Krivtvođenje lijekova ili medicinskih proizvoda Counterfeiting medicines or medicinal products¹⁶

¹² Mogući prijevod: **Solemnizing an illegal marriage**

¹³ Mogući prijevod: **Abduction of a child**

¹⁴ Mogući prijevod: **Change of family status**

¹⁵ Mogući prijevod: **Child desertion**

¹⁶ Mogući prijevod: **Counterfeiting medications or medical products**

Proizvodnja i stavljanje u promet štetnih proizvoda za liječenje Manufacturing and circulation of harmful medicinal products

Nesavjesno postupanje pri pripravljanju i izdavanju lijekova Negligence in preparation and dispensing of medicines¹⁷

Proizvodnja i stavljanje u promet proizvoda štetnih za ljudsko zdravlje Production and circulation of products harmful to human health

Nesavjesni pregled mesa za prehranu *Negligent meat inspection*

Neovlaštena proizvodnja i promet droga *Illegal production and trafficking in illegal drugs*

Omogućavanje trošenja droga *Facilitating the use of illegal drugs*

Neovlaštena proizvodnja i promet tvari zabranjenih u sportu Illegal production and trafficking in substances prohibited in sports

Teška kaznena djela protiv zdravlja ljudi Serious criminal offences against human health

Glava XX. Kaznena djela protiv okoliša Criminal offences against the environment

Onečišćenje okoliša Environmental pollution

Ispuštanje onečišćujućih tvari s plovnog objekta Illicit ship-source discharges of polluting substances¹⁸

Ugrožavanje ozonskog sloja Polluting the ozone layer

Ugrožavanje okoliša otpadom Polluting the environment with waste

Ugrožavanje okoliša postrojenjem Polluting the environment by manufacturing plants

Ugrožavanje okoliša radioaktivnim tvarima Polluting the environment with radioactive substances

Ugrožavanje bukom, vibracijama ili neionizirajućim zračenjem Polluting with noise, vibrations or non-ionising radiation

Uništavanje zaštićenih dijelova prirode Destruction of protected natural resources

Uništavanje staništa Destruction of habitat

Trgovanje divljim vrstama Illegal trade in wildlife¹⁹

Protuzakonito unošenje u okoliš divljih svojti ili GMO-a Illegal release of wild species or GMOs into the environment

Protuzakoniti lov i ribolov Poaching and illegal fishing

Ubijanje ili mučenje životinja Killing or torturing animals

Prenošenje zaraznih bolesti životinja i organizama štetnih za bilje Transmission of contagious animal diseases and organisms harmful to plants

¹⁷ Mogući prijevod: **Negligence in preparation and dispensing of medications**

¹⁸ Prijevod preuzet iz Directive 2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009L0123>

¹⁹ Mogući prijevod: **Wildlife trafficking**

<https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime>

Proizvodnja i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja Production and circulation of harmful veterinary medicinal products

Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći Veterinary malpractice

Pustošenje šuma Devastation of forests

Promjena vodnog režima Change in the water regime

Protupravna eksploatacija rudnog blaga Unlawful exploitation of mineral resources

Protupravna gradnja Unlawful construction

Teška kaznena djela protiv okoliša Serious criminal offences against the environment

Glava XXI. Kaznena djela protiv opće sigurnosti Criminal offences against public safety

Dovodenje u opasnost života i imovine općeopasnom radnjom ili sredstvom Endangering life and property by dangerous public acts or means

Uništenje ili oštećenje javnih naprava *Destructing or damaging* public utility installations

Uništenje ili oštećenje zaštitnih naprava na radu Destructing or damaging work safety equipment

Uništenje, oštećenje ili zlouporaba znakova za opasnost Destructing, damaging or misusing safety signs

Zlouporaba radioaktivnih tvari Misuse of radioactive substances

Rukovanje općeopasnim tvarima Improper handling of hazardous substances

Opasno izvođenje građevinskih radova Causing danger during construction works

Teška kaznena djela protiv opće sigurnosti Serious criminal offences against public safety

Glava XXII. Kaznena djela protiv sigurnosti prometa Criminal traffic offences

Napad na zrakoplov, brod ili nepokretnu platformu Attack on an aircraft, vessel or fixed platform

Ugrožavanje prometa opasnom radnjom ili sredstvom Causing danger to traffic by dangerous acts or means

Ugrožavanje posebnih vrsta prometa Causing danger to specific modes of transport

Obijesna vožnja u cestovnom prometu Reckless driving

Izazivanje prometne nesreće u cestovnom prometu Causing a road traffic accident

Glava XXIII. Kaznena djela protiv imovine Criminal offences against property

Krađa Theft

Teška krađa Aggravated theft

Razbojništvo Robbery

Razbojnička krađa Violent theft

Utaja Embezzlement

Pronevjera Embezzlement at work

Neovlaštena uporaba tuđe pokretne stvari Unauthorised use of movable property of another²⁰

Oštećenje tuđe stvari Malicious mischief

Prijevvara Fraud

Nedozvoljena igra na sreću Illegal games of chance

Zlouporaba osiguranja Insurance fraud

Zlouporaba čeka i platne kartice Check and credit card fraud

Zlouporaba povjerenja Breach of trust

Povreda tuđih prava Violation of other person's rights

Lihvarski ugovor Usurious contract

Iznuda Extortion

Prikrivanje Handling stolen goods²¹

Glava XXIV. Kaznena djela protiv gospodarstva Criminal offences against the economy

Zlouporaba povjerenja u gospodarskom poslovanju Breach of trust in business dealings

Prijevvara u gospodarskom poslovanju Business fraud

Povreda obveze vođenja trgovačkih i poslovnih knjiga Violation of bookkeeping duties

Prouzročenje stečaja Bankruptcy fraud

Pogodovanje vjerovnika Unfair preference of creditors

Primanje i davanje mita u postupku stečaja Receiving and giving bribes in bankruptcy proceedings

Primanje mita u gospodarskom poslovanju Receiving bribes in business dealings

Davanje mita u gospodarskom poslovanju Giving bribes in business dealings

Zlouporaba u postupku javne nabave Misuse of public procurement procedures

Zavaravajuće oglašivanje Deceptive advertising

Utaja poreza ili carine Tax or customs duty evasion

Izbjegavanje carinskog nadzora Avoiding customs control

Subvencijska prijevvara Subsidy fraud

Zlouporaba povlaštenih informacija Insider dealing

Zlouporaba tržišta kapitala (Capital) market manipulation²²

Neovlaštena uporaba tuđe tvrtke Unauthorised use of another company's name

²⁰ **Property of another** means real or personal property in which a person other than the offender has an interest that the offender has no authority to defeat or impair, even though the offender may have an interest in the property.

<https://www.lawinsider.com/dictionary/property-of-another>

²¹ Mogući prijevod: **Fencing**

²² Prijevod preuzet iz **Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on insider dealing and market manipulation (market abuse)**

Odavanje i neovlašteno pribavljanje poslovne tajne Disclosure and unauthorised acquisition of a business secret

Nedozvoljena proizvodnja Illicit manufacturing

Nedozvoljena trgovina Illicit trade

Pranje novca Money laundering

Glava XXV. Kaznena djela protiv računalnih sustava, programa i podataka Criminal offences against computer systems, programmes and data

Neovlašteni pristup Unauthorised access

Ometanje rada računalnog sustava Interference with a computer system

Oštećenje računalnih podataka Damage to computer data

Neovlašteno presretanje računalnih podataka Unauthorised interception of computer data

Računalno krivotvorenje Computer forgery

Računalna prijevara Computer fraud

Zlouporaba naprava Misuse of devices

Teška kaznena djela protiv računalnih sustava, programa i podataka Serious criminal offences against computer systems, programmes and data

Glava XXVI. Kaznena djela krivotvorenja Criminal offences of forgery and counterfeiting²³

Krivotvorenje novca Counterfeiting money

Krivotvorenje vrijednosnih papira Counterfeiting securities

Krivotvorenje znakova za vrijednost Counterfeiting tokens of value²⁴

Krivotvorenje znakova za obilježavanje robe, mjera i utega Forgery of trademarks, measures and weights

Krivotvorenje isprave Document forgery

Krivotvorenje službene ili poslovne isprave Forgery of official or business documents

Zlouporaba osobne isprave Abuse of identification documents

Opjeravanje neistinitog sadržaja Certification of untrue content

Izdavanje i uporaba neistinite liječničke ili veterinarske svjedodžbe Issuance and use of false medical or veterinary certificates

Izrada, nabavljanje, posjedovanje, prodaja ili davanje na uporabu sredstava za krivotvorenje Producing, procuring, possessing or dealing in instruments for forgery and counterfeiting

²³ Iako se termini *forgery* i *counterfeiting* koriste često kao istoznačnice - *counterfeiting* se odnosi na potpuno krivotvorenje a *forgery* na djelomično krivotvorenje. *Counterfeiting - the complete reproduction of a document; Forgery - alteration of personal details*. Vidjeti: <https://www.consilium.europa.eu/prado/en/prado-faq/prado-faq.pdf> Kako bi se izbjeglo ponavljanje *forgery and counterfeiting* u prijevodu naziva svakog kaznenog djela, odlučile smo koristiti varijantu koja je češća za određeno kazneno djelo (primjerice, kod krivotvorenja novca radi se uglavnom o potpunom krivotvorenju, pa je prevedeno *counterfeiting money*; dok se kod isprava često radi o djelomičnom krivotvorenju te je prevedeno *document forgery*).

²⁴ Prijevod preuzet iz *Criminal Code of Canada*: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-93.html>

Glava XXVII. Kaznena djela protiv intelektualnog vlasništva Criminal offences against intellectual property

Povreda osobnih prava autora ili umjetnika izvodača Infringement of authors' and performers' personal rights²⁵

Nedozvoljena uporaba autorskog djela ili izvedbe umjetnika izvodača Copyright infringement

Povreda drugih autorskom pravu srodnih prava Copyright-related rights infringement

Povreda prava na izum Patent infringement

Povreda žiga Trademark infringement

Povreda registrirane oznake podrijetla False designation of origin

Glava XXVIII. Kaznena djela protiv službene dužnosti Criminal offences against official duty

Zlouporaba položaja i ovlasti Abuse of office and official authority

Nezakonito pogodovanje Unlawful favouritism

Primanje mita Accepting bribes

Davanje mita Giving bribes

Trgovanje utjecajem Trading in influence

Davanje mita za trgovanje utjecajem Giving bribes for trading in influence

Iznuđivanje iskaza Obtaining statements by coercion²⁶

Protuzakonita pretraga Illegal search

Protuzakonito oslobodenje osobe kojoj je oduzeta sloboda Illegal release of a person deprived of liberty

Odavanje službene tajne Disclosure of an official secret

Glava XXIX. Kaznena djela protiv pravosuđa Criminal offences against justice

Neprijavljivanje pripremanja kaznenog djela Failure to report the preparation of a criminal offence

Neprijavljivanje počinjenog kaznenog djela Failure to report a criminal offence

Pomoć počinitelju nakon počinjenja kaznenog djela Aiding a perpetrator after the commission of a criminal offence

Lažno prijavljivanje kaznenog djela Filing a false report of a criminal offence²⁷

Davanje lažnog iskaza Making a false statement²⁸

Sprječavanje dokazivanja Obstruction of evidence

Povreda tajnosti postupka Violation of the secrecy of proceedings

²⁵ Mogući prijevod: **Infringement of authors' and performers' moral rights**

²⁶ Mogući prijevod: **Coercing statements**

²⁷ Mogući prijevod: **Making a false report of a criminal offence**

²⁸ Mogući prijevod: **Giving a false statement**

Otkrivanje identiteta ugrožene osobe ili zaštićenog svjedoka Disclosing the identity of a person in danger or a protected witness²⁹

Pobuna osoba kojima je oduzeta sloboda Riot of persons deprived of liberty

Omogućavanje bijega osobi kojoj je oduzeta sloboda Assisting escape of a person deprived of liberty

Neizvršavanje sudske odluke Failure to execute a court decision

Prisila prema pravosudnom dužnosniku Coercion against a judicial official

Nadripisarstvo Unlicensed practice of law

Glava XXX. Kaznena djela protiv javnog reda Criminal offences against public order

Prisila prema službenoj osobi Coercion against a public official

Napad na službenu osobu Assault on a public official

Prisila prema zdravstvenom radniku Coercion against a healthcare professional

Prisila prema osobi koja obavlja poslove od javnog interesa ili u javnoj službi Coercion against a person working in public interest or public service

Lažna uzbuna False alarm

Skidanje i povreda službenog pečata i znaka Removal and destruction of an official seal and sign

Oduzimanje ili uništenje službenog pečata ili službenog spisa Taking or destroying an official seal or official document

Oštećenje i nedozvoljeni izvoz kulturnog dobra Damage and illicit export of cultural property

Nedozvoljeno obavljanje istraživačkih radova i prisvajanje kulturnog dobra Illicit research activities and appropriation of cultural property

Uništavanje ili prikrivanje arhivskog gradiva Destruction or concealment of archival material

Neovlašteno obavljanje službene radnje Unauthorised performance of an official act

Protupravna naplata Unlawful debt collection

Nasilničko ponašanje Violent behaviour³⁰

Izazivanje nereda Provoking riots

Javno poticanje na nasilje i mržnju Public incitement to violence and hatred

Protuzakonito ulaženje, kretanje i boravak u Republici Hrvatskoj, drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma Illegal entry, movement or residence in the Republic of Croatia or another EU or Schengen member state

Dogovor za počinjenje kaznenog djela Conspiracy to commit a criminal offence

Zločinačko udruženje Criminal association

Počinjenje kaznenog djela u sastavu zločinačkog udruženja Committing a criminal offence as a member of a criminal association

²⁹ Mogući prijevod: **Disclosure of the identity of a person in danger or a protected witness**

³⁰ Mogući prijevod: **Violent conduct**

Izrada i nabavljanje oružja i sredstava namijenjenih počinjenju kaznenog djela Making and procuring weapons and instruments intended for committing a criminal offence

Nedozvoljeno posjedovanje, izrada i nabavljanje oružja i eksplozivnih tvari Illicit possession, manufacturing and procurement of weapons and explosives

Povreda mira pokojnika Disturbing the peace of the deceased

Glava XXXI. Kaznena djela protiv biračkog prava Criminal offences against the right to vote

Povreda slobode odlučivanja birača Violation of the free decision of voters

Uskrata biračkog prava Denial of the right to vote

Zlouporaba biračkog prava Abuse of the right to vote

Povreda tajnosti glasovanja Violation of confidentiality in voting

Uništenje i krivotvorenje izbornih isprava Destruction and forgery of voting materials

Izborna prijevara Election fraud³¹

Podmićivanje zastupnika Bribing representatives

Glava XXXII. Kaznena djela protiv Republike Hrvatske Criminal offences against the Republic of Croatia

Veleizdaja Treason

Priznavanje okupacije i kapitulacije Acceding to occupation and capitulation

Sprječavanje borbe protiv neprijatelja Preventing resistance to the enemy

Služba u neprijateljskoj vojsci Serving in the enemy's army

Pomaganje neprijatelju Assisting an enemy

Podrivanje vojne i obrambene moći države Undermining the military and defensive power of the state

Prisila prema najvišim državnim dužnosnicima Republike Hrvatske Coercion against the most senior state officials of the Republic of Croatia

Odavanje tajnih podataka Disclosure of secret information

Špijunaža Espionage

Povreda ugleda Republike Hrvatske Damaging the reputation of the Republic of Croatia

Pripremanje kaznenih djela protiv Republike Hrvatske Preparation of criminal offences against the Republic of Croatia

Glava XXXIII. Kaznena djela protiv strane države ili međunarodne organizacije Criminal offences against a foreign state or international organisation

Ubojstvo osobe pod međunarodnom zaštitom Murder of an internationally protected person

Otmica osobe pod međunarodnom zaštitom Kidnapping of an internationally protected person

³¹ Mogući prijevod: Electoral fraud

Napad na osobu pod međunarodnom zaštitom Assault on an internationally protected person

Prijetnja osobi pod međunarodnom zaštitom Threat to an internationally protected person

Povreda ugleda strane države i međunarodne organizacije Damaging the reputation of a foreign state and international organisation

Glava XXXIV. Kaznena djela protiv oružanih snaga Republike Hrvatske Criminal offences against the Armed Forces of the Republic of Croatia

Neizvršenje i odbijanje izvršenja zapovijedi Failure and refusal to execute an order

Odbijanje primanja i zlouporaba oružja Refusal to bear arms and abuse of arms

Protivljenje stražaru ili straži Resisting a guard or sentry

Odbijanje poslušnosti Refusal to obey

Zlostavljanje i ponižavanje podređenog ili mladeg u službi Maltreatment and degrading treatment of a subordinate or a military person of a lower rank

Povreda stražarske, unutarnje ili druge slične službe Violation of sentry, internal or other similar duty

Podnošenje neistinitih izvješća i neizvješćivanje Submitting false reports and failure to report

Nepoduzimanje mjera za zaštitu vojne postrojbe Failure to undertake measures for the protection of a military unit

Neosiguranje na vojnim vježbama Failure to ensure safety in performing military exercises

Neodazivanje pozivu i izbjegavanje vojne službe Failure to respond to a call-up notice and evading military service

Izbjegavanje vojne obveze onesposobljenjem ili prijevarom Malingering³²

Protuzakonito oslobođenje od vojne službe Illegal exemption from military service

Nepropisan i nesavjestan odnos prema povjerenom naoružanju i vojnoj opremi i drugim sredstvima za potrebe obrane Improper and careless handling of entrusted arms, military equipment and other defensive means³³

Neovlašteni ulazak u vojne objekte i izradba skica ili crteža vojnih objekata i borbenih sredstava Unauthorised entry into military facilities and making sketches or drawings of military installations and means of warfare³⁴

Prijelaz i predaja neprijatelju Defection and surrender to the enemy

Neispunjavanje ili napuštanje dužnosti za vrijeme borbenog djelovanja Failure to carry out duty or desertion during combat operations

Napuštanje položaja protivno zapovijedi Abandoning a position contrary to orders

³² Prijevod preuzet iz: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/section/16>

Mogući prijevod: *Evasion of/Evading military service by mutilation or deception*

³³ Mogući prijevod: *Improper and careless handling of entrusted armament and other defensive means*

³⁴ <http://www.weaponslaw.org/glossary/means-of-warfare>

Napuštanje oštećenog broda ili zrakoplova prije vremena Premature abandonment of a damaged vessel or aircraft

Ostavljanje neprijatelju neoštećenih bojnih sredstava Leaving undamaged means of warfare to the enemy

Slabljenje borbenog morala i borbene situacije Undermining combat morale and impairing combat performance

Neizvršenje materijalne obveze Failure to fulfil material obligations

Neispunjenje dužnosti pri provedbi mobilizacije Failure to perform duty during mobilisation

3. ZAKLJUČAK

Tijekom pisanja ovoga rada dodatno smo potvrdili svoja iskustva i pretpostavke o teškom i mukotrpnom poslu prevođenja kaznenopravne tematike te smo uočili nedostatak sveobuhvatnog hrvatsko-engleskog rječnika za policijske službenike.

Susreli smo se s problemima terminološke i lingvističke prirode. Poteškoće su se pojavile i pri odlučivanju o tome koji engleski termin odabrati, kada je više njih dolazilo u obzir. U tom slučaju odlučili smo se za varijantu koja se najčešće rabi u poslovima policijske suradnje unutar EU-a, a ostale varijante nalaze se u bilješkama. Na prevoditelju je vrlo velika odgovornost i nema mjesta za, primjerice, dodavanje i ispuštanje riječi i izraza, improvizaciju ili prevođenje riječima sličnog značenja. U *Jedinstvenim metodološko-nomotehničkim pravilima za izradu akata* koje donosi Hrvatski sabor stoji: „Upotreba riječi (terminologije, izraza, pojmova i sl.) treba biti jedinstvena s već utvrđenim pravnim značenjem, što znači i to da se istodobno ne koriste sinonimi.“ Međutim, uočili smo da se u nazivima kaznenih djela koristi protupravan (5 puta), protuzakonit (7 puta), nezakonit (1 put), nedozvoljen (8 puta) te, kao prevoditelji, smatramo kako bi se takvi termini trebali ujednačiti ukoliko se radi o sinonimima. Također, mislimo da je naziv kaznenog djela ‘nezakonito pogodovanje’ pleonazam jer je već u značenju riječi pogodovanje uključeno značenje nezakonito. Također, smatramo da su tjelesna ozljeda, teška tjelesna ozljeda i osobito teška tjelesna ozljeda posljedice kaznenog djela te predlažemo da se u nazivima kaznenih djela ispred ozljeda doda riječ ‘nanošenje’.

Nastojali smo izbjeći doslovno prevođenje i prenijeti smisao izvornoga jezika kako bi prijevod bio u duhu ciljnog jezika. Tako smo, primjerice, uočili da se kazneno djelo ‘sudjelovanje u samoubojstvu’ najčešće kod nas prevodi s *participation in suicide*. Proučavajući definicije pojedinih kaznenih djela u različitim zakonodavstvima i uspoređujući ih s našima predlažemo *assisted suicide*. Također, ‘iznuđivanje iskaza’ često se prevodi s *extortion of testimony*. *Extortion* je kazneno djelo iznude te predlažemo da se ovo kazneno djelo prevedu s *obtaining statements by coercion*. Pri prevođenju naziva kaznenih djela valja imati na umu kome se obraćamo. U ovakvome radu nije moguće predvidjeti sve varijante prijevoda naziva kaznenog djela jer bi u tom slučaju rad bio preopsežan, te smo se odlučili na pojedine „općeprihvaćene“ varijante, koje će prevoditelji prilagoditi ciljnom pravnom sustavu (EU, UK, SAD, Kanada itd.).

Ovaj je rad namijenjen studentima pravne i policijske struke, prevoditeljima, pravnim stručnjacima - sa svrhom bolje komunikacije s govornicima engleskog jezika i razumijevanja stručnih tekstova.

LITERATURA

Članci u znanstvenim i stručnim časopisima:

1. Miletić, J. (2015). *Promjene stranih riječi u hrvatskome pravnom nazivlju te njihova zastupljenost u Klaićevu Rječniku stranih riječi*. Croatica et Slavica Iadertina, 11/1 (11), 79-104.
2. *The Croatian Criminal Code and the Criminal Procedure Act*. (1999). U: Krapac, D. (ur.). Hrvatski ljetopis za kazneno pravo. Zagreb: Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, 23-158.

Pravni izvori:

3. Council Framework Decision 2002/629/JHA of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings.
4. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (the Lanzarote Convention), Lanzarote, 25. 10. 2007.
5. Council Framework Decision of 26 June 2001 on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime.
6. Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA.
7. Directive 2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements.
8. Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on insider dealing and market manipulation (market abuse).
9. Jedinstvena metodološko-nomotehnička pravila za izradu akata koje donosi Hrvatski sabor. NN 74/15.
10. Kazneni zakon. NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19.
11. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.

Završni radovi:

12. Očko, B. (2012). Hrvatsko-engleski vokabular Kaznenog zakona. Neobjavljeni završni rad. Zagreb: Visoka policijska škola.
13. Rožić, S. (2019). Prijevod naziva glava i kaznenih djela iz Kaznenog zakona RH na engleski jezik. Neobjavljeni završni rad. Zagreb: Visoka policijska škola.

Internetski izvori:

14. Criminal Code. Dostupno na: <http://www.mvep.hr/files/file/dokumenti/prevodenje/zakoni/kazneni-zakon-nn-125-11-eng.pdf> (4. 9. 2019.)
15. Criminal Code of Canada. Dostupno na: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-93.html> (4. 9. 2019.)
16. European Convention of Human Rights, Council of Europe https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (2. 9. 2019.)
17. Galand, A. S., Hunter, E., Utmelidze I. (2016). *International Criminal Law Guidelines: Command Responsibility*. Brussels: Centre for International Law Research and Policy. Dostupno na: <https://www.legal-tools.org/doc/7441a2/pdf/> (2. 9. 2019.)
18. O'Connor, V., Rausch, C. (ur.) Model Criminal Code (Volume I of Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice). Washington: United States Institute of Peace Press. Dostupno na: <http://www.corteidh.or.cr/tablas/r32562.pdf> (3. 9. 2019.)
19. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/9-10/60> (15. 9. 2019.)
20. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133137> (15. 9. 2019.)
21. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/section/4/wales/2010-04-06?view=plain> (16. 9. 2019.)
22. <https://brandtdefense.com/bodily-harm-vs-substantial-bodily-harm-vs-great-bodily-harm.html> (20. 9. 2019.)
23. <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=4f8af1d8-48f0-4b7c-9c61-a010431bc0d7> (1. 10. 2019.)
24. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-93.html> (3. 10. 2019.)
25. <https://www.lawinsider.com/dictionary/property-of-another> (3. 10. 2019.)
26. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/872742/GN8_FINAL_10_03_2020_combined_.pdf (2. 11. 2020.)
27. <https://www.consilium.europa.eu/prado/en/prado-faq/prado-faq.pdf> (2. 11. 2020)
28. <https://www.iponz.govt.nz/about-ip/copyright/moral-rights-and-performers-rights/> (2. 11. 2020.)

PRILOG

Tablica 1: Prikaz djelomično izmijenjenih naziva kaznenih djela u KZ/11. nakon ZIDKZ-a u odnosu na nazive kaznenih djela u KZ/11. prije ZIDKZ-a

	Broj članka iz KZ/11. nakon ZIDKZ-a		Broj članka iz KZ/11. prije ZIDKZ-a
Ostavljanje u teškom položaju bliske osobe	čl. 171.	Ostavljanje u teškom položaju člana obitelji	čl. 171.
Povreda djetetovih prava	čl. 177.	Zanemarivanje i zlorporaba djetetovih prava	čl. 177.
Krivotvorenje lijekova ili medicinskih proizvoda	čl. 185.	Krivotvorenje lijekova i medicinskih proizvoda	čl. 185.
Neovlaštena proizvodnja i promet tvari zabranjenih u sportu	čl. 191.a	Neovlašteno posjedovanje, proizvodnja i trgovanje drogama i tvarima zabranjenim u športu	čl. 190.
		Omogućavanje trošenja droga i tvari zabranjenih u športu	čl. 191.
Uništavanje zaštićenih dijelova prirode	čl. 200.	Uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti	čl. 200.
Trgovanje divljim vrstama	čl. 202.	Trgovanje zaštićenim prirodnim vrijednostima	čl. 202.
Nedozvoljena igra na sreću	čl. 237.	Lančana igra	čl. 237.
Protuzakonito ulaženje, kretanje i boravak u Republici Hrvatskoj, drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma	čl. 326.	Protuzakonito ulaženje, kretanje i boravak u Republici Hrvatskoj	čl. 326.

Tablica 2: Prikaz potpuno izmijenjenih ili novih naziva kaznenih djela u KZ/11. nakon ZIDKZ-a u odnosu na nazive kaznenih djela u KZ/11. prije ZIDKZ-a

	Broj članka iz KZ/11. nakon ZIDKZ-a		Broj članka iz KZ/11. prije ZIDKZ-a
Putovanje u svrhu terorizma	čl. 101.a		
Nasilje u obitelji	čl. 179.a		
Neovlaštena proizvodnja i promet drogama	čl. 190.		
Omogućavanje trošenja droga	čl. 191.		
Prouzročenje stečaja	čl. 249.	Povreda prava vjerovnika u gospodarskom poslovanju	čl. 249.
Neizvršavanje sudske odluke	čl. 311.	Nepoštivanje sigurnosnih mjera	čl. 311.
Prisila prema zdravstvenom radniku	čl. 315.a		
Prisila prema osobi koja obavlja poslove od javnog interesa ili u javnoj službi	čl. 315.b		
Nasilničko ponašanje	čl. 323.a		

Abstract

Tajana Bašić, Karla Kiš Kamenjarin, Sara Rožić

Criminal offences listed in the Criminal Code of the Republic of Croatia translated into English

The aim of this paper is to offer English translation of names of Titles (IX – XXXIV) and criminal offences listed in the Criminal Code in force in the Republic of Croatia since 1st January 2020 (Official Gazette 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19). A comparison is also given of names of criminal offences from the Criminal Code before and after the Act on Amendments to the Criminal Code entered into force. The intention is to provide police officers, lawyers, judges, attorneys and other potential users, with a ready-made and unified vocabulary framework of Croatian-English names of criminal offences.

Keywords: criminal offences, Criminal Code, translation

ŽELJKA BURIĆ

Etično ponašanje – radno okruženje kao izazov i obrazovanje kao potreba

Sažetak

Autorica u tekstu iznosi problematiku etičnosti u poslovanju općenito ali i posebno - u odnosu na državne službenike i namještenike. Uz to se daje i kratak osvrt na donošenje i primjenu Etičkog kodeksa državnih službenika. Posljedično, prikazuje se potreba kvalitetnog okvira za obrazovanje o etičkim vrijednostima. Tijekom pisanja teksta provedeno je i kratko anketno internetsko istraživanje vezano uz navedena pitanja pa se ovdje iznose i njegovi rezultati.

Ključne riječi: etika, državna služba, kodeks, obrazovanje.

1. UVODNO

Proces prilagodbe nacionalnog zakonodavstva zakonodavstvu Europske unije u velikoj je mjeri utjecao i na razvoj svih oblika službeničkih i drugih međuljudskih odnosa. Također, etički kodeksi postali su sastavni dio radnog života svih državnih službenika. U kojoj mjeri? Na to pitanje nastoji se odgovoriti u ovome radu.

Međutim, iako većina ljudi smatra da su pojam etike i potreba etičnog ponašanja neraskidivo vezani uz ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju, to jednostavno nije tako. Potreba normiranja političkog etičnog djelovanja javlja se u društvenim odnosima jako rano. Naime, već „po grčkom shvaćanju (Aristotel), čovjek je po svojoj naravi društveno, što će za njih reći političko biće (*zoon politikon*), koje tek u zajednici (*koinoma*), u jedinstvu s njom ozbiljuje smisao svojega opstanka. Svrha je zajednice (države), dakle, postizanje dobra svijui i svakoga. Stoga je, po njihovu shvaćanju (za razliku od kasnijih), etika zapravo neodvojiva od politike. Platon je npr. smatrao da državom smiju upravljati samo oni najbolji, najmudriji (filozofi). Tako se ozbiljuje ideja pravednosti, pa je otuda kod njega bitna sveza politike i filozofije (etike). U rimskoj tradiciji politika je usko povezana s pravom i s odnosom institucija koje normiraju političko djelovanje, a *res publica* stvar je javnoga djelovanja (naspram

privatnoga). U srednjem je vijeku u središtu politike odnos svjetovne i crkvene vlasti, te se unutar toga u kršćanstvu uvodi mogućnost neposlušnosti svjetovnoj vlasti, ako je ona u suprotnosti s božanskim (crkvenim) zakonima. S renesansom, u novome vijeku započinje moderno shvaćanje politike, njezinim odvajanjem od religijske etike (N. Machiavelli) i uvođenjem samostalnoga entiteta države i njezina djelovanja, osobito u odnosu prema državljanima, ali i kao kontrole i jamstva prava individualiteta (subjekta) naspram nje same. Kontrola vlasti polazi od (realne) pretpostavke o mogućnosti zlouporabe vlasti i potrebe zaštite svih članova zajednice od neispravnog funkcioniranja vlasti (zaštite pojedinaca i manjina).“ (Skledar, 2004:6)

Dakle, već su u začecima poučavanja o etici strukture vlasti promatrali „kroz lupu“, a sve kako se na odnos vlasti i članova zajednice ne bi gledalo kao na proces u kojem osobe na vlasti smatraju da građani moraju reći: „Za tebe ću hodati po površini vode ako ti tako želiš“.

Osnovne vrednote kojima treba težiti sustav državne uprave primjenom etike u donošenju odluka upravljačkih struktura jesu komunikacija, dosljedno provođenje politika sustava, zapošljavanje kvalitetnih i neovisnih kadrova koji mogu pridonijeti provedbi ciljeva i profesionalno ponašanje svih sudionika. Vrlo često se upravo u raspravama na tu temu, kao i u medijima, spominje riječ „moral“.

Smatra se da je „moral (*mos, moriš* - običaj, ponašanje, držanje, odnos spram drugih i sebe) cjelokupno ljudsko ispravno djelovanje koje u sebi sadrži i običaje i ideale kao nepisane regulative, što rezultira vrednovanjem, kriterijima razlikovanja dobra od zla, moralnim odredbama, prosudbama, odlukama za ono što treba činiti, a što ne!“ (Skledar, 2004:11)

Zato, neovisno o tome na kojem se stupnju u hijerarhiji nalazi, svatko mora imati stalno na umu da ima obvezu ne samo prema sebi nego i prema profesiji ali i široj javnosti osigurati da i on i drugi rade prema najvišim etičkim standardima. Mora imati moralnu hrabrost razriješiti sve svoje dvojbe i pitanja koja se pojave prilikom rada. Ako se radi o osobama koje su više na hijerarhijskoj ljestvici, korisno je da o svojim dvojabama prilikom odlučivanja priupitaju sve suradnike (ne samo neke - kako bi izbjegli utjecaj samo nekih) i poslušaju njihova obrazložena mišljenja. Nakon toga odvagnuti snagu argumenta. Ako odgovor na ta pitanja i moralne dileme ne nalazi unutar organizacije, službenik se ne smije ustručavati pitati druge ljude koji rade izvan nje.

Što je službenik više u hijerarhiji to je više izložen pritiscima i utjecajima. Jer „odnos politike i etike trajan je čovjekov problem. U poznatom predavanju Politika kao poziv, Weber pita, da li se one međusobno isključuju? Njegov je odgovor - ne! Ali, upozorava on, u politici treba vrijediti određena vrsta etike, a to je etika odgovornosti, koja svakako mora voditi brigu o posljedicama svojih postupaka, budući da raspolaže sredstvima moći. Naime, radi se o odnosu političkog sredstva i cilja, te trajno etičko pitanje u politici jest i ostaje - koliko dobar cilj može opravdati loše sredstvo? Politika i etika, naime, često nisu usklađene i otvoreno je pitanje kada će (i ako će) to bez ostatka biti, što bi zapravo značilo prevladavanje jedne i druge sfere općim humanitetom u odista ljudskoj zajednici.“ (Skledar, 2004:12)

Kako god, pravila ponašanja državnih službenika nalaze se u Etičkom kodeksu državnih službenika i nisu obvezan skup pravnih pravila. Prilikom donošenja prvog Etičkog kodeksa državnih službenika, još 2006. godine, Vlada Republike Hrvatske u svojem je obrazloženju uz Etički kodeks državnih službenika prilikom njegova donošenja jasno dala do znanja da se radi o smjernicama u ponašanju kojih se službenik treba pridržavati.

Sustav državne uprave je poseban. U njegovoj biti ugrađena je suradnja s građanima. Upravo iz tog razloga potrebno je etičke vrijednosti postaviti vrlo visoko; u svim hijerarhijskim razinama, a posebno u upravljačkim. „Postoji mnogo razloga zbog kojih bi trebalo posvetiti posebnu pozornost segmentu razvoja ljudskih potencijala u javnom sektoru, odnosno državnoj upravi. U svezi s tim vrlo je bitno istaknuti da čovjek nije imovina već jedan od temelja uspjeha svake organizacije. To vrijedi i za sve organizacije unutar državne uprave, odnosno u širem smislu i za svaku organizaciju iz javne uprave. Zbog toga je nužno ulagati u razvoj pojedinca, u njegovo doškolovanje i specijalizaciju jer će on takav biti temelj uspješnijeg poslovanja. Organizacije koje prepoznaju važnost ljudskih potencijala shvaćaju da ulaganjem u ljude privlače učinkovite i kompetentne kadrove, a time izravno osiguravaju vlastitu veću učinkovitost i uspješnost djelovanja. Osnovni cilj javne uprave trebao bi stoga biti usmjeren na obrazovanje, motivaciju i razvoj kadrova.“ (Tadić, 2015: 375)

Za potrebe pisanja ovog rada provedena je internetska anketa koju su ispunjavali državni službenici ali i zaposlenici u privatnim tvrtkama i korporacijama kojima je poveznica na anketu poslana putem poruka i društvenih mreža. Cilj je bio prikupiti podatke o općenitom gledanju na etičke vrijednosti, njihovo provođenje u svakodnevnom radu te o potrebi za izobrazbom u smislu etike. Na pitanja ankete koja je provedena u trajanju od sedam dana slobodnim pristupom i anonimno je odgovorilo 47 osoba. Odgovori na postavljena pitanja nalaze se dalje u radu. S obzirom na osjetljivost problematike, broj odgovora smatra se zadovoljavajućim.

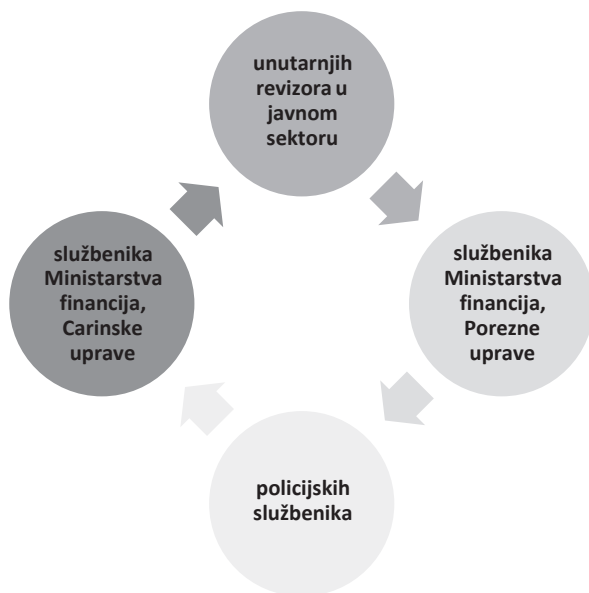
2. RADNO OKRUŽENJE KAO IZAZOV

Teorijske rasprave na temu etike su jedno. S druge strane je praktična primjena spomenutog Kodeksa te okolnosti koje su do njegova donošenja dovele.

Naime, „u lipnju 2004. Hrvatska dobiva status kandidatkinje za EU nakon čega započinje razdoblje provođenja mnogih projekata i programa financiranih od Europske unije i drugih međunarodnih organizacija. Projekti su primarno bili usmjereni na izgradnju institucija nužnih za ispunjavanje obveza iz Sporazuma kao i harmonizaciju s EU standardima te usvajanje europske pravne stečevine. Godine 2008. usvojene su Strategija reforme državne uprave za razdoblje od 2008. do 2011., u kojoj su naznačeni opći ciljevi i usmjerenje razvoja državne službe, te Strategija za suzbijanje korupcije. U sklopu antikorupcijske strategije donesene su posebne mjere koje su se provodile u različitim područjima, a pozitivan pomak u promicanju etike i integriteta državnih službenika odrazio se i u izmjenama službeničkog zakonodavstva.“ (Marčetić, 2013:530/531)

Prvi Etički kodeks državnih službenika iz 2006. godine (Etički kodeks državnih službenika, Narodne novine 49/06.), koji se mijenjao i jednom dopunjavao 2008. godine (Izmjene i dopune Etičkog kodeksa državnih službenika, Narodne novine 134/08.), a potom i važeći Etički kodeks iz 2011. godine (Etički kodeks državnih službenika, Narodne novine 40/11.) i izmijenjen 2012. godine (Izmjena Etičkog kodeksa državnih službenika, Narodne novine 13/12.), doneseni su na temelju odredbe članka 25. Zakona o državnim službenicima kojom je propisano da se „državni službenik mora ponašati tako da ne umanjí svoj ugled i ugled državne službe, te ne dovede u pitanje svoju nepristranost u postupanju. Pravila ponašanja državnih službenika uređuje etičkim kodeksom Vlada.“ (Zakon o državnim službenicima, Narodne novine 92/05., 142/06., 77/07., 107/07., 27/08., 34/11., 49/11., 150/11., 34/12., 49/12., 37/13., 38/13., 01/15., 138/15. i 61/17.).

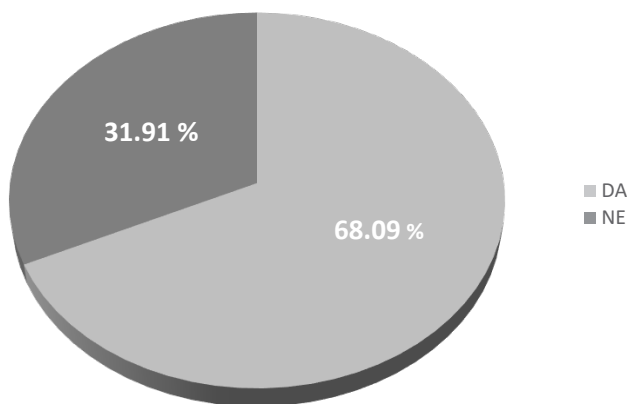
Etičkim kodeksom državnih službenika predviđeno je i donošenje posebnih kodeksa kad to zahtijevaju posebnosti pojedinih dijelova državne službe. Posebne kodekse donose čelnici tijela uz suglasnost Vlade Republike Hrvatske. Ti posebni kodeksi moraju biti u skladu sa Etičkim kodeksom državnih službenika i jednako kao i on, objavljuju se na internetskim stranicama državnih tijela.

Slika 1: Pojedini od kodeksa koje su donijela državna tijela
Izvor: autorica

Već u prvim danima provedbe, a posebno kasnije, uočene su slabosti primjene Etičkog kodeksa državnih službenika te se sa znanstveno - teoretske razine nastojalo dati smjernice i preporuke za bolje i ispravnije postupanje. Tako je, dvije godine od donošenja i godinu od izmjene trenutačno važećeg Etičkog kodeksa državnih službenika predloženo da je „u institucionalno-organizacijskom smislu potrebno ojačati stvarnu suradnju između svih tijela koja se bave ovim područjem – Etičkog povjerenstva, Službe za etiku i povjerenika za etiku – te jasno razgraničiti njihove poslove i ovlasti. Također je nužno osigurati stabilnu tehničku i administrativnu podršku Etičkom povjerenstvu kako bi se omogućilo kontinuirano vođenje evidencije i drugih administrativnih poslova nužnih za rad Povjerenstva, što je do sada zbog različitih okolnosti bilo nedostatno. Služba za etiku treba preuzeti aktivnu ulogu koordinativnog tijela u području etike. U suradnji s Etičkim povjerenstvom trebala bi djelovati na ujednačavanju prakse i utemeljenju suvremenih etičkih standarda za cjelokupnu državnu upravu. Koordinacija rada povjerenika za etiku te standardizacija postupaka u ispitivanju osnovanosti pritužbi koji se provode u svim državnim i pravosudnim tijelima podrazumijevaju daleko više od pukog vođenja evidencije i zaprimanja pritužbi. Da bi se mogle provesti gore navedene promjene, potreban je veći personalni kapacitet od postojećeg. U tom smislu

nužno je povećati broj stručnjaka unutar Službe za etiku kojima će taj posao biti jedini ili glavni, a ne jedan od mnogih. Postojeće službenike treba kontinuirano usavršavati u području etike te ih upoznati s međunarodnim standardima i iskustvima kako bi mogli učinkovito i kvalitetno obavljati zadatke koji su im dati u nadležnost. Nadalje, rad povjerenika za etiku treba nagraditi, bilo novčano, bilo drugim vrstama nematerijalnih nagrada. Svi povjerenici za etiku moraju uspješno završiti programe osposobljavanja i usavršavanja, po mogućnosti prije preuzimanja ili odmah po preuzimanju te dužnosti, te se nastaviti kontinuirano usavršavati u tom području.“ (Marčetić, 2013:516)

*Grafikon 1: Doticaj ispitanika s nekim oblikom neetičnog rada ili postupanja
(prema kolegama i prema strankama/građanima)
Izvor: Autorica*

Sva načela koja su utvrđena Etičkim kodeksom jesu načela koja državni službenici moraju usvojiti kao vlastita načela i osobni kriterij ponašanja. Svrha je Etičkog kodeksa promicanje etičkih načela, moralnih načela i vrijednosti u ponašanju državnih službenika u službi, s ciljem ostvarivanja zajedničkog dobra i javnog interesa, te povjerenja građana u državnu službu.

Etički kodeks državnih službenika javni je dokument i kao takav objavljuje se u Narodnim novinama i na oglasnoj ploči svih državnih tijela. Moderno vrijeme i informatizacija sustava omogućavaju, a Vlada Republike Hrvatske je to i u članku 34. Etičkog kodeksa državnih službenika i izrijekom navela, da se on objavljuje na internetskoj stranici Vlade Republike Hrvatske te na internetskim stranicama državnih tijela.

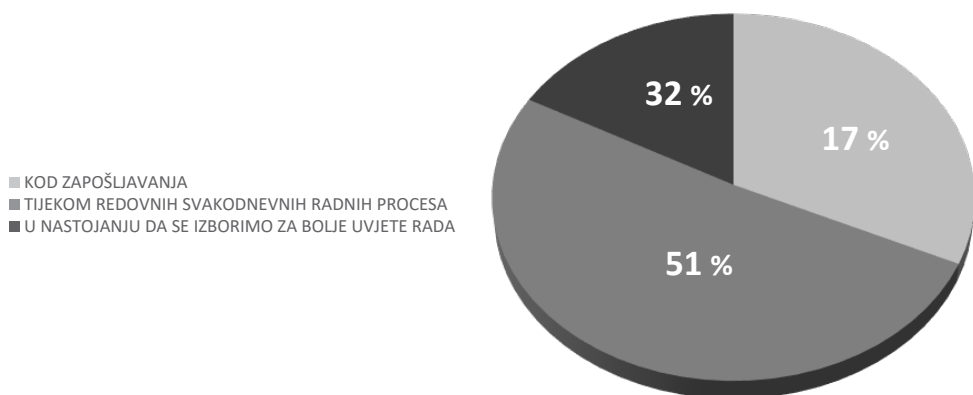
Etički kodeks državnih službenika, među ostalim, navodi cijeli niz obaveza i prava državnih službenika u pogledu etičnog ponašanja u svakodnevnom obavljanju povjerenih im zadataka. Navodi se da državni službenici primjenjuju etička načela u međusobnim odnosima, te u odnosima prema građanima, u odnosu prema radu, kao i prema državnom tijelu u kojem obavljaju svoju dužnost. Propisuje se da je državni službenik dužan u okviru svojih nadležnosti osigurati ostvarivanje prava, poštovanje integriteta i dostojanstva građanina i drugih državnih službenika bez diskriminacije ili povlašćivanja na osnovi dobi, nacionalnosti, etničke ili socijalne pripadnosti, jezičnog i rasnog podrijetla, političkih ili vjerskih uvjerenja ili

sklonosti, invalidnosti, obrazovanja, socijalnog položaja, spola, bračnog ili obiteljskog statusa, spolne orijentacije ili na bilo kojoj drugoj osnovi. Nadalje, državni službenik ima pravo na zaštitu od uznemiravanja, odnosno ponašanja koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva službenika, a koje uzrokuje strah ili neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Jednako tako, ima pravo na zaštitu od spolnog uznemiravanja, odnosno ponašanja koje predstavlja verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje spolne naravi, a koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva službenika i namještenika te uzrokuje strah ili neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

U obavljanju službene dužnosti državni službenik dužan je čuvati osobni ugled, ugled državne službe i povjerenje građana u državnu službu. U obavljanju privatnih poslova državni se službenik ne smije koristiti službenim oznakama ili autoritetom radnog mjesta u državnoj službi. Državni službenik u obavljanju državne službe ne smije zlouporabiti ovlasti i položaj u svrhu ostvarivanja materijalne ili druge koristi za sebe ili drugu pravnu i fizičku osobu. Ujedno, on ne smije koristiti u nedozvoljene svrhe službene informacije o djelovanju i radu državnog tijela u kojem je zaposlen, odnosno odavati službene tajne koje je saznao za vrijeme obavljanja svojih dužnosti.

Državni službenik ne smije koristiti svoj položaj kako bi utjecao na odluku zakonodavne, izvršne ili sudbene vlasti ili donošenje političke odluke. U odnosu prema građanima državni službenik postupa profesionalno, nepristrano i pristojno. Dužan je u obavljanju službene dužnosti primjenjivati stručno znanje na način da građanima pomaže u ostvarivanju njihovih prava, postupajući u skladu s načelom ustavnosti, zakonitosti i zaštite javnog interesa.

No, rad u sustavu državne uprave nije otok i na njega tako ne treba ni gledati. Etička načela sadržana u Etičkom kodeksu državnih službenika potrebno je primjenjivati svuda i u svim aktivnostima. U pogledu provođenja istraživanja, ispitanicima je postavljeno pitanje u kojem dijelu od tri ponuđena dijela smatraju da je najviši rizik od neetičnog postupanja. Izjasnili su se da je to tijekom redovnog obavljanja radnih zadataka.

Grafikon 2: Gdje je najviši rizik neetičnog postupanja?

Izvor: Autorica

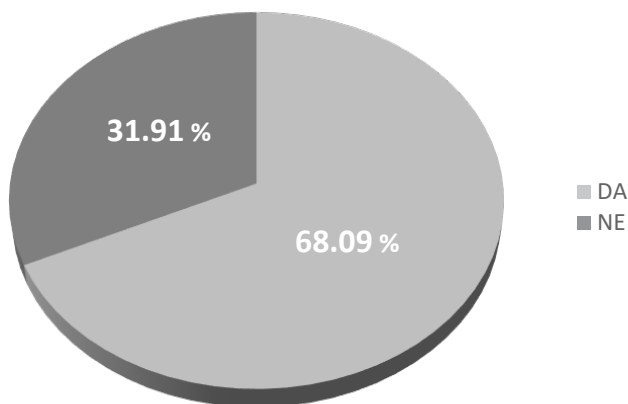
Zanimljivo je vidjeti i druga istraživanja o spomenutoj problematici. Tako se u jednom od njih dolazi do sljedećih rezultata: „... većina (je) ispitanika ocijenila da smatra da njihovi kolege i poslovni suradnici primjenjuju jednake obrasce ponašanja u privatnome životu, dakle kod kuće, u obitelji kao i na poslu. Jednako tako, smatraju da su takvi obrasci ponašanja neodvojivi, iako su neki ispitanici odgovorili kako su se susreli s većinom suradnika koji odvajaju privatne moralne obrasce ponašanja s onim poslovnima. Jedan ispitanik smatra da obrasci ponašanja ne smiju biti odvojeni: „Smatram kako moralno ponašanje u poslu ne može biti (i ne smije biti) odvojeno od moralnog ponašanja u privatnom životu pojedinca, već da štoviše ono proizlazi iz „privatnog“ morala i nadovezuje se na moralno ponašanje u privatnom životu.“ Na pitanje smatraju li da njihovi kolege i suradnici poslovne odluke temelje na vlastitim moralnim načelima ili na pravilima poduzeća koja im ono nalaže, četiri su ispitanika odgovorila da misle da njihovi kolege svoje odluke temelje na vlastitim vrijednostima, dok je jednak broj ispitanika odgovorio da se u praksi ljudi vode i vrijednostima, ali i pravilima poduzeća. Jedan je ispitanik izrazio žaljenje što se više njegovih kolega ne vodi svojim unutrašnjim moralnim načelima: „Nažalost, bojim se da samo u teoriji postoje slučajevi gdje su zaposlenici u mogućnosti u potpunosti se osloniti na vlastite moralne porive, međutim, živimo u doba kada su korupcija i mito česta pojava, pa je tako i nepovjerenje između poduzeća i zaposlenika veliko, stoga se zaposlenici trebaju striktno držati pravila i ne odstupati od njih. Svako bi odstupanje, iako bi ono i dalje bilo u moralnim okvirima, izazivalo negativne konotacije.“ Primjer moralne odluke koju je jedan od ispitanika naveo je onaj kada je poduzeće povuklo proizvode s tržišta zbog interne sumnje na nedopuštene spojeve u proizvodu (afila-toksine), međutim, njihova konkurencija to nije učinila. U tome je slučaju briga za potrošača bila veća od ostvarenja profita. Dobrim karakterom ispitanici smatraju posjedovanje karakternih osobina poput otvorenosti suradnji, strasti, strukturiranosti, organiziranosti, kompetencije, posjedovanja empatije i integriteta. Osoba koja posjeduje dobar karakter stremi postizanju ciljeva poduzeća u dobroj vjeri, uzima u obzir potrošača i sve ostale sudionike procesa te gradi odnose na način da oni postaju dugoročni. Neovisno o kojoj se industriji radi, povjerenje i integritet su ključni. „Dobar karakter podrazumijeva maksimalnu korektnost prema poslovnim zadacima i razboritost kod donošenja poslovnih odluka. To znači da zaposlenik svaki zadatak treba odrađivati maksimalno angažirano, treba težiti izvrsnosti u egzekuciji i treba se voditi moralnim kompasom pravednosti pri donošenju poslovnih odluka.“ (Lučić i Jakopanec, 2018:103/104)

Ono što svakako treba dodati jest to da je neetično ponašanje vrlo blizu koruptivnom ponašanju u sferi poslovnih odnosa. Činjenica je da je koruptivno ponašanje prošlo sve pore društva i da na njega izuzetno štetno djeluje. U svakom slučaju, oni koji su tome posebno izloženi, jesu državni službenici. Među njima svakako treba naglasiti da se velika pozornost treba staviti na carinske, policijske i službenike odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima. Jer, „korupcija je negativna društvena pojava na koju nije imuno niti jedno društvo niti bilo koji društveni sloj ili organizacija. To se odnosi i na policiju. Nažalost, pojedini policijski službenici pokleknju kad se nađu u situaciji da im neka osoba ponudi nagradu u novčanom iznosu ili drugom obliku kako bi u okviru svoje službene dužnosti nešto učinili ili ne učinili... Pojednostavljeno, onog trenutka kada policijski službenik primi makar i 20 kuna kao nagradu za činjenje ili nečinjenje kojim se krši zakon ili povjerenje zbog osobne dobiti ili koristi, on više nije policijski službenik nego lopov koji nosi policijsku odoru.“ (Kalem, 2014:169/170)

Carinski službenici, policijski službenici i službenici odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima rade vrlo složene poslove i osjetljive poslove. Razlika u odnosu na ostale državne

službenike jest u tome da njihov posao nije istovjetan, svaka se situacija razlikuje i nema obrazaca te je u većini slučajeva potrebno donositi odluke prema datim okolnostima. Upravo iz tog razloga, a „kako bi policijski službenici mogli profesionalno, pošteno, odgovorno, nepristrano i zakonito obavljati svoje poslove i odgovoriti na svaki zadatak i izazov koji pred njih postave građani ili situacije u kojima se nađu - policijski službenici trebaju imati i razvijati međusobne odnose visoke tolerancije, uvažavanja, kolegijalnosti i čovjekoljublja. čovjekoljublje i istinoljublje trebaju biti najvažnije vrline svakog policijskog službenika. Takvi policijski službenici uvijek su poželjni partneri javnosti i građana. Oni im se obraćaju s punim povjerenjem, a policijski službenici uvijek poduzimaju sve ono što nalažu pravila struke, propisi i etičke norme kako bi u svakom trenutku ispunili svrhu svoje misije u odnosu na svakog čovjeka u društvu.“ (Kalem, 2014:179)

Zbog toga je donesen Etički kodeks policijskih službenika. Opisujući etička pravila ponašanja policijskih službenika, navode se odredbe upravo spomenutog Kodeksa. Pa tako: „Etički kodeks policijskih službenika sadržava moralne i etičke standarde policije te izražava volju i želju policijskih službenika za zakonitim, profesionalnim, pravednim, pristojnim, korektnim i humanim postupanjem. Svrha mu je podizanje svijesti policijskih službenika o važnosti poštovanja etičkih načela i jačanje etičnoga odnosno moralnog ponašanja u praksi. Pridodan mu je popis vrijednosti i vrlina koje odražavaju misiju policije (članak 1.). Policijski službenici trebaju postupati u skladu s Etičkim kodeksom, radi čega su upoznati s njegovim sadržajem. Svjesni su odgovornosti i moralnih posljedica povrede Etičkog kodeksa (članak 10.). Policijski službenici osiguravaju čuvanje i poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Pri zakonitom ograničavanju sloboda i prava poštuju dostojanstvo, ugled i čast svake osobe. Dostojanstvo, ugled i čast svake osobe zaštitit će sprječavanjem bilo kakvog nasilja, zlostavljanja, nečovječnog postupanja i drugih radnji koje su ponižavajuće za ljude (članak 2.). Načela Etičkog kodeksa vrijede u svim sigurnosnim situacijama (članak 12.). Osnovna su mu načela poštovanje jednakosti pred zakonom; zaštita svojeg osobnog ugleda i ugleda policije; nepodmitljivost; javnost rada; profesionalnost, stručnost i neovisnost; zaštita tajnosti podataka i dobri međusobni odnosi policijskih službenika. Svako od tih načela pobliže je definirano u odredbama članaka 3.-10. Kodeksa. Odredbe Etičkog kodeksa ugrađene su u programe obrazovanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja policijskih službenika (članak 13.). U dodatnom su popisu vrijednosti i vrlina koje izražavaju misiju policije, a ističu da policijski službenici služe ljudima; štite živote ljudi i imovinu; štite slabije pred jačima; osiguravaju ustavna i zakonska prava svim ljudima pod jednakim uvjetima; imaju visok stupanj integriteta; hrabri su i odlučni čak i kada je ugrožen život; svjesni su da službena iskaznica i značka znači odgovornost i javno povjerenje u policiju; održavaju povjerenje i ne zlorabe podatke i informacije; uvijek postupaju etično, zakonito i profesionalno. Etički kodeks državnih službenika također sadržava i definira etička načela kojih se svi državni službenici, pa i policijski službenici, trebaju pridržavati za vrijeme obavljanja službe. Etička načela utvrđena Kodeksom državni službenici moraju usvojiti kao vlastita načela i svoj osobni kriterij ponašanja u međusobnim odnosima, prema građanima, prema radu i prema upravnoj organizaciji u kojoj rade. Svrha Etičkog kodeksa državnih službenika jest promicanje etičkih načela, moralnih načela i vrijednosti u ponašanju državnih službenika u službi, s ciljem ostvarivanja zajedničkog dobra i javnog interesa te povjerenja građana u državnu službu (članci 2.-4.)“ (Koprić, 2019:119/120).

Grafikon 3: Biste li prijavili slučajeve neetičnog ponašanja na radnome mjestu?
Izvor: autorica

Ispitanici su zamoljeni da navedu razloge zašto bi ili zašto ne bi prijavili neetično ponašanje. Navedeno je ostavljeno njima na volju da upišu razloge; s tim što im je ipak objašnjeno na što se misli. Od onih koji bi prijavili neetično ponašanje, razlog takvog postupanja bi bio najčešće zato što to smatraju dužnošću. Nekoliko njih smatra da bi time gradili bolji svijet i bolje odnose u društvu, a u dva odgovora navedeno je da to smatraju ispravnim. Samo jedan ispitanik smatra to činom usvojenih vrijednosti. Oni koji neetično ponašanje ne bi prijavili pravdaju to činjenicom straha općenito i straha od *mobbinga* (uzrokovanje problema za njih) te smatraju da prijavljivanje općenito najčešće nema smisla. Upravo su ovakvi odgovori i činjenica da je odgovorilo samo 47 ispitanika porazni jer pokazuju da se deklaratorno svi zalažu za etičnost u postupanju, da je načelno svi podržavaju i promoviraju, no kad moraju iznijeti osobno mišljenje ili dati osobni doprinos, ma koliko on bio neznatan - nisu na to spremni!

3. OBRAZOVANJE KAO POTREBA

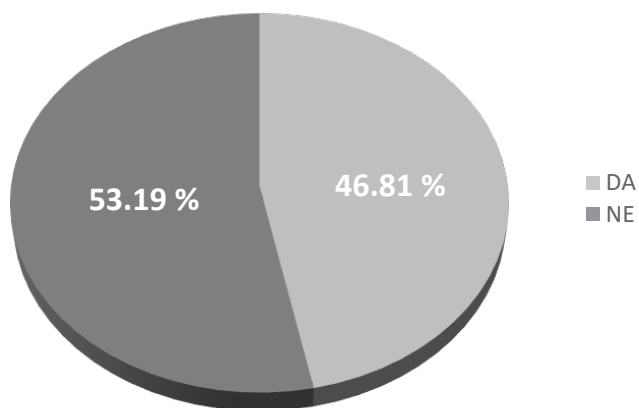
Upravo iz gore navedenih razloga, uz preventivno djelovanje i naporan rad svakog dana, uz jasne i nedvosmislene pozitivne propise koje primjenjuju, važno je i obrazovati službenike za razinu znanja i vještina koje primjenjuju u svakodnevnom radu. Činjenica je da je „planiranje programa u obrazovanju odraslih kompliciran, višestapni proces koji zahtijeva donošenje brojnih odluka. Taj proces nije nimalo jednostavan iz razloga što na andragoge pritom utječe, ne samo vlastiti sustav vrijednosti, već i odgovornost koju imaju prema korisnicima čija očekivanja u vezi razvoja procesa programa i ishoda mogu biti različita. Etička pitanja u planiranju programa nastaju kada je bilo koja od alternativa povezana s pozicijama vrijednosti na koje se može gledati kao na neprihvatljive u odnosu na društvo, druge praktičare, klijente, sponzore, ili same andragoge.“ (Drakulić, 2010:127)

Poučavanje o Etičkom kodeksu državnih službenika, međutim, nije i ne smije biti jedino; upravo zbog toga što je izuzetno štur u sadržaju te se uz sama prava i obveze regulirane njime, nameće niz pitanja. Upitan je i način prenošenja informacija i samog obrazovanja odraslih osoba. Zato, „proučavanjem raznih izvora, došlo se do zaključka kako u Hrvatskoj, osim pojedinih etičkih kodeksa različitih institucija, ne postoji etički kodeks za obrazovanje odraslih te se uočila važnost njegova stvaranja. U inozemnoj literaturi postoji nekolicina etičkih kodeksa, a između ostalog Etički kodeks za demokratsko obrazovanje odraslih 1 (FACEPA) i Zakon o pravima odraslih koji se obrazuju 2 (CAEO, 1991). Pored postojećih etičkih kodeksa, uočila se potreba stvaranja univerzalnog etičkog kodeksa za edukatore odraslih. Glavni argumenti odnose se na postavljanje standarda ponašanja za sve edukatore, i to u njihovu odnosu prema korisnicima, kolegama, struci, društvu i javnosti, smatrajući da će se na taj način ukloniti nepoželjna ponašanja. Cilj je takvog etičkog kodeksa davanje smjernica edukatorima odraslih za provođenje odgovarajuće prakse; pružanje političkih smjernica organizacijama i agencijama uključenim u obrazovanje odraslih; pružanje zajedničkog izvještaja koji će poticati dijalog između edukatora odraslih; poticanje komunikacije o zajedničkim vrijednostima u području obrazovanja odraslih.“ (Drakulić, 2010:127/128)

Svakodnevna praksa, razvoj ljudskih odnosa, okolnosti u kojima živimo (ponajprije izazovi vremena kao što je tekuća epidemija koja je promijenila život i rad) i tehnološka postignuća – navode na sveobuhvatnu izradu programa koji će biti prilagođeni posebnim kategorijama polaznika. Smatra se da općenito „edukacija i prevencija trebaju dobiti mnogo značajnije mjesto. U tom smislu potrebno je poboljšati postojeći program edukacije povjerenika i povezati ga s učenjem na konkretnim slučajevima iz prakse. Uz to, potrebno je utemeljiti niz programa prema ciljanim skupinama državnih službenika, osobito onih na rukovodećim i dužnosničkim funkcijama, te prema građanima.“ (Marčetić, 2013:531)

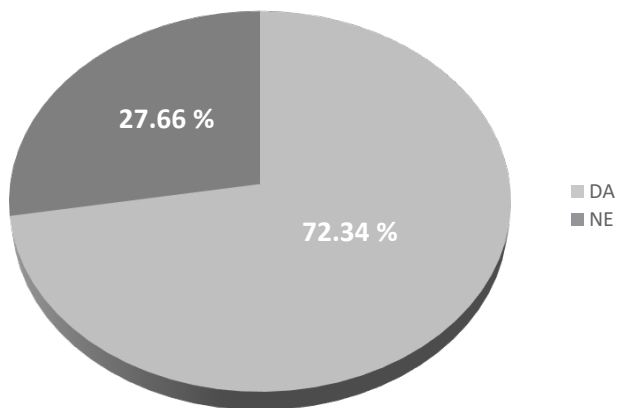
Specijalizirana izobrazba pojedinih kategorija državnih službenika, među kojima se posebno ističu policijski službenici – poseban je izazov jer „Edukacija za posao policijskih službenika od ključne je važnosti. Pritom se misli kako na policijsko-tehnički dio obrazovanja tako i na edukaciju i odgoj u duhu poštovanja temeljnih ljudskih prava i sloboda. U tom je smislu zatvorenost sustava policijskog obrazovanja prikladnija i poželjnija u policijsko-tehničkom nego u odgojnom dijelu. Valjalo bi razmisliti o tome da se odgoj u duhu poštovanja i zaštite temeljnih prava i sloboda, poštovanja ustavnosti i zakonitosti te služenja zajednici u značajnoj mjeri prepusti akterima izvan policijske organizacije. U edukaciji treba veliku brigu posvetiti međunarodnim pravnim dokumentima i standardima, europskim integracijskim trendovima, profesionalizaciji policije te onim znanjima, kompetencijama i vještinama koje omogućavaju punu suradnju s policijskim službenicima u zajedničkom europskom upravnom prostoru.“ (Koprić, 2019:124)

Odgovor na pitanja koliko su ispitanici učili o etičkim vrijednostima te koliko su na to spremni kako bi lakše i kvalitetnije radili, dobiven je provedenim anketnim istraživanjem.

Grafikon 4: Pribivanje nekom obliku obrazovanja na temu etike
Izvor: autorica

Iako je izobrazbu prošlo dosta ispitanika, puno više od polovine njih smatra da je takvo obrazovanje potrebno za bolju kvalitetu rada.

Grafikon 5: Potreba za obrazovanjem takve vrste za bolju kvalitetu rada
Izvor: autorica

4. ZAKLJUČAK

Etično ponašanje i suzbijanje korupcije dva su pojma koje ljudi vrlo često spominju kad im je potrebna naklonost kolega u tvrtki, glasača na izborima i u svim onim okolnostima u kojima se nešto očekuje. I tu dolazimo do osnovnog pitanja - je li upravo to etično?

Osim toga, u trenutku kad nadređeni ne znaju kako na drugi način prozvati one koji im nisu po volji iz bilo kojeg razloga, vrlo često u nedostatku argumenata i bez dokaza te bez detaljizacije o čemu se konkretno radi, posežu za pozivanjem na neetično ponašanje.

Iz svega navedenog razvidno je da je upravo etika izuzetno „sredstvo“ manipulativnih procesa na svim razinama. I da bi nešto dobili i kad imaju jako puno izgubiti - pojedinci se pozivaju na etiku. I čine upravo suprotno od onog što govore. Ponašaju se poprilično neetično.

Kako su pokazali podaci iz provedene ankete, mali je odaziv onih koji su je ispunili. No, i to je dobar pokazatelj. Zanimljivo je da se većina susrela s neetičnim ponašanjem na poslu, da su spremni prijaviti takvo ponašanje jer je to njihova dužnost i obveza ali i da ako ga već ne bi prijavljivali, da je osnovni razlog strah.

Ispitani su zainteresirani za učenje, pohađanje programa o etici i smatraju da bi im to pomoglo u svakodnevnom poslu.

Normiranje etike došlo je do razine do koje jest. Niz je etičkih kodeksa, neke profesije, ma koliko to za njih bilo važno, takve dokumente i nemaju, a i oni dokumenti koji postoje u velikoj mjeri ne prate društvena zbivanja i razvoj tehnologije. Poslovna sredina vapi za promjenom. Državna služba još više. No, hoće li do te promjene doći? Hoće li se poslovni procesi moći odvijati na nesmetan način i bez uplitanja neetičnog, a nekim dijelom i koruptivnog ponašanja? Hoće li se na razini države omogućiti obrazovni programi koji će otvoreno progovoriti o ovoj temi?

Moralnost vs. učinkovitost osnovna je etička dilema svih, a najviše rukovoditelja. I upravo u rješavanju dilema, često se poseže za pragmatičnim rješenjima. Tenzija koja se stvara između slijeđenja etičkih načela i potrebe svakodnevnog obavljanja zadataka problem je s kojim se svi suočavaju. Zato je tu etika. Ona će nam reći najviše o našem identitetu, što i tko smo, tko možemo postati i kako možemo bolje živjeti i napredovati. I mi i svi oko nas. Jer - etika je način života! Ili tek mora postati.

LITERATURA

- Drakulić, J. (2010). Etika u obrazovanju odraslih, *Andragoški glasnik*, Vol. 14, br. 2, 123-131.
- Etički kodeks državnih službenika, *Narodne novine* 40/11.
- Etički kodeks državnih službenika, *Narodne novine* 49/06.
- Izmjena Etičkog kodeksa državnih službenika, *Narodne novine* 13/12.
- Izmjene i dopune Etičkog kodeksa državnih službenika, *Narodne novine* 134/08.
- Kalem, D. (2014). Međusobni odnosi i poslovno ponašanje policijskih službenika. *Policija i sigurnost* (Zagreb), godina 23. (2014), broj 2., 156-181.
- Koprić, I. (2019). *Policija i policijski službenici u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za javnu upravu.
- Lučić, A. i Jakopanec, T. (2018). Istraživanje povezanosti etike vrlina i zadovoljstva organizacijom, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, godina 16, br. 1., 97-111.

- Marčetić, G. (2013). Etički kodeksi i etika javnih službenika, HKJU-CCPA, god. 13., br. 2, 499-539.
- Skledar, N. (2004). Politika, demokracija i etika. FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA, 92., god. 24., sv. 1 (5-13).
- Tadić, J. (2015). Razvoj ljudskih potencijala u državnoj upravi Republike Hrvatske. Policija i sigurnost (Zagreb), godina 24., broj 4, 365-376.
- Zakon o državnim službenicima, Narodne novine 92/05., 142/06., 77/07., 107/07., 27/08., 34/11., 49/11., 150/11., 34/12., 49/12., 37/13., 38/13., 01/15., 138/15. i 61/17.

Abstract

Željka Burić

Ethical behaviour – working environment as a challenge and education as a necessity

The author presents the issue of business ethics in relation to civil servants and employees, both in general and specific terms. In addition, a brief overview of the adoption and application of the Code of Ethics for Civil Servants is given. Consequently, the need for a quality framework for education on ethical values is shown. In drafting the paper, the author made a short internet survey related to these issues, so its results are presented here.

Keywords: ethics, civil service, code, education

DAMIR JURAS*

Potpomaganje državljanina treće zemlje u nezakonitom prelasku u Republiku Hrvatsku ili nezakonitom tranzitu preko teritorija Republike Hrvatske

Zabranjeno je pomaganje i pokušaj pomaganja državljaninu treće zemlje u nezakonitom prelasku državne granice, u tranzitu preko državnog područja ako je državljanin treće zemlje nezakonito ušao u Republiku Hrvatsku te u nezakonitom boravku. Kaznom zatvora do 60 dana ili novčanom kaznom u iznosu od 23.000,00 kn, za svakog potpomognutog državljanina treće zemlje, kaznit će se fizička osoba koja pomaže ili pokuša pomoći državljaninu treće zemlje u nezakonitom prelasku, tranzitu i nezakonitom boravku u Republici Hrvatskoj. Za opisani prekršaj obvezno će se izreći oduzimanje predmeta i sredstava ako je prijevoznik vlasnik prijevoznog sredstva (čl. 53. i čl. 249. st. 8. i 9. Zakona o strancima - ZS, NN 133/20.)¹.

Određujući vrstu i mjeru kazne koju će primijeniti, sud će uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu na to da kazna po vrsti i mjeri bude lakša ili teža za počinitelja prekršaja (olakotne i otegotne okolnosti), a osobito ove: stupanj krivnje, pobude iz kojih je prekršaj počinjen, prethodno ponašanje počinitelja, njegovo ponašanje nakon počinjenog prekršaja, te ukupnost društvenih i osobnih uzroka koji su pridonijeli počinjenju prekršaja. Izričući počinitelju prekršaja novčanu kaznu, sud će uzeti u obzir i njegovo imovinsko stanje. Blažu kaznu od propisane za određeni prekršaj sud može izreći kada postoje naročite olakotne okolnosti, osobito ako se počinitelj pomirio s oštećenikom, ako mu je u potpunosti ili većim dijelom naknadio štetu prouzročenu prekršajem, a svrha kažnjavanja može se postići i takvom blažom kaznom (čl. 36., čl. 37. st. 2. Prekršajnog zakona - PZ, NN 107/07., 39/13., 157/13., 110/15., 70/17., 118/18.). Dakle, razlog za ublažavanje kazne ne mogu biti olakotne okolnosti i imovinsko stanje okrivljenika, koji se uzimaju u obzir kod određivanja vrste i mjere kazne, već se mora raditi o naročito olakotnim okolnostima. Pogrešna je sudska praksa ublažavanja

* dr. sc. Damir Juras, MUP RH, Split, Hrvatska.

¹ Zakon o strancima stupio je na snagu 1. siječnja 2021. (čl. 261. ZS-a). Dosad je navedena inkriminacija bila propisana i kažnjiva po čl. 43. st. 1. i čl. 225. st. 3. i 5. Zakona o strancima, NN 130/11., 74/13., 69/17., 46/18., 53/20.

kazne (odmjeravanje kazne ispod zakonskog minimuma za konkretni prekršaj) bez navođenja i obrazlaganja naročito olakotnih okolnosti za takvu odluku odnosno ublažavanje kazne na temelju okolnosti koje su odlučne za odabir vrste i mjere kazne u okviru kazne zapriječene za konkretni prekršaj.²

Za prekršaj propisan zakonom, za počinitelja prekršaja fizičku osobu ne može biti propisana ni izrečena novčana kazna u iznosu manjem od 100,00 kuna ni većem od 50.000,00 kn (čl. 33. st. 3. PZ-a), pa je pogrešna sudska praksa izricanja novčane kazne okrivljeniku u iznosu iznad 50.000,00 kuna, bez obzira na to koliki je broj stranaca potpomogao pri počinjenju konkretnog prekršaja.³

Kazna zatvora zakonom se može propisati samo kao stroža kazna uz propisanu novčanu kaznu (čl. 31. st. 3. PZ-a).⁴

Uvjetna je osuda prekršajnopravna sankcija koja se kao mjera upozorenja sastoji od izrečene kazne zatvora ili maloljetničkog zatvora i roka u kojem se ta kazna ne izvršava pod uvjetima određenim PZ-om. Sud može primijeniti uvjetnu osudu kada ocijeni da se i bez izvršenja kazne može očekivati ostvarenje svrhe kažnjavanja, posebno imajući u vidu odnos počinitelja prekršaja prema tom prekršaju ili prema oštećeniku i naknadi štete prouzročene prekršajem. Uvjetnom osudom odgađa se izvršenje izrečene kazne za vrijeme koje ne može biti kraće od tri mjeseca ni dulje od jedne godine (čl. 44. st. 1.-3. PZ-a). Kod izricanja uvjetne osude u svakom konkretnom slučaju, sud je dužan u toj situaciji utvrditi posebne razloge zašto počinitelju izriče kaznu zatvora kao strožu propisanu kaznu; a potom i razloge da istu uvjetuje, pri čemu je sud u obvezi utvrditi i razloge koji upućuju da se i bez izvršenja strože izrečene kazne može očekivati od okrivljenika da ubuduće ne čini ponovno prekršajna djela, što nije jednostavno u konkretnim slučajevima, ali je na neki način garancija da se u praksi neće nekritički i olako izricati uvjetna osuda.⁵

² Općinski sud u Makarskoj, Stalna služba u Makarskoj, presudom broj: 16. pp J-208/2019 od 1. 2. 2019., državljaninu Albanije, za kojeg je utvrdio da je, prevozeći četiri državljana Albanije koji su nezakonito ušli na teritorij Republike Hrvatske, počinio prekršaj opisan u čl. 43. ZS-a, izrekao je ublaženu novčanu u iznosu od 41.000,00 kn, a pri odmjeravanju kazne „uzeo je u obzir sve za to odlučne okolnosti iz čl. 36. st. 1. i 2. Prekršajnog zakona koje utječu na visinu kazne, cijeneći kao olakotne okolnosti što je priznao počinjenje prekršaja, te što činjenjem prekršaja nisu nastupile teže posljedice, kao i imovno stanje okrivljenika, kao i vrstu i težinu počinjenog prekršaja, dok posebnih otegotnih okolnosti na strani istog ovaj sud nije našao.“

³ Općinski sud u Makarskoj, Stalna služba u Imotskom, presudom broj: 18. Pp J-480/2019 od 11. 9. 2019., dvojici državljana Norveške, rođenima u Iranu, izrekao je pojedinačno novčanu kaznu u iznosu od 75.000,00 kn (po 15.000,00 kn za svakog potpomognutog stranca).

⁴ Vrijedećim ZS-om ispravljena je pogreška iz prijašnjeg Zakona o strancima (čl. 225. st. 3.) kojim je, suprotno odredbi PZ-a, bilo propisano da se kazna zatvora i novčana kazna izriču kumulativno.

⁵ Prekršajni sud u Splitu, Stalna služba u Kaštel Sućurcu, presudom broj: 28. Pp J-3090/18 od 20. 8. 2018., državljanina Italije proglasio je krivim da je „dana 17. 8. 2018. g., u 21,05 sati, na prijelaznom mjestu Ričice – Pod Bila, gradske četvrti Ričice, općina Proložac, postupio protivno odredbi čl. 43. Zakona o strancima, na način da je upravljao osobnim automobilom marke Kia Sorento, talijanske reg. oznake (...), nezakonito ušao na teritorij Republike Hrvatske iz smjera Bosne i Hercegovine na prijelaznom mjestu Ričice – Pod Bila – odnosno na mjestu gdje nema stalne policijske ili carinske kontrole, kojom prilikom je u vozilu prevezio četiri državljanina treće zemlje (Republike Albanije), kojima je pomogao u nezakonitom prelasku državne granice, a koji građani Republike Albanije ujedno imaju izrečene zabrane ulaska na područje Schengenskog prostora.“ Sud je okrivljeniku izrekao kaznu zatvora u trajanju od 60 dana u odnosu na koju je primijenio uvjetnu osudu. Sud je olakotnu okolnost „našao u okrivljenikovo dosadašnjoj nekažnjavanosti, dok otegotnih okolnosti sud nije našao osim samog počinjenja djela.“

Obligatorna mjera oduzimanja predmeta i sredstava propisana je (samo) za počinitelje prekršaja koji su vlasnici prijevoznog sredstva (čl. 249. st. 9. ZS-a), a drugim počiniteljima opisanog prekršaja (čl. 53. i čl. 249. st. 8. ZS-a) predmeti i sredstva koji su bili namijenjeni ili uporabljeni za počinjenje prekršaja ili su nastali njegovim počinjenjem oduzet će se ako postoji opasnost da će se ponovno uporabiti za počinjenje prekršaja, a sud ih može oduzeti i kada je njihovo oduzimanje potrebno radi zaštite opće sigurnosti, javnog poretka, zaštite zdravlja ljudi ili iz moralnih razloga (čl. 76.a st. 1. PZ-a).⁶ Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske u određenim je slučajevima odbio žalbe tužitelja na presude kojima nije izrečena mjera oduzimanja predmeta, pri čemu se pozvao na načelo razmjernosti i praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske.⁷

⁶ Dosadašnji Zakon o strancima zaštitnu je mjeru oduzimanja predmeta propisivao kao fakultativnu (čl. 225. st. 5.). Njezina svrha bila je otklanjanje uvjeta koji omogućavaju ili poticajno djeluju na počinjenje novog prekršaja, a nije se smjela izreći ako nije u razmjeru s težinom počinjenog prekršaja i prekršaja koji se mogu očekivati, kao i sa stupnjem počiniteljeve opasnosti (čl. 51., čl. 51.a PZ-a). Sudovi su u određenim slučajevima okrivljenicima, uz izrečenu kaznu, izrekli i zaštitnu mjeru oduzimanja predmeta: Općinski prekršajni sud u Splitu (Stalna služba u Sinju), presudom broj: 3.Pp J-685/2019-4 od 8. 3. 2019., izrekao je zaštitnu mjeru oduzimanja vozila marke Ford Focus, nacionalne oznake Italije, državljaninu Albanije koji je, zajedno s četiri državljanina Albanije kojima je bila izrečena zabrana ulaska i boravka na schengenskom teritoriju, makadamskim putem ilegalno vozilom iz BiH ušao u Republiku Hrvatsku; Općinski prekršajni sud u Splitu, presudom broj: 16.Pp J-2141/2019 od 26. 7. 2019., zaštitnu mjeru oduzimanja vozila marke Mercedes, nacionalne oznake Italije, izrekao je okrivljeniku državljaninu Albanije, koji je znao da je njemu i trojici državljana Albanije (suputnicima) zabranjen ulazak na teritorij Republike Hrvatske i na schengensko područje, a koji je tim osobnim vozilom preveo trojicu suputnika iz BiH u Republiku Hrvatsku ilegalno makadamskim putem kroz šumu, koristeći za navigaciju Google kartu na svojem mobitelu, te potom nastavio vožnju do mjesta Voštane, gdje su ih zatekli policijski službenici; Općinski sud u Makarskoj (Stalna služba u Imotskom), presudom broj: 16. pp J-471/2019 od 5. 9. 2019., proglasio je krivim državljanina Albanije jer je „dana 5. 9. 2019. g., u 03,25 sati, upravljajući osobnim vozilom Fiat Ulise, reg. oznake (...), nacionalne oznake Albanije, ilegalno prešao graničnu crtu između Bosne i Hercegovine i RH u mjestu Ričice, na mjestu gdje nema stalne policijske i carinske kontrole, a kojom prilikom je u vozilu prevozio šest državljana trećih zemalja (Albanije) te je spomenutima pomogao u nezakonitom ulasku i tranzitu kroz RH i to: (...)“ Sud je okrivljenom izrekao zaštitnu mjeru oduzimanja vozila marke Fiat Ulise, kojim je počinjen prekršaj.

⁷ „Prilikom odluke o oduzimanju predmeta sudovi se moraju rukovoditi načelom razmjernosti određenim čl. 16. st. 2. Ustava Republike Hrvatske koji propisuje: 'Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju' (...). Prema obrazloženju pobijane presude, prvostupanjski je sud odbio tužitelja s prijedlogom za oduzimanje predmeta jer okrivljenik nije kažnjavan za istovrsne prekršaje, pa uz činjenicu da mu je izrečena primjerena novčana kazna, sud smatra da okrivljenik ubuduće neće činiti ovakav ili slične prekršaje, te koristiti navedeno vozilo za isti prekršaj. I po ocjeni ovog drugostupanjskog suda, pravilno je prvostupanjski sud zaključio da u konkretnom slučaju ne postoji opasnost da će se navedeno vozilo ponovno uporabiti za počinjenje novog prekršaja, niti je navedeno potrebno radi zaštite opće sigurnosti. Naime, okr. J. M. nije do sada osuđivan za istovrsne prekršaje, dok pobuda za počinjenje prekršaja nije bila ostvarenje nezakonite imovinske koristi, već pomoć članovima obitelji, rođacima, kako se to utvrđuje u izreci pobijane presude. Takva je odluka i u skladu s postojećom sudskom praksom odnosno Odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske, U-III-195/2006 od 18. lipnja 2008, u kojoj se navodi da se prilikom donošenja odluke o oduzimanju predmeta kao privatnog vlasništva mora voditi briga o ravnoteži između zahtjeva općeg interesa javnosti i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca i koje oduzimanje predmeta mora biti razmjerno sa zaštitom opće sigurnosti. Stoga je prvostupanjski sud valjano ocijenio da u ovoj situaciji ne postoje opravdani razlozi za oduzimanje predmeta, okrivljenik do sada nije osuđivan za istovrsne prekršaje, predmetni osobni automobil marke Mercedes reg. oznake (...), nacionalnih oznaka Republike Italije, nije prerađen za nezakonit tranzit osoba, te i po ocjeni ovoga Suda, ne postoji opasnost od ponavljanja prekršaja uporabom navedenog vozila.“ (presuda broj: 1920/2019 od 23. 1. 2020.); „Rješavajući predmet i ispitujući pobijanu presudu u onom dijelu u kojem se pobija žalbom, ovaj Sud je

Policija je stranka u prekršajnom postupku, pa u slučajevima nezakonite sudske odluke prvostupanskog suda, posebno: kod primjene instituta ublažavanja kazne, kada je sud odbio izreći mjeru oduzimanja predmeta ili je sud izrekao uvjetnu osudu, treba podnijeti žalbu protiv prvostupanske odluke. U navedenim slučajevima treba imati u vidu da ovlast žalbe nije samo pravo, već i dužnost policije kada su ispunjeni uvjeti za žalbu, a vezano za konkretne slučajeve: kada je prvostupanski sud izrekao ublaženu kaznu iako za to nije bilo uvjeta ili je odbio izreći mjeru oduzimanja predmeta iako su bili ispunjeni uvjeti za njezino obligatorno ili fakultativno izricanje ili je primijenio uvjetnu osudu iako za to nisu bili ispunjeni zakonski uvjeti.⁸

Engl.: *Assisting third-country nationals in illegal crossing into the Republic of Croatia or illegal transit across the territory of the Republic of Croatia*

utvrdio da je prvostupanski sud osnovano donio odluku o oduzimanju predmeta, odnosno vozila kojima je prekršaj počinjen, radi zaštite zdravlja ljudi i iz moralnih razloga i kao jamstvo plaćanja izrečenih novčanih kazni te će isti biti vraćeni svakom okrivljeniku ukoliko dostave dokaz o plaćenim novčanim kaznama, u suprotno o oduzetim vozilima odlučit će se posebnim rješenjem nakon pravomoćnosti pobijane presude. Naime, imajući u vidu činjenicu da okrivljenici do sada nisu kažnjavani za istovrsne prekršaje i s obzirom na postojeću sudsku praksu, odnosno odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske od 18. lipnja 2008., broj: U-III-195/2006 (...) Sud je ocijenio da je zaštita prava vlasništva pojedinca pretežita nad zaštitom općeg interesa te da bi zadiranje u navedeno konvencijsko, odnosno ustavno pravo bilo na štetu okrivljenika.“ (Presuda broj: JŽ-1121/2019 od 3. 9. 2019.)

⁸ „Pravo i dužnost za policijskog službenika znači da on određenu radnju smije ili mora poduzeti isključivo na način koji propisuje zakon, ali i u situacijama kad to zakon propisuje ili, bolje rečeno, dopušta.“, Gjenero D., Gluščić, S., Helebrant, R., Lalić, G., Policijska i građani: priručnik za građane, MUP RH i HHO, Zagreb, 2005., str. 5.; „Dakle, kad je policijski službenik zakonom ovlašten da poduzme određenu ovlast, to znači da on u konkretnoj životnoj situaciji istovremeno ima i pravo i dužnost da tu ovlast poduzme ako su ispunjeni uvjeti za primjenu te ovlasti (...)“, Juras, D., Povrede službene dužnosti policijskih službenika, Policijska i sigurnost, MUP RH, broj 4/2012., str. 733.